

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ

**Актуальні проблеми
сучасної психології та педагогіки
вищих навчальних закладів
МВС України**

Матеріали науково-практичної конференції
(Харків, 14 березня 2014 р.)

Харків 2014

УДК 159.9:351.74(063)

ББК 88.472я431

A43

Оргкомітет конференції:

Головко О. М. – перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи Харківського національного університету внутрішніх справ (голова);

Макаренко П. В. – заступник начальника з навчально-методичної роботи факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми (заступник голови);

Харченко С. В. – доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей (секретар);

Джагунов Г. В. – заступник начальника з навчально-методичної роботи факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей;

Федоренко О. І. – начальник кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей;

Мілорадова Н. Е. – доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей;

Ларіонов С. О. – доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей;

Мірошниченко О. С. – начальник відділу організації наукової роботи;

Тарасенко В. М. – начальник відділу організації служби;

Чесноков В. В. – начальник інформаційно-технічного відділу;

Щербакова І. В. – начальник відділу зв'язків з громадськістю;

Копаниця О. В. – начальник відділу ресурсного забезпечення;

Процких Т. О. – директор загальної бібліотеки.

*Друкується за рішенням оргкомітету
відповідно до доручення ХНУВС від 14.01.2014 № 3*

A43 **Актуальні** проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 14 берез. 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2014. – 264 с.

У збірнику понад 100 авторів з різних регіонів України розглянули актуальні питання психолого-педагогічної підготовки курсантів ВНЗ МВС, практичних працівників ОВС, особливу увагу приділили психологічній роботі з попередження злочинності.

Дано низку пропозицій щодо вдосконалення психологічної роботи в органах внутрішніх справ.

УДК 159.9:351.74(063)

ББК 88.472я431

Матеріали викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

ЗМІСТ

Гусаров С. М.

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В ХАРКІВСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ 11

НЕГАТИВНІ СТАНИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ

Барко В. І., Макаренко П. В.

ПСИХОТИПИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
І СХИЛЬНІСТЬ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ..... 13

Сворак С. Д.

ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО ПРОТИДІЇ ПРОФЕСІЙНІЙ
ДЕФОРМАЦІЇ..... 17

Гуменюк Л. Й.

ДЕФІЦИТАРНІ ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ 20

Супрун Д. М.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА УМОВА
ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 23

Чухраєва Г. В.

АНАЛІЗ ПСИХІЧНОЇ ЗАХВОРЮВАНOSTІ СПІВРОБІТНИКІВ
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ..... 25

Шиліна А. А., Грєса Н. В.

ВПЛИВ МАКІАВЕЛЛІЗМУ НА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ
ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ 28

Добровольська О. О.

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРАВООХОРОНЦЯ..... 31

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА В СИСТЕМІ МВС

Євдокімова О. О.

ДЕТЕРМІНАНТИ СОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ
ПСИХОЛОГІВ ОВС В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ 34

Землянська О. В., Чернова О. Є.

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ..... 37

Яковенко С. І. ПРОБЛЕМА СПОЛУЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЯКОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	40
Барко В. І., Головіна І. Ф. ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З КАНДИДАТАМИ НА СЛУЖБУ В ОВС УКРАЇНИ.....	43
Александров Ю. В. ГОТОВНІСТЬ МОЛОДИХ СПЕЦІАЛІСТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	45
Бойко С. М. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	48
Горбачова О. В. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЯК СКЛАДОВА ФЕНОМЕНА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПРАЦІВНИКА ОВС УКРАЇНИ.....	51
Данченко І. О. СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КРИТЕРІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	54
Мацегора Я. В., Воробйова І. В., Колесніченко О. С., Дубяга А. А. ПСИХОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	57
Михайлишин У. Б. МОТИВАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО РОСТУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	60
Чабанюк Н. І. ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВІВ ВСТУПУ НА НАВЧАННЯ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ ОВС	63
Асєєва Ю. О. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ	65
Іванченко Ю. С. ПСИХОЛОГО-ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИКІВ.....	68
Ластовець І. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ.....	71
Літвінов О. М. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У КУРСАНТІВ У ПЕРІОД НАВЧАННЯ	74

Шеховцова Е. В.	
СПЕЦИФІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАСТАНОВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	76
Ріг Л. С.	
ПРОФЕСІЙНІ УСТАНОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	79
Чигрин О. І.	
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ.....	82
ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС	
Калагін Ю. А., Кальмін Д. Д.	
ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА У ВВНЗ.....	85
Мороз Л. І.	
ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ.....	87
Тюріна В. О.	
ФОРМУВАННЯ У СЛУХАЧІВ МАГІСТРАТУРИ ГОТОВНОСТІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	90
Федоренко О. І.	
НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ВИХОВНОЇ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ З ДІТЬМИ.....	93
Бугайчук К. Л.	
ПРЕЗЕНТАЦІЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ МВС УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ	95
Вайда Т. С.	
ОСОБЛИВОСТІ САМОВИХОВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОВС У СУЧАСНИХ УМОВАХ (НА ПРИКЛАДІ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ)	99
Гіренко С. П.	
САМОСВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ЇЇ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	105
Карпунова Н. Г.	
ТЕХНОЛОГІЯ КЕРОВАНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ.....	108
Лазарєва В. В.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ.....	111

Невзоров Р. В., Марченко О. Г. КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТІВ-ЛЬОТЧИКІВ ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ ...	113
Пішун С. Г. ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДИ.....	116
Почуєва В. В. ПЕДАГОГІЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПРОФЕССИОНАЛА	119
Романюк І. М. ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ДО ВИХОВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ	121
Волошин В. Д. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ЗБРОЇ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ.....	123
Білоус Т. Л. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ..	125
Гаркавцев Є. І. СКЛАДОВІ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА НАДІЙНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ»	128
Гащук В. А. РОЛЬ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ.....	131
Машталер А. М. ПІДГОТОВКА ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ	133
Максимум Д. О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ LINUX-ПОДІБНИХ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВНЗ МВС УКРАЇНИ.....	136
Мірошніченко А. А. РОЛЬ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ КОМАНДНО-ПЕДАГОГІЧНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ.....	139

Паламарчук В. В. ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	141
Поліщук О. Г. ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОХОДЖЕННЯ СТАЖУВАННЯ КУРСАНТАМИ ВНЗ МВС УКРАЇНИ.....	143
Синякова Г. П. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	146
Сич Р. В. ФОРМУВАННЯ УМІНЬ З ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН.....	149
Stehnitska L. V. CROSS-CULTURAL COMPETENCE IN EDUCATIONAL PROCESS	151
Чудик А. В. ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ І ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ у ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	153
Тробюк Д. В. ВИХОВНА РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ РИТУАЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ВВ МВС УКРАЇНИ.....	156
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА НАСИЛЬСТВА У РОДИНАХ	
Лазаренко О. О. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ	159
Джагунов Г. В. ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІЛНИЧНОГО ІНСПЕКТОРА МІЛІЦІЇ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї.....	162
Петленко О. В. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ ДІТЕЙ	165

Штриголь Д. В., Андрійченко О. О. ВІДНОШЕННЯ ПІДЛІТКІВ РІЗНОЇ СТАТІ ДО АГРЕСІЇ.....	167
Штриголь Д. В., Янковська І. Г. БАТЬКІВСЬКІ НАСТАНОВИ ХАРИЗМАТИВ І ПРАВОСЛАВНИХ ХРИСТИЯН.....	170
Кобикова Ю. В. ВЗАИМОСВЯЗЬ ПОКАЗАТЕЛЕЙ РОДИТЕЛЬСКОГО ОТНОШЕНИЯ С ОСОБЕННОСТЯМИ ВИКТИМНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПРОСТИТУТОК.....	172
Коноплицька О. В. ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРАВОПОРУШНИКА.....	175
Макаренко О. О. АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	177
Ушкварок О. В. ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ ДО ВИХОВНОЇ ТА ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ	180
Кілюшик Я. А. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОК, ЯКІ ВЧИНИЛИ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ	182
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Бандурка О. М. ДО ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ	186
Балабанова Л. М. ПРОФЕСІЙНА ГІДНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ОВС УКРАЇНИ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ ФЕНОМЕН.....	188
Цильмак А. Н. КЛАССИФІКАЦІЯ ТИПОВ ЖАЛОБЩИКОВ.....	191
Афанасьєва Н. Є., Віденєєв І. О. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УСТАНОВКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	193
Дуб Е. П., Щербак В. Л. ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ.....	195

Ларіонов С. О.	
ШЛЯХИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС РІЗНИМИ СТОРОНАМИ ЖИТТЯ.....	198
Логачев М. Г.	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФЕМІНІЗАЦІЇ ТА ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У ПОЛІЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	201
Мілорадова Н. Е., Попова Г. В.	
ПРОФЕСІОГЕНЕЗ ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ...	204
Пасько О. М.	
ГНОСЕОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ	207
Шевцов С. О.	
ПСИХОЛОГІЯ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ	210
Ярещенко О. А., Горпинич Г. Ф.	
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОСОБИСТОЇ ОХОРОНИ ДО ДІЙ В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ З ОХОРОНЮВАНОЮ ОСОБОЮ.....	213
Журжа Ю. І.	
ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ У РОЗРІЗІ ІСТОРИЧНОЇ РЕТРОСПЕКТИВИ	216
Котелюх М. О.	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ.....	219
Лазоренко О. В.	
ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ГОТОВНІСТЬ ПРИКОРДОННИХ НАРЯДІВ ДО ЯКІСНОГО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	222
Лапчук В. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ	224
Макарова О. П.	
ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	228
Марченко А. О.	
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	230

Топоркова І. В.	ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ОСНОВИ ГРОШОВОЇ ПАТОЛОГІЇ	232
Сергієнко О. С.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	236
Мовмыга Н. Е.	ГЕНДЕРНЫЕ ОТЛИЧИЯ ЖИЗНЕННЫХ ПРИТЯЗАНИЙ БУДУЩИХ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ: МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	238
Редько А. О.	РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ.....	242
ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ		
Доценко В. В.	ПЕРЦЕПТИВНО-ІНТЕРАКТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ РІЗНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС	245
Ростомова Л. М.	КОМУНІКАТИВНИЙ ЕТИКЕТ ТА ЙОГО ОПАНУВАННЯ КУРСАНТАМИ МВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	248
Харченко С. В.	ХАРАКТЕР ВЕРБАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РЯДОВОГО ТА СЕРЖАНТСЬКОГО СКЛАДУ ОВС.....	251
Дягілева Л. Д.	ДИДАКТИЧНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ	253
Ібрагімова Л. Р.	ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	255
Ищенко С. А.	ФОРМИРОВАНИЕ ГУМАНИТАРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ МЕТОДОМ ЯЗЫКОВОЙ КОММУНИКАЦИИ	257
Kiiikov V. M.	EMOTIONAL AND VOLITIONAL FEATURES OF POLICE CADETS' SOCIAL COMPETENCE.....	259
Сорокіна Г. М., Томах Т. І.	ПРОФЕСІЙНЕ ІНШОМОВНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ..	261

УДК 159.9

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

*ректор Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії
правових наук України, заслужений юрист України*

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Обґрунтовано необхідність підготовки курсантів для підрозділів кримінальної міліції у справах дітей за напрямом підготовки «Психологія». Визначено перспективні напрямки вдосконалення психологічної підготовки курсантів.

Надзвичайна актуальною є проблема підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних після здобуття освіти включитися у виконання професійної діяльності, вирішувати на високому рівні складні завдання і відповідати за їх виконання. Сучасний світ, який швидко змінюється, змушує і діючого працівника органів внутрішніх справ, і майбутнього правоохоронця постійно перебувати в ситуації вибору й швидко адаптуватися до нестабільних економічних, соціальних та ризиконебезпечних умов професії. Одночасно розвиваються інформаційні технології, що вимагають постійного професійного й особистісного розвитку фахівця. Забезпечити такий рівень підготовки покликані вищі навчальні заклади.

Харківський національний університет внутрішніх справ – провідний вищий навчальний заклад МВС України, який має відповідну ліцензію та готує фахівців-психологів, які працюють в усіх регіонах України. На цей час сформовано значну матеріально-технічну базу, напрацьовано необхідні навчально-методичні матеріали, підібрано висококваліфікований науково-педагогічний склад; під його керівництвом здійснюються методичні розробки та наукові дослідження.

Визначним є те, що з 1 вересня 2013 року вперше в Україні саме в нашому університеті здійснюється підготовка курсантів для кримінальної міліції у справах дітей за напрямом підготовки «Психологія». Необхідність підготовки фахівців такого профілю обумовлена зниженням виховної ролі сім'ї та навчальних закладів, стрімким зростанням злочинів, які скоюють діти, підвищенням тяжкості цих діянь, а отже, і необхідністю попередження виникнення злочинності у молодіжному середовищі, профілактики насильства в сім'ї, посилення ролі правоохоронних органів у вирішенні соціальних проблем.

Як свідчать статистичні дані, протягом 2009–2012 років спостерігається тенденція до збільшення кількості правопорушень, які вчиняють діти. Аналіз структури правопорушень, які вчинили діти та підлітки за період з 2010 по 2012 роки, показав наступне. По-перше, зросла питома вага крадіжок у складі скоєних злочинів. У 2010 році на цей вид злочинних діянь припадало 74,8 % від загальної

кількості злочинів, що вчиняються неповнолітніми. Приріст крадіжок склав майже 19 %. По-друге, у структурі злочинів, що вчиняються дітьми, мають місце усі види злочинних діянь (розбійні напади, грабежі, вбивства, що вчиняються групою підлітків), які фіксуються кримінальною статистикою. По-третє, стабільною залишається питома вага хуліганської поведінки підлітків у громадських місцях.

У загальній структурі злочинності дітей переважають корисливі злочини – 67 %, кількість корисливо-насильницьких злочинів складає більше 9%, насильницьких – майже 4 %.

Наведене обумовлює нагальну потребу в:

- подальшому вдосконаленні організації навчально-виховного процесу з використанням новітніх технічних засобів (відеопроєктори, мультимедійні проєктори), спрямованих на підвищення якості навчання за рахунок зменшення витрат навчального часу на засвоєння інформації;
- запровадженні позитивного досвіду зарубіжних країн у сфері роботи з дітьми та молоді щодо попередження злочинності;
- налагодженні взаємодії правоохоронних органів з сім'єю, навчальними закладами, молодіжними та громадськими організаціями;
- створенні освітніх програм та спеціалізованих навчальних курсів для підготовки фахівців-психологів для боротьби з дитячою злочинністю;
- проведенні наукових дисертаційних досліджень в галузі вікової, педагогічної та юридичної психології щодо вивчення механізмів попередження злочинності в молодіжному середовищі для підвищення ефективності підготовки фахівців до професійної діяльності.

Перспективним є вирішення питань з підвищення якості підготовки фахівців правоохоронної сфери з урахуванням сучасних тенденцій в освіті і використанням технічних та інформаційно-комунікативних засобів навчання: мультимедійних приладів, комп'ютерної техніки, спеціальних програм для більш ефективного засвоєння знань.

Одержано 06.03.2014

НЕГАТИВНІ СТАНИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ

УДК 159.9

Вадим Іванович Барко,

професор кафедри психології та соціології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор;

Павло Валентинович Макаренко,

заступник начальника з навчально-методичної роботи факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ПСИХОТИПИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ І СХИЛЬНІСТЬ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Описано психологічні типи працівників міліції, що впливають на схильність до девіантної поведінки і порушень службової дисципліни. Узагальнено ознаки, спільні для чотирьох виокремлених психологічних типів.

За даними наукових досліджень кількість порушень службової дисципліни і законності співробітниками органів внутрішніх справ (ОВС) України упродовж останніх років продовжує лишатися значною [1–3]. Нерідко фіксуються не лише протиправні дії співробітників ОВС і перевищення службових повноважень, але і деякі особистісні зміни, такі, як розвиток жорстких професійних стереотипів і перенесення професійної ролі у сферу позаслужбових стосунків.

Науковці традиційно називають девіантною поведінку, що відрізняється від норм або прийнятих в суспільстві стандартів і не відповідає соціальним очікуванням [3; 4]. Проблемі профілактики і подолання наслідків девіантної поведінки серед особового складу ОВС присвятили наукові роботи вітчизняні і зарубіжні психологи – В. С. Медведєв, О. М. Бандурка, Л. М. Балабанова, Т. Ю. Ваврик, С. І. Яковенко, Л. М. Мороз, І. В. Клименко, І. М. Головіна, Ю. В. Осіпова, О. М. Цільмак, О. М. Буданов, М. І. Мар'їн, М. І. Мягих, В. Є. Петров та інші. Проте психологічні чинники і механізми виникнення девіантної поведінки співробітників міліції у процесі професійної діяльності наразі є недостатньо з'ясованими.

У сучасних психологічних дослідженнях виокремлюють наступні ознаки, що становлять зміст поняття девіантної поведінки: поведінка відхиляється від статистичної і соціальної норм; поведінка складно виправляється, коригується; поведінка потребує індивідуального підходу до співробітників з боку керівників, психологів, колективу [6; 7]. У науковій літературі факти девіантної поведінки часто відносять до проявів професійної деформації. Професійна деформація

виступає явищем негативним, яке утруднює успішне здійснення службової діяльності. Дослідники відмічають, що чинники, які в найбільшій мірі сприяють розвитку девіантної поведінки і професійної деформації, пов'язані із специфікою діяльності підрозділів міліції та змістом професійної ролі співробітників [6; 7].

Дослідженням встановлено, що індивідуально-особистісні особливості співробітників ОВС також впливають на схильність до девіантної поведінки і порушень службової дисципліни. Упродовж 2012–2013 років на базі УМВС України у Київській, Миколаївській і Черкаській областях серед співробітників органів внутрішніх справ, які характеризуються низьким рівнем ефективності професійної діяльності і схильні до дисциплінарних порушень (N = 102 особи), проведені психодіагностичні обстеження із використанням стандартизованого методу дослідження особистості (СМДО, адаптований Л. Собчик варіант опитувальника ММРІ). Дослідження показало, що за характером реагування серед таких працівників міліції можливо виокремити декілька психологічних типів: пасивно-залежні (психастенічні), імпульсивно-агресивні (експлозивні), ригідно-паранояльні (шизоїдні) і гіпертимно-лабільні (істероїдні).

Пасивно-залежні особи (26 осіб) характеризуються загальмованістю і зниженою загальною активністю (провідними у психологічному профілі СМДО є шкали № 1, 2, 7, 0). Для них характерна пасивна особистісна позиція, схильність до постійних роздумів, інертність в ухваленні рішень, скептицизм, невпевненість в собі, конформність, прагнення виконувати в усьому приписи та інструкції. Основними рисами цього типу є хронічне почуття тривоги, боязкість, нерішучість і схильність до сумнівів. Можливі невдачі і небезпека, які постійно існують їх уяві, лякають їх більше, ніж події, що відбувається насправді. Підвищена тривожність поєднується із зневірою у своїй можливості, острахом, що в потрібний момент не вистачить сил для подолання життєвих труднощів. Співробітники цього типу завжди і в усьому сумніваються. Зміни і порушення звичного стереотипу життя вони переносять важко. В якості захисту від постійних тривог і тяжких сумнівів у них формуються педантизм, надмірна пунктуальність і дріб'язкова акуратність. Побояючись за майбутнє, вони прагнуть усе заздалегідь передбачити, придумують спеціальні правила і інструкції, виконання яких має запобігти будь-яким несподіванкам. Таких осіб рекомендується не призначати на посади, пов'язані зі значними нервово-психічними навантаженнями, умовами протиборства, відповідальністю, необхідністю швидкого ухвалення рішень, гнучкістю поведінки. Корекція поведінки таких співробітників має бути пов'язана із спрямованістю заходів на підвищення самооцінки і упевненості в собі. Необхідно домагатися зниження гіпертрофованого почуття відповідальності, виховувати вольові якості, сміливість, наполегливість, рішучість, цілеспрямованість.

Для імпульсивно-агресивних осіб (34 особи) характерні постійна, сильно виражена зневага до суспільних норм і послаблений самоконтроль (у психологічному профілі провідні шкали № 4 і 9). Вони не уміють регулювати свою поведінку і не можуть передбачати наслідки своїх вчинків. Відрізняються агресивністю, схильністю до дисфорій, часто надмірним споживанням алкоголю. Цей тип

людей украй мінливий в настрої, який часто буває непередбачуваний. Приводи для несподіваної зміни настрою можуть бути дріб'язкові, наприклад, випадкове образливе слово, чийсь непривітний погляд і т. п. Від миттєвого настрою цих людей залежить багато що у їх психіці і поведінці. Осуд, засудження, нотації ними глибоко переживаються, здатні спровокувати на спалах агресії. Особливість цього типу характеру – афективна вибуховість, нестриманість вчинків. Вирішальною для способу життя і поведінки таких людей є не розсудливість, а потяги, інстинкти і імпульсивні спонукання. Вони часто вступають у конфлікти, затівають суперечки і сварки. Привід для цього буває будь-який, але особливо сильні напади гніву виникають при утиску особистих інтересів. З щонайменшого приводу вони демонструють експлозивні агресивні реакції. Фаза обдумування дії часто випадає з їх поведінки, у афекті проявляються нестриманість, агресивність, байдужість до слабкості і безпорадності супротивника і, навпаки, нездатність врахувати його перевагу. Співробітників, що мають подібний психотип, необхідно вчити володіти собою в будь-якій ситуації і особливо в екстремальній. Не слід вступати в суперечки, варто уникати категоричних заяв на їх адресу.

Для ригідно-паранояльного типу особистості (25 осіб) характерні значна завзятість в обстоюванні власної думки, прямолінійність, відсутність психологічної гнучкості, низька лабільність поведінки при зміні ситуації; такі особи схильні до формування ригідних установок, які важко піддаються корекції (у профілі провідними є шкали № 6 і 8). У них легко може формуватися застрягаюча ворожість, злопам'ятність. У поведінці проявляються тенденції до самоствердження, підозрливості, ворожого ставлення до оточення, упертість і агресивність. Істотними рисами цього типу вважається замкненість, відгородженість від оточення, нездатність або небажання встановлювати контакти, понижена потреба в спілкуванні. До цього слід додати недорозвиток інтуїції, нездатність до співпереживання, невміння розділити радість і смуток іншої людини, зрозуміти образу, відчутти чуже хвилювання і занепокоєння, невміння переконувати інших. Подібні особи іноді піддаються кепкуванням і навіть жорстким переслідуванням з боку інших людей; через прояви незалежності, холодної стриманості вони встановлюють значну дистанцію між собою і оточенням. Цьому типу співробітників необхідно засвоїти прийоми саморегуляції. У конфліктній ситуації з ними важливо виявити ініціативу, піти на поступки, бажано не доводити суперечки до конфліктів. Доцільно орієнтувати їх на розвиток зацікавленості в духовному житті оточення, доброзичливого ставлення до їхніх проблем.

Четверту групу складають так звані гіпертимно-лабільні особи (17 співробітників), (провідними у профілі є шкали № 3 і 9). У цієї категорії відзначається легкість в ухваленні рішень, поблажливе ставлення до своїх помилок і недоліків, завищена самооцінка, безцеремонність поведінки, непостійність в уподобаннях. Ці характеристики цілком природні для юнацького віку, але вступають як інфантилізм для дорослої людини, тому в даному випадку йдеться про емоційну незрілість подібних співробітників. У стресовій ситуації вони сміливі і рішучі, проявляють значну, але не завжди цілеспрямовану активність,

часто не повністю розуміють складну ситуацію, що склалася. Для осіб цього типу характерно піднесений настрій незалежно від обставин. Вони завжди активно діяльні, енергійні і життєрадісні, проте їх міжособистісні стосунки нестійкі, легко переходять від гарячої прихильності до повної байдужості і нових захоплень. У зв'язку з підвищеною активністю ці люди нерозбірливі у виборі знайомств і тому нерідко опиняються в сумнівному оточенні. У стосунках з людьми прагнуть до лідерства, неодмінно бажають усіма керувати і в усе втручатися. Вони часто виявляються ініціаторами порушення дисципліни, не відрізняються акуратністю у виконанні як обіцянок, так і необхідних вимог. У ситуації контролю у цього типу співробітників частішають або посилюються спалахи роздратування і гніву. Алкоголь для них представляє серйозну небезпеку, вони легко стають на шлях частих і регулярних випивок, легко пускаються в сумнівні авантюри; незаконна угода, дрібна крадіжка в їх очах не носять характеру серйозної провини. Невдачі здатні викликати бурхливу реакцію, але не вивести надовго з рівноваги. Суб'єктам цього типу бажано підбирати роботу, де вимагається винахідливість, упевненість, сміливість, розумний ризик, творчість і т. п., не варто доручати їм монотонну і одноманітну роботу. Необхідно учити їх управляти собою і контролювати свої вчинки, доцільний також постійний контроль за їх поведінкою і несенням служби.

Загальною для усіх чотирьох психологічних типів є низька психоемоційна стійкість, конфліктність, невміння ефективно і швидко вирішувати конфліктні ситуації, схильність до стереотипних форм поведінки і професійної деформації. У зв'язку з цим завдання корекційної роботи мають бути спрямовані на формування оптимального морально-психологічного клімату в колективі співробітників, уміле розв'язання службових конфліктів, корекцію неадекватних стереотипів поведінки, надання допомоги в подоланні психологічних бар'єрів. Досвід показує, що уміле використання принципів наставництва, оптимальна організація умов службової діяльності і підтримка традицій, що консолідують колектив, є важливою умовою профілактики негативних явищ. Багато негативних явищ, таких, як зниження професійної мотивації, зловживання алкоголем, некоректне поводження з громадянами тісно пов'язані з неадекватними формами психологічного захисту і надмірним психоемоційним напруженням.

Список літератури:

1. Барко В. І. Формування лідерства і прихильності до здорового способу життя у військовослужбовців та працівників правоохоронних органів : навч. посіб. / В. І. Барко, О. В. Бойко, Е. С. Литвиненко. – К. : К.І.С., 2008. – 200 с.
2. Барко В. І. Інформаційний порадище з питань формування прихильності до здорового способу життя і безпечної поведінки серед військовослужбовців та працівників правоохоронних органів / В. І. Барко, О. В. Бойко, Е. С. Литвиненко. – К. : К.І.С., 2008. – 142 с.
3. Барко В. І. Профілактика адиктивної поведінки у працівників ОВС України / В. І. Барко, І. В. Клименко, В. О. Криволапчук. – К., 2009. – 52 с.
4. Буданов А. В. Психолого-педагогические пути преодоления профессиональной деформации сотрудников ОВД / А. В. Буданов. – М. : ГУК МВД России, 1994. – 278 с.

5. Елисеєв О. П. Практикум по психологии личности / О. П. Елисеєв. – СПб. : Питер, 2006. – 512 с.

6. Медведев В. С Профессиональная деформация личности как проблема ОВД / В. С. Медведев // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 1996. – № 1 (3). – С. 12–18.

7. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения / В. Д. Менделевич. – М. : Медпресс, 2001. – 233 с.

Одержано 12.02.2014

УДК 159.92

Степан Дмитрович Сворац,

начальник факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доктор історичних наук, професор

ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО ПРОТИДІІ ПРОФЕСІЙНІЙ ДЕФОРМАЦІІ

Визначено причини виникнення професійної деформації у працівників ОВС. Описано сутність найбільш важливих змін особистості працівників ОВС при професійній деформації. Наведено загальні та спеціальні заходи корекції професійної деформації.

Професійна деформація є важливим, найбільш актуальним і розповсюдженим типом деформації особи. Вона виникає на трудовій стадії соціалізації в результаті виконання професійних обов'язків і в цьому розумінні неможлива поза конкретною професійною діяльністю. Професійна деформація людини, як особистості є комплексом специфічних, взаємопов'язаних змін в її психофізичній структурі, що виникають внаслідок певної трудової діяльності.

Професійна деформація є не обов'язковим, а ймовірним наслідком виконання працівником ОВС правоохоронних функцій протягом певного часу, індивідуальним для кожного працівника, але типовим для конкретної спеціальності, професії в цілому.

Гострота проблеми для ОВС обумовлена щонайменше трьома обставинами.

1. Службова діяльність абсолютної більшості співробітників (служби карного розшуку, ДАІ, дільничних інспекторів, ППС тощо) здійснюється у вигляді безпосереднього, частого, психологічно насиченого спілкування з об'єктами діяльності – іншими людьми. Навіть у тих випадках, коли безпосереднім об'єктом виступають певні предмети, речі, явища (експерти-криміналісти, служба охорони), спілкування є умовою службової діяльності. Це спілкування носить активно-двобічний характер і за своєю суттю є суб'єкт – суб'єктним взаємовпливом. Психологічний підтекст поведінки, дій іншої людини стає складовою частиною життєдіяльності співробітника, що не проходить для останнього безслідно.

2. Узагальнений об'єкт службової діяльності, що виступає відносно співробітника більш ніж у 50 ролях-якостях (затриманий, свідок, заявник, перебуваючий на обліку тощо), має найбільшу питому вагу негативних морально-психологічних характеристик порівняно з об'єктами діяльності інших людинознавчих професій – педагогів, акторів, керівників, лікарів. Нерідко це особи, що ведуть аморальний, протиправовий спосіб життя, занепаді, такі, що втратили почуття людської гідності. Спілкування з ними об'єктивно викликає негативні емоції, призводить до стійкого дефіциту позитивних вражень, розчарування і зневіри в людях.

У той же час, якщо ці особи становлять службовий інтерес, співробітники ОВС, навіть відчуваючи до них, як звичайна людина, огиду, презирство, антипатію, змушені контактувати з ними, включаючи встановлення довірливих відносин. Це передбачає активне, неформальне за зовнішніми ознаками спілкування з використанням співчуття, співпереживання, вміння «залізити в шкіру» іншої людини. У результаті співробітникам досить складно, образно кажучи, не розкрити власну особистість.

3. В цілому ряді випадків співробітники за своїми особистими якостями, рівнем професійної підготовки, авторитетом професійної ролі суттєво не переважають і навіть поступаються конкретним громадянам – об'єктам діяльності.

На рівні особистості деформація є якісним відхиленням від певного соціального орієнтира, норми, що призводить до змін у поведінці та діяльності. У найбільш загальному вигляді деформація особистості обумовлено соціальними та біопсихічними причинами. Соціальні причини призводять до моральної і протиправної деформації. Біопсихічна деформація включає алкогольний, наркотичний, токсичний і патологічний (викликаний психічними та соматичними захворюваннями) типи.

Сутність найбільш важливих змін особистості співробітника ОВС думку В. С. Медведєва полягає в наступному.

По-перше, це гіпертрофія професійно важливих рис, подальша їх трансформація у свою протилежність. Так, пильність перетворюється в підозрілість, упевненість – у самовпевненість, стійкість – у байдужість, вимогливість – у прискіпливість тощо.

По-друге, це актуалізація і розвиток соціально негативних рис, зокрема, жорстокості, мстивості, брутальності, вседозволеності, цинізму, включаючи збочені форми їх вираження. Виникають і стають домінуючими певні психічні стани (розчарування, нудьга, дратівливість), що не сприяють ефективному виконанню службових обов'язків.

По-третє, це пригнічення та подальша атрофія окремих рис, що суб'єктивно починають оцінюватись як другорядні, а то й зайві. Зміни такого характеру торкаються адекватної самооцінки, професійної мотивації, емпатії. Втрачається і переконаність у законослухняності громадян, можливостях ефективної роботи з правопорушеннями, особливо злочинністю. Слід зазначити, що деякі характеристики набувають специфічного перекрученого вигляду. Найбільшою

мірою це стосується такої важливої сфери, як правосвідомість, ціннісні уявлення про мету, методи, засоби та прийоми професійної діяльності.

По-четверте, це неузгоджене, дисгармонійне, а в подальшому спотворене співвідношення окремих рис та їх груп, таких, наприклад, як гнучкість і шаблонність професійного мислення, службові і позаслужбові інтереси, матеріальні і культурно-естетичні потреби, об'єктивність та упередженість у сприйнятті та розумінні інших людей. Головною закономірністю тут стає не поєднання і стимулювання розвитку рис під загальним кутом, а пригнічення, підкорення одних і абсолютизація інших.

Перенесення стилю службового спілкування з об'єктом, окремих методів та прийомів на позаслужбові сфери. Співробітник може настільки ідентифікуватися з професією, що поза власною волею залишається професіоналом у всіх сферах позаслужбового життя. Конкретними проявами цього є, наприклад, зайняття в громадському транспорті місця, найбільш зручного для огляду, мимовільна фіксація зовнішності громадян, номерних знаків автомобілів, недоречне вживання професійного гумору, надання команд самому собі тощо.

На глибинному рівні деформації в службовій діяльності при загальному благополуччі можуть виникати серйозні зриви і невдачі, пов'язані з послабленням внутрішнього контролю, самовпевненістю, втратою творчого підходу до вирішення нових завдань і відповідного відношення до власного професійного досвіду. Цьому сприяє і психологічний захист, в якому механізми ілюзорного бачення та тотального самовиправдання відіграють стійко домінуючу роль.

З метою попередження, корекції професійної деформації використовується досить широкий спектр загальних і спеціальних заходів. Найбільш розповсюджені серед них:

- періодичні психологічні огляди особового складу;
- спеціальні навчальні курси психогігієни;
- індивідуальне консультування з особистих проблем та стану психологічного здоров'я, включаючи добровільне тестування, клінічні бесіди, допоміжне працевлаштування та ін.;
- відновлювальні програми, що виключають вживання алкоголю і наркотиків;
- повна стаціонарна перепідготовка не рідше одного разу за 5 років служби.

В. В. Куліченко і В. П. Столбовим запропоновані заходи профілактики професійної деформації:

- 1) вдосконалення виховної роботи в службовому колективі;
- 2) покращення організації управління службою, підрозділом;
- 3) якісну професійну підготовку кожного співробітника;
- 4) створення здорового морально-психологічного клімату.

Робота з профілактики професійної деформації включає заходи як психологічного, так і непсихологічного, організаційно-управлінського, виховного характеру.

Центральною фігурою поточної профілактики і корекції професійної деформації є психолог. Саме він організує, контролює і координує цю роботу, бере в ній особисту участь, стимулюючи конкретних працівників до активної роботи над собою.

Список літератури:

1. Бандурка О. М. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ : підручник / О. М. Бандурка, В. О. Соболев. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 480 с.

2. Куличенко В. В. Профессиональная деформация сотрудников уголовного розыска: сущность и пути профилактики / В. В. Куличенко, В. П. Столбовой. – Киев : КВШ МВД СССР, 1990. – 54 с.

3. Медведєв В. С. Професійна деформація співробітників пенітенціарних установ / В. С. Медведєв. – К. : РВВ КІВС при УАВС, 1996. – 80 с.

4. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників ОВС (теоретичний та прикладний аспект) / В. С. Медведєв. – К. : НАВСУ, 1999. – 310 с.

Одержано 14.02.2014

УДК 159.92-355.12

Людмила Йосифівна Гуменюк,

завідувач кафедри психології управління

Львівського державного університету внутрішніх справ,

кандидат соціологічних наук, доцент

ДЕФІЦИТАРНІ ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Автором пов'язано успішність професійної діяльності працівника міліції з його професійною спрямованістю, обумовлено ризик деструктивної поведінки дефіцитарними ознаками мотиваційної сфери.

Одним з чинників успішності професійної діяльності працівника міліції є його професійна спрямованість, що характеризує ступінь прояву прагнення до оволодіння професією та бажанням працювати за нею.

Структура професійної спрямованості працівника органів внутрішніх справ включає спрямованість на професію, на спеціальність, на вибір засобів правоохоронної діяльності та спрямованість на самовдосконалення. За умов дезактуалізації хоча б однієї зі складових, існує загроза деформації всієї мотиваційної системи. важливою складовою професійної спрямованості є потреба, мотиви і плани самовдосконалення особистості працівника міліції та інші компоненти (рис. 1).

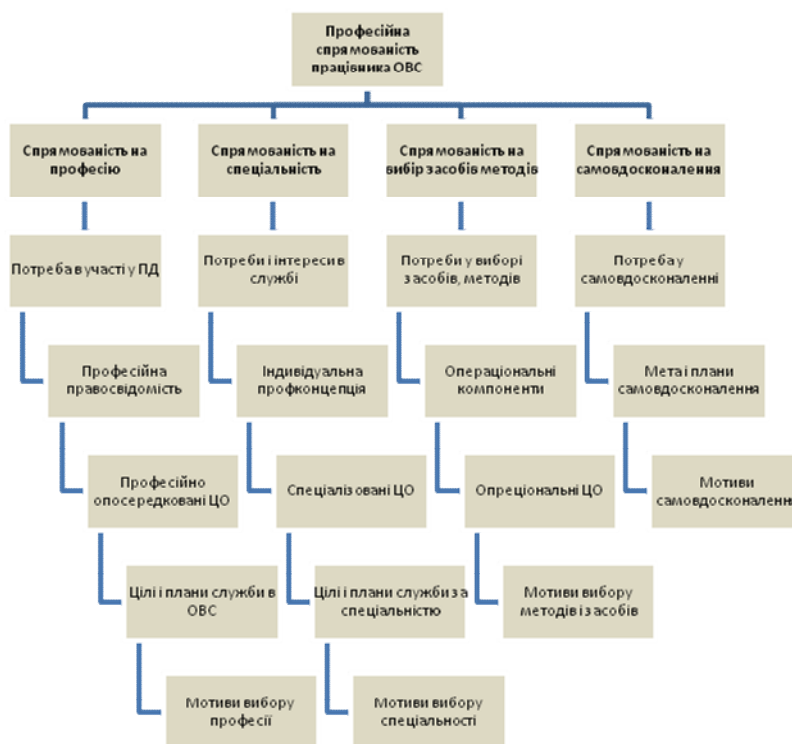
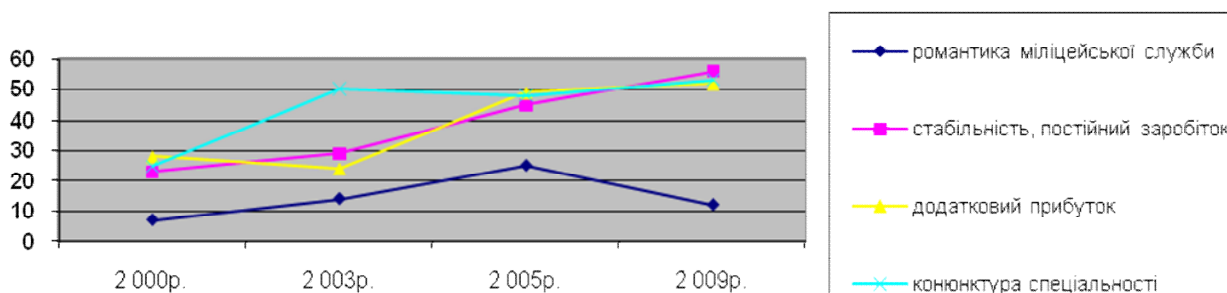

Рис. 1. Професійна спрямованість працівника ОВС

Моніторинг мотиваційних установок курсантів першого року навчання Львівського державного університету внутрішніх справ у 2000, 2003, 2005, 2009 роках показав, що основними мотивами вступу до вищих навчальних закладів МВС були:

Моніторинг основних мотиваторів вибору професії курсантами перших курсів ЛьвДУВС

Слід зазначити, що романтика міліцейської служби як мотиватор вибору професії працівника міліції в умовах суспільної кризи не має вирішального значення. Її вплив з кожним роком зменшувався (з 19 % у 1997 році до 8 % у 2009 році). Це стосується і вибору фаху за покликанням та як продовження професійної династії. Як мотиватор першого плану фактор впливу професії батьків проявився у 6 % респондентів. Мотивами першого плану стають стабільність роботи у системі (56 % респондентів), можливість мати постійний заробіток, додатковий прибуток (52 %), а також кон'юнктура спеціальності, яка дає можливість працювати в цивільній сфері (53 %).

За результатами дослідження було встановлено *типологічні групи курсантів за мотиваційною спрямованістю*. *Перша група* (70–75 %) – респонденти, які по закінченні інституту мають твердий намір працювати в органах внутрішніх справ. Це курсанти, чітко мотивовані на здобуття правоохоронної спеціальності. Це особлива підкатегорія внутрішньо вмотивованих курсантів, яка в подальшому може скласти високопрофесійну когорту працівників органів внутрішніх справ. *Друга група* – курсанти, які вбачають у службі в органах внутрішніх справ безпечне місце, що гарантує гроші і стабільність. Ця група складає 15–20 % від загальної кількості респондентів. Більшість з них (22 %) готові працювати будь-де, де платять «хороші гроші». *Третя група* – курсанти, які обрали професію правоохоронця для забезпечення, передусім, власних егоїстичних потреб і прагнень, серед яких, зокрема бажання «уникнути служби в армії» (17 %), «отримувати додаткові гроші і вигоди, пов'язані зі службовою діяльністю» (10–15 %), «користуватись владою» (8 %).

Суцільне опитування працівників міліції-слухачів курсів підвищення кваліфікації ЛьвДУВС за методикою А. П. Москаленка (класифікація професійних мотивів В. Л. Васильєва), показало, що 42 % респондентів передовсім характерні якісні характеристики *адекватного типу мотивації*: індекс мотиваційної спрямованості (надалі ІМС) становить 4,7. Їхні ціннісні орієнтації і мотиви професійної діяльності узгоджуються з реальною, суспільно значущою поведінкою, спрямовані на захист інтересів і прав громадян, боротьбу із злочинністю. Особливості цього типу пов'язані прямими і сильними зв'язками зі спрямованістю «на справу» за методиками Смекалу-Кучеру. Правоохоронці з таким типом мотивації швидко адаптуються до умов служби, відрізняються високою ефективністю професійної діяльності. Друга позиція у таких респондентів (ІМС = 3,7) належить *ситуативному типу мотивації*. Водночас у 36 % цей тип є пріоритетним. До основних чинників даного типу відносяться матеріальні міркування, місце проживання, зовнішній престиж професії, її романтична привабливість і загалом є показником недостатньо зрілого підходу до вибору. *Ситуативний тип прогностично несприятливий*, оскільки пов'язаний із нереалізованою мотивацією, що приводить до розчарування і формального виконання своїх обов'язків. 32 % респондентів проявили *компенсаторний тип мотивації* (ІМС = 3,5), який полягає у прагненні міліціонерів подолати в собі слабкість характеру, низьку самооцінку особистості. В результаті гіперкомпенсації, надмірної мотивації досягнення успіху може формуватись значна тенденція до домінування, ризикована емоційна холодність і прояв жорстокості, як наслідок серйозні професійні помилки і порушення закону. *Кримінальний тип мотивації* (ІМС = 3) мають 26 % респондентів з неявною антисоціальною спрямованістю, яка часто проявляється у нечесності, безпринципності, схильності до авантюри, порушенні службової дисципліни, норм поведінки в побуті, правопорушеннях, вживанні алкоголю, наркотиків і ін.

Таким чином, ризик деструктивної поведінки працівників міліції тісно пов'язаний з їх мотиваційною сферою. Саме формуванню та розвитку професійної мотивації правоохоронців необхідно приділяти особливу увагу, починаючи

з професійного психологічного відбору, першого курсу відомчого навчального закладу і завершуючи повним професійним становленням.

Список літератури:

1. Москаленко А. П. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція : наук.-практ. посіб. / [А. П. Москаленко, Д. О. Кобзін, А. А. Стародубцев; відп. ред. проф. В. О. Соколов]. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1999. – 98 с.

2. Гуменюк Л. Й. Структура професійної мотивації персоналу органів внутрішніх справ на основі теорії Ф. Герцберга / Л. Й. Гуменюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2010. – № 2. – С. 141–155.

Одержано 07.02.2014

УДК 159.9:343.985.(075.8)

Дар'я Миколаївна Супрун,

*доцент кафедри іноземних мов Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ОBOB'ЯЗKOBA УMOBA ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З'ясовано стан проблеми розвитку мотивації збереження здоров'я у керівників органів внутрішніх справ у психологічній теорії та практиці діяльності ОВС. Особливу увагу приділено пошуку та розробці критеріїв та умов мотивації збереження здоров'я керівників ОВС, оптимального комплексу методів здійснення психологічної діагностики керівників органів внутрішніх справ, що обумовлює визначення рівня розвитку мотивації збереження здоров'я, розробці програми розвитку у керівників органів внутрішніх справ мотивації збереження здоров'я та визначенню психологічної ефективності розробленої програми вдосконалення діяльності керівників органів внутрішніх справ щодо розвитку мотивації збереження здоров'я.

Психологічне здоров'я людини – це наявність в її психіці активних і пасивних залежних патернів, що постійно генерують позитивний психоенергетичний потенціал, який забезпечує усвідомлене позитивне сприйняття навколишнього світу, гармонію з ним і з собою, особистісний оптимізм та задоволення від життя [1]. Саме психологічне здоров'я людини є необхідною умовою її ефективною діяльності загалом і професійною зокрема. Останнім часом констатується різке погіршення здоров'я населення України. Не є виключенням працівники ОВС. Стан здоров'я як фізичного, так і психологічного більшості представників міліції не відповідає професійним вимогам, стає перешкодою на шляху реалізації їхніх здібностей та можливостей. У зв'язку з цим постали нові проблеми психологічного забезпечення збереження і зміцнення здоров'я працівників ОВС, що сприятиме удосконаленню загального та професійного розвитку.

Сьогодні в усіх його проявах сприяє поширенню людиноцентристських поглядів, що презентують людину-особистість як неповторну цінність. Пріоритетності набуває збереження здоров'я людини в усіх його проявах. В системі ОВС однією з головних умов, спрямованих на досягнення даної мети є особистість керівника. Саме він бере безпосередню участь у формуванні мотивації збереження здоров'я в умовах чітко регламентованих законом. Повсякденна професійна діяльність працівника ОВС знаходиться під впливом різнобічної й тривалої дії несприятливих соціальних, психологічних, економічних та інших чинників, що зумовлює виникнення високої нервово-психічної напруги. Це, в свою чергу, сприяє розвитку негативних проявів поведінки, що відображаються і на професійній діяльності.

Аналіз результатів наукових досліджень стосовно збереження психологічного здоров'я особистості розглядається у двох аспектах: збереження психологічного здоров'я самого керівника та безпосереднє відображення цього аспекту на ставленні до психологічного здоров'я підлеглих. А. Маслоу головною характеристикою психологічного здоров'я особистості вважав потяг до самоактуалізації, самовираження, розкриття потенцій до творчості та любові, в основі яких лежить гуманістична потреба приносити людям добро. Він характеризував здорову людину, перш за все, як людину щасливу, яка живе у гармонії сама з собою, не відчуває внутрішнього розладу, здатну захищатись, але першою не нападати ні на кого [2].

Отже, на належний стан психологічного здоров'я вказують такі ознаки: прагнення до гармонічного буття та здоров'я, до ширих та гармонійних міжособистісних відносин, до нового, до високої мети, природна симпатія та довіра до людей, чесність, неупередженість, доброзичливість, інтерес до об'єктів, які не пов'язані прямо з задоволенням будь-яких потреб, автономність, аутосимпатія, добре усвідомлена позитивна Я-концепція, здатність до саморозкриття [3].

Сучасна наука містить наступні характеристики щодо оцінки психологічного здоров'я керівника ОВС: розвиток корисних знань і навичок; позитивне ставлення до фахової праці; наявність позитивно орієнтованих життєвих планів; прояви колективізму; адекватне ставлення до впливів вищого керівництва; критичність, здатність правильно оцінювати інших; самокритичність, самоконтроль, самоаналіз; здатність до співпраці; зовнішня культура поведінки тощо [1].

Психологічне здоров'я значною мірою зумовлює потреби людини, психологічні установки, життєві цілі, що визначають її мотивацію. Одним із завдань керівника ОВС є збереження і розвиток мотивації до зміцнення як власного психологічного здоров'я, так і психологічного здоров'я підлеглих, підвищення психологічної підготовленості – суттєвої умови покращення якості життя та праці, виконання поставлених завдань, реалізації ідей та рішень. Втілення в життя цього завдання буде сприяти виробленню у кожного керівника міліції потреби до пізнання сутності психологічного здоров'я. Результативність зазначеного пізнання буде належною лише за умови дотримання наступних психологічних умов:

– стимулювання самопізнання, формування адекватної самооцінки та позитивного самосприйняття керівників ОВС;

– подолання психологічних захистів та бар'єрів, зменшення симптомів тривожності; формування системи знань, умінь, навичок як базису для розвитку мотивації збереження здоров'я у керівників ОВС;

– формування системи переконань і ціннісних орієнтацій у керівників ОВС стосовно здорового способу життя;

– сприяння самоактуалізації як основній передумові розвитку мотивації збереження здоров'я у керівників ОВС [3].

Запропоновані психологічні умови спрямовані на розвиток мотивації збереження психологічного здоров'я у керівного складу ОВС: розширює їх уявлення про свої можливості, що спонукає до розкриття творчого потенціалу особистості; зникають (або ж зменшуються) симптоми тривожності; формується система переконань і ціннісних орієнтацій; з'являється впевненість у власній позиції, бажання покращити своє здоров'я, зміцнити духовні і фізичні сили.

Список літератури:

1. Барко В. І. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості : [метод. рек. для практикуючих психологів] / Барко В. І., Панок В. Г., Лазаревський С. В. – Київ ; Тернопіль : Видав. від. ТЕІПО, 2000. – 300 с.

2. Patterson C. H. Theories of Psychotherapy / Cecil H. Patterson and C. Edward Watkins, Jr. – 5th ed. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1997. – 169 p.

3. Супрун Д. М. Формування у керівників органів внутрішніх справ мотивації збереження здоров'я / Д. М. Супрун // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – № 4. – С. 257–263.

4. Heider F. The Psychology of Interpersonal Relations / Fritz Heider. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1958. – 179 p.

Одержано 07.02.2014

УДК 159.9:[351.741:343.102]

Ганна Вікторівна Чухраєва,

начальник Центру психіатричної допомоги

та професійного психофізіологічного відбору ГУМВС України

в Харківській області, кандидат медичних наук

АНАЛІЗ ПСИХІЧНОЇ ЗАХВОРЮВАНOSTІ СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Розглянуто структуру психологічних розладів співробітників органів внутрішніх справ, котрі виникли протягом їх служби. Визначено, що основну частину їх склали ендogenous розлади, котрі ніяк не пов'язані зі службою.

Одним із основних напрямків психологічного забезпечення органів внутрішніх справ є якісний психологічний, психофізіологічний та психіатричний відбір кандидатів на службу в органи МВС та на навчання в учбові заклади.

Так протягом 2011–2013 років були виявлені наступні психологічні відхилення в наступній кількості на етапі проведення психіатричної експертизи.

2011 р. – 7,3 %;

2012 р. – 12 %;

2013 р. – 13,6 %.

В основному, це акцентуації характеру особистості за різними шкалами, виявлені за допомогою різних особистісних методик, а також зниження здатності до логічного виду мислення, зниження інтелектуальної діяльності в тій чи іншій мірі.

Крім того, за психофізіологічними даними, котрі характеризують вроджені здібності центральної нервової системи, було визнано непридатними серед кандидатів до служби в МВС та до навчання:

2013 р. – 6,2 % кандидатів до служби, 11,1 % – кандидатів до навчання;

2012 р. – 3,4 % кандидатів до служби, 13,4 % – кандидатів до навчання;

2011 р. – 6,4 % кандидатів до служби, 12,4 % – кандидатів до навчання.

Психіатрами було визнано непридатними до служби також немалу кількість осіб, котрі мали психічні розлади, в основному, це різні невротичні розлади, розлади особистості та деякі порушення інтелектуальної діяльності.

Викладені в розкладі хвороб загальні критерії придатності до служби в органах внутрішніх справ охоплюють практично всі види психічної патології, але проте потребують деякого уточнення, оскільки ці критерії є лише переліком окремих форм захворювань, тоді для практичної експертної роботи необхідні ще додаткові вказівки про форми й методи виявлення ряду стертих, мало виражених ознак хвороби конкретних випробуваних до категорії придатних або негідних до служби.

Але не зважаючи на такий відбір, у деяких співробітників органів внутрішніх справ на протязі служби були виявлені психічні розлади. Групою досліджуваного нами контингенту були співробітники, які отримали психічне захворювання під час проходження служби та за висновком психіатричної медичної комісії визнані непридатними до служби за станом здоров'я. Нами було проаналізовано 20 випадків психічних захворювань у даних співробітників за певний період часу, розлади різнилися по нозології, формі захворювання, за течією захворювання, за віком хворих.

Ці дані представлені в табл. 1.

Як видно з таблиці, ендогенні психічні захворювання (9 з 20) склали майже половину (40 %) усіх випадків психічних порушень, що згідно сучасному уявленню про етопатогенез цих захворювань не могло бути обумовлене специфікою служби.

Другу основну групу захворювань у звільнених співробітників склала група психічних порушень у результаті органічної поразки головного мозку (7 з 20) або 35 %, пов'язане в 4 випадках із травматичним ураженням головного мозку (20 % обстежених); інфекційної поразки головного мозку (1 випадок) або 5 %; токсичної поразки головного мозку (1 випадок) або 5 %; судинної поразки головного мозку (1 випадок) або 5 %. При цьому психічні порушення головним чином носили непсихотичний психопатологічний характер – психоорганічні

синдроми, абсцесивно-фобічні і тільки в 1 випадку психічні порушення протікали у формі психозу.

Таблиця 1

Нозологія	Кількість випадків	%	Вік										Освіта				Стать		
			20–25		25–30		30–35		35–40		40–45		вища		сер.		чол.	жін.	
Шизофренія	8	40	3	15	1	5	2	10	1	5	1	5	4	20	4	10	8	40	0
МДП	1	5			1	5							1	5			1	5	0
Інфекційне ураження головного мозку	1	5									1	5	1	5			1	5	0
Черепно-мозкові травми	4	20	1	5	1	5	2	10					3	15	1	5	4	20	0
Енцефалопатія токсичного і дисцикулярного генезу	1	5					1	5					1	5			1	5	0
Енцефалопатія інфекційного генезу	1	5	1	5											1	5	1	5	
Неврози	2	10							1	5	1	5	1	5	1	5	2	10	0
Реактивна депресія	1	5			1	5							1	5			1	5	0
Психопатія	1	5	1	5											1	5	1	5	0
УСЬОГО:	20	100	6	30	4	20	5	25	2	10	3	15	12	60	8	10	20	100	0

Третю за чисельністю групу склали хворі із психогенними захворюваннями (неврози – 2 випадки, або 10 %; реактивна депресія – 1 випадок, або 5 %).

Розлад особистості у формі психопатії мозаїчного типу став причиною звільнення тільки в 1 випадку.

Проведений аналіз показує, що ретельно проведене клініко-психопатологічне і експериментально-психологічне дослідження, яке здійснювалося на етапі прийому до органів внутрішніх справ дозволяє різко обмежити або повністю виключити приймання на роботу осіб насамперед з розладами особистості і не може істотно вплинути на захворюваність співробітників ендегенними психічними розладами й органічними поразками головного мозку.

Випадки психогенних розладів (неврозів, реактивних станів) у співробітників органів внутрішніх справ потребує більш ретельної психопрофілактичної психогігієнічної роботи серед них, спеціального тренінгу з проблем емоційного стресу, дистресу, екстремальних, конфліктних ситуацій і т. п.

Список літератури:

1. Андреева Г. М. Методологические проблемы и практика социально-психологически исследований / Г. М. Андреева // Теоретические методологические проблемы социальной психологии : сб. ст. / под ред. Г. М. Андреевой, Н. Н. Богомоловой. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1977. – С. 3–21.

2. Лебедев И. Б. Психология в правоохранительной деятельности : учеб. пособие / И. Б. Лебедев, В. Л. Цветков. – М. : Щит-М, 2003. – 310 с.

3. Альбуханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Альбуханова-Славская ; АН СССР, Ин-т психологии. – М. : Наука, 1980. – 335 с.

4. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна. – 2-е изд. – М. : Ин-т практ. психологии ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. – 352 с.

5. Ильин Е. П. Дифференциальная психология профессиональной деятельности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 432 с.

Одержано 17.02.2014

УДК 159.9:316.776.33

Алла Андріївна Шиліна,

доцент кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук;

Наталія Володимирівна Греса,

доцент кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ВПЛИВ МАКІАВЕЛЛІЗМУ НА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Розглянуто проблему макіавеллізму та професійного вигорання у працівників органів внутрішніх справ. Зокрема, показано, як окремі показники професійного вигорання взаємопов'язані від рівня маніпулятивної поведінки працівників ОВС.

У наш час поняття «макіавеллізм» часто використовується в гуманітарних науках. Макіавеллізм як наукова категорія широко поширена в зарубіжних психологічних дослідженнях, але достатньо рідко використовується у вітчизняній психології.

Під макіавеллізмом розуміється схильність людини маніпулювати іншими людьми в міжособистісних відносинах: приховувати свої справжні наміри і за допомогою помилкових відволікаючих маневрів добиватися поставлених цілей, що часто суперечить інтересам і цілям суб'єкта, проти якого направлена маніпуляція [1]. Основними психологічними складовими макіавеллізму як особистісної властивості є: 1) переконання суб'єкта в тому, що при спілкуванні з іншими людьми ними можна і потрібно маніпулювати; 2) навички і уміння маніпуляції, що включають здатність переконувати інших, розуміти їх наміри і причини вчинків [2].

Дослідження макіавеллізму як психологічного поняття представляє великий інтерес. Актуальність вивчення схильності до макіавеллізму і особливостей відношення до іншої людини у фахівців, що працюють в правоохоронній системі

обумовлена насамперед соціальним запитом, а саме, соціальним схваленням маніпулятивної поведінки, наростанням агресивних тенденцій в суспільстві, жорсткою конкуренцією в професійному середовищі, зростанням лідерських тенденцій.

У дослідженні прийняли участь 86 працівників ОВС, усі випробувані є чоловіки у віці від 21 до 54 років, різних посад та звань. Усі досліджувані були нами розділені на три групи залежно від кількості набраних балів за шкалою Мак – IV в адаптації В. В. Знакова. Методика [3, с. 74–78] складається з 20 питань, на які потрібно дати відповідний варіант відповіді.

Першу групу досліджуваних склали працівники ОВС з низьким рівнем макіавеллізму у кількості 16 чоловіків, які набрали до 46 балів, другу групу досліджуваних склали працівники ОВС з середнім рівнем макіавеллізму, що за цією методикою отримали від 47 до 93 балів, в цю групу увійшли 34 працівника. Третю групу досліджуваних склали працівники ОВС з високим рівнем макіавеллізму, за методикою досліджувані цієї групи отримали більше 94 балів, кількість працівників склала 36 чоловіків, це найбільш численна група в нашому дослідженні.

Особливості професійного вигорання нами вивчалось за допомогою опитувальника «Професійне вигорання» за версією Н. Водоп'янової та Є. Старченко. Автори методики, професійне вигорання, розглядають як сукупність трьох субшкал: емоційне виснаження, деперсоналізація та редукція особистісних досягнень. Причому про професійне вигорання можна казати, якщо було виявлено високі показники за шкалами емоційне виснаження та деперсоналізація і низькі за шкалою редукція особистісних досягнень (професійна успішність).

Результати дослідження професійного вигорання працівників органів внутрішніх справ з різним рівнем макіавеллізму представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Показники професійного вигорання працівників ОВС з різним рівнем макіавеллізму

Групи	Група з низьким рівнем макіавеллізму	Група з середнім рівнем макіавеллізму	Група з високим рівнем макіавеллізму	t 1,2	t 1,3	t 2,3
Професійне вигорання						
Емоційне виснаження	38,3±10,6	34,8±13,2	32,5±14,9	0,9	1,4	0,7
Деперсоналізація/цинізм	15,4±6,4	17,4±5,2	20,9±5,8	1,2	3**	2,6**
Редукція особистісних досягнень (професійна успішність)	26,9±11,6	27,4±8,5	30,7±9,3	0,2	1,2	1,5
Загальний показник	80,5±20,9	79,7±13,7	84,0±19,1	0,2	0,6	1,1

Примітка: ** $p \leq 0,01$

За результатами дослідження професійного вигорання працівників органів внутрішніх справ з різним рівнем макіавеллізму були отримані наступні результати:

- для працівників ОВС з низьким рівнем макіавеллізму властивий високий рівень професійного вигорання;
- для працівників ОВС з середнім рівнем макіавеллізму властивий високий рівень професійного вигорання;
- для працівників ОВС з високим рівнем макіавеллізму достовірно більш притаманна ніж працівникам ОВС з середнім та низьким рівнем макіавеллізму деперсоналізація, та також як і іншим групам досліджуваних властивий високий рівень професійного вигорання.

За результатами дослідження особливостей взаємозв'язку професійного вигорання працівників ОВС з різним рівнем макіавеллізму були отримані такі результати:

Низький рівень макіавеллізму негативно корелює з загальним показником професійного вигорання ($r = -0,426$, $p \leq 0,10$). Тобто чим менше працівники ОВС використовують у міжособистісних стосунках маніпуляції, а більше прислухаються до інших, цінять людей та не відносяться до них як до залежних і слабких, тим більше в них буде виявлятися професійне вигорання.

Середній рівень макіавеллізму негативно корелює з таким показником професійного вигорання як «деперсоналізація / цинізм» ($r = -0,373$, $p \leq 0,05$). Також був виявлений дуже тісний прямий зв'язок середнього рівня макіавеллізму з «редукцією особистісних досягнень (професійною успішністю)» ($r = 0,498$, $p \leq 0,01$), та позитивна кореляція середнього рівня макіавеллізму з загальним показником професійного вигорання ($r = 0,32$, $p \leq 0,05$). Нормальний рівень маніпуляцій пов'язаний з цинізмом людини та професійною успішністю працівників ОВС, а також з загальним показником професійного вигорання.

Високий рівень макіавеллізму негативно корелює з деперсоналізацією ($r = -0,279$, $p \leq 0,10$). Тобто чим більше людина використовує маніпуляції в міжособистісних стосунках, тим менше вона спілкується зі своїми колегами чисто формально, без емоцій і хоче звести спілкування з ними до мінімуму.

Список літератури:

1. Знаков В. В. Психология понимания: проблемы и перспективы : [монография] / В. В. Знаков ; Рос. акад. наук, Ин-т психологии. – М. : Ин-т психологии РАН, 2005. – 446, 1 с.
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – СПб. : Речь, 2003. – 304 с.
3. Знаков В. В. Макиавеллизм: психологическое свойство личности и методика его исследования / В. В. Знаков // Психологический журнал. – 2000. – № 5. – С. 69–78.

Одержано 14.02.2014

УДК 159.9

Олена Олександрівна Добровольська,

викладач кафедри психології та педагогіки

Одеського державного університету внутрішніх справ

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРАВООХОРОНЦЯ

Проведено аналіз поняття «адаптаційний потенціал особистості», обговорено зміст цього феномена, визначено різні підходи до його визначення. Розглянуто соціально-психологічні характеристики адаптаційного потенціалу особистості правоохоронця.

Становлення особистості правоохоронця як професіонала, формування його морально-вольових якостей відбувається на протязі всього терміну навчання у ВНЗ МВС та у перші роки службової діяльності в органах внутрішніх справ. Особливо важливу роль у даному процесі відіграє сприйняття майбутнім фахівцем колективу, органу чи підрозділу внутрішніх справ, його режиму роботи, морально-психологічного клімату, спілкування з досвідченими колегами, побудова взаємовідносин з ними.

Підвищення ефективності правоохоронної діяльності тісно пов'язане з оптимізацією процесу професійного становлення молодого фахівця безпосередньо на службі. На даному етапі у правоохоронця формується переконання у правильності професійного вибору, з'являється можливість перевірити на практиці власні знання, що були отримані під час навчання у вищому навчальному закладі. Щоб ефективно виконувати свої функціональні обов'язки у практичних підрозділах органів внутрішніх справ, молодим фахівцям (вчорашнім випускникам ВНЗ МВС) необхідно адаптуватись до умов службової діяльності, до тих вимог, які ставить перед ними суспільство. Успіх адаптації молодих фахівців значною мірою залежить від їх найближчого професійного оточення та допомоги досвідчених фахівців. Метою адаптації є знаходження оптимального співвідношення, відповідності між особистістю і середовищем [1, с. 160].

Однак слід зазначити, що успішність процесу адаптації, на нашу думку, багато в чому залежить і від адаптаційних здібностей особистості, від психологічних особливостей особи, які визначають можливість адекватної регуляції функціонального стану організму в різноманітних умовах життя і діяльності. Така інтегральна характеристика носить назву особистого адаптаційного потенціалу, який визначає особливості психологічної адаптації кожного індивіда, в тому числі й правоохоронця в цілому.

На сьогоднішній день існує декілька підходів до розуміння особистісного адаптаційного потенціалу в працях вітчизняних авторів.

Адаптаційний потенціал особистості визначається Н. Л. Коноваловою як інтегруюча характеристика психічного здоров'я. Психічна адаптивність оцінюється при цьому як здатність особистості протистояти зривам психічної адаптації в складних ситуаціях життєдіяльності. Адаптивність, на думку автора, залежить

від багатьох конституціональних, спадкових і надбаних якостей, що визначають структуру особистості і які знаходяться в тісному зв'язку з періодизацією розвитку особистості. У молодшому віці адаптації сприяє гнучкість, у старшому – нагромаджений досвід. Складовими психічної адаптивності виступають спільний рівень психічного розвитку, особистісні особливості і система стосунків, характер і зміст психологічних проблем, позиція особистості по відношенню до них [3, с. 89].

Зміст особистісного адаптаційного потенціалу конкретизується в дослідженнях А. Г. Маклакова і насичується головним чином взаємозв'язаними психофізіологічними і соціально-психологічними характеристиками, такими як, нервово-психічна стійкість особистості, самооцінка особистості, рівень соціальної підтримки, здатність вирішувати конфлікти, досвід спілкування, орієнтація на загальноприйняті норми поведінки і вимоги колективу. Чим більше виражені названі характеристики, тим вища вірогідність успішної адаптації, тим значніше діапазон чинників зовнішнього середовища, до яких індивід може пристосуватися [4, с. 91].

Ми вважаємо, що адаптаційному потенціалу належить важлива роль в потенціалі психічного і соціального розвитку індивіда. Показники адаптаційного потенціалу містять інформацію про відповідність або невідповідність психологічних характеристик особистості загальноприйнятим нормам чи особливим вимогам фізичного та соціального середовища, професійної діяльності.

Дослідження різнорівневих характеристик особистості як внутрішніх чинників, що обумовлюють ефективність психічної адаптації, представлені в роботах Ф. Б. Березіна, А. А. Налчаджяна, А. А. Реана і ін.

На думку С. Т. Посохової, адаптаційний потенціал доцільно представляти як інтегральне утворення, що об'єднує в складну систему соціально-психологічні, психічні, біологічні властивості і якості, які актуалізуються особистістю для створення і реалізації нових програм поведінки в змінених умовах життєдіяльності. Особистісний адаптаційний потенціал включає біопластичний, біографічний (досвід), психічний і особистісно-регуляторний компоненти. У адаптаційному потенціалі, на її думку, закладена латентність адаптаційних здібностей і своєчасність, вектор реалізації яких залежить від активності особистості [5, с. 65].

Таким чином, адаптаційний потенціал прийнято розглядати як системну властивість особистості, що обумовлює кордони її адаптаційних можливостей і характер протікання адаптації у відповідь на дію тих або інших умов середовища. Особливості адаптаційного потенціалу, опосередковують дію адаптогенних чинників, визначають напрям, зміст і інтенсивність адаптаційної відповіді особистості.

Існує точка зору, згідно якої адаптаційний потенціал може служити основою ймовірного прогнозу розвитку адаптаційного процесу і динаміки адаптаційного статусу особистості. А. М. Богомоллов вважає, що адаптаційний потенціал особистості характеризує можливості особистості до продуктивного проходження адаптаційного процесу, формування прогресивних адаптаційних

ефектів, розширення діапазону реагування і придбання нових адаптаційних навичок. На думку автора, окрім структурних особливостей, доцільно виділяти динамічні властивості адаптаційного потенціалу особистості. Динамічні властивості характеризують мінливість й активність функцій, структури ресурсів в часі і включають інтенсивність використання, схильність до консервації, стійкість і т. д. [2, с. 30]. Ми поділяємо точку зору автора, згідно якої динамічні властивості адаптаційного потенціалу є найбільш значущими. Успішність процесу адаптації працівників ОВС визначається не абсолютною величиною потенціалу, а відносною. Відносність величини особистісного адаптаційного потенціалу може розглядатися як джерело формування адаптаційних ресурсів, вироблення індивідуального стилю їх використання, відновлення і збагачення, можливості компенсації відсутніх ресурсів, оптимальної гнучкості їх використання в межах деяких меж адаптаційного потенціалу. Через це навіть при низьких адаптаційних ресурсах окремих її складових, їх об'єднання (синергія) підвищує загальний потенціал адаптації та привести до високої загальної ефективності адаптаційного процесу.

Таким чином, слід зазначити, що поряд з дослідженням динаміки адаптаційного потенціалу особистості правоохоронця, цікавим представляється аналіз системи зв'язків адаптаційного потенціалу із захисними стратегіями особистості молодого фахівця. Вивчення цих зв'язків в майбутньому, дозволить нам встановити, яким чином адаптаційні здібності і можливості особистості зможуть реалізуватися в реальному адаптаційному процесі правоохоронців.

Список літератури:

1. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. – Л. : Наука, 1988. – 467 с.
2. Богомолов А. М. Личностный адаптационный потенциал в контексте системного анализа / А. М. Богомолов // Психологическая наука и образование. – 2008. – № 1. – С. 24–34.
3. Коновалова Н. Л. Предупреждение нарушений в развитии личности при психологическом сопровождении школьников / Н. Л. Коновалова. – СПб. : Речь, 2000. – 197 с.
4. Маклаков А. Г. Личностный адаптационный потенциал, его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А. Г. Маклаков // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22. – № 1. – С. 89–102.
5. Посохова С. Т. Психология адаптирующейся личности : монография / С. Т. Посохова. – СПб. : Речь, 2001. – 211 с.

Одержано 17.02.2014

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА В СИСТЕМІ МВС

УДК [159.9.01:159.9.075]

Олена Олександрівна Євдокімова,

*професор кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор психологічних наук, професор*

ДЕТЕРМІНАНТИ СОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІВ ОВС В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Надано аналіз внутрішніх та зовнішніх чинників, що визначають особливості формування особистісних та професійних якостей психологів ОВС у межах навчального процесу.

Аналіз основних теорій змінювання та розвитку особистості дає змогу констатувати, що розвиток особистості є процесом породження нового; механізмом розвитку є протиріччя; механізми прояву розвитку особистості є складними та багатогранними, пояснити їх можна тільки комплексом внутрішніх і зовнішніх умов; джерелом особистісного розвитку є як власне особистість (внутрішня інтенція або самодетермінація), так і середовище (зовнішня детермінація); розвиток особистості може мати не тільки позитивний, а й негативний, деструктивний характер; особистісний розвиток може бути і кількісним, і якісним; розвиток особистості може бути послаблений або спрямований в соціально прийнятні межі за допомогою створення відповідних умов.

Переважає більшість науковців відзначає тісний зв'язок розвитку особистості зі зміною *провідного типу діяльності*, яка й обумовлює основні психологічні зміни особистості (Е. Ф. Зеєр, Є. О. Клімов, А. К. Маркова, В. В. Рибалка та ін.).

У психологічних дослідженнях вивчалися характеристики, притаманні професійній діяльності психолога ОВС, такі, як: жорстка регламентація діяльності психолога чинним законодавством та нормативно-правовими актами МВС України; офіцерське звання; наявність численних екстремальних та конфліктних ситуацій; надзвичайні умови праці; значні фізичні перевантаження та стреси; контакти з різними категоріями громадян (працівники міліції, потерпілі, злочинці); діяльність в умовах постійного дефіциту часу; домінування негативних емоцій; завелика кількість функцій; упереджене ставлення співробітників ОВС до психолога тощо (Ю. Л. Горбенко, П. В. Макаренко та ін.). Але всі названі чинники не знайшли адекватного відображення у структурі навчально-виховного процесу, а проблема поєднання в особистості психолога системи ОВС професійних вимог до особистості співробітника ОВС та до психолога практично не була досліджена. Все це обумовлює постановку питання про необхідність

наближення результатів процесу підготовки психологів системи МВС до вимог сучасної професійної практики; а вивчення змін особистості, які виникають у процесі професійної підготовки майбутніх психологів ОВС набуває особливої актуальності.

У юридичній психології професійну діяльність практичних психологів органів внутрішніх справ досліджували О. М. Бандурка, С. П. Бочарова, О. В. Землянська, О. В. Іванова, Ю. Б. Ірхін, В. С. Медведєв, Л. І. Мороз, О. В. Романенко, О. М. Столяренко, Н. Ю. Ярема.

О. В. Романенко [2] наводить дані емпіричного дослідження психологічних особливостей практичного психолога органів внутрішніх справ, аналізує зміст уявлень стосовно діяльності практичного психолога працівниками основних підрозділів органів внутрішніх справ, а також доводить існування відмінностей між особистими якостями практичних психологів органів внутрішніх справ та іншими представниками цієї професії. Самооцінка професійних особистісних виявів практичного психолога органів внутрішніх справ, порівняно з психологами освіти, завищена за такими показниками, як урівноваженість, діяльність, енергійність, вимогливість до себе, уміння безпомилково оцінювати ситуацію, що відповідає вимогам служби в органах внутрішніх справ.

Н. Ю. Ярема [4, с. 6] виділяє професійно значущі якості психолога органів внутрішніх справ, зокрема: розвинуті волява активність та емоційна стійкість, уміння переконувати, викликати довіру та розряджати напруженість, проникливість, критичність мислення, професійна інтуїція, організованість, дипломатичність і дисциплінованість у поведженні, а також сила і врівноваженість нервової системи. А от така професійна якість, як конгруентність (відкритість) набуває меншої значущості для професійної діяльності психолога органів внутрішніх справ, ніж для психолога цивільних структур, що можна пояснити специфікою статусно-рольових взаємодій у правоохоронних структурах.

П. В. Макаренко [1] наголошує, що приблизно у третини досліджуваних курсантів вищих навчальних закладів МВС України від першого до п'ятого курсу відбуваються негативні зміни професійної «Я-концепції», які надалі можуть призвести до професійної дезадаптації. А процес формування професійної «Я-концепції» у період навчання у вищому навчальному закладі системи ОВС України проходить стихійно, проте він може бути більш цілеспрямованим.

Самооцінка виконує регулятивну і захисну функції, впливає на поведінку співробітника органів внутрішніх справ, діяльність і розвиток особистості, стосунки з іншими. Вона тісно пов'язана з рівнем домагань. О. І. Федоренко [3] вважає, що адекватність самооцінки курсантів зростає внаслідок розвитку критичності й самокритичності, уміння аналізувати вчинки, правильно оцінювати результати навчальної діяльності та критичного оцінювального ставлення до своєї позиції в системі міжособистісних стосунків у колективі.

Таким чином, критеріями особистісного розвитку майбутніх психологів органів внутрішніх справ можуть виступати: адекватність самооцінки, усвідомлене прагнення до саморозвитку, яке проявляється у цінностях професійної самореалізації.

Розвиток особистості майбутніх психологів органів внутрішніх справ визначається цілим комплексом зовнішніх та внутрішніх умов, а саме: особливостями юнацького віку, статусом курсанта, особливостями навчання різних курсів, спрямованістю професійної підготовки.

Крім того, особливості особистісного розвитку курсантів-психологів детерміновані двома провідними чинниками:

– по-перше, наявністю певного роздвоєння у спрямованості освітнього процесу: з одного боку – на підготовку співробітника ОВС, з іншого на підготовку – фахівця психолога. Неспівпадіння професійних вимог до одного та іншого транлюється в особливостях становлення ціннісних орієнтацій курсантів-психологів, мотивації навчальної та професійної діяльності, у розбіжностях між особистісними та поведінковими характеристиками. Поєднання в особистості одного фахівця певних професійних рис носить достатньо суперечливий характер;

– по-друге, впливом середовищного чинника, а саме жорсткою регламентацією життя, проживанням в казармі, одержанням звання і виконанням низки відповідних функцій, пов'язаних із правоохоронною діяльністю, які формують розвинуту волюву активність, прагнення беззаперечно виконувати накази, рішучість, низький рівень тривожності тощо; і, як свідчать результати досліджень [5], одночасно відбувається зниження таких професійно важливих для психолога характеристик, як довіра до людей, здатність до емпатії, співчуття, відкритість, доброзичливість та ін.

Професійна діяльність психолога органів внутрішніх справ ставить особливі вимоги до особистості психолога як фахівця й офіцера, що зумовлює складність досягнення професіоналізму та особистісної самореалізації, а це, у свою чергу актуалізує питання психологічного супроводу курсантів-психологів у межах навчально-виховного процесу.

Список літератури:

1. Макаренко П. В. Професійна «Я-концепція» майбутніх фахівців правоохоронної діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Макаренко Павло Валентинович. – Х., 2001. – 18 с.

2. Романенко О. В. Особистість та професійна діяльність практичного психолога ОВС : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Романенко Оксана Володимирівна. – Х., 2007. – 19 с.

3. Федоренко О. Соціально-психологічні фактори формування самооцінки майбутніх керівників підрозділів МВС / О. Федоренко // Соціальна психологія. – 2005. – № 5 (13). – С. 83–93.

4. Ярема Н. Ю. Соціально-психологічний клімат курсантського підрозділу як фактор професійного становлення майбутніх практичних психологів органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Ярема Наталія Юріївна. – К., 2010. – 16 с.

5. Ятчук М. С. Професійно-особистісний розвиток курсантів-психологів / М. С. Ятчук // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. – О. : ОДУВС, 2013. – С. 107–108.

Одержано 29.01.2014

УДК [159.942:351.743](477)

Олена Володимирівна Землянська,

професор кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор;

Олена Євгенівна Чернова,

старший оперуповноважений УКР ГУ МВС України в Харківській області

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Структурно-функціональна модель професійної компетентності працівника кримінальної міліції, що була сконструйована, має такі складові: оперативну, професійно-правову, соціально-психологічну та регулятивну. В моделі показано взаємозв'язок таких її компонентів, як: сукупність професійних знань, когнітивних оцінок різних ситуацій професійної діяльності, комунікативних вмінь, стратегій та професійно важливих індивідуально-психологічних якостей особистості.

Загальною функцією професійної компетентності (ПК) працівника є функція забезпечення професійної діяльності необхідними знаннями, уміннями, навичками – це професійний потенціал особистості. ПК працівника – це наявність системи знань, умінь, навичок, достатніх для успішного вирішення професійних завдань ця система повинна відповідати поточним, теперішнім завданням і майбутнім, передбачуваним.

Ми розглядаємо ПК як *інтегральну особистісну якість*, яка має ті ж основні аспекти, що і особистість; *когнітивний, регулятивний, комунікативний*. Професійна компетентність містить у собі компоненти життєвого та професійного досвіду, що засвоюється протягом життя.

ПК має структурно-функціональну організацію, це система, *системоутворюючим фактором якої є ціннісна орієнтація на оптимальний результат професійної діяльності*. Формування теоретичних правових знань означає перехід від зовнішніх наслідувальних актів діяльності до їх інтеріоризації, тобто переведення в план внутрішніх інтелектуальних дій, утворюючих в своїй сукупності орієнтовну основу свідомо регульованої професійної діяльності. Зміст такої орієнтовної основи (концептуальної моделі) визначає характер здійснюваних суб'єктом практичних дій - їх екстеріоризацію відповідно до засвоєних необхідних норм і знань. Набутий суб'єктом досвід практичної діяльності, у свою чергу, надає зворотну дію на перетворення і вдосконалення внутрішньої інтелектуальної моделі і її структури.

ПК в процесі свого розвитку і функціонування виступає як складна саморегульована функціональна система поведінки в професійній діяльності, яка включає процеси прийняття і переробки професійної інформації, і відповідних стратегій професійних дій.

В ній можна виділити декілька основних функцій:

- сприйняття і відбір соціально значущої інформації, формування концептуальної моделі (професійних знань, які потрібні працівнику КМ);
- вмотивованість, тобто опосередкованість дій раніше засвоєними суб'єктом інтересами, настановами, ціннісними орієнтаціями;
- цілеспрямованість на певні дії, формування програми поведінки і вибір способів дій;
- прогнозування, передбачення кінцевого результату дій, їх соціальних і особистісних наслідків;
- здійснення нормативних вчинків;
- самоконтроль на основі послідовного співвідношення спостережуваних результатів з еталонними уявленнями про правові норми поведінки;
- оцінка одержаного кінцевого результату шляхом його зіставлення з уявленням мети;
- корекція і нормативна перебудова поведінки у разі отримання негативного результату.

У становленні професійної компетентності працівника КМ важливу роль відіграє не тільки суб'єктивна самооцінка, але також об'єктивна соціальна оцінка його професійної діяльності іншими людьми. Ця оцінка є найважливішим чинником, що стимулює інтелектуальний аналіз і емоційні переживання особистістю результатів своїх вчинків, відповідальність, прагнення до вдосконалення своєї соціально-нормативної поведінки.

Модель професійної компетентності працівника КМ, яка була розроблена має такі основні складові:

- *оперативну компетентність* – систему знань, умінь та навичок, що пов'язана з оперативною діяльністю, яку виконує працівник; вона включає в себе фізичну, вогнюву, тактичну, оперативно-розшукову та інші види компетентності;

- *професійно-правову компетентність* – знання законодавства та нормативної бази (законів, нормативних актів, розпоряджень, інструкцій), що регулюють як діяльність працівників оперативних підрозділів ОВС силових структур, так і діяльність та поведінку громадян; до цієї складової ми також відносимо вміння застосовувати ці знання під час виконання оперативних завдань; ця складова включає в себе правосвідомість;

- *соціально-психологічну компетентність*, пов'язану з тим, що оперативно-розшукова діяльність, яка виконується, передбачає велику кількість соціальних контактів, що відбуваються в умовах підвищеної складності: в ситуаціях злочину, насильства, соціального протистояння, конфлікту, різного ступеня складності та напруженості. Оперативно-розшукова діяльність потребує високого рівня розвитку комунікативних, спеціальних психологічних та соціально-перцептивних навичок та умінь;

- *регулятивну компетентність* – складову, що відображає здатність до планування та прогнозування власної діяльності, а також вміння вживати

вольових зусиль для подолання негативних станів (при дії ризиконебезпечних факторів) та досягнення цілей діяльності в складних оперативних ситуаціях; містить ціннісні орієнтації.

Всі компоненти професійної компетентності тісно пов'язані між собою, в залежності від конкретного завдання який-небудь компонент може отримувати домінуючу позицію, але всі компоненти в цілому є системою, в якій системоутворюючий фактор – ціннісна орієнтація на успішний результат професійної діяльності. Гетерохронність процесів розвитку складових професійної компетентності робить систему дуже рухливою.

Відзначено, що наявність індивідуально-психологічних особливостей особистості обумовлює особистісну варіативність основних показників ефективності професійної компетентності, таких як: її *зміст* (категоріальна структура), що включає в себе професійні знання, вміння, навички, здатності, ціннісні орієнтації; *обсяг* (кількісні характеристики професійних знань і еталонів); *міцність* (здатність до тривалого збереження інформації); *динамічність* (здатність до швидкісних перетворень інформації та готовність професійної пам'яті до відтворення необхідної інформації адекватно задачам, які розв'язуються у процесі діяльності працівника КМ).

Виявлено системний взаємозв'язок та взаємообумовленість таких компонентів теоретичної структурно-функціональної моделі професійної компетентності особистості працівника оперативних підрозділів ОВС як сукупність певних знань в галузі професійної діяльності, когнітивних оцінок різних ситуацій професійної діяльності та спілкування, комунікативних умінь, тактик, навичок та професійно важливих індивідуально-психологічних якостей особистості; професійна компетентність представлена як інтегральне індивідуально-психологічне утворення, особистісна якість.

Професійна компетентність працівника – це наявність системи *знань умінь, навичок, здатностей, ціннісних орієнтацій, еталонів-оцінок різних службових ситуацій, соціально-перцептивних оцінок, узагальнених програм поведінки, певну сукупність стратегій і тактик службової діяльності*, достатніх для успішного вирішення професійних завдань. Ця система повинна відповідати поточним, теперішнім завданням і майбутнім, передбачуваним, вона пов'язана з часовою віссю: минуле – теперішнє – майбутнє. Минулий життєвий та професійний досвід – це основа професійної компетентності, яка забезпечує оптимальний рівень виконання службових завдань у теперішньому часі та майбутньому, часто з певною корекцією системи (нові знання, нові способи вирішення службових завдань). Професійна компетентність також повинна включати здатність до творчого вирішення виниклих нестандартних ситуацій, а не тільки стереотипні перевірені стратегії і тактики поведінки, які сформувалися в типових ситуаціях.

Одержано 06.03.2014

УДК 159:351

Сергій Іванович Яковенко,

професор кафедри психології та педагогіки Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор

ПРОБЛЕМА СПОЛУЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЯКОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Визначено, що формування професійно важливих якостей майбутніх правоохоронців має здійснюватися на основі загальнолюдських морально-психологічних якостей, закладених у дитинстві, здійснюватися у сполученні із невпинним особистісним зростанням – на засадах самовиховання, позитивного впливу викладачів, курсових офіцерів, кураторів, наставників та за сприянням психологічної служби ВНЗ МВС.

Процес становлення особистості незупинний та складний, на цьому шляху є особливо плідний період приходиться на юнацький вік та молодість – періоди інтенсивного формування ядра особистості та її збагачення професійно важливими якостями.

Соціокультурна ситуація становлення особистості є досить складною, адже Україна знаходиться на етапі пошуку нової ідентичності, коли цінності радянської доби вже втратили вплив на молодь, європейські цінності для більшості залишаються малозрозумілими та фактично недосяжними, батьки надто зайняті створенням матеріальної основи сімейного добробуту й перекладають функції навчання та виховання на освітні заклади. Останні головним чином зорієнтовані (з врахуванням очікувань батьків) на підготовку учнів до вступу у ВНЗ, готує їх до складання тестів із 2–3 «профільних» предметів, інші при цьому вивчаються за «залишковим принципом». При цьому завдання виховання школярів стає процесом другорядним, недостатньо керованим та контрольованим. На «виході» ми маємо доволі інфантильних та часто розбещених випускників шкіл, які не змогли ще сформувані в собі моральний стрижень особистості, зберігають всі психологічні ознаки «підліткового» віку на 3–5 років довше, ніж має бути з людьми, які отримали атестат зрілості.

Загальнолюдські якості нажаль формуються тепер стихійно, випускникам шкіл частот бракує таких якостей, як честь, совість, гідність, чесність, принциповість, працелюбність, повага до інших. Замість них в «головах» утворюється своєрідний «вінегрет», мікс радянської спадщини й голлівудських блокбастерів, іншої продукції масової культури (від «болівуда» до мексиканських та російські серіалів, всіляких шоу, що заволодали ефір), поодинокі спроби долучити дітей до традиційних сімейних цінностей, класичної літератури та музики не часто дають ефект. Активність релігійних організацій якось вплинути на молодь теж не дуже результативна – віруючими вважать себе 65 % опитуваних студентів,

але у що вони вірять і як це впливає на поведінку – велике питання, адже більшість духовну літературу не читали, у церкву заходять для того, щоб поставити свічку перед екзаменом («Боже пронеси...»).

За думкою культурологів, світогляд сучасних молодих важко визначити як науковий, релігійний чи міфологічний; він скоріше є синкретичним, парадоксально сплутаним та нестійким до дії сучасних технологій маніпулювання індивідуальною та масовою свідомістю. Звичайно, студентська молодь більш-менш освічена та вихована, прихильна певним моральним цінностям, але і в її лавах можна знайти маргіналів, схильних до девіантної та самодеструктивної поведінки. Оцінка «якості» моральних якостей абітурієнтів залишається невідомою величиною, адже вона умовами прийому до ВНЗ МВС не передбачена [1; 2]. Можливо вони задані в моделі випускника, а персонал ВНЗ стає суб'єктом формування у курсантів професійно та особистісно значущих якостей? Тоді треба дати відповідь на запитання, чи це передбачається навчальними планами та програмами? Чи може викладач, розробляючи методичне забезпечення зі своєї дисципліни, визначити не тільки знання, уміння та навички, які мають отримати курсанти, а й те, які професійні та особистісні якості та у який спосіб будуть у них сформовані?

Для цього навчально-виховний процес має бути скерований, згідно особистісно-діяльнісної парадигми, на трансформацію знань, умінь і навичок в якості особистості, професійні цінності та ідеали, надати курсантам матеріал для наслідування, розширяти репертуар методів педагогічного впливу.

На лекціях викладач в основному використовує методи інформування й переконування, наводить приклади – але які? Гостро постає питання особистого прикладу та використання прикладів не тільки героїчної, а й просто ефективної роботи правоохоронців. На жаль він мало відомий, на відміну від поширюваних ЗМІ випадків резонансних правопорушень з боку тих, хто покликаний захищати права громадян. Таку суттєву прогалину можна компенсувати на семінарах та практичних заняттях, якщо більш активно використовуються моделювання ситуацій професійної діяльності, кейс-методи, метод проектів, рольові ігри, тренінгові вправи, дискусії, рефлексія та надання зворотного зв'язку, інші методи групової пошукової роботи, навчання через дію.

Навчально-службова діяльність курсантів, їх позанавчальний та вільний час перебуває у зоні відповідальності курсових офіцерів, кураторів, отже бажано використати його з максимальним ефектом саме для формування у курсантів професійно та особистісно значимих якостей. Засобами для цього є й сама службова діяльність (яка вимагає дисциплінованості, відповідальності, ретельності, тобто важливих виконавчих якостей, а також організованості, здатності до співпраці в колективі, що важливо для формування навичок групової роботи, вміння керувати і підкорятися, аналітичні та лідерські якості, спроможність приймати рішення й організовувати їх виконання – із дотриманням вимог законодавства та службових інструкцій – адже ставлення громадян до працівників ОВС, повага та довіра до них залежить насамперед від цього). Такі можливості для розвитку надає участь у різних соціальних проектах, заняття в спортивних секціях, самодіяльність, читання, відвідування музеїв чи театрів.

Справа не в гарному звіті про кількість проведених заходів чи задіяних в них осіб, а тих змінах, які вони викликали у курсантів. Щоб дізнатися про ці зміни, потрібно особисто спілкуватися з курсантами та організовувати міжособистісну комунікацію в курсантському середовищі, робити його більш відкритим для соціальної взаємодії. Штучне утримання курсантів в стінах казарми чи аудиторії тільки гальмує їх розвиток.

Курсовим офіцерам не завжди вистачає психологічної та педагогічної компетентності, отже над її надбанням треба працювати постійно, радитися з колегами, викладачами, фахівцями психологічної служби, які повинні володіти інформацією про індивідуально-типологічні та особистісні якості курсантів, виявляти тих, хто потребує особливої уваги, проводити у потрібних випадках консультативну роботу.

Психологи МВС мають достатній рівень компетентності для застосування тренінгових технологій з метою досягнення передбачених змін особистості в окремого курсанта, сприяння безперервного особистісного зростання курсантів загалом, починаючи із сприяння адаптації до навчання у ВНЗ МВС, до тренування окремих психічних функцій чи формування конкретних професійно важливих якостей. Необхідні матеріали розроблені на рівні десятків дисертаційних досліджень та доступні в літературі. Шкода, що на їх практичне використання не вистачає часу ані в курсантів, ані в психологів ВНЗ.

На останок варто ще раз підкреслити, що формування у курсантів ВНЗ МВС професійно важливих якостей майбутнього правоохоронця – тривалий процес, якому мають сприяти всі працівники навчального закладу, курсантське самоуправління, молодші командири, лідери суспільної думки. Але успішність вирішення цього завдання насамперед залежить від власних зусиль самих курсантів, їх бажання змінюватися на краще, наявності високих моральних цінностей, ідеалів, прикладів для наслідування, а також від створення в курсантському середовищі відповідної атмосфери, яка підтримує позитивні тенденції особистісного зростання, блокує та гальмує тенденції до професійної та особистісної деформації, деградації, закріплення соціально негативних якостей та форм деструктивної поведінки (які виражаються в агресивності, ненависті та злості, брехні, байдужості, споживацтві, жорстокості, підлості, пристосуванстві й мають отримувати рішучий осуд професійного співтовариства та громадськості).

Список літератури:

1. Про затвердження Умов прийому до вищих навчальних закладів України в 2014 році : наказ МОН України від 29.10.2013 № 1510 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/1691->

2. Про затвердження Порядку відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 01.12.2010 № 590 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-10>.

Одержано 29.01.2014

УДК 159.9

Вадим Іванович Барко,

професор кафедри психології та соціології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор;

Ірина Федорівна Головіна,

начальник ВПЗ УКЗ УМВС України в Миколаївській області

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З КАНДИДАТАМИ НА СЛУЖБУ В ОВС УКРАЇНИ

Визначено причини неефективності профорієнтації і плинності кадрів у системі ОВС. Визначено шляхи удосконалення якості профорієнтації молоді на службу до органів внутрішніх справ.

Важливим напрямом професійної орієнтації в українській державі є орієнтація молоді на службу до органів внутрішніх справ (ОВС), які вирішують важливі завдання по боротьбі зі злочинністю, забезпеченню дотримання законних прав та інтересів громадян, їх особистої безпеки та охороні громадського порядку. Професійна орієнтація в органах внутрішніх справ України - це система форм, методів та засобів впливу на особистість, що базується на науковому обґрунтуванні і має на меті формування та оптимізацію професійного самовизначення, збалансування професійних інтересів і можливостей людини та потреб системи ОВС України у фахівців за основними видами діяльності.

Вивчення практики роботи обласних управлінь ОВС України дозволило виявити типові проблеми і недоліки профорієнтаційної роботи в системі ОВС на сучасному етапі перетворень:

1. Слабка ознайомленість молоді зі змістом міліцейських професій. Привабливими для неї є професії переважно інтелектуальної праці, які вимагають вищої освіти: слідчий, експерт. Певну популярність мають професії, які оточені романтичним ореолом – оперуповноважений, міліціонер спецпідрозділів.

2. Професійна невизначеність молоді. Після закінчення школи багато випускників хоча й виявляють інтерес до професій системи МВС, все таки не бажають обирати їх в якості майбутніх спеціальностей.

3. Домінування утилітарних мотивів вибору професії. Головними мотивами професійного самовизначення є, переважно, економічні – заробітна плата, можливість отримати пільги; мало цікавить випускників можливість приносити користь суспільству, розкрити і застосувати свої здібності тощо; наявний дисбаланс між професійними намірами молоді і попитом на ринку праці, практично молоді люди не бажають обирати найбільш необхідні суспільству масові міліцейські професії.

5. Використання малоефективних засобів профорієнтації.

До причин, які знижують ефективність різних компонентів профорієнтації на роботу в підрозділах (службах) ОВС, відноситься також невідповідність

попередньої інформації про умови роботи в органах (підрозділах) ОВС реальному стану службової діяльності. Випускники шкіл, військовослужбовці мають слабе уявлення про умови роботи в ОВС. Приходячи після випуску на службу в органи (підрозділи) внутрішніх справ, частина молоді дуже скоро починає шукати більш високооплачувану роботу.

Плинність кадрів молодих фахівців залежить також від якості взаємовідносин в колективах і особливо в системі «керівник-підлеглий». В покращенні соціально-психологічного клімату підрозділу може бути потенційний резерв успішної адаптації і закріплення випускників навчальних закладів навіть в умовах економічної нестабільності країни.

Ще однією причиною неефективності профорієнтації і плинності кадрів в системі ОВС є перевантаження молодих працівників. Ця проблема виникає завдяки недостатній кількості досвідчених кадрів; загального скорочення штатів; недостатнього рівня матеріально-технічного та ресурсного забезпечення служб (підрозділів) ОВС; невміння деякої частини керівних кадрів ефективно розподіляти роботу між підлеглими; слабкій психолого-педагогічній підготовці частини керівників ОВС. Надмірне навантаження суттєво ускладнює як професійну, так і соціально-психологічну адаптацію, призводить до появи почуття самотності, невпевненості.

Нарешті, додатковою причиною недоліків є призначення випускників на посаду, яка не відповідає отриманій спеціальності. Частина випускників по прибуттю до місця проходження служби призначається на посади, які не відповідають отриманій спеціальності, що може викликати у молодого фахівця почуття розчарування, безпорадності, призвести до зниження мотивації до роботи.

З метою вирішення зазначених проблем, удосконалення якості профорієнтації молоді на службу до органів внутрішніх справ, вважаємо за доцільне здійснити:

- проведення системної роботи з потенціальними кандидатами на навчання або службу в ОВС, яка передбачає комплексне використання етапів, форм, методів і засобів профорієнтації; створення резерву кадрів із залученням до роботи в якості добровільних помічників міліції на громадських засадах;
- проведення з кандидатами не лише профінформування а й профконсультативної роботи, використання поряд із словесними методами, наочних і практичних методів профорієнтації, розробка кінопродукції та презентаційних матеріалів, спрямованих на покращання іміджу працівників органів внутрішніх справ;
- ретельне психодіагностичне вивчення кандидатів на службу або навчання в системі ОВС, розробка оптимального комплексу психодіагностичних методик з метою профконсультації і профвідбору із широким застосуванням сучасних проєктивних методик, які уможливають визначення рівня профпридатності особистості кандидата, виявлення осіб із нервово-психічною нестійкістю, асоціальними вабленнями, схильністю до суїциду, алкогольною чи психотропною залежністю;
- проведення з курсантами навчальних закладів МВС України спеціальної психологічної роботи, спрямованої на розвиток їх готовності до службової

діяльності, професійної надійності і стійкості; розробка науково обґрунтованого механізму входження в посаду випускників відомчих навчальних закладів;

– організацію і розробку порядку набору до органів внутрішніх справ військовослужбовців, які звільняються з військової служби у зв'язку із закінченням терміну дії контракту та з інших позитивних підстав;

– розробку типового положення про молодіжні організації на базі училищ професійної підготовки та навчальних центрів ГУМВС, УМВС з метою популяризації служби в ОВС серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів;

– здійснення поглибленого психологічного супроводу курсантів і слухачів навчальних закладів МВС протягом навчального процесу та відображення стану цієї роботи у відповідному розділі особової справи; коригування поведінки, морально-ділових якостей за результатами психологічного вивчення осіб, що мають схильність до девіантної поведінки;

– впровадження в навчально-виховний процес навчальних закладів МВС сучасних психологічних методів і психотехнологій, які забезпечують розвиток професійно-важливих якостей курсантів і слухачів, враховують їх індивідуально-психологічні особливості;

– впровадження в діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ інноваційних форм і методів психологічного супроводу, спрямованих на покращання соціально-психологічного клімату в колективі, попередження надзвичайних подій, зміцненні службової дисципліни та законності.

Одержано 06.02. 2014

УДК 159.9

Юрій Васильович Александров,

доцент кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ГОТОВНІСТЬ МОЛОДИХ СПЕЦІАЛІСТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначено, що професійна свідомість є однією з форм суспільної свідомості і відображає професійну реальність та діяльність; професія вимагає особливі вимоги до особи та діяльності суб'єкта. Подано особливості мотивації та професійної направленості студентів, а також психологічні аспекти готовності випускників психологів з різним рівнем успішності до професійної діяльності.

Багато професій вимагають від особи особливих знань, умінь, навичок. В першу чергу це професії, які пов'язані з роботою правоохоронних органів, державної служби з надзвичайних ситуацій, служби безпеки України та інші. Не менш важливою є робота професійного психолога і вимог до даної професії також немало. Грамотний психолог в змозі надати дуже суттєву допомогу кожному, хто її потребує, а щодо працівників правоохоронних органів така допомога

вкрай необхідна, а в ідеалі бачиться, що в кожному підрозділі внутрішніх справ є штатний психолог, який в повній мірі займається своєю, на перший погляд, невидимою роботою, результати якої не видно. Так і є. Роботу психолога можна порівнювати з роботою досвідченого педагога, коли бажаного результату неможливо досягнути і побачити відразу. Однак, послабити негативний вплив стресових ситуацій, коли співробітник ризикував життям, можливо і за більш – менш невеличкий відрізок часу. Тому підготовка психолога ставить особливі вимоги до особи та діяльності суб'єкта. Важно знати особливості мотивації та професійної направленості студентів, майбутніх психологів, до професійної діяльності.

На сьогоднішній день фахівці – психологи затребувані в багатьох областях діяльності людини. Це й освіта, й виробництво та багато інших галузей. Тим паче, з кожним роком з'являється багато нових спеціальностей, які наближені до психології, або прямо з нею пов'язаних (менеджмент роботи з персоналом, PRі тощо).

На даний момент ресурси психологічної готовності не достатньо задіяні в професійній підготовці фахівців. Існуюча практика й стан науки показують недостатню розробленість технологічних основ психологічної готовності та основ професійного само відношення фахівців – психологів до професійної діяльності. Вимоги до фахівця, професіонала психолога дуже високі, а ефективність його підготовки в системі вищої освіти ще недостатньо ефективна. Професія психолога передбачає і певні вимоги до особистості фахівця.

Враховуючи викладене, було проведено дослідження готовності майбутніх психологів до професійної діяльності.

При дослідженнях застосовувалися різні методи, направлені на виявлення адекватності вибору студентами професії психолога й задоволеність нею, вивчення професійно важливих якостей, необхідних у роботі психолога. Це такі методи: «Самооцінка» (С. А. Будасі), «Мотивація навчання у Вузі (Т. І. Льїна), «Життєві сходи», «Методика на визначення типу спрямованості особистості (Т. Данилова), твір на тему «Мое професійне майбутнє».

В ході дослідження потрібно було вивчити рівень самооцінки професійно – важливих якостей у студентів – психологів з різним рівнем успішності, виявити особливості їх мотивації вчення у Вузі, особливості типу професійної спрямованості, а також дослідити суб'єктивні представлення студентів – психологів про своє професійне майбутнє. В дослідженнях прийняли участь дві групи студентів з різним рівнем успішності.

В ході дослідження по методиці «Самооцінка» встановлено, що у більш успішних студентів переважає неадекватно занижена самооцінка (46,70 %), а у тих, які відстають у навчанні, переважає низька самооцінка (56,00 %). Отримані результати свідчать про те, що в першій групі (успішній) достовірно частіше зустрічається неадекватно занижений рівень самооцінки, а в другій (менш успішній) також достовірно часто зустрічається низький рівень самооцінки в порівнянні з першою.

Що стосується мотивації, результати дослідження показали, що професія студентами була вибрана неадекватно, і здобуття диплома важливіше, ніж придбання реальних знань, оскільки із показників видно, що здобуття диплому

для обох груп випробуваних стоїть на першому місці. Результати дослідження також показали, що успішні студенти в основному задоволені своєю професією (83,3 %), а серед тих хто відстає в навчанні задоволених обраною професією тільки 32 %.

Досліджено особливості типу професійної спрямованості студентів-психологів. Спрямованість – один з найважливіших компонентів внутрішньої психологічної структури, який певним чином перетворює, забарвлює всі дії і вчинки людей, способи прояву всіх інших його психічних властивостей і якостей. Саме спрямованість може показати і дати відповідь на питання – чого хоче і чого прагне конкретна людина? При оцінці показників типу спрямованості особи можна було відмітити, що у успішних студентів (1 група) переважає егоцентрична спрямованість (53,30 %), а в тих що відстають – прагматична спрямованість (52,00 %). Егоцентрична спрямованість – спрямованість, при якій мета, інтереси, потреби особи повернені на неї саму (носять егоїстичний характер), займають центральне місце в ієрархії цінностей. Спілкування з іншими людьми, як правило, маніпулятивне, характеризується відсутністю дійсного, непідробленого інтересу до співрозмовника.

Прагматична спрямованість – при якій домінуючим мотивом є результати планування і успіхів виконуваної діяльності, які, у свою чергу, визначають її цінність і значущість.

У студентів достовірно частіше відмічена егоцентрична спрямованість в першій групі (успіваючи) в порівнянні з другою групою (53,3 % проти 12,00 %) і достовірно частіше зустрічається прагматична спрямованість в другій групі в порівнянні з першою (52,00 % проти 13,30 %). Достовірно рідше зустрічається в першій групі екзистенційна спрямованість, чим в другій (10,00 % проти 28,00 %).

Спираючись на отримані дані можна зробити висновок, що успішним студентам характерніший егоцентричний тип спрямованості, оскільки вони турбуються про своє професійне становлення та адаптації. Після закінчення вузу і думають про свої можливості. В першу чергу студенти ставлять перед собою завдання самореалізації, а потім вже допомогу іншим людям. Контент – аналіз творів студентів на тему «Моє професійне майбутнє» дозволив виділити наступні категорії: «сфера діяльності», «власне майбутнє», «уявлення про майбутнє». Отримані дані дозволили розділити категорії на певні одиниці аналізу.

В першій групі студентів частіше ніж у другій зустрічається категорія «психолог комерційної фірми» (26,70 % проти 0,00 %), і категорія «приватна психологічна практика» (53,30 % проти 8,00 %). Успішні студенти більше хочуть зайнятися приватною психологічною практикою (53,30 %), бути психологом комерційної фірми (26,70 %), по 6,70 % готові робити з дітьми та працювати в силових структурах. Останнє місце займає така категорія як «психолог» (3,30 %) і «немає сфери діяльності» (3,30 %).

У відстаючих студентів абстрактне уявлення про свою майбутню професію «психолог» (56,00 %), або взагалі зовсім немає планів на майбутнє (20,00 %).

Пояснити такі дані можна тим, що відстаючі студенти не впевнені в своїх силах, отже, у них низький рівень домагань і відповідно такі люди не будують плани на майбутнє, не беруться за вирішення важких завдань, оскільки заздалегідь визнають, що можуть не упоратися з ним.

Також, виходячи з даних дослідження, можна сказати, що в першій групі випробуваних достовірно частіше зустрічалося конкретне уявлення про майбутнє (96,70 % проти 24,00 %), а в другій групі достовірно частіше зустрічається абстрактне уявлення про майбутнє (76,00 % проти 3,30 %).

В дослідженні також використовувалася методика «Життєві сходи», яка полягала у визначенні позицій студентів себе як фахівців через чітко регламентовану кількість часу: ким я буду через рік, п'ять років і десять років. Це дозволило уточнити та конкретизувати суб'єктивні уявлення студентів про своє професійне майбутнє. В результаті дослідження було з'ясовано, що успішні студенти якимось чином уявляють своє професійне майбутнє, а відстаючі не замислюються над цим.

Період студентських років, очевидно, зовсім не простий – як в плані «чесної» студентської праці, так і в особовому плані. Це підтверджують результати досліджень. Зокрема, те що студенти, провчившись п'ять років, не задоволені вибраною професією. Мабуть вони ще не сформуvalи свої життєві цінності, а також ще не поставили перед собою певну мету.

В цілому процес усвідомлення особою своєї самоцінності, цінностей і сенсу свого професійного вибору, професійної діяльності, її значення для самого себе та своєї ролі в суспільній системі виробничих стосунків можна визначити як професійно – особове самовизначення людини.

Одержано 28.01.2014

УДК 159.9

Світлана Миколаївна Бойко,

доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ

Розглянуто питання, пов'язане з професійною мотивацією працівника ОВС та його ціннісними орієнтаціями. Акцентовано увагу на необхідності дослідження ціннісно-мотиваційної спрямованості правоохоронців та формування сприятливої мотивації до праці задля підвищення ефективності діяльності служб і підрозділів ОВС.

У міру розширення сфери діяльності правоохоронної системи, ускладнення криміногенної ситуації, поглиблення розподілу праці за функціональними і посадовими ознаками набуває все більшого значення управління й організація

праці в органах внутрішніх справ України. Одним із чинників, що визначають ефективне виконання професійних завдань працівниками ОВС, є трудова мотивація та цінності, що детермінують їх мотиви до служби. Сьогодні в правоохоронних органах зовнішній мотиваційний вплив керівника на працівників міліції зводиться лише до застосування заохочень (позитивна мотивація) і дисциплінарних стягнень (негативна мотивація), вичерпний перелік яких міститься у Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ України. Разом із тим, шлях до ефективного управління людиною лежить через розуміння її мотивації, тож у процесі застосування мотивуючих методів впливу з метою підвищення ефективності діяльності правоохоронців важливо враховувати ціннісно-мотиваційний спектр, яким вони керуються в процесі проходження служби.

Професійна мотивація – це спонукання, що викликає активність особистості та визначає її спрямованість щодо професії [1]. Сформований набір цінностей та ціннісних орієнтацій в певній мірі визначає професійні мотиви правоохоронців, якими вони керуються при виборі професії, спеціальності, місця роботи, прийняттого способу трудової поведінки та виконання трудових завдань, посадового переміщення та причин звільнення. Тож, при визначенні «слабких місць» у розв'язанні проблеми мотивування до професійної діяльності, необхідно враховувати основні етапи, на яких формується чи трансформується ціннісно-мотиваційний спектр працівників: вибір професії, навчання, адаптація до умов праці, подальша трудова діяльність.

І у виборі працівниками ОВС своєї професійної діяльності, і у характері її виконання відбивається комплекс мотивів, зокрема, у вигляді спонукань особистого, матеріального та суспільного характеру [2]. За адекватного типу мотивації найбільш успішному оволодінню професійними знаннями сприяє узгодження професійних мотивів з реальною, суспільно-значимою поведінкою особистості при відсутності наявності факту прагнення компенсувати за рахунок оволодіння професією слабких рис характеру, а також наявність чіткої ієрархії мотивів. Її закріплення і підтримка в подальшій службовій діяльності – одна з важливих умов ефективності роботи, зміцнення дисципліни, скорочення плинності кадрів [3].

Отже, ціннісні орієнтації правоохоронців значною мірою детермінують їхні професійні мотиви:

- правоохоронці, які визнають важливою цінністю матеріальне благополуччя, благополуччя їхніх родин, стабільність, у професійній діяльності керуються такими мотивами як заробітна платня, різного роду пільги та компенсації, соціальний захист, можливість вирішити житлово-побутові проблеми;
- цінність суспільного визнання та розвитку особистості орієнтує працівників міліції на посадове просування і кар'єрний ріст;
- цінність саморозвитку особистості спрямовується на отримання нових знань, здобуття вищої освіти, удосконалення професійних вмінь тощо;

– цікава робота як цінність зумовлює мотиваційне спрямування правоохоронців на спосіб виконання службових завдань, відповідальність за доручену справу, прагнення реалізувати свої знання, вміння і професійні навички, зробити свій внесок в загальну справу;

– правоохоронці, зорієнтовані на повноцінне задоволення потреб у спілкуванні, у суспільному визнанні, на престиж професії і співпричетність з ОВС, мотивуються активною громадською позицією на службі і в побуті тощо.

Ієрархія цінностей і мотивів у професійній сфері правоохоронця піддається варіації в результаті дії ряду чинників, таких як: співвідношення очікувань від професії й особливостей проходження служби, віковий критерій, зміна сімейного стану, входження в новий трудовий колектив та ін. Таким чином, для забезпечення необхідної трудової поведінки правоохоронців керівникам підрозділів слід організувати і забезпечити мотивуючі умови служби та в управлінській діяльності застосовувати заходи мотиваційного впливу на підлеглих, виходячи з того, що є важливим, цінним для них з огляду на конкретний життєвий і трудовий період. Це обумовлює необхідність детального та системного моніторингу ціннісно-мотиваційної спрямованості правоохоронців з метою контролю ціннісно-мотиваційного спектру трудової діяльності, його оперативної діагностики й оцінки в динаміці. Зокрема, проведення мотиваційного моніторингу в системі ОВС дозволить вирішити наступні завдання: вивчати потреби, що постійно змінюються, інтереси, ціннісні орієнтації працівників у сфері їх службової діяльності; аналізувати мотиви трудової діяльності правоохоронців, їхній мотиваційний потенціал і ступінь його використання у трудовому процесі; виявляти зміни у структурі мотивів, фіксувати їх динаміку і прогнозувати їх розвиток та вплив на результати службової діяльності; встановлювати причини, характер, спрямованість трудової мотивації; розробляти і впроваджувати на державному, регіональному і локальному рівнях управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності діяльності служб і підрозділів ОВС, окремих працівників; своєчасно виявляти і усувати фактори, що зумовлюють негативне відношення правоохоронців до служби, визначають низьку трудову активність. Крім того, процес проведення мотиваційного моніторингу має включати: аналіз статистичних даних з метою відстеження процесу звільнення і прийому на службу в ОВС; проведення загальнодержавного анкетного опитування правоохоронців з метою вивчення їх мотиваційної структури; поглиблене дослідження мотиваційної структури працівників підрозділів з низькими показниками роботи; аналіз законодавства, що регулює правоохоронну діяльність, соціальне і правове забезпечення працівників ОВС.

Отже, сприятлива мотивація до праці детермінує ефективну трудову діяльність особистості, а досягнення успіху кожного працюючого сприяє успіху всього трудового колективу та системи ОВС в цілому. Тому для забезпечення трудової активності всього персоналу ОВС керівнику важливо застосовувати увесь спектр заходів мотиваційного впливу на підлеглих, враховуючи їх особисті потреби та сформовану у них систему ціннісних орієнтацій.

Список літератури:

1. Васильєв В. Л. Юридическая психология / В. Л. Васильев. – СПб. : Питер, 2000. – 624 с.
2. Андреева Г. В. До проблеми формування та розвитку сприятливої службової мотивації правоохоронців // Соціально-психологічне забезпечення правоохоронної діяльності: теоретичні та прикладні аспекти : матеріали наук.-практ. конф., 24 квіт. 2009 р. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – С. 97–101.
3. Лапшина В. Л. Професіоналізм в діяльності органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : підручник / В. Л. Лапшина. – Х. : Вапнярчук Н. М., 2005. – 224 с.

Одержано 14.02.2014

УДК [174:351.74](477)

Ольга Вікторівна Горбачова,

викладач кафедри психології та педагогіки

факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції

громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат соціологічних наук

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЯК СКЛАДОВА ФЕНОМЕНА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПРАЦІВНИКА ОВС УКРАЇНИ

Розкрито зміст та роль морального фактора у професійній діяльності працівника ОВС. Окреслено проблемні питання дослідження професійної етики.

Відносини громадян з представниками силових інституцій є одним із найгостріших питань сучасного життя, що обумовило посилення уваги до проблеми морально-етичного обличчя працівників міліції. У науковій літературі, присвяченій питанням професіоналізму правоохоронців, зокрема, розумінню та опису професійно важливих якостей, що пояснює багато аспектів ефективності підготовки молодих фахівців, чільне місце посідає проблема професійної етики працівника ОВС. Усталеною є точка зору, де професіоналізм у правоохоронній діяльності розглядається як відповідний набір та стан розвитку системи професійно-ділових, комунікативних та особистісних якостей правоохоронців, що забезпечують ефективну професійну діяльність, реалізуючись у професійній культурі та етиці [1, с. 130]. Відповідно, соціальні інваріанти феномена професіоналізму лише визначають необхідні і достатні суб'єктивні умови його становлення, тобто створюють певний «каркас», у той час як професійна культура та етика наповнюють цей «каркас» діяльнісним компонентом, характеризують механізм формування і реалізації підсистеми нормативності діяльності і поведінки працівника ОВС [2, с. 70]. Навіть побіжний погляд на ціннісно-функціональну

роль інституту ОВС вказує на надзвичайно високу чутливість працівників цієї професійної групи до етичних вимог: моральність правоохоронця визначає його готовність до вирішення службових задач, бажання їх виконувати, формує почуття відповідальності за їх виконання з найбільш результативним ефектом і т. д.

Світовий досвід свідчить про те, що етизація дає можливість гуманізувати суспільні відносини та істотно підвищити ефективність діяльності правоохоронної системи. Етичну практику діяльності організації, яка виникає із моральності цілей і способів діяльності, зарубіжні автори називають «системою потрійної винагороди». Індивідуальна винагорода полягає у задоволенні працею у колективі, зміні її характеру та сутності, створенні можливостей для особистісного зростання, відчутті особистого внеску в досягнення загальних цілей. Винагорода організації полягає в зростанні її ефективності й авторитету в суспільстві завдяки реальним результатам її праці на благо громадянина, суспільства. Суспільство, в свою чергу, отримує винагороду у формі якісних послуг, які задовольняють потреби громадян і підвищують потенційні можливості їх розвитку, утворюють атмосферу довіри, співробітництва й прогресу.

Отже, моральне виховання особового складу ОВС є необхідною умовою та засобом формування і активізації морального фактору в діяльності правоохоронних органів. Важливе теоретико-методологічне та практичне значення для осмислення процесів етизації правоохоронців має з'ясування індивідуального і суспільного аспектів цього явища та їх втілення в інституційній етиці. Індивідуальний або особистісний вимір моралі характеризує міру панування людини над собою, те, наскільки вона відповідальна за свою роботу, свої вчинки. Мораль визначає людську сутність індивіда. Особистісний вимір описує моральні якості людини, її моральні чесноти (глибоке розуміння соціальної значущості своєї ролі в суспільстві, чесність, толерантність, порядність, дисциплінованість, сумлінність, принциповість, сміливість, надійність, безкомпромісність, самовідданість та непримиренність у боротьбі зі злочинністю тощо), визначає досягнення моральної зрілості як стану, що оптимально відповідає потребам моралі та забезпечує свідоме виконання загальносуспільних та професійних обов'язків.

Крім індивідуальної моралі в теорії і практиці розглядається суспільний вимір моралі. Він характеризує здатність працівника міліції до взаємодії з колегами по роботі, іншими державними органами, населенням та інститутами громадянського суспільства. Як бачимо, це дуже широке коло взаємин, які мають велике моральне навантаження. Важливо, щоб зміст взаємин з іншими суб'єктами суспільного життя будувався на таких принципах як рівність перед законом, визнання прав та свобод людини і громадянина, повага їх гідності й інтересів, розумне та гуманне використання прав, наданих законом, відповідальність, прозорість і відкритість, солідарність, партнерство, об'єктивність та неупередженість у прийнятті службових рішень та ін. Саме ця взаємодія формує імідж інституту ОВС. Правоохоронці за самою суттю своєї справи здійснюють «вторгнення» у

внутрішній світ людини, де міра відповідальності перед нею та суспільством, інтерпретація кожної конкретної ситуації, якість виконання функціональних обов'язків часто залежить від ціннісно-морального стану.

Отже, чітке визначення етичних принципів як морально-етичних стандартів побудови і діяльності інституту ОВС є умовою забезпечення єдності інтересів суспільства, організації і окремого її члена як суб'єкта професійної діяльності і відносин. Узагальненим зібранням основних професійно-етичних стандартів правоохоронної діяльності є Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України, затверджені наказом МВС України від 22.02.2012 № 155. Разом із тим, практика повсякдення засвідчує, що морально-етична складова дотепер недооцінюється і залишається особливо вразливим місцем у структурі професіоналізму правоохоронців, що пов'язано із рядом проблемних питань. Зокрема, зміна старої етичної культури (боротьба зі злочинністю) на нову (суспільно-орієнтована модель), та незавершеність цього переходу позбавляє працівників міліції достатньо чіткої системи етичних орієнтирів для розв'язання своїх професійних завдань. Подальшого вирішення потребує нормативне врегулювання вимог професійної етики правоохоронної діяльності та розбудови етичної інфраструктури. Крім того, велике соціальне значення має законодавче закріплення механізму запровадження і дотримання з належним формальним забезпеченням професійної етики як робочого інструменту правоохоронної практики. Важливим кроком на шляху наукового супроводження процесу підвищення якості діяльності персоналу ОВС є широке запровадження професіографічних та акмеологічних методів, а також розробка відповідного теоретико-методологічного супроводу освітньо-виховного впливу.

Міліція України покликана захищати інтереси суспільства. Однак стереотип упереджено негативного ставлення до неї громадян ще залишається незмінним. Цей негативізм породжений традиційною опозиційністю владі та її інститутам, укоріненими уявленнями, що міліція виконує здебільшого каральні функції, і неприпустимими проявами у середовищі її працівників. Тож, здобути прихильність, визнання, авторитет у громадян міліція зможе лише високопрофесійною діяльністю, яка відповідатиме принципам загальносуспільної та професійної моралі.

Список літератури:

1. Бандурка О. М. Партнерські взаємовідносини між міліцією та населенням : [підруч. для вузів] / О. М. Бандурка, В. О. Соколов, В. І. Московець. – Х. : Нац. у-т. внутр. справ, 2003. – 352 с.
2. Лапшина В. Л. Професіоналізм в діяльності органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : [підручник] / В. Л. Лапшина. – Х. : Вапнярчук Н. М., 2005. – 224 с.

Одержано 13.02.2014

УДК 373.31:343.85

Ірина Олексіївна Данченко,

доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КРИТЕРІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Обґрунтовано необхідність розробки теоретичної моделі формування соціального інтелекту особистості як одного з показників когнітивного компонента соціальної зрілості особистості і визначено на її основі показники і критерії діагностування, розроблено системи заходів щодо формування соціального інтелекту студентів вищих навчальних закладів.

Процеси, які відбуваються на політичній арені України, є показником глибинних кризових процесів і виявляються в протистоянні між суспільством та владою, в поглибленні політичних конфліктів, в посиленні культурно-ціннісної конфронтації, в девальвації загальнолюдських цінностей.

Гостро стоїть питання формування особистості в умовах низьких резервних потенціалів функціонування соціальних груп, де приблизно чверть дієздатної частини суспільства це студенти вищих навчальних закладів, які вступають в доросле життя в нових соціально-економічних і політичних умовах.

Одним з шляхів виходу з кризи є, на нашу думку, формування соціальної зрілості студентів вищих навчальних закладів.

Соціальна зрілість студентів – придбане інтегративне особистісне утворення, яке передбачає здатність гнучко орієнтуватися, бути психологічно готовим до мінливих соціальних умов, можливість ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем в системі міжособистісних відносин, є інтегральним показником особистісного розвитку, яке впливає на саморегуляцію поведінки і проявляється у соціальній активності, відповідальності і соціальному самовизначенні особистості.

Соціальна зрілість особистості впливає на всі без винятку сфери життєдіяльності людини, в якій велику частину займає професійна діяльність. Без сумлінного виконання особистістю власних професійних обов'язків реалізація людини в суспільстві стає майже неможливою. Розвиток професіоналізму особистості пов'язаний з інтенсивним розвитком здібностей, серед яких особлива роль належить інтелектуальним [2].

В акмеологічних дослідженнях (А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич та ін.) підкреслюється, що відмінною особливістю пізнавальної сфери особистості є активне відображення дійсності і здатність орієнтуватися в ній. Завдяки інтелекту особистість на високому рівні об'єктивності фіксує всі основні зв'язки дійсності, субординуючи їх за ступенем важливості, виділяючи найістотніші, знаходячи оптимальне рішення і здійснює його реалізацію [3].

Це стає можливим за умови розвитку у студентів соціального інтелекту.

Рівень розвитку соціального інтелекту є одним з основних показників сформованості когнітивного компоненту соціальної зрілості особистості студентів вищих навчальних закладів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності розробки теоретичної моделі формування соціального інтелекту особистості як одного з показників когнітивного компоненту соціальної зрілості особистості і визначенні на її основі показників і критеріїв діагностування та розробці системи заходів щодо формування соціального інтелекту студентів вищих навчальних закладів.

Аналіз проблеми формування соціального інтелекту особистості довів, що в науковій літературі достатньо глибоко розкрито дане поняття.

Теоретичною основою дослідження соціального інтелекту стали концепція соціального інтелекту як здібності до розуміння інших людей Дж. Гидлфорда, О. С. Алешіної, В. Н. Дружиніна, Д. В. Ушакова та ін.; теорія успішного інтелекту Р. Дж. Стернберга; концепція соціального інтелекту як механізму соціалізації М. І. Бобневої; освітній підхід до визначення соціального інтелекту з точки зору здібності до розуміння соціальної реальності Н. А. Амінова, М. В. Молоканова, С. С. Белової, М. І. Бобневої та ін.; підхід до вивчення вікових аспектів соціального інтелекту О. М. Краснорядцевої, О. Б. Чеснокової; тенденцій крос-культурних підходів до вивчення соціальної поведінки та лідерства Т. В. Бендаса, І. Я. Якиманської; діагностико-корекційний підхід до вивчення різноманітних соціально-психологічних типів особистості В. М. Миниярова; а також праці, які вивчають рефлексію та рефлексивність як універсальний механізм розвитку та адаптації особистості до соціуму Г. М. Андрєєвої, А. А. Бодалєва, Б. Ф. Ломова, Д. В. Ушакова та інших.

В цілому дослідження соціального інтелекту розглядаються як можливість вільного володіння засобами соціальної поведінки, які доповнюються окремими елементами, пов'язаними з розуміння оточення, і здібність впливати не це оточення для досягнення своєї мети [3, с. 35].

Це, в свою чергу, вимагає усвідомлення особистісних потреб та ціннісних орієнтацій; власних перцептивних умінь, тобто здібності сприймати оточуючих без суб'єктивних викривлень і стійких упереджень по відношенню до тих або інших проблем; готовності сприймати нове ззовні; власних можливостей по відношенню до норм та цінностей інших соціальних груп та культур, почуттів та психічних станів у зв'язку з дією зовнішніх факторів; способів персоналізації довкілля; рівня власної культури [6].

А. Л. Южанінова визначає соціальний інтелект як особливу соціальну здібність в трьох вимірах: соціально-перцептивні уміння; соціальна уява; соціальна техніка спілкування.

Вищим критерієм вияву соціально-інтелектуального потенціалу особистості автор вважає уміння (здатність) впливати на психічний стани, прояви інших, а також на формування психічних якостей оточуючих [7, с. 63].

Таким чином, соціальний інтелект – інтегративна інтелектуальна здатність (уміння), яке визначає успішність спілкування та соціальної адаптації.

Для визначення рівня сформованості соціального інтелекту студентів було встановлено рівні сформованості їх соціального інтелекту і визначено діагностичні методики, а саме: тест Дж. Гилфорда і М. Саллівена «Соціальний інтелект», тест комунікативних умінь Л. Михельсона [5].

Встановлено, що студенти, яких ми віднесли до середнього та високого рівня соціального інтелекту мають високий рівень соціально-інтелектуального потенціалу. Студенти з низьким рівнем соціального інтелекту відчували утруднення в ситуаціях, які потребували відповідної реакції на позитивні і негативні висловлювання партнера по спілкуванню, а також в ситуаціях, які вимагали прояву емпатії. Вони не могли надавати і приймати знаки поваги і схвалення, адекватно реагувати на критику, провокаційну поведінку з боку співрозмовників, звертатись до інших з проханням, відмовляти, висловлювати співчуття, підтримку тощо.

Таким чином, дослідження доводить пряму залежність між рівнем соціального інтелекту особистості та її комунікативними вміннями.

Зважаючи на проблеми, які було виявлено під час дослідження сформованості соціального інтелекту студентів вищих навчальних закладів перспективним напрямком подальшої роботи є визначення факторів, які впливають на розвиток та формування соціального інтелекту студентів вищих навчальних закладів, розробка та апробація спеціальної методики формування соціального інтелекту студентів вищих навчальних закладів.

Список літератури:

1. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / М. И. Бобнева. – М. : Наука, 1978. – 310 с.
2. Гилфорд Д. Три стороны интеллекта / Д. Гилфорд // Психология мышления / ред. А. М. Матюшкин. – М. : Прогресс, 1965. – С. 433–456.
3. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 144 с.
4. Калина Н. Ф. Диагностика социального интеллекта личности / Н. Ф. Калина // Журнал практикующего психолога. – 1999. – № 5. – С. 159–178.
5. Михайлова (Алешина) Е. С. Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта. Руководство пользователя / Е. С. Михайлова (Алешина). – СПб. : Иматон, 2001. – 51 с.
6. Практический интеллект / [Р. Дж. Стернберг, Дж. Б. Форсайт, Дж. Хедланд и др.] ; пер. с англ. К. А. Щукина, Ю. А. Буткевич. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с. – (Серия «Мастера психологии»).
7. Южанинова А. Л. К проблеме диагностики социального интеллекта личности // Проблемы оценивания в психологии : сб. ст. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1984. – С. 63–67.

Одержано 14.01.2014

УДК 159.9.072:355.23

Яніна Володимирівна Мацегора,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ науково-дослідного центру службово-бойової діяльності внутрішніх військ Академії внутрішніх військ МВС України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник;

Іна Вікторівна Воробйова,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ науково-дослідного центру службово-бойової діяльності внутрішніх військ Академії внутрішніх військ МВС України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник;

Олександр Сергійович Колесніченко,

начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ науково-дослідного центру службово-бойової діяльності внутрішніх військ Академії внутрішніх військ МВС України, кандидат психологічних наук;

Анастасія Андріївна Дубяга,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ науково-дослідного центру службово-бойової діяльності внутрішніх військ Академії внутрішніх військ МВС України

ПСИХОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

За результатами моніторингового дослідження розроблено систему професійного психологічного відбору на навчання до Академії внутрішніх військ МВС України та систему психологічного супроводу навчальної діяльності курсантів, яка передбачає використання тренінгів для формування психологічних якостей, що підвищують успішність навчання та адаптацію до середовища ВНЗ.

Одним із актуальних завдань освітнього менеджменту у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) є здійснення психологічного моніторингу для визначення додаткових ресурсів здатних підвищити ефективність професійної військової освіти.

Психологічний моніторинг у ВВНЗ є складним прикладним психологічним дослідженням, яке орієнтоване на визначення психологічних якостей, що забезпечують успішність професійного навчання, дозволяє встановити закономірності розвитку цих якостей та здійснити прогноз їх розвитку у курсантів, які навчаються за різними спеціальностями. Метою такого моніторингу є надання науково-інформаційної допомоги у розробці процедури професійного психологічного

відбору на навчання, що ґрунтується на прогнозуванні навчальної успішності та ефективності адаптації до нових умов і колективу абітурієнтів ВВНЗ.

При підготовці моніторингового дослідження необхідно вирішити питання забезпечення якісним інструментарієм, розробки критеріїв оцінювання, індикаторів і показників, процесу вимірювання, статистичної обробки результатів і їх адекватної інтерпретації. Важливо також визначитись із структуруванням, зберіганням отриманої інформації, забезпеченням доступу до інформаційних ресурсів, а також засобами звітності.

Ці питання в значній мірі вдалося вирішити при розробленні автоматизованого психодіагностичного комплексу «Психодіагностика», який було створено фахівцями науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України Академії внутрішніх військ МВС України [1].

Проведений за допомогою зазначеного автоматизованого комплексу моніторинг психологічних якостей курсантів Академії показав, що до неспецифічних особистісних факторів, які забезпечують успішність навчання в Академії, можна віднести емоційну стійкість, залученість в події, самоконтроль і здатність виносити знання з будь-якої ситуації. Відзначимо, що ці психологічні якості у сучасних психологічних дослідженнях об'єднуються терміном «життєстійкість» [2].

Використання комплексу дозволило визначити і ті психологічні особливості, що впливають на успішність засвоєння курсантами військових спеціальностей, яким навчають в Академії внутрішніх військ МВС України. Так, на успішність навчання курсантів за спеціальністю «Службово-бойове застосування та управління діями підрозділів (частин, з'єднань) внутрішніх військ» впливають особливості неспецифічного адаптаційного потенціалу, насамперед, темпераменту. Проте, високоуспішні курсанти, які навчаються за цією спеціальністю, характеризуються не тільки і не стільки відповідними особливостями темпераменту, скільки зрілістю емоційно-вольової сфери, смисловим рівнем регулювання активності, відповідальністю і досить високим рівнем розвитку інтелектуальних здібностей.

У курсантів командно-штабного факультету, які засвоюють професію військовослужбовця підрозділу спеціального призначення, вже під час професійного навчання рельєфно проступають професійно важливі якості відповідної професійної групи: висока ресурсність (значний потенціал для розвитку емоційно-вольової, інтелектуальної та інших сфер), витривалість, стійкість переконань.

Успішність засвоєння курсантами спеціальності «Організація експлуатації та ремонту ракетного, артилерійського та стрілецького озброєння» пов'язана, насамперед, з розвитком їх мотиваційної сфери, а саме зі спрямованістю на професійний розвиток, придбання нових професійно важливих якостей, її забезпеченістю на всіх рівнях особистості професіонала (особливості темпераменту, інтелекту, характеру і т. п.). Важливим для успішності навчання за цією

спеціальністю є також формування витримки, здатності утриматися від імпульсивних дій.

Успішного у навчанні курсанта, який освоює спеціальність «Автомобільна техніка військ», характеризує самостійність у діях і мисленні, відсутність схильності розпорошувати сили на несуттєве, витривалість до навантажень (у тому числі інтелектуальних), спокій, упевненість у собі, своїх силах, здатність формувати стійкі знання, вміння, навички (автоматичні професійні уміння, які дозволяють бути ефективним навіть в екстремальних умовах).

Майбутні офіцери виховних структур характеризуються значним духовним і інтелектуальним потенціалом. Вони добре соціалізовані, мають стійкі переконання, характеризуються смисловою регуляцією їх активності. Успішні курсанти, які навчаються за цією спеціальністю, мають добре розвинені інтелектуальні здібності, здатні діяти відповідно до ситуації, враховуючи всі обставини.

Аналіз вибірки курсантів факультету економіки та менеджменту, які завоюють спеціальність «Організація продовольчого забезпечення», показав значну роль емоційної сфери у структурі їх особистості. Високоуспішні курсанти, які освоюють цю спеціальність, не тільки здатні контролювати свої негативні емоції, але й використовують емоції для прогнозування несприятливих подій.

Проведене моніторингове дослідження дозволило розробити систему професійного психологічного відбору на навчання до Академії та систему психологічного супроводу навчальної діяльності курсантів, яка передбачає використання тренінгів для формування психологічних якостей, що підвищують успішність навчання та адаптацію до середовища ВВНЗ [3]. Їх впровадження здатне значно підвищити ефективність військової освіти у ВВНЗ.

Список літератури:

1. Автоматизований психодіагностичний комплекс визначення професійної придатності кандидатів на військову службу у внутрішні війська МВС України і навчання у вищі військові навчальні заклади МВС України : монографія / [І. В. Воробйова, І. І. Приходько, С. Т. Полторак та ін. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2011. – 386 с.

2. Леонтьев Д. А. Тест життєстійкості / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М. : Смысл, 2006. – 63 с.

3. Психологічний моніторинг професійно важливих якостей курсантів ВВНЗ МВС України : монографія / [Я. В. Мацегора, І. І. Приходько, І. В. Воробйова та ін.]. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2013. – 424 с.

Одержано 13.01.2014

УДК 316.628-057.36

Уляна Богданівна Михайлишин,

*завідувач кафедри психології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
кандидат психологічних наук, доцент*

МОТИВАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО РОСТУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Показано роль мотивації як фактору професійного росту працівника ОВС. Представлено різні підходи до класифікації мотивів вступу на службу до ОВС. Описано комплекс мотивів, пов'язаних з самим процесом трудової діяльності.

Рівень підготовленості працівника до професійної діяльності завжди пов'язаний з особливостями його особистості, сукупність яких характеризує ступінь розвитку здібностей до даної професії.

Професійна діяльність працівника ОВС здійснюється в реальному світі, який створено складною системою суб'єктно-об'єктних відносин. Ефективність цих відносин забезпечується всією системою психологічної організації особистості працівника. Головне місце в ній, займає мотивація. Вивчення та дослідження мотивації, а саме – переважання того чи іншого мотиву при виконанні професійних обов'язків є досить важливим для діяльності працівника ОВС. Навіть при наявності у працівника всіх інших професійно важливих розвинених якостей, професійна діяльність його не буде в повній мірі ефективною до тих пір, поки він не буде зацікавлений у результатах своєї праці. Іншими словами, при відсутності у працівника того чи іншого мотиву або при низькому рівні його вираженості, це буде негативно впливати на виконання ним професійних обов'язків.

Підхід, пов'язаний з онтогенетичними факторами, дозволяє розглядати потенційно індивідуальні мотиви як феномени, властиві окремо взятому суб'єкту в формі суб'єктно-об'єктних цінностей, ідеалів, інтересів, проектів, які можуть, у випадку екстернальних і інтернальних соціоумів мати сильну інтенсивно-побуджуючу силу і стати вже динамічно-функціональними мотивами. Сама діяльність суб'єкта, в тому числі і працівника ОВС, може обумовлюватися відразу декількома мотивами, тобто бути полімотивованою. Усвідомлений вибір мотиву (мотивів) визначається потребами суб'єкта, а також об'єктивними умовами. Певна ситуація може перешкоджати реалізації мотиву, або ж допомагати у вирішенні актуальної задачі.

Таким чином, можна прийти до висновку, що в залежності від того, яким мотивом активізується діяльність, від цього може залежати і її ефективність.

Мотиви, якими керується людина працівник, об'єднуються в поняття мотивації. **Мотивація** – це поліпозиви, які викликають, на відміну від одного мотиву, активізацію всього організму, функціональних систем. Поняття мотивації можна зустріти скрізь, де йде мова про цілеспрямовану поведінку людини в визначених з великою ймовірністю соціально-онтологічних ситуаціях.

В психологічній літературі існують спроби аналізу та опису професійної мотивації працівників ОВС (В. Г. Андросюк, Г. О. Юхновець, Л. І. Казміренко, В. С. Медведєв [1], В. І. Барко [2], В. Л. Васильєв [3] та ін.).

Так, А. Н. Роша [8] описує професійні мотиви та виділяє **4 групи мотивів**:

- 1) стійкий інтерес до професії (захоплення професією ще з середньої школи);
- 2) прагнення стати працівником ОВС, під впливом родичів;
- 3) вплив книг та кінофільмів;
- 4) так звана «тимчасова» мотивація, коли людина мріє про іншу спеціальність, але за якихось обставин йде на службу до ОВС.

В. Г. Андросюк [1] розглядає професійну спрямованість працівника ОВС. Він відмічає, що адекватно сформована професійна спрямованість передбачає внутрішнє прийняття своєї професії, стійке позитивне емоційне відношення до неї, професійну гордість. Автор виділяє такі групи мотивів:

- пов'язані з об'єктивним змістом діяльності (особиста участь у боротьбі зі злочинністю, забезпечення правопорядку, захист прав громадян та ін.);
- пов'язані з зовнішніми атрибутами діяльності, умовами її виконання (можливість застосування владних повноважень, престижність, форма та ін.);
- пов'язані з діяльністю як засобом вирішення матеріально-побутових проблем та задоволення особистісних потреб.

Найбільш повною, диференційованою та придатною до практичного використання є класифікація В. Л. Васильєва [3], який виділяє 5 типів професійної мотивації:

1. **Адекватний** – характеризується узгодженістю ціннісних орієнтацій та пов'язаних з ними професійних мотивів з реальною, суспільно-значущою поведінкою особистості, які відповідають вимогам професії та етичного характеру.

2. **Ситуаційний** – вирішальний вплив на вибір професії мають зовнішні фактори: матеріально-побутова зацікавленість, зовнішній престиж професії і т. п.

3. **Конформістський** – вибір професії відбувається під впливом референтної групи, норми якої для людини є головним регулятором поведінки. Такі люди випадково опиняються на службі в ОВС.

4. **Компенсаторний** – зустрічається у людей, що обирають професію працівника ОВС як галузь діяльності, в якій є можливість подолати в особі слабкі риси характеру завдяки оволодінню професією, що вимагає прояву мужності, самостійності, рішучості й тому подібного.

5. **Кримінальний** – характеризується неявною антисоціальною спрямованістю що, як правило, маскується правильними поясненнями. Ці люди можуть використовувати професію у своїх цілях, які не відповідають вимогам, що постають перед професіоналом.

Проте, не дивлячись на важливість мотивації для ефективності службової діяльності, мотивація працівників міліції досліджується лише при професійному відборі.

Отже, **мотивація** – це спонукання, що викликає активність організму та визначає її спрямованість.

В процесі усвідомлення мотивів діяльності або поведінки виникають і формуються такі функції мотиву як: спонукальна, спрямовуюча та регулююча. Саме ці три функції визначають і впливають на ефективність діяльності працівників ОВС.

Мотиваційна сфера працівника може бути як позитивною, так і негативною стосовно діяльності; тобто позитивно чи негативно впливати на діяльність [4; 5]. Зміцненню мотивації та її розвитку, підвищенню її стійкості сприяють багато факторів: пізнання життя суспільства, існуючих суспільних відносин; цілеспрямоване виховання особистості, формування її спрямованості; систематична ефективна діяльність, оптимальна її організація, своєчасний оціночний вплив; позитивний вплив колективу та ін.

Отже, ознайомившись з підходами до класифікації мотивів вступу на службу до ОВС, зупинимось на мотивах, пов'язаних з процесом трудової діяльності.

Вибір майбутньої професії працівником міліції представляє собою складне соціальне явище, що детерміноване певними факторами. В системі таких факторів, при визначальному значенні загальних соціально-економічних умов життя людей, в організації поведінки індивіда важливе місце займають його уявлення про суспільну оцінку професії, її престиж. Ціннісні уявлення про професію є формою прояву ціннісних орієнтацій особистості й тому можуть бути розглянуті як регулятори поведінки. Значення цих цінностей дає можливість передбачити вибір професії та характер виконання професійної діяльності працівником міліції [6].

Мотиви, що приводять працівника міліції до певних форм праці та до певного рівня здійснення трудової діяльності, можуть полягати не тільки в отриманні певних благ за свою працю, але й відповідного соціального стану, якого він набуває завдяки здійсненню трудової діяльності власне такого характеру, що безпосередньо з ним пов'язаний.

На вибір відповідної трудової діяльності, на характер її виконання впливає комплекс мотивів. Крім того, певний комплекс мотивів може бути пов'язаний з самим процесом діяльності. Мотиви ці можуть носити різний характер: звичка до роботи; задоволення під час процесу діяльності або наприкінці цього процесу; переживання задоволення від прояву активності в праці та позитивної самооцінки; відчуття творчості під час здійснення професійної діяльності, що робить цінним сам процес діяльності.

Процес професійної діяльності працівників міліції здійснюється у спільній діяльності з іншими людьми. Ця спільна діяльність має різний характер. Але ж у всіх випадках діяльність працівника пов'язана з певним колективом. На мотивації діяльності (позитивно чи негативно) позначається те, які відносини існують в тому колективі, з яким він пов'язаний, його стосунки з окремими членами колективу, відношення до нього колективу в цілому. Специфіка соціальних зв'язків з колективом та його членами, також, як і характер безпосередніх трудових зв'язків з окремими членами колективу, впливає дезорганізуючи або стимулююче на процес трудової діяльності працівника.

Іноді зв'язки з колективом мають вторинне значення і тому визначають трудову мотивацію працівника, а іноді вони набувають риси домінуючого фактора у мотивації, призводять до зміни місця праці, спеціальності або примушують відмовитися від перспектив, які може надати інше місце.

В ході виконання професійних обов'язків формується психологічна функціональна система діяльності, яка відповідає вимогам даної професії. Остаточний вибір професійної діяльності як основної відбувається при наявності адекватної системи мотивів.

Список літератури:

1. Професійна психологія в органах внутрішніх справ: загальна частина : курс лекцій / Андросюк В. Г., Казміренко Л. І., Юхновець Г. О., Медведєв В. С. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 111 с.

2. Барко В. И. Исследование характерологических особенностей участковых инспекторов милиции / В. И. Барко, И. О. Шматко // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 1996. – № 1. – С. 28–31.

3. Гамезо М. В. Атлас по психологии : информ.-метод. пособие к курсу «Психология человека» / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Пед. о-во России, 2004. – 276 с.

4. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы / К. М. Гуревич. – М. : Наука, 1970. – 272 с.

5. Небылицын В. Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий / В. Д. Небылицын. – М. : Наука, 1976. – 336 с.

6. Павлов И. П. Полное собрание сочинений / И. П. Павлов. – 2-е изд., доп. – М. ; Л. : АН СССР, 1951. – Т. 3. – Кн. 1. – 390 с.

7. Москаленко А. П. Професійна мотивація працівників ОВС: вивчення та корекція : наук.-практ. посіб. / Москаленко А. П., Кобзін Д. О., Стародубцев А. А. ; відп. ред. проф. Соколов В. О. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1999. – 98 с.

8. Роша А. Н. Профессиональная ориентация и профессиональный отбор в органах внутренних дел / А. Н. Роша. – М. : Аккад. МВД РФ, 1989. – 115 с.

Одержано 11.02.2014

УДК 159.947.5+351.74

Наталія Іванівна Чабанюк,

начальник сектору психологічного забезпечення УМВС України в Житомирській області, кандидат психологічних наук

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВІВ ВСТУПУ НА НАВЧАННЯ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ ОВС

Здійснено аналіз мотивів вступу на навчання до вищих навчальних закладів МВС молодих фахівців з різними рівнями професійної мотивації.

Останнім часом більшої актуальності набуває питання розвитку професійної мотивації працівників ОВС. Адже для стійкої, вискоєфективної діяльності людини необхідним є розвиток мотивації до даної діяльності, що забезпечує

позитивне ставлення до неї [5]. Крім того, знання мотивів що лежать в основі такої діяльності, дозволяє здійснювати її корекцію та розвиток. Однак, вивчення професійних мотивів передбачає певні труднощі, які полягають у тому, що далеко не всі працівники системи ОВС відверто говорять про свої наміри, причини вибору професії, особливо це стосується кандидатів як на службу в ОВС, так і кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів МВС: мова йде про випадки, коли власні прагнення розходяться з суспільними цілями та вимогами професії. Інші причини труднощів - це недостатньо розроблені проблеми мотивації в теорії загальної психології, в психології праці та в соціальній психології; відсутність єдиного підходу до методики виявлення мотивів.

Порівняння результатів анкетування молодих фахівців ОВС з різними рівнями мотивації дозволило встановити деякі відмінності. Так, існують значимі відмінності у мотивах вступу молодих фахівців ОВС з різними рівнями мотивації до вищих навчальних закладів МВС. Свідомий самостійний вибір професії правоохоронця характерний вірогідно для більшої кількості молодих фахівців ОВС з високим рівнем мотивації (69,9 %), чим для молодих фахівців із середнім (45,5 %) та низьким (34,9 %) рівнями ($p_{1,2} \leq 0,05$; $p_{1,3} \leq 0,01$). Крім того, вірогідно більша кількість молодих фахівців ОВС з низьким рівнем мотивації керувались такими мотивами вибору професії як можливість безкоштовно отримати юридичну освіту (23,3 %) та можливість не проходити строкову службу в Збройних Силах України (20,9 %), ніж молоді фахівці з високим рівнем мотивації (7,7 % та 3,8 % відповідно при $p_{1,3} \leq 0,05$). Тоді, як вірогідно більша кількість молодих фахівців з високим рівнем мотивації (26,9 %), при обранні професії, керувались бажанням боротись зі злочинністю (9,3 %; $p_{1,3} \leq 0,05$). Також вірогідно більша частка молодих фахівців ОВС з високим рівнем мотивації (88,5 %) мали намір після закінчення вищого навчального закладу працювати в системі МВС, ніж молоді фахівці ОВС із середнім (62,1 %) та низьким (46,5 %) рівнями мотивації ($p_{1,2} \leq 0,05$, $p_{1,3} \leq 0,01$).

Порівняльний аналіз результатів анкетування дозволив зробити висновок, що для вірогідно більшої кількості молодих фахівців ОВС з високим рівнем мотивації уявлення про професію співпали (92, %), ніж у молодих фахівців ОВС із середнім (71,2 %) та низьким (58,1 %) рівнями ($p_{1,2} \leq 0,01$, $p_{1,3} \leq 0,01$). Також вірогідно більша частина молодих фахівців із високим рівнем мотивації (76,9 %), ніж із низьким (53,5 %) відчують, що база знань отриманих в навчальному закладі виявилась достатньою та свою відповідність займаній посаді (76,9 % порівняно з 55,8 % при $p_{1,3} \leq 0,05$).

Таким чином, ще на попередньому психологічному вивченні кандидата на службу в ОВС чи на навчання, можна передбачити його подальше ставлення до майбутньої професії.

Список літератури:

1. Занковський А. Н. Организационная психология : учеб. пособие для вузов по спец. «Организационная психология» / А. Н. Занковский. – 2-е изд. – М. : ФлинтаМПСИ, 2002. – 648 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.

3. Ковальчишина Н. І. Зміни у мотиваційній сфері особистості слідчих на ранніх стадіях професіоналізації : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Ковальчишина Наталія Іванівна. – Х., 2008. – 181 с.

4. Кудріна Т. С. Методи дослідження мотивації : навч. посіб. / Т. С. Кудріна. – К. : Ін-т післядиплом. освіти Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 122 с.

5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы : К самостоятельной работе / Е. Ильин. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).

Одержано 15.02.2014

УДК 159.923:371.13:351.74

Юлія Олександрівна Асєєва,

аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Надано та розкрито поняття «професійне самовизначення», відокремлено його стадії формування. За допомогою результатів дослідження розкрито стадії формування професійного самовизначення курсантів ВНЗ МВС України.

Курс України вбик євроінтеграції змінює вимоги до вищої освіти та кваліфікації випускників вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) впроваджуються нові стандарти до якості знань, умінь та навичок майбутніх фахівців, а особливо для тих хто повинен слідкувати за станом законності, і підтримувати правопорядку у державі. Тому наше дослідження присвячено працівникам органів внутрішніх справ (далі – ОВС), оскільки саме їх професія вимагає від своїх фахівців: самовідданості, чесності, гуманності, високого рівня професійної кваліфікації тощо.

Всебічним вивченням професійного самовизначення займалися і займаються, як зарубіжні вчені так і наші співвітчизники: В. О. Бодров, О. А. Вайсбург, М. Р. Гінзбург, Б. О. Душков, О. А. Ігнатюк, Є. О. Клімов, С. П. Крягжде, Т. В. Кудрявцев, К. О. Міхно, В. Ф. Орлов, І. В. Остапенко, М. С. Пряжніков, Д. Сьюпер, Б. О. Смирнов, О. М. Цільмак та інші.

Проаналізувавши існуючі дослідження в рамках професійного самовизначення, ми приходимо до висновку, що для того, щоб зробити правильний професійний вибір, ще до моменту професійного самовизначення особа повинна: проаналізувати соціально-економічні умови; спрогнозувати потреби держави на момент працевлаштування в обраній професії; порівняти свої можливості, здібності, навички з вимогами до професійної діяльності; усвідомити свою професійну придатність ще до вступу до певного спеціально-професійного навчального закладу тощо.

Враховуючі дані смислові складові які повинно включати в себе поняття професійного самовизначення, ми можемо сформулювати наступне визначення: **професійне самовизначення** – це свідомий вибір особою професії, з урахуванням

об'єктивних і суб'єктивних факторів та індивідуально-психологічних характеристик.

Таким, чином *сутністю* професійного самовизначення можливо вважати – усвідомлення відповідно до онтологічного розвитку особистості смислових наповнень різноманітних видів професії. *Метою* професійного самовизначення є формування підґрунтя, для здійснення осмисленого професійного вибору.

Ми як і більшість вчених (М. Р. Гінзбург [2, с. 19], Т. В. Кудрявцев [4], С. П. Крягжде [5], Є. О. Клімов [3, с. 120]) вважаємо, що формування професійного самовизначення особистості проходить певні етапи які безпосередньо пов'язані із онтологічним та психологічним розвитком особистості і включають наступні:

1) 4–6 років – орієнтація на значимих дорослих, у цей віковий період діти формують своє уявлення про світ цікавлячись трудовою та професійною діяльністю своїх батьків (і найближчих рідних) с початку це соціальні ролі, а у 5-6 роках вже професійні;

2) 7–10 років – пізнання світу професій – початкова школа розширює світогляд дитини який розширюється, наповнюється формується логічно-словесне мислення та осмислення, коло професій зростає і усвідомлюються;

3) 11–14 років – фантазування про майбутню професію – цей віковий період характеризується розвитком рефлексії, з'являються певні інтереси, які базуються на існуючих здібностях та навичках, формується перший «життєвий план»;

4) 15–17 років – осмислений вибір професії (самовизначення) – діяльність набуває навчально-професійного характеру, особистість усвідомлює свої потреби, здібності, мотиви, визначає коло інтересів, формує свої ціннісні орієнтири, і спрямовує свою діяльність на їх реалізацію, остаточно відповідає на питання: «Хто Я?», «Ким і яким Я себе бачу і буду?» – демонструється сформованість самосвідомості, психологічна готовність к особистісному та професійному самовизначенню, обирається професійно-спеціалізований навчальний заклад.

Для підтвердження нашої теорії про стадіальність професійного самовизначення працівників кримінальної міліції, ми розділили дослідження на два етапи: 1) опитування дітей дошкільного віку 4–7 років (з результатами якого можливо ознайомитись в матеріалах V міжнародної науково-практичної конференції 2013 р. [1]); 2) опитування курсантів ОДУВС, факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, з першого по четвертий курс, у кількості – 305 осіб, (з них чоловіків – 257 осіб, жінок – 48 осіб) у віковій категорії 17–26 років.

Аналіз отриманих результатів свідчить про наявність тенденції до 100 % впевненості у професійному самовизначенні – 45,83 % (сумарний показник по всім віковим категоріям) (рис. 1) опитаних жінок, на відміну від чоловіків – 26,46 % респондентів.

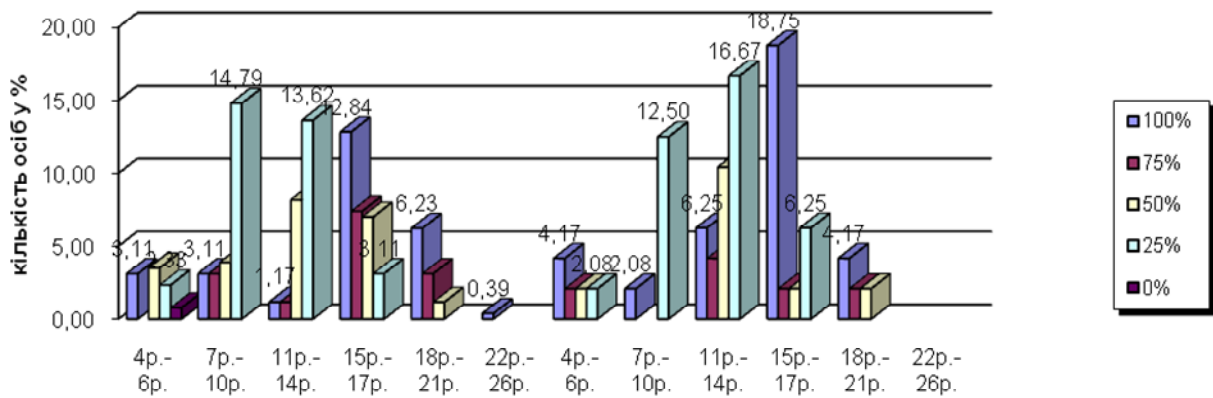

Рис. 1. Сумарні показники по загальній кількості респондентів (у віковій категорії 17–26 років)

Примітка: стовбці з лівої сторони – дані отримані від респондентів чоловічої статі; стовбці з правої сторони – дані отримані від респондентів жіночої статі.

При розгляді гендерних особливостей професійного самовизначення респонденти жіночої статі будучи впевненими лише на 25 % у обиранні професії працівника ОВС дають більш високі показники ніж чоловіки 37,8 % (сумарний показник по всім віковим категоріям), а чоловіки лише 33,85 % (сумарний показник по всім віковим категоріям). При цьому чоловіки схильні приймати рішення про професійне самовизначення від протилежного (25 % професійної впевненості – 33,85 %), що більше на 7,39 % ніж показники їх стовідсоткової впевненості (100 % впевненості – 26,46 %). Респонденти жіночої статі навпаки діють виходячи із своєї впевненості, так у своєму професійному самовизначенні були впевнені на 100 % – 45,83 % опитаних, а показники невпевненості склали 37,8 %, різниця – 8,03 %. Мабуть, тому саме серед чоловіків виявлено 0,78 % опитаних, які не бажали і не вбачали ніколи себе представниками ОВС України, однак обрали, цей професійний шлях.

Серед респондентів жіночої статі не виявлено жодної особи, яка вбачає себе у майбутньому (22–26 років) працівником кримінальної міліції, на відміну від чоловіків, які демонструють прогнозування свого професійного майбутнього, як працівника кримінальної міліції – 0,39 % опитаних у віці 22–26 років, вказуючи логічність своїх дій.

Низькі показники вибору професії працівника ОВС України в дошкільний період (4–6 років 100 % впевненості – 2 особи, 75 % – 1 особа, 50 % – 1 особа) та у ранні шкільні роки (7–10 років – 100 % впевненості – 1 особа) респондентів жіночої статі ще раз підтверджує, що ця професія у свідомості дітей відноситься до категорії професій які повинні виконувати чоловіки (дослідження проведене на базі Одеського дошкільного закладу № 260 [1]), тому дівчата рідше її обирають таку професію й як результат на факультеті підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції навчається лише 48 жінок (що складає 15 % від загальної кількості курсантів).

Аналіз отриманих даних доводить, що рішення про професійне самовизначення змінюється в залежності від вікових, гендерних та індивідуально-

психологічних особливостей розвитку особистості (суб'єктивні фактори), а також на нього впливають певні об'єктивні умови (соціальний образ професії її гендерна приналежність, попит на професію на ринку праці)

Вважаємо за доцільне рекомендувати, проводити профорієнтаційну роботу починаючи з раннього дошкільного віку, розширювати коло існуючих професій, формувати позитивні образи професіоналів. Роз'яснювання смислових наповнень видів професій, наведення позитивних характеристик професіоналів різноманітних трудових галузей зацікавить дітей раннього шкільного віку підштовхне до пізнання світу професій. Що сприяє полегшенню професійного самовизначення у підлітковий період.

Список літератури:

1. Асєєва Ю. О. Особливості становлення професійних установок стосовно міліцейських професій у дітей дошкільного віку / Асєєва Ю. О. // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 26 квіт. 2013 р. – О. : ОДУВС, 2013. – Ч. 2. – 168 с.
2. Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1988. – № 2. – С. 19–27.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – М. : Академия, 2004. – 304 с.
4. Кудрявцев Т. В. Психолого-педагогические проблемы высшей школы / Т. В. Кудрявцев // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С. 20–30.
5. Крягжде С. П. Психология формирования профессиональных интересов / С. П. Крягжде. – Вильнюс : Мокслас, 1981. – 195 с.

Одержано 30.01.2014

УДК 159.9:34.01

Юлія Сергіївна Іванченко,

асистент кафедри філософії та соціології Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

ПСИХОЛОГО-ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИКІВ

Здійснено теоретичний аналіз специфіки професійної діяльності інспекторів Митних органів України як державних службовців. Визначено необхідність юридичного підґрунтя їх професійної діяльності, роль правової компетентності та важливості вивчення психологічних аспектів службової діяльності в системі митної служби. Показано взаємозв'язок і взаємовплив між юридичними та психологічними складовими професійної діяльності митників.

У професійній діяльності Митної служби України юридичні та правові її аспекти відображені у цілій низці законів, наказів та посадових інструкцій. Однак, необхідно підкреслити, що інспектори митниці виконуючи свої службові обов'язки, здійснюють це в системі «людина-людина». А це означає, що необхідним

компонентом їх професійної діяльності є психологічна складова зазначеної системи. Саме тому аналіз їх службової діяльності повинен включати як юридичні, так і психологічні аспекти, тобто для вирішення проблеми підвищення ефективності професійної діяльності митників актуальним є дослідження її специфіки з психолого-юридичних позицій.

На сьогодні після відкриття спеціалізованого навчального закладу, в якому здійснюється підготовка фахівців для роботи в митних органах, питання про кількісне забезпечення митниць вирішено. Але далі за ним постало інше питання про якість фахівців, які працюють у системі митниці. Тобто на сьогодні надзвичайно важливою є проблема кадрового забезпечення митниці професійно грамотними, всебічно компетентними у своїй діяльності фахівцями.

У вирішенні цієї проблеми на порядок денний стають питання об'єктивної оцінки успішності їх професійної діяльності. Аналіз літератури свідчить, що в цілому психологічним аналізом успішності професійної діяльності різних спеціалістів займалось багато дослідників [7; 8]. Водночас конкретно про специфіку цього процесу у системі митниці України є поодинокі дані [3].

Дослідники, які вивчали професійну діяльність працівників митниці, відзначають, що для цих фахівців необхідні наступні якості: товариськість, спостережливість, витримка, самоконтроль та інші. Але далі декларацій про необхідність цих якостей для митників справа не пішла, тобто, які ж критерії та принципи треба враховувати при виконанні своїх службових обов'язків та як виховувати у фахівців ці якості – залишилось невідомим.

В науковій літературі не висвітлені також юридичне підґрунтя професійної діяльності митників та роль правової компетентності цих фахівців в успішності їх професійної діяльності.

Безумовно, для формування і вмілого використання названих та інших якостей особистості, які підвищують успішність служби у системі митниці, перш за все необхідно знати особливості їх використання в конкретних умовах митних органів. А, як відомо, у системі державної митної служби є двадцять чотири структурних підрозділи, умови праці в яких відрізняються одна від одної. Саме цьому початковим етапом у цьому процесі повинен бути психологічний аналіз специфіки професійної діяльності працівників митної служби.

Тому аналіз специфіки і структури діяльності митників, особливостей операційних процесів у кожному її компоненті, а також взаємозв'язку між ними повинно бути наступним кроком у дослідженні.

Науковці, які намагались вирішити цю проблему, пропонували так звані моделі фахівця [5]. В якості концептуальної ними розглядалась модель запропонована Б. С. Гершунським [4] та О. С. Гребенюком [5]. Головне положення, на яке спиралась дослідники, це ідея виділення основної системи задач професійної діяльності, з якими зустрінеться майбутній фахівець.

На їх думку, в моделі повинні бути присутні дві складові частини:

- 1) види діяльності, які обумовлені особливостями нашого сторіччя;
- 2) види діяльності, які диктуються вимогами професії, спеціальності.

Названі частини, в свою чергу, є складовими трьох блоків моделі фахівця. Перший – це система якостей, що характеризують індивідуальність та особистість; другий – це змістовний блок, що вміщує знання (інформаційний компонент); третій – операційний блок.

В деяких наукових працях наведено розрізнені дані про специфіку професійної діяльності митників, тому що вони не представлені у вигляді системи вимог до даного виду праці і, тим більше, без врахування особливостей несення служби у різних підрозділах митних органів Росії [1].

Зустрічаються погляди науковців на проблему підбору кадрів, їх оцінки і у зв'язку з цим, на особливості виконання службових обов'язків працівниками митних органів [6].

Аналіз особливостей діяльності інспекторів пасажирських відділів митних органів України представлений у роботі [2]. Хоча там більше уваги приділено, як юридично та за вимогами митної служби працівнику митниці здійснити вірно ту чи іншу операцію.

Необхідно підкреслити, що між юридичними та психологічними складовими професійної діяльності інспектора митних органів існує взаємозв'язок та взаємовплив. Як свідчать положення митного права, митно-правові відносини здійснюються їх суб'єктами: це митні органи та фізичні або юридичні особи. Дії інспектора митниці повинні базуватись саме на цих положеннях. З одного боку, він зобов'язаний керуватись правами та обов'язками державного службовця митних органів України, а з іншого – не допускати порушень міри дозволеної поведінки, перевищення службових повноважень. Тобто дії та поведінка інспектора повинні весь час здійснюватись з урахуванням двох інтегральних психологічних чинників – самоконтролю та саморегуляції.

Саме у зв'язку з цим для фахівців митної служби важливою є не тільки професійна та юридична компетентність, але і дотримання психолого-правових нормативів у своїй службовій діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що науково обґрунтованої системи вимог до особистості працівника митних органів України до сьогодні не існує.

Список літератури:

1. Аграшенков А. В. Психология в таможенном деле : учеб.-практ. пособие / А. В. Аграшенков ; науч. ред. А. Н. Мячин ; Рос. тамож. акад. – С.-Петербург. фил. – СПб. : ПиК, 1995. – 624 с.
2. Актуальні питання діяльності інспекторів пасажирських відділів митних органів України у питаннях та відповідях / [авт. тексту О. В. Миронопольска]. – Хмельницький, 2004. – 39 с.
3. Бобков В. Б. У американских таможенников во многом те же проблемы ... / В. Б. Бобков // Таможенный вестник. – 1995. – № 8–9. – С. 46–52.
4. Гершунский Б. С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика / Борис Семенович Гершунский. – Киев: «Вища школа», 1986. – 200 с.
5. Гребенюк О. С. Основы педагогики индивидуальности / О. С. Гребенюк, Т. Б. Гребенюк ; Калинингр. гос. ун-т. – Калининград, 2000. – 572 с.
6. Немирич В. В. Основы психологии таможенной деятельности : курс лекций / Владимир Витальевич Немирич. – М. : РИО РТА, 1995. – 203 с.

7. Barrick M. The Big Five personality dimensions and job performance: a metaanalysis / M. Barrick, M. Mount // *Personnel Psychology*. – 1991. – № 44. – P. 1–26.

8. Holloway W. *Work psychology and organizational behavior* / William Holloway. – London : Sage, 1991. – 283 p.

Одержано 12.02.2014

УДК [159.923.2:340.143-057.36](477)

Ігор Володимирович Ластовець,

начальник курсу навчально-наукового інституту підготовки

фахівців експертно-криміналістичних підрозділів

Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

На підставі аналізу зарубіжної та вітчизняної психологічної літератури розкрито поняття «гармонійна особистість», виділено ознаки гармонійної особистості, наведено результати дослідження уявлень курсантів ВНЗ МВС України щодо психологічних ознак гармонійної особистості.

Розбудова нової, демократичної, сильної і незалежної України висуває на чільне місце всього суспільного життя проблему зміцнення та трансформації інституту органів внутрішніх справ. Для досягнення високого рівня суспільної користі роботи системи МВС кожний працівник повинен усвідомити соціальну значущість своєї діяльності та її результатів. У контексті цієї проблеми на перше місце висуваються професійно-психологічні та моральні якості особистості правоохоронця, активний розвиток яких відбувається у відомчих вищих навчальних закладах. Отже, формування гармонійно розвиненої особистості курсантів має бути на першому плані у навчально-виховному процесі ВНЗ МВС України.

Слово «гармонія» (від грец. «harmonia») означає співмірність частин і цілого, злиття різних компонентів об'єкту в єдине органічне ціле. Вікіпедія надає таке визначення поняттю «гармонія»: поєднання, злагодженість, взаємна відповідність якостей (предметів, явищ, частин цілого) [3].

Часто поняття «гармонійної» і «всебічно розвиненої» особистості вживаються як синоніми. На думку Л. І. Божович, вони не тотожні, хоч і дуже близькі. Не ідентичні і умови формування гармонійної та всебічно розвиненої особистості. Більш за те, спроби досягти всебічного розвитку (розмірного та пропорційного розкриття всіх сторін) особистості без турботи про формування і задоволення домінуючих її прагнень і здібностей, можуть породити конфлікти і привести не до розквіту особистості, а до стирання її індивідуальності [1]. Цю думку висловлює й Б. І. Додонов, який вказує, що структура особистості приймає гармонійність саме в результаті максимального розвитку тих здібностей

людини, які створюють домінуючу спрямованість її особистості, що надає сенс усьому її життю і діяльності. Автор доводить, що така, начебто б однобічна спрямованість не перешкоджає, а, навпаки, стимулює розвиток багатьох інших інтересів і здібностей людини [4]. На думку М. Й. Варія, становлення гармонійно розвиненої людини пов'язане з формуванням ієрархічної структури мотивів, домінуванням вищих рівнів над нижчими [2].

За Л. І. Божович гармонійність особистості з її внутрішньої психологічної сторони припускає високу узгодженість між свідомістю людини та її несвідомими психічними процесами. Така гармонія забезпечується моральною спрямованістю особистості, мотивуючі сили якої підпорядковані єдиному мотиву, домінуючому і на свідомому, і на несвідомому рівні. Особистість з такою ієрархією мотивів передбачає і відповідну структуру її морально-психологічних якостей: суспільну спрямованість, наявність моральних почуттів і переконань, певні риси характеру [1].

Отже, необхідно з'ясувати, які психологічні компоненти, що входять в структуру особистості, повинні бути так узгоджені один з одним, щоб особистість виступила як єдине гармонійне ціле. Ця проблема є дуже непростюю і багатогранною. Зокрема, К. Хорні дійшла висновку, що можна цілком обґрунтовано стверджувати про наявність особливої структури гармонійної особистості та особистості конфліктної, дисгармонійної. Зокрема, вона встановила, що соціально неадаптованих людей, на відміну від людей гармонійних характеризують деякі загальні риси. Для них характерно різне ставлення до себе та інших (громадське у перших, приватне, егоїстичне, у других), різне співвідношення внутрішніх психічних компонентів (наприклад, самооцінки і домагань), різна характеристика їх емоційної сфери: постійна незадоволеність собою і оточуючими – у людей з дисгармонійною структурою особистості, панування у них поганого настрою, пригніченості, тривожності та ін. і відсутність цих особливостей у гармонійних людей [5]. За К. Роджерсом, «повноцінно функціонуюча людина» повинна характеризуватися відкритістю до переживань і розсудливістю, самоприйняттям і повагою до себе, інтернальністю, творчим способом життя, адаптивністю до реальних умов життя, насиченістю життя в кожен момент часу [6].

О. І. Мотковим розроблена методика «Оцінка ознак гармонійної особистості», де він виділяє 20 ознак такої особистості. До них відносяться: переважання позитивних емоцій і спокійного настрою; гарне фізичне самопочуття в цілому; в цілому позитивне уявлення про себе при баченні і недоліків; здоровий і різноманітний спосіб життя; переважна опора на себе в житті, а не на зовнішні обставини; гнучкість в управлінні своїми емоціями і діями; почуття міри у своїх бажаннях, домаганнях і діях; прийняття двоїстості Світу, наявність в нім і світлого, і темного; прагнення до досить високих, але не максимальних досягнень; реалістичність бажань; помірна, нерізка вираженість рис темпераменту і характеру; задоволеність життям в цілому; задоволеність відносинами в сім'ї, з друзями, на роботі (в учбовій групі); відкритість пізнанню нового, творча діяльність;

доброзичливість до людей; почуття краси природи і єдності з нею; переважаюча орієнтація на загальнолюдські цінності пошуку істини, добра, краси і гармонійного життя; уміння економно витратити свою життєву енергію [5].

У нашому дослідженні курсантам пропонувалося оцінити за 5-ти бальною шкалою ці ознаки стосовно ідеальної гармонійної особистості курсанта ВНЗ МВС України. Слід зазначити, що практично всі ознаки мали досить високі середні бали. Перші місця за значущістю набули: задоволеність відносинами (4,3), прагнення до досить високих досягнень (4,2), гарне фізичне самопочуття в цілому (4,2), гнучкість в управлінні своїми емоціями і діями (4,14), перевага позитивних емоцій і гарного настрою (4,08), переважна опора на себе в житті (3,9), позитивне уявлення про себе (3,7), доброзичливість до людей (3,4). Найменшу значущість мали ознаки: прийняття двоїстості Світу (2,9), почуття краси природи (2,8), помірна вираженість рис характеру (2,5). Отримані результати щодо ознак гармонійної особистості узгоджуються з попередніми нашими дослідженнями, де експертами було виділено чотири складові гармонійної особистості: професійна самореалізація, гарні міжособистісні відносини, орієнтація на здоровий спосіб життя, особистісний та духовний ріст.

Визначення психологічних особливостей та умов формування гармонійної особистості курсантів ВНХ МВС України є актуальним і пріоритетним завданням.

Список літератури:

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна. – 2-е изд. – М. : Ин-т практ. психологии ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. – 352 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посіб. – 2-ге вид., виправл. і доповн. / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової л-ри, 2007. – 968 с.
3. Гармонія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Гармонія>.
4. Додонов Б. И. Гармоническое развитие и типологическое своеобразие личности Б. И. Дронов // Психология формирования и развития личности / под ред. Л. И. Анцыферовой. – М. : Наука, 1981. – С. 284–304.
5. Мотков О. И. Методика «Оценка признаков гармоничной личности» [Електронний ресурс] / О. И. Мотков. – М., 2001. – Режим доступу: <http://psychology.rsuh.ru/archive/motarticle15.doc>.
6. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. – М. : Прогресс ; Универс, 1994. – 480 с.
7. Хорни К. Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию / К. Хорни ; пер. Е. И. Замфир под ред. проф. М. М. Решетникова. – СПб. : БСК, 1997. – 316 с.

Одержано 13.02.2014

УДК 378.147.013.77:315.741-057.875

Олександр Миколайович Літвінов,

старший викладач кафедри іноземних мов Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У КУРСАНТІВ У ПЕРІОД НАВЧАННЯ

Розглянуто проблеми формування професійної мотивації майбутніх правоохоронців на початковому етапі професіоналізації та обґрунтовано її важливість для професійного становлення фахівця.

В сучасному українському суспільстві практично неможливо знайти людей, які були б повністю задоволені функціонуванням системи органів внутрішніх справ, сама система перебуває у стані перманентного реформування, але безперечно, за будь-яких умов професійна мотивація працівників має суттєве значення для покращення роботи ОВС. Сучасний стан справ в правоохоронних органах не сприяє прагненню співробітників міліції до підвищення свого професійного рівня. Практика вказує на те, що значна кількість фахівців є демотивованою, що веде до зниження стандартів праці та відсутності прагнення до професійного росту.

Зниження якості роботи працівників та незадовільне матеріальне забезпечення співробітників негативно впливають не лише на результати їх діяльності, але й на моральний стан співробітників, що призводить до зловживання службовим станом, корупції та скоєнню злочинів.

Правильно сформована та підкріплена мотивація може протистояти таким негативним явищам і її формування необхідно починати в період навчання у ВНЗ – на початковому етапі професіоналізації [1, с. 21].

Багато науковців присвячували свої дослідження мотивації людини (А. Маслоу, Л. И. Божович, Е. П. Ільїн, В. Г. Леонтьєв, А. К. Маркова, В. Е. Мільман, Х. Хекхаузен та ін.). Особливості формування професійної мотивації у співробітників правоохоронних органів досліджувалися В. Г. Андросюком, О. М. Бандуркою, В. Л. Васильєвим, О. В. Тимченко, С. І. Яковенко та ін. Сьогодні система вищої освіти МВС веде активний пошук нових освітніх концепцій та методик, які сприятимуть підвищенню якості підготовки фахівців для органів внутрішніх справ. Дослідження мотивації навчальної та професійної діяльності курсантів ВНЗ МВС України є одним із найбільш ефективних напрямів такого пошуку.

Період навчання є важливим етапом професійного самовизначення фахівця. Професійне самовизначення є процесом формування у особистості ставлення до себе як до суб'єкту майбутньої професійної діяльності, що допоможе їй надалі адаптуватися до життя в нових соціально-економічних умовах. Багато дослідників зазначають, що однією із актуальних проблем підготовки майбутніх правоохоронців є проблема їх адаптації до специфічних умов навчання курсантів

у ВНЗ МВС. Нажаль, відрахування курсантів першого року навчання (за академічні заборгованості, вживання алкогольних напоїв та правопорушення) свідчить про відсутність стійкої мотивації, зацікавленості в обраній професії, недостатнє уявлення про професію на момент її вибору та хибні уявлення про її зміст.

В ієрархії мотивів відрахованих першокурсників не спостерігається мотивація до навчання, опанування професії не є домінуючим мотивом. Безумовно, специфічність навчання у ВНЗ системи МВС є дуже важливим чинником. Зазначимо, що на відміну від цивільних студентів навчальний процес курсантів має такі особливості як: жорстко регламентований розпорядок дня, поєднання навчання із несенням служби, обов'язкове проживання на казарменому режимі (на молодших курсах), постійний зовнішній контроль, відсутність особистісного простору та можливості побути наодинці.

Вчорашнім школярам важко звикнути до суворого розпорядку, виконанню багатьох наказів та інструкцій. Різкий контраст між домашніми умовами та новою ситуацією суворої регламентації може спричинити психоемоційну напругу та стрес. Для того щоб зменшити негативний вплив швидкої зміни середовища та підвищити успішність навчання важливо створювати позитивний психологічний клімат в курсантських групах, цілеспрямовано підтримувати та розвивати професійну мотивацію, підвищувати індивідуальну відповідальність та рівень задоволеності, створювати сприятливі умови для успішної навчальної діяльності.

Формування професійної мотивації є невід'ємною частиною розвитку особистості співробітника ОВС. Професійна мотивація є внутрішнім рушійним чинником росту професіоналізму тому, що тільки на її основі є можливим ефективний розвиток професійної освіченості та становлення майбутнього офіцера міліції, як висококваліфікованого фахівця.

Під час навчання усвідомлення соціальної та особистої значущості знань та навичок, які підтримують зацікавленість у предметах професійної спрямованості, займають головне місце в системі мотивів. Мотивація до навчання значною мірою є наслідком попереднього розвитку особистості та виступає в якості суб'єктивної реакції на зовнішні впливи що стимулюють появлення мотивів [2, с. 231].

Для того щоб курсант займав активну позицію у процесі професійної підготовки необхідно застосовувати методи, які дозволяють створювати певні почуття, емоції та мотиви, що веде до встановлення динамічного стереотипу та поведінки. Вчасно сформована позитивна професійна мотивація сприяє позитивному ставленню до обраної професійної діяльності, прагненню працівника до усвідомлення бажань, цілей та професійного самовизначення [3, с. 103]. Таким чином мотивація є одним з важливих компонентів професійного становлення майбутнього правоохоронця, чия успішна професійна діяльність залежить від рівня сформованості мотивів та професійного самовизначення.

Список літератури:

1. Зеер Э. Ф. Психология профессий / Э. Ф. Зеер. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.

2. Психология труда / под ред. А. В. Карпова. – М. : Владос-Пресс, 2005. – 350 с.

3. Занюк С. С. Психология мотивації / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
Одержано 14.02.2014

УДК 159.9:351

Есмiра Вадимiвна Шеховцова,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАСТАНОВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Розкрито та проаналізовано підбір методів дослідження професійних настановлень правоохоронців на етапі фахової підготовки. Обґрунтовано доцільність застосування комплексу психодіагностичних методик для ґрунтового дослідження когнітивного, афективного та поведінкового компонентів професійних настановлень майбутніх правоохоронців.

Значна увага у сучасних дослідженнях приділяється професійному самовизначенню та професійному становленню особистості. Одним із складових елементів процесу професійного становлення фахівця є особистісні професійні настановлення, діагностування яких сприятиме прогнозуванню дій та вчинків індивіда. Розкриття сутності процесу професійного становлення працівника органів внутрішніх справ вимагає розгляд всіх механізмів та складових і в тому числі і професійних настановлень.

Дослідження професійних настановлень як складної трикомпонентної структури стало невід'ємною частиною науково-емпіричних праць в соціальній психології освіти (Г. В. Акопов, Т. П. Варфоломеева, М. Н. Кисляков та ін.) [1; 3].

У численних емпіричних роботах виявлено передумови формування професійних установок, а серед них встановлені ті, що пов'язані з обраною спеціальністю, специфікою вузу. Вивчення професійних установок сприяє визначенню соціально-психологічних аспектів вищої освіти на макро- і мікрорівнях [4].

Професійні настановлення представників різних служб правоохоронних органів специфічні та визначаються умовами професійної діяльності. Так, розглядаючи феномен установки, П. Н. Шихирев запропонував досліджувати такі її структурні компоненти: афективний (емоції, відчуття) – симпатія або антипатія до об'єкта установки; когнітивний (перцептивний, інформаційний) – усвідомлення об'єкта установки; конативний (поведінковий, дійовий) – стійка послідовність реальної поведінки відносно об'єкта установки [5].

Базуючись на такому підході до вивчення розвитку професійних настановлень правоохоронців на етапі фахової підготовки нами було проаналізовано такі аспекти структурних компонентів професійних установок:

– в афективному компоненті ми розглядали соціально-психологічну оцінку вузівської підготовки майбутніх правоохоронців, оцінку правильності вибору

професії, задоволеність якістю свого навчання, переживання індивідом симпатії або антипатії до об'єктів діяльності, відношення до себе, до оточення та професійного середовища на основі ієрархії особистісних норм світо уявлення;

– в когнітивному компоненті нами був зроблений акцент на системі професійних уявлень, знань та думок майбутніх правоохоронців що відображають складність виконуваної роботи, високий рівень відповідальності за процес і результат праці, кваліфікаційний рівень фахівця; на особливостях, змісту, напрямках та труднощах вузівської підготовки;

– конативний (поведінковий) компонент виявляє професійні наміри курсантів щодо готовності реалізувати себе у майбутній діяльності, послідовність професійної поведінки, професійний інтерес; демонструє рівень відношення (пасивно-активного) фахівців до професійних обов'язків, визначає схильність особистості до реальних позитивних чи негативних дій у своєму професійному середовищі [1; 3].

У нашому дослідженні вивчення динаміки показників розвитку професійних настановлень на етапі фахової підготовки базувалося на вивченні особливостей структурних компоненті установок майбутніх правоохоронців. Для ґрунтового дослідження когнітивного, афективного та поведінкового компонентів професійних настановлень нами був застосований комплекс психодіагностичних методик. Підбір методик дослідження професійних настановлень здійснювався відповідно цілям і завданням дослідження і на основі аналізу особливостей професійної підготовки та діяльності працівників органів внутрішніх справ. У комплекс методик, за допомогою яких вивчалися настановлення майбутніх правоохоронців було включено: авторська анкета по вивченню професійних настановлень працівників ОВС, колірний тест відносин А. М. Еткінда, методика «Діагностики соціально – психологічних установок особистості у мотиваційно-потребуючій сфері» О. Ф. Потьомкіной, опитувальник термінальних цінностей І. Г. Сеніна (ОТеЦ), опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової, «Вільний твір на тему Я – фахівець-правоохоронець». Такий підбір методик обумовлений необхідністю глибокого і всебічного вивчення досліджуваного психологічного феномена, а також прагненням до отримання більш надійних результатів за допомогою проєктивних та опитувальних методів.

Для поглибленого вивчення *афективного компоненту* професійних установок ми використовували не тільки методи, що демонструють свідоме ставлення до об'єкту установки але й приділили увагу дослідженню несвідомої емоційної складової. Нами було застосовано авторську анкету по вивченню професійних установок майбутніх працівників органів внутрішніх справ на базі якої ми отримали результати свідомого ставлення до об'єкта настановлень. Для дослідження неусвідомленої складової афективного компоненту професійних настановлень правоохоронців нами був використаний «Колірний тест відносин» А. М. Еткінда (КТВ).

Для *діагностики когнітивного компоненту* професійних установок нами було використано три методики. Авторська анкета для отримання соціально-

психологічної інформації про рівень отриманих курсантами в процесі професійного навчання знань, вмінь та навичок та їхню необхідність у практичній діяльності, про фактори, що сприяють та знижують результативність професійної діяльності, про зміст, напрямки та труднощі вузівської підготовки.

Для виявлення індивідуальних відмінностей у ціннісній сфері і значущих сферах життя досліджуваних, і їх впливу на особливості процесу професійного самовизначення нами застосовувався «Опитувальник термінальних цінностей» (ОТеЦ), розроблений І. Г. Сеніним на основі тестів, спрямованих на діагностику різних аспектів спрямувань особистості М. Рокіча, Д. Сьюпера і Д. Невіла, Олпорта-Вернона-Лідсней. Ця методика дозволила з'ясувати наскільки сила мотиву та ефективність діяльності курсантів залежить від усвідомлення ними цілі та сенсу діяльності, а також тлумачення цінностей як різновиду смислових утворень, які безпосередньо стосуються осмисленої мотивації діяльності [2].

Для визначення змісту образу професійного майбутнього, свого місця у цьому майбутньому та рівня сформованості професійних знань, навичок та вмінь ми використовували проєктивну методику «Вільний твір на тему Я-фахівець-правоохоронець».

Діагностика *поведінкового компоненту* професійних настановлень здійснювалась за допомогою таких методик: окремі питання авторської анкети, «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової та методика «Діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребуючій сфері» О. Ф. Потьомкіної.

Такий підхід до підбору методик для вивчення особливостей розвитку професійних установок правоохоронців на етапі фахової підготовки дозволив ґрунтовно дослідити специфіку та динаміку її структурних компонентів (когнітивного, афективного та поведінкового).

Таким чином дослідження розвитку професійних настановлень курсантів виступає як показник ефективності соціально-психологічної адаптації до навчання у вузах МВС України. Тому необхідно в процесі становлення фахівця-правоохоронця враховувати характерологічні особливості курсантів протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі системи МВС України.

Список літератури:

1. Акопов Г. В. Социальная психология образования / Г. В. Акопов. – М. : Моск. психолого-социал. ин-т ; Флинта, 2000. – 296 с.
2. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности / В. А. Бодров. – М. : ПЭР СЭ, 2001. – 511 с.
3. Варфоломеева Т. П. Вопрос о профессиональном самоопределении и начальный этап вхождения в профессию психолога в вузе / Т. П. Варфоломеева // О вы, которых ожидает Отечество. – Вып. 2 : Сборник научных работ молодых учёных, аспирантов и студентов. – Самара : Изд-во СГПУ, 2000. – С. 21–35.
4. Коврова М. В. Профессиональная установка как фактор социально-психологического стимулирования педагогической активности личности студента педагогического вуза / М. В. Коврова // Психология и практика. – Ярославль, 1998. – С. 109–110.

6. Цильмак А. Н. Типология жизнедеятельностных установок личности // Психологическая наука и образование PSYEDU.ru. – 2012. – № 1 [Електронний ресурс] / А. Н. Цильмак. – Режим доступу: http://psyjournals.ru/psyedu_ru/2012/n1/50199.shtml.

Одержано 16.02.2014

УДК 159.9

Лілія Сергіївна Ріг,

курсант факультету підготовки фахівців

для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНІ УСТАНОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Розкрито сутність професійних установок майбутніх правоохоронців та проаналізовано їх зв'язок із професійною мотивацією (особливо мотивацією до пізнавальної діяльності), особистісними цінностями та професійною адаптацією.

Важливим психологічним чинником якісного виконання своїх обов'язків працівниками правоохоронних органів є такі їх соціальні установки, які відповідають не тільки власним інтересам, а й інтересам суспільства в цілому. Вивчаючи соціальні установки правоохоронців на етапі фахової підготовки, особливу увагу слід приділити категорії професійної установки, яка, на відміну від соціальної установки, більш чітко відбиває специфіку ставлення курсантів до майбутньої професії.

Категорія професійної установки відбиває ставлення правоохоронців на етапі фахової підготовки до обраної професії, визначає ті пріоритети, які буде ставити перед собою правоохоронець у майбутньому. Саме тому вивчення категорії професійних соціальних установок майбутніх правоохоронців є необхідним, з метою виявлення і своєчасного коригування відхилень у їх формуванні і, як наслідок, становлення особистості професіонала, відповідального за результати своєї професійної діяльності, з високими моральними та професійними цінностями.

На думку Є. Ф. Зеєра, системоутворюючим фактором процесу професійного розвитку на різних стадіях становлення виступає професійна установка, яка формується під впливом соціальної ситуації комплексу взаємопов'язаних, таких, що розвиваються, професійно значимих видів діяльності та професійної активності особистості. Суб'єктивна активність особистості визначається системою стійких домінуючих потреб, мотивів, інтересів, орієнтацій [1, с. 34].

Вперше категорія «професійна установка» була введена в науковий обіг представниками біхевіористського напрямку, які досліджували моторну активність людини при здійсненні трудових операцій [2, с. 77].

Н. І. Кулик розглядає поняття професійних установок як «таке, яке входить до структури особистості, яка вже перебуває на стадії навчання певній професії або ж включена у професійну діяльність» [3, с. 352].

Іншими словами, професійні установки формують готовність особистості розглядати себе в розвитку, в рамках відповідного часу, простору і сенсу, постійно розширювати свої можливості і максимально їх реалізовувати, активно вибирати професійні завдання й модифікувати відповідно до них власну поведінку [4].

Особливості професійних установок правоохоронців доцільно передусім пов'язувати із їх професійною мотивацією. У психології поняття «мотивація» використовують у двох значеннях – по-перше, як систему факторів, що обумовлюють поведінку (цілі, інтереси, потреби, мотиви, наміри), по-друге, як характеристику процесу, що підтримує поведінкову активність [5, с. 122]. На етапі фахової підготовки правоохоронців особлива увага має приділятися їх мотивації до пізнавальної діяльності, яка відповідно включає в себе наступні складові: прагнення до придбання знань; потреба в оволодінні способами пізнавальної дії; потреба в оволодінні певними науковими знаннями, необхідними для творчої перетворюючої діяльності. Дані компоненти повинні зливатися в найбільш розвинені модифікації пізнавальної потреби – потреба у самоосвіті та науковій творчості [6, с. 5].

Говорячи про професійні установки правоохоронців, не можна оминати увагою і питання їх професійної адаптації, що особливо актуально з огляду на специфічні умови побуту і навчання майбутніх правоохоронців, які інколи провокують підвищені фізичні і психологічні навантаження на курсантів. Поняття адаптації у цілому означає пристосування організму чи його окремих систем до оточення, яке б мало наслідком оптимальний розвиток такого організму чи системи. Адаптація є однією з найважливіших умов професійної соціалізації майбутніх правоохоронців. Тому одним із завдань роботи з персоналом органів внутрішніх справ є адаптація та закріплення на службі молодих працівників, їх становлення як фахівців на посадах у практичних органах і підрозділах внутрішніх справ [7, с. 243].

Не можна не звернути увагу і на категорію цінностей майбутніх правоохоронців. Поняття «цінність» розуміється як переконання в тому, що певний специфічний спосіб поведінки або ж життєва позиція, має конкретну мету, є визначальними з точки зору особистості або соціуму. Цінності історично обумовлені і залежать від ментальності того суспільства, до якого належить індивід. Кожне нове покоління застає вже певну існуючу систему цінностей, характерну для конкретного соціуму. Цінності стихійно не виникають, а є результатом тривалого процесу їх формування протягом усього життя індивіда [8]. Д. О. Леонтьєв визначає цінність як ідеальну модель належного (бажаного), яка відобразить досвід життєдіяльності соціальної спільності, присвоєну і інтеріоризовану суб'єктом у процесі його участі в суспільній практиці, що вказує напрям бажаного перетворення дійсності суб'єктом і виступаючу іманентним джерелом життєвих сенсів, які об'єкти та явища дійсності набувають у контексті належного [9, с. 13].

Таким чином, професійні установки правоохоронців починають формуватися ще на етапі фахової підготовки та відображають ставлення майбутніх правоохоронців до обраної професії. Формування професійних установок майбутніх правоохоронців відбувається з урахуванням їх мотивації до професійної діяльності та цінностей, якими вони керуються у житті. Важливим чинником формування належних професійних установок правоохоронців є їх успішна професійна адаптація ще на етапі навчання у вищому навчальному закладі. Всі ці складові у комплексі дадуть позитивний результат і правильну установку правоохоронця саме на етапі фахової підготовки і його подальший розвиток у цій сфері.

Список літератури:

1. Зеер Э. Ф. Личностно ориентированное профессиональное образование / Э. Ф. Зеер. – Екатеринбург : Изд-во УГППУ, 1998. – 44 с.
2. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 512 с.
3. Кулик Н. І. Понятійно-критерійна основа проблеми дослідження професійно-орієнтованої установки у підлітків [Електронний ресурс] / Н. І. Кулик // Проблеми сучасної психології. – Вип. 7. – 2010. – С. 352–360. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/ujrn/soc_gum/Pspl/2010_7/352-360.pdf.
4. Горшунова І. В. Професійне самовизначення майбутніх фінансистів [Електронний ресурс] / І. В. Горшунова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 1 (56). – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/ujrn/Soc_Gum/Vendtu/2012_56/35.htm.
5. Психологія : навч. посіб. / за ред. О. В. Винославської. – К. : ІНКОС, 2005. – 352 с.
6. Михалин В. Н. Мотивация как основа формирования готовности к профессиональной деятельности курсантов ВУЗов МЧС России / В. Н. Михалин // Научный журнал КубГАУ. – № 86 (02). – 2013. – С. 1–10.
7. Лісун С. Л. Психологічні особливості професійної соціалізації правоохоронця / С. Л. Лісун // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2011. – Т. XIII, ч. 3. – С. 242–247.
8. Прохорова Н. В. Жизненные ценности современной личности: декларируемые и реальные (неосознаваемые) [Електронний ресурс] / Н. В. Прохорова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Вип. 13, ч. 1. – 2007. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/ujrn/soc_gum/pspo/2007_13_1/doc_pdf/Prohorova_st.pdf.
9. Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени / Д. А. Леонтьев // Психологическое обозрение. – 1998. – № 1. – С. 13–25.

Одержано 16.02.2014

УДК 159.9(477)

Олеся Ігорівна Чигрин,

курсант факультету підготовки фахівців

для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ

Розглянуто та проаналізовано деякі теоретичні підходи до вивчення ідентичності та професійної ідентичності у психології.

Для кожної науки вивчення особливостей професійної ідентичності у представників різних спеціальностей є актуальним, оскільки кожна професія має свої характерні особливості, які суттєво впливають на формування особистості суб'єкта праці. Аналіз специфічних характеристик професійної ідентичності особистості є найважливішою умовою успішності її професійного розвитку. Ідентичність – це складний феномен, «багатошарова» психічна реальність, що включає різні рівні свідомості, індивідуальні та колективні, онтогенетичні і соціогенетичні підстави.

Проблематика вивчення феномена ідентичності перебуває на стику інтересів філософії, соціології, історії, культурології, психології (когнітивної психології, психології особистості та соціальної психології). Проблема ідентифікації «Я» активно розглядалася в західній психології З. Фрейдом, А. Фрейд, А. Адлером, У. Джеймсом, Д. Парфітом, Ч. Кулі, Дж. Міддом, Л. Краппманом, Е. Гоффманом, Дж. Марсія, Н. Холландом, А. Ватерманом, Ж. Лаканом, Г. Горфинкелем, М. Хайдеггером, К. Хорні, К. Юнгом, Е. Еріксоном, Х. Тежфелом, Дж. Тернером та інш. Вітчизніна психологія теж активно займалася вивченням проблем ідентичності та ідентифікації особистості. Цю тематику розглядати К. О. Абульханова-Славська, М. М. Бахтін, Л. М. Попова, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божовіч, Л. С. Виготський, І. С. Кон, О. М. Леонтєв, В. С. Мухіна, С. Р. Пантелєєв, Л. С. Рубінштейн, В. В. Столін, В. П. Зінченко та ін. [1].

Широке поширення терміну «ідентичність» пов'язане з іменем Е. Еріксона, який визначив ідентичність як внутрішню «безперервність самопереживання індивіда», як найважливішу характеристику цілісності особистості, як інтеграцію переживань людиною своєї тотожності з певними соціальними групами [6].

У вітчизняній психології уявлення про ідентичність традиційно розвивалися в рамках досліджень самосвідомості та самовідношення, крім того, ідентичність розглядалася як один з аспектів проблеми «Я». На сьогоднішній день завдяки зусиллям вітчизняних вчених (Б. Г. Ананьєва, Л. І. Божовіч, Л. С. Виготського, О. М. Леонтєва, М. І. Лісіна, В. С. Мерліна, В. С. Мухіної, Л. Д. Олійника, Л. С. Рубінштейна) склався певний категоріальний апарат у галузі вивчення самосвідомості. У його рамках встановлено взаємозв'язки між поняттями

самосвідомість, самооцінка, досить добре вивчені такі питання як співвідношення свідомості і самосвідомості, структура самосвідомості, генезис та вікові особливості самосвідомості, образ «Я» [3].

Безпосередньо дослідженню особливостей професійної ідентичності присвячені роботи М. М. Абдулаєвої, І. Ю. Вороцкої, З. В. Єрмакової, Є. П. Єрмолаєвої, Д. Н. Завалішиної, Н. Л. Іванової, Д. В. Колесова, Н. С. Пряжнікова, Ю. П. Поварьонкова, Н. Л. Регуш, Л. Б. Шнейдер та ін. [2].

У сучасних психологічних роботах поділяються поняття ідентичність та ідентифікація.

Ідентифікація – процес, специфіка психологічних і соціальних механізмів, провідних до цього стану. У процесі професійної ідентифікації виділяють зовнішні та внутрішні детермінанти, а саме:

1. В якості зовнішніх детермінантів, що впливають на формування професійної ідентифікації в сучасних умовах можна назвати інформаційно-насичене середовище, що є джерелом уявлень про предмет праці, способи отримання професійної освіти, вимоги професії до людини і т. д. На перших етапах формування професійної ідентифікації зовнішні фактори відіграють пріоритетну роль. Основою подальшого розвитку профіидентифікації є внутрішні умови і детермінанти.

2. Внутрішніми детермінантами процесу формування професійної ідентифікації є: біопсихологічні та індивідуально-типологічні властивості особистості: статеві, вікові особливості, властивості темпераменту, характеру, здібностей; особливості психічних процесів та властивостей: відчуття, пам'ять, уява, емоції, почуття; досвід: знання, уміння, навиків, звичок, стиль діяльності; особливості направленості: інтереси, мотиви, ідеали, світогляд, переконання.

Так, Л. Б. Шнейдер професійну ідентифікацію розглядає як багатомірний та інтегративний психологічний феномен, що забезпечує людині цілісність, тождність і визначеність, що розвивається під час професійного навчання спільно із становленням процесів самовизначення, самоорганізації й персоналізації [5]. До внутрішніх джерел становлення професійної ідентифікації вона відносить наступні:

- емоційно-позитивний фон, на якому відбувалось отримання інформації про професії;
- позитивне сприйняття себе в якості суб'єкта професійної діяльності;
- емоційно-позитивне прийняття своєї приналежності до професійної громади;
- успішне засвоєння прав і обов'язків, норм і правил професійної діяльності;
- готовність спеціаліста прийняти на себе професійну відповідальність;
- характер вираженості і самоприйняття екзистенційного і функціонального Я;
- мотиваційна активність до реалізації себе в певній професійній галузі.

Ю. П. Поваренков розглядає професійну ідентичність в рамках професійного становлення особистості і визначає її як явище системне, динамічне і рівневе, тісно пов'язане з іншими елементами професійного розвитку людини:

професійним самовизначенням, професійної самооцінкою, професійною деформацією [4].

Таким чином, передумовою гармонійного розвитку особистості, самореалізації та успішної адаптації до змінних суспільних умов є становлення ідентичності як складної ієрархічної системи знань, уявлень про себе та емоційного відношення до них. Неадекватна ідентичність є причиною невідповідних та недосяжних домагань, порушень емоційно-вольової сфери особистості, конфліктів та непорозуміння в міжособистісних стосунках.

На нашу думку, ідентичність виступає як наслідок відокремлення особистістю самої себе із оточуючого середовища та проявляється як відчуття цілісності, самототожності. Ідентичність формується у взаємодії із іншими людьми та у діяльності на основі ідентифікації з цінностями, що існують у суспільстві. Узгоджена система ціннісних орієнтацій особистості визначає пріоритетні напрями самореалізації та життєві плани, а також сприяє становленню адекватної ідентичності.

Список літератури:

1. Белинская Е. П. Временные аспекты Я-концепции и идентичности / Е. П. Белинская // Мир психологии. – 1999. – № 3. – С. 40–46.
2. Макарова О. П. Професійна ідентичність особистості у психологічних дослідженнях / О. П. Макарова // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Вип. 14, ч. 2. – 2013. – С. 201–208.
3. Мачинський О. В. До проблеми ідентифікації особистості / О. В. Мачинський // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 7. – С. 28–30.
4. Поваренков Ю. П. Психология профессионального становления личности (основы психологической концепции профессионализации) : [учеб. пособие для студ. пед. ин-тов] / Ю. П. Поваренков. – Курск : КГПИ, 1991. – 132 с.
5. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичности: теория, эксперимент, тренинг : [учеб. пособие] / Л. Б. Шнейдер. – М. : Изд-во Моск. психолого-социал. ин-та, 2004. – 600 с.
6. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон ; общ. ред. и предисл. Толстых А. В. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.

Одержано 11.02.2014

ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС

УДК 355:316.35

Юрій Аркадійович Калагін,

*професор кафедри психології та педагогіки Харківського університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, доктор соціологічних наук, доцент;*

Дмитро Дмитрович Кальмін,

*викладач кафедри загальновійськової та гуманітарної підготовки
Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
кандидат історичних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА У ВВНЗ

Наведено основні результати соціологічного дослідження, присвяченого вивченню соціальних проблем реформування Збройних Сил України. Показано результати дослідження відповідності змісту виховної роботи у ВВНЗ сучасним вимогам. Обґрунтовано необхідність зміни мети і змісту виховної роботи у ВВНЗ відповідно до місця і ролі Збройних Сил України в суспільстві, що змінилися.

Побудова нової моделі української армії, яка найбільшою мірою відповідає вимогам сьогодення, здійснюється за такими напрямками.

По-перше, значне збільшення кількості операцій невоєнного характеру і миротворчих операцій по підтримці миру за межами національних кордонів України, в основі яких лежить принцип мінімального використання сили детермінують формування у військовослужбовця уміння застосовувати навички обмеженого насильства або не використовувати насильство зовсім, здатність до кооперації з різними соціальними структурами, що вимагає сформованості як професійного, так і соціального компонентів потенціалу особистості військовослужбовця.

По-друге, розширення соціальних функцій армії потребує від військовослужбовця більш широкої підготовки, що виходить за вузькі межі військової спеціалізації, формування гармонійного поєднання професійного й соціального компонентів його потенціалу.

По-третє, перехід армії на контрактний принцип комплектування дозволяє готувати військових професіоналів. Але виникає і певний ризик – це ослаблення взаємозв'язку армії й суспільства. За цих умов армія може перетворитися на касту, що таїть загрозу самому суспільству. Тому дуже важливим є формування у військовослужбовця не лише професійного, але й соціального потенціалу.

Таким чином, у сучасних умовах зростає потреба армії в новому типі військовослужбовця, головною характеристикою якого є високий рівень сформованості соціально-професійного потенціалу. На жаль, сьогодні не достатньо розроблено теоретико-методологічні основи побудови оптимальної моделі особистості військовослужбовця Збройних Сил України. Тому актуалізується

проблема розробки теоретико-методологічних і методичних основ формування соціально-професійного потенціалу особистості військовослужбовця.

Проблемі формування особистості військовослужбовця в науковій літературі приділяється достатня увага. Соціологічний аналіз проблеми формування особистості військовослужбовця розглядався у роботах Е. Афоніна, В. Галєєва, О. Мазурик, В. Полюги, А. Пронози, А. Солнишкіної, Ю. Яременка, А. Ячного, але роботи проводилися в умовах комплектування за призовом. Контрактна армія потребує нових досліджень.

Дослідженню соціальних проблем реформування збройних сил та пошуку адекватних шляхів їх розв'язання присвячені науково-дослідні роботи, які виконуються на кафедрі психології та педагогіки Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. Зокрема, нещодавно завершена науково-дослідна робота, метою якої була концептуалізація моделі особистості військовослужбовця в умовах переходу на контрактний принцип комплектування.

Метою роботи, що пропонується є доведення результатів дослідження моделі особистості військовослужбовця.

Ми вважаємо, що в основу моделі особистості військовослужбовця необхідно покласти формування та розвиток соціально-професійного потенціалу військовослужбовця, що розуміється як системна характеристика рівня гармонійного розвитку соціальних і професійних якостей особистості, їхньої узгодженості, що забезпечують соціальну спрямованість професійної діяльності військовослужбовця, ступінь його соціальної відповідальності [1–3].

Основними функціями соціально-професійного потенціалу військовослужбовця є: спрямовуюча – визначення напрямку діяльності та поведінки військовослужбовця, конкретної мети військово-професійної діяльності; орієнтуюча – вибір конкретного виду військово-професійної діяльності, визначення характеру й змісту військово-професійної діяльності, вибір засобів її здійснення; коригувальна – усунення професійних і соціальних ризиків, що виникають у процесі військової служби, повернення суб'єкта в оптимальний стан; прогностична – передбачення та превенція наслідків військово-професійної діяльності.

Типологічний аналіз особистості військовослужбовця за рівнем сформованості соціально-професійного потенціалу дозволів визначити три типи особистості військовослужбовця. Перший тип – гармонійний тип особистості військовослужбовця, що характеризується збалансованістю професійного та соціального компонентів у структурі соціально-професійного потенціалу. Другий тип особистості – професійно-редуктивний – відзначається перевагою професійного компонента в структурі соціально-професійного потенціалу. Він характеризує особистість військовослужбовця як професіонала, вищою цінністю якого є компетентність, досконале володіння різними видами озброєння та військової техніки, високим рівнем військового мистецтва. Для третього типу особистості військовослужбовця – соціально-редуктивного властива перевага соціального компонента над професійним. Він визначає військовослужбовця як орієнтованого на реалізацію соціальних функцій збройних сил. Такий військовослужбовець розглядає армійську діяльність як засіб вирішення гострих, екстремальних

проблем соціуму, орієнтується на реалізацію свого професіоналізму з метою забезпечення стабільного соціального розвитку суспільства, підвищення його добробуту, захисту в разі виникнення екстремальних ситуацій. Проте його «надсоціальність» може свідчити про абсолютне неприйняття насильства над живим у будь-якому вигляді, що не сприятиме виконанню завдань у бойових умовах;

Результати дослідження показали, що 60 % особового складу Збройних Сил України можна віднести до професійно-редуктивний типу, 20 % – до типу соціально-редуктивної моделі військовослужбовця, і 20 % – до типу гармонійної моделі військовослужбовця.

Аналіз функціональних обов'язки суб'єктів виховної роботи у ВВНЗ показав, що вони не спрямовані на розвиток соціально-професійного потенціалу військовослужбовця. Суб'єкти виховної роботи зосереджуються виключно на формуванні виконавчої дисципліни, вірності бойовим традиціям, не формуючи уявлення про розширення соціальних функцій цієї інституції, посилення відповідальності за свою професійну діяльність.

Сучасний процес трансформації інституту армії, зміна вимог до особистості військовослужбовця диктують необхідність вдосконалення роботи суб'єктів виховної роботи у ВВНЗ з формування та розвитку соціально-професійного потенціалу військовослужбовця.

Список літератури:

1. Калагін Ю. А. Військова служба за контрактом: соціальний вимір : [монографія] / Ю. А. Калагін. – Х. : ХУПС, 2008. – 337 с.
2. Калагін Ю. Теоретико-методологічні підходи к соціологічному аналізу соціально-професійного потенціалу військовослужбовця / Юрій Калагін // Соціальна психологія. – 2011. – № 1 (45). – С. 151–156.
3. Калагін Ю. А. Технології підвищення рівня соціально-професійного потенціалу військовослужбовця в сучасній Україні / Ю. А. Калагін // Український соціум. – 2010. – № 4 (35). – С. 51–59.

Одержано 13.02.2014

УДК 378

Людмила Іванівна Мороз,

*провідний науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор психологічних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Розглянуто особливості освіти дорослих, що полягають у використанні методу «залученого навчання», де обидві сторони виступають суб'єктами педагогічного процесу. Проаналізовано можливості додаткової освіти дорослих.

Необхідність навчання впродовж всього життя в епоху науково-технічної й інформаційної революції – визнаний факт. Проте, освіта дорослих має свою специфіку. Згідно з матеріалами ЮНЕСКО, пріоритетне завдання навчання

дорослих – забезпечити людину комплексом знань та вмінь, необхідних для активної творчості та діяльності у сучасному динамічному житті. Мова йде про постійний, безперервний розвиток фахівця, громадянина, особистості, індивідуальності протягом усього життя.

Поява андрагогіки (теорії та практики освіти дорослих) як окремої галузі педагогіки й поширення компетентнісного підходу обумовлені низкою причин:

по-перше, сам процес розвитку освіти призвів до зростання в процесі навчання ролі тих, хто навчається. Педагогіка виходила з принципової позиції, що людина, яка навчається, у виборі змісту та форм освіти займають, в основному, пасивну позицію; виняток становлять тільки профільні класи у школі, у той час, як дорослі бажають самостійно обирати не тільки навчальні предмети, але й форму, тривалість та рівень складності навчання;

по-друге, еволюція філософських і психологічних наук призвела до визнання провідної ролі людини в усіх сферах життя, у тому числі й в освіті;

по-третє, досягнення в галузі інформаційних технологій дозволили поновому організувати навчальний процес, що суттєво змінило ролі того, хто навчається, та того, хто навчає;

по-четверте, еволюція педагогічних концепцій теж вела до визнання необхідності надання більшої свободи в процесі навчання тим, хто навчається;

по-п'яте, виходячи з різного розуміння видів провідних діяльностей у дітей та дорослих, необхідно чітко розділяти принципи педагогічних та андрагогічних моделей навчання.

Нарешті, психолого-педагогічні дослідження довели, що люди здатні успішно навчатись впродовж усього життя, при цьому набуті знання не є репродуктивним відтворенням наданих знань. а матеріалом для власних продуктивних узагальнень, висновків та креативних практичних дій.

Аналізуючи зміни у сфері соціально-економічного розвитку, теорії і практики навчання дорослих, зростання суб'єктності людини у власній життєдіяльності, можна зробити висновок, що вони зумовлені принциповими відмінностями дорослого і дитини взагалі та особливостями їх навчання зокрема.

1. Головна роль у процесі навчання належить тому, хто навчається.

2. Доросла людина, яка навчається, прагне самореалізації, самостійності, самовдосконалення, самоуправління та усвідомлює себе такою.

3. Доросла людина має життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід, який може бути використаний в якості важливого джерела вивчення як для неї, так і для її колег.

4. Доросла людина у навчанні мотивована вирішенням важливої життєвої проблеми і досягненням певної мети.

5. Доросла людина розраховує на обов'язкове використання вмінь, навичок, знань та якостей набутих у процесі навчання.

6. Навчальна діяльність, певною мірою, детермінується побутовими, професійними, соціальними факторами, які обмежують або сприяють процесу навчання.

7. Процес навчання дорослої людини організовано у вигляді її співпраці з викладачем на всіх етапах навчання: діагностики, планування, реалізації, оцінювання, корекції.

Всі перераховані особливості втілює модель залученого навчання, яка базується на інтерактивних методах. Інтерактивні методи, хоча й не є чимось новим, однак недостатньо широко застосовуються в реальному навчальному процесі, а часом і взагалі випадають з арсеналу педагогів. Разом з тим, ці методи мають виняткову важливість під час вивчення права та інших дисциплін. Вони передбачають спільне навчання (або навчання в співпраці); і ті, кого навчають, і викладач є суб'єктами навчання. Викладач виступає лише в ролі більш досвідченого організатора процесу навчання. Всі учасники процесу при цьому взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії колег і свою власну поведінку. Ті, хто навчається, занурюються в реальну атмосферу ділової співпраці з розв'язання проблем, оптимальну для формування навичок і якостей, необхідних для професії.

Викладач, який працює у моделі залученого навчання повинен добре володіти навичками фасилітації – організації групової роботи таким чином, щоб створювати умови, при яких учасники навчання будуть мати можливість експериментувати, шукати нові шляхи вирішення поставлених завдань, прийняти на себе відповідальність за успіх навчального процесу і оволодіння відповідними знаннями та навичками.

Модель залученого навчання дорослих передбачає побудову процесу навчання у тісному зв'язку з досвідом тих, кого навчають; активним пошуком нової інформації, потрібної для набуття компетентності; опрацювання в рольових іграх та практичних вправах нового досвіду; його обов'язкова рефлексія при обговоренні в групі.

Згідно з моделлю «залученого навчання» заняття краще за все розпочинати з постановки проблеми, актуалізації власного життєвого досвіду слухачів. Необхідно не тільки викласти матеріал, але й виділити час для його обмірковування, інтерпретації в малих групах. Не менш важливо активізувати процеси переживання (працювати з емоціями) та стимулювати в учасників бажання особисто брати участь у складанні плану діяльності.

Важливим моментом цієї моделі є отримання зворотного зв'язку, який допомагає учасникам навчального процесу виявляти та усвідомлювати брак прогалин теоретичних знань, умінь і навичок, а також неадекватність наявних установок і стереотипів реальності.

Освіта дорослих може трактуватися як додаткова, пов'язана із підвищенням кваліфікації чи зміною роду діяльності. Тому додаткова освіта дорослих стає одним із провідних видів освіти, набуваючи все більшого соціального і особистісного значення і оскільки розширює можливості людини. Основна освіта породжує необхідність додаткової, а не замінює її. Основна і додаткова освіта дорослих взаємозалежні і доповнюють одна одну.

Додаткова освіта дорослих є складовою ієрархічно організованої системи безперервної освіти дорослих. Її головні ознаки: 1) наявність основної освіти; 2) інституційність додаткової освіти; 3) зростання суб'єктності у виборі змісту та форм освіти; 4) актуальність освітніх потреб, коли набуті знання та уміння мають зразу використовуватися практично.

Розвиток додаткової освіти дорослих пов'язано не з вадами основної освіти, а з принциповою неможливістю її завершити. Розвиток освіти дорослих йде за такими напрямками: 1) збільшення різноманітності змісту, видів і форм освітніх послуг; 2) розширення вікових меж; 3) посилення ролі ВНЗ як осередків навчання та їх наближення до споживачів завдяки відкритості та застосування нових інформаційних технологій; 4) створення університетів «всередині» великих компаній чи відомств (інститутів підвищення кваліфікації); 5) зростання уваги до освітніх потреб літніх людей; 6) прийняття дорослою людиною відповідальності за свою освіту.

Провідними ідеями навчання дорослих та побудови навчальних курсів у системі додаткової освіти дорослих за кордоном є емпіричні теорії навчання («experiential learning theories»), центральним концептом яких є досвід («learning experience»). Розробляються педагогічні технології, орієнтовані на розвиток рефлексії, самовдосконалення; усвідомлення та трансформацію особистого досвіду дорослих учнів для підвищення компетенції, використання для покращання власного життя. Широкому впровадженню цих тенденцій заважає брак часу та вільних коштів, тому малозабезпечені громадяни втрачають шанси для розвитку, їх краще використовують освічені представники середнього класу.

Список літератури:

1. Батколина В. В. Практика организации обучения взрослых в вузах / В. В. Батколина // Вестник Московского университета МВД России. – 2010. – № 9. – С. 5–7.

Одержано 23.01.2014

УДК 378

Валентина Олександрівна Тюріна,

професор кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор педагогічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ У СЛУХАЧІВ МАГІСТРАТУРИ ГОТОВНОСТІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Визначено поняття готовності до професійної діяльності; уточнено поняття педагогічної технології; визначено її аспекти, ієрархічні рівні застосування та фактори, що впливають на ефективність застосування педагогічної технології з метою формування у слухачів магістратури як майбутніх викладачів готовності до професійної педагогічної діяльності.

Однією з проблем, що стоять перед сучасними вищими навчальними закладами непедагогічного профілю, є проблема педагогічної підготовки слухачів магістратури як майбутніх викладачів до майбутньої професійної діяльності.

Досягненням педагогічної думки й відповіддю освіти на актуальні потреби сучасного суспільства, особливо ринку праці, є компетентнісний підхід в педагогіці до підготовки фахівця.

У зв'язку з означеним для характеристики професіоналізму фахівця сьогодні все частіше використовуються поняття професіоналізм, професійна компетентність і готовність до професійної діяльності. Отже, проблема формування готовності майбутнього спеціаліста до майбутньої професійної діяльності є актуальною для сучасних вищих навчальних закладів.

Не є винятком і вищі навчальні заклади непедагогічного профілю, перед викладачами і слухачами магістратури яких ця проблема стоїть особливо гостро, оскільки ці спеціалісти, як правило, не мають педагогічної освіти. Отже, викладацька діяльність викликає у них певні складності і труднощі.

Проблемі професіоналізму фахівців присвятили роботи психологи і педагоги І. Бех, І. Зязюн, М. Ігнатенко, Н. Ничкало, Т. Сущенко, Т. Яценко та інші. Проблему готовності до професійної діяльності у психолого-педагогічній літературі розглядали М. Дьяченко, Л. Китаєв-Смик, М. Корольчук, М. Левітов, Г. Ложкін, В. Лозова, К. Піорковський, О. Столяренко, С. Струмлінін, О. Тимченко, В. Тюріна та інші.

Але, не зважаючи на ґрунтовність зазначених робіт, проблема формування готовності слухачів магістратури як майбутніх викладачів до майбутньої професійної педагогічної діяльності потребує подальших досліджень.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб розглянути вплив вибору психолого-педагогічної технології на ефективність формування у слухачів магістратури як майбутніх викладачів готовності до майбутньої професійної педагогічної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі існує багато визначень поняття готовності, яку автори розглядають як здатність виконувати якусь діяльність. Але, на наш погляд, готовність передбачає не тільки здатність чи спроможність, а й бажання і прагнення виконати певну діяльність. Тобто обов'язковим є вольовий акт, без наявності і здійснення якого виконання дії чи діяльності залишається тільки наміром.

Виходячи із зазначеного ми вважаємо, що готовність до здійснення професійної діяльності є складним інтегрованим утворенням, яке має складну структуру і передбачає сформованість системи професійно значущих знань, умінь, навичок та певних професійно значущих якостей особистості.

Як відомо, професійні знання, уміння, навички, а також професійні якості особистості формуються і розвиваються у процесі відповідної діяльності, зокрема, навчально-пізнавальної, яка має професійну спрямованість. Тому ефективність формування і розвитку зазначених якостей особистості майбутніх фахівців, а, отже, їх професійної готовності в цілому, визначається особливостями організації цієї діяльності. Таким чином, раціональна організація навчально-пізнавальної діяльності слухачів магістратури має позитивно впливати на її ефективність, а, отже, й на рівень якості готовності як її продукту.

Одним з важливих напрямків розв'язування зазначеної проблеми є розробка та впровадження нових педагогічних технологій.

Під педагогічною технологією слід розуміти таку побудову діяльності педагога, у якій всі дії, що входять до неї, представлені у певній цілісності та послідовності, а навчання і виховання передбачають досягнення необхідного результату і мають прогностичний характер.

У педагогічній практиці поняття «педагогічна технологія» застосовується на трьох ієрархічних супідрядних рівнях: загальнопедагогічному (загальнодидактичному), частковометодичному (предметному), локальному (модульному).

Педагогічна технологія має будуватися перш за все на основі врахування психологічних закономірностей раціональної організації навчально-пізнавальної діяльності людини, закономірностей сприймання, запам'ятовування та відтворення інформації, закономірностей виникнення і протікання розумової діяльності, мислення тощо.

Опанування нових педагогічних технологій потребує часу та спеціальної підготовки (самопідготовки) викладачів, які працюють в магістратурі та займаються підготовкою майбутніх педагогічних кадрів для вищого навчального закладу непедагогічного профілю. Така підготовка викладачів передбачає, по-перше, підготовку викладача до застосування безпосередньо у своїй роботі педагогічних технологій; по-друге, підготовку викладача до навчання магістрантів як майбутніх викладачів застосовувати педагогічні технології у їхній майбутній педагогічній діяльності.

Одним з ефективних засобів модернізації освіти, зокрема у вищих навчальних закладах непедагогічного профілю, є використання нових освітніх технологій як у навчально-виховному процесі студентів і курсантів, так і в процесі навчання слухачів магістратури як майбутніх викладачів.

Результат застосування технології (в даному випадку – готовність слухачів магістратури як майбутніх викладачів до професійної діяльності) залежить ще й від професійних й індивідуальних особливостей і якостей викладача та магістрантів.

Враховуючи все зазначене вище, можемо дійти висновку, що готовність слухачів магістратури до майбутньої професійної діяльності – це складна інтегративна якість особистості, яка, як і будь-яка інша якість особистості, формується в процесі відповідної діяльності, зокрема, навчально-пізнавальної, і є її продуктом, а, отже, визначається особливостями організації цієї діяльності, в тому числі й особливостями застосовуваної педагогічної технології, а також професійними та особистісними особливостями як викладачів, так і магістрантів.

Одержано 17.02.2014

УДК 371.132:371.125

Олена Іванівна Федоренко,

начальник кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор педагогічних наук, професор

НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ВИХОВНОЇ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ З ДІТЬМИ

Розглянуто та визначено сутність понять «соціальна робота» та «виховна робота з дітьми» в контексті професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ; конкретизовано професійні особливості соціальної та виховної роботи працівників ОВС з дітьми.

Соціальна та виховна робота з дітьми є одним з важливих напрямків професійної діяльності працівників ОВС. Ураховуючи той факт, що фахівці правоохоронної сфери хоча і виконують соціально-педагогічні функції, але потребують уточнення і конкретизації особливості соціальної та виховної роботи з підлітками, яку вони здійснюють у рамках професійної діяльності.

Аналіз практики підготовки курсантів до соціальної та виховної роботи з підлітками дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, демократизація суспільства та високі вимоги до правоохоронної діяльності потребують зміни якості підготовки, що повинне знайти відображення у змісті підготовки, відповідній побудові навчально-виховного процесу у ВНЗ і використанні нових методів та форм організації підготовки фахівців-міліціонерів. По-друге, сучасна практика професійної підготовки майбутніх працівників міліції до соціальної та виховної роботи з підлітками не є досконалою, оскільки у процесі підготовки недостатньо враховується зміст майбутньої професійної діяльності. По-третє, у процесі підготовки майбутніх працівників міліції до роботи з дітьми не використовуються нові теоретичні і практичні здобутки інших наукових галузей, які, на нашу думку, є вкрай необхідні в роботі з дітьми, в першу чергу, педагогіки та соціальної роботи, що негативно позначається на якості виконання професійних обов'язків в контексті запобігання правопорушень. У-четвертих, недостатній рівень підготовки працівників ОВС до соціальної та виховної роботи призводить до «звуження» їх професійних функцій (розгляд скарг, ведення обліку підлітків, контроль за виконанням рішень суду та ін.) і зниження якості професійної діяльності, що негативно впливає на виникнення правопорушень у дитячому середовищі, зокрема, серед категорії благополучних дітей та підлітків.

У рамках діяльності працівників органів внутрішніх справ розглядаємо соціальну роботу як практичну діяльність, яка є одним з напрямків їх професійної діяльності. Оскільки у науковій літературі чітко не визначено сутність соціальної роботи з дітьми в діяльності працівників органів внутрішніх справ та вважаємо доцільним звернутись до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми

та молоддю», в якому зазначено, що: «Соціальна робота з дітьми та молоддю - діяльність уповноважених органів, організацій та підприємств, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб». У Законі України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» йдеться про: 1) соціальне обслуговування; 2) соціальний супровід; 3) соціальну профілактику; 4) соціальну реабілітацію [1].

У зв'язку з чіткою регламентацією (нормативністю) діяльності працівників ОВС відповідно до законів і посадових інструкцій [2] можна узагальнити і конкретизувати їх професійні особливості соціальної та виховної роботи з дітьми: 1) соціально-інформаційна допомога, спрямована на забезпечення підлітків (дітей) інформацією щодо видів соціальної допомоги та підтримки, а також про діяльність відповідних служб та видів допомоги, яку вони можуть отримати; 2) соціально-правова допомога, спрямована на дотримання і захист прав людини, сприяння в реалізації правових гарантій різним категоріям дітей та підлітків щодо правових, трудових, сімейних, побутових та ін. питань; 3) соціально-педагогічна допомога, спрямована на створення і підтримку необхідних умов для реалізації права батьків на виховання дітей, подолання педагогічних помилок, запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій, усунення негативних впливів з боку дорослих та ін.; 4) психолого-педагогічна допомога, яка полягає у створенні сприятливих умов для розвитку, виховання та навчання дітей та підлітків через застосування психологічних та педагогічних методів впливу на особистість з метою вирішення їх проблем (правове виховання, робота з підлітками, які мають девіантну поведінку, профілактика правопорушень, сприяння та організація дозвілля та ін.).

Таким чином, соціальна робота працівників ОВС – практична діяльність, яка є одним з напрямків їх професійної діяльності, що спрямована на захист інтересів, прав і свобод дітей та підлітків, запобігання вчиненням правопорушень як самими дітьми та підлітками, так і стосовно них.

Під поняттям «виховна робота з дітьми працівників органів внутрішніх справ» розуміємо цілеспрямовану та організовану діяльність, яка реалізується шляхом проведення виховних заходів, спрямованих на формування рис та якостей особистості підлітка, поглядів, переконань і т.д., що сприятиме запобіганню правопорушенням. Саме у процесі виховної роботи шляхом добору, організації та проведення виховних заходів з дітьми та підлітками здійснюється виховання особистості. В залежності від поставленої мети, змісту виховних заходів і реалізується певний напрямок виховання (правове, превентивне та ін.).

Метою соціальної та виховної роботи працівників органів внутрішніх справ з дітьми є виявлення, усунення та запобігання виникненню причин та умов (соціальних та психолого-педагогічних), які негативно впливають на особистість дитини і можуть призвести до вчинення ними правопорушень. Вважаємо, що у загальному вигляді, метою соціальної та виховної роботи працівників ОВС з дітьми є цілеспрямоване формування рис та якостей правослухняного громадянина, недопущення вчинення ними правопорушень.

Список літератури:

1. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : закон України від 21 черв. 2001 р. № 2558-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 29. – С. 76–82.
2. Про затвердження Інструкції з організації роботи кримінальної міліції у справах неповнолітніх : наказ МВС України від 26 верес. 2005 р. № 821. – Для службового користування.

Одержано 10.02.2014

УДК 378.6:004

Костянтин Леонідович Бугайчук,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕЗЕНТАЦІЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ МВС УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Досліджено зміст терміна «презентація» та психолого-педагогічні підстави його застосування у навчальному процесі. Визначено основні напрями використання мультимедійних слайдів під час проведення навчальних занять у вищих навчальних закладах МВС України.

У сучасному світі інформація є одним із ключових ресурсів в нашому житті. Саме від того, якою інформацією і знаннями ми володіємо, залежить наша подальша поведінка. Впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє більш змістовно проводити його відповідно до таких дидактичних принципів як наочність, системність та активність. Під час проведення навчальних занять (лекції, семінарські та практичні заняття) або на інших виступах викладачі, як правило, використовували засоби наочної демонстрації: плакати, фільми тощо. Раніше з цією метою, окрім друкованої продукції, використовувалися діапроектори, кодоскопи, які демонстрували слайди графічних малюнків на екран. Поява комп'ютерів, офісних додатків і мультимедійних проєкторів дозволила перейти до підготовки та демонстрації наочного матеріалу у вигляді «комп'ютерних слайдів», що, здебільшого отримали назву «презентація».

Які ж є визначення поняття «презентація». Зрозуміло, що в цей термін різні дослідники вкладають неоднаковий сенс. Також слід звернути увагу, що він по-різному сприймається представниками академічного та корпоративного навчального сектору. Презентація – це представлення інформації, проєктів, товарів, навчальних матеріалів і т. ін. з метою інформування, навчання або впливу на слухачів з метою спонукати їх до дій, які вигідні виступаючому або тим, кого він представляє [1, с. 5]. Комп'ютер на презентація – це якісно нова форма

подачі знань (подання інформації), що представляє собою визначену послідовність спеціальним чином відібраних і представлених в логічній послідовності та поєднанні різних форм відображення матеріалів (послідовність екранів – слайдів), які розкривають заявлену тему з високим ступенем сприйняття. Це програмний продукт, який може містити текстові матеріали, фотографії, малюнки, слайд-шоу, звукове оформлення та дикторський супровід, відео фрагменти і анімацію, тривимірну графіку [2, с. 8]. Презентація являє собою послідовність слайдів. Окремий слайд може містити текст, малюнки, фотографії, анімацію, відео та звук [3]. Отже, з наведених визначень випливає, що існує як мінімум два контексту застосування терміну презентація:

- презентація як набір комп'ютерних слайдів, створених у програмах на кшталт Power Point або за допомогою технології Flash;
- презентація як захід (доповідь) на певну тематику: виступ на конференції, пропозиція товару або послуги. В цьому випадку цей захід найчастіше супроводжується набором слайдів.

Щодо навчального процесу, то, здебільшого, викладачі вкладають у цей термін перше значення – набір слайдів, який тем не менш виступає засобом навчання, причому мультимедійним, адже програмні засоби дозволяють поєднувати в цьому продукті текст, аудіо, відео, зображення, анімацію.

У наукових публікаціях, наприклад, виділяють наступні види презентацій:

- за кількістю медіа засобів: мультимедіа (звуки, зображення, відеофрагменти); текстова (з мінімальним ілюструванням); комбінована.
- за призначенням: комерційні (здебільшого рекламного характеру); інформаційні; навчальні тощо.

Серед навчальних презентацій в залежності від цілей її застосування можна виділити: лекційні (викладача); звіт про результати діяльності, проект, дослідження (учнівська робота); тест (як викладача такі учнів).

За способом подання слайдів можна розрізняти презентації:

- для супроводу лекції, виступу – з записом голосу лектора чи усним супроводом.
- слайд-шоу – без супроводу лектора, або із записаним голосом доповідача.
- комбінована – з усним супроводом, із записаним голосом, частиною якої може бути слайд-шоу [4].

Чому ж слайди (презентації) отримали таке розповсюдження та застосовуються у навчальному процесі? Все дуже просто – вони дозволяють використовувати так звані технології мультимедіа – сукупність прийомів та способів створення, обробки та зберігання інформації: текст, аудіо, зображення, анімація, відео, інтерактивність, які значно сприяють запам'ятовуванню та відтворенню навчальної інформації. О. С. Воронкін також підкреслює, що використання мультимедіа в навчальному процесі є частиною педагогічної технології. Це пояснюється тим, що при активній роботі в мультисередовищі користувач запам'ятовує 75 відсотків сприйнятої інформації. У той же час із почутої інформації запам'ятовується лише 25 відсотків [5, с. 12]. За даними І. А. Зеніної ефективність слухового сприйняття інформації становить 15 %, зорового –

25 %, а їх одночасне включення в процес навчання підвищує ефективність сприйняття до 65 % [6]. Як показує практика, основними перевагами використання мультимедійної інформації за допомогою слайдів (презентацій) у вищих навчальних закладах МВС є:

- підвищення мотивації за допомогою пред'явлення реальних ситуацій, що будуть супроводжувати курсанта під час служби;
- демонстрація динамічних процесів та статичних зв'язків між елементами певної системи, наприклад між видами складу правопорушення, що дозволяє візуалізувати абстрактну інформацію;
- моделювання експериментів та явищ, які неможливо відтворити у самому навчальному закладі;
- поєднання різних видів інформації, що відображається на її якості та подальшому запам'ятовуванні і відтворенні;
- відносна швидкість розробки та впровадження;
- постійне підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу в галузі використання інформаційних технологій в навчальному процесі.

Відповідно до цього у вищих навчальних закладах системи МВС мультимедійні слайди можна використовувати для демонстрації практичних ситуацій: тактика перевірки документів, затримання злочинця, вчинення правопорушення. За допомогою мультимедіа можна наводити наочні приклади. Так при опрацюванні спеціальних дисциплін це можуть бути фотографії (відеодемонстрації) зброї, спеціальних засобів. При вивченні гуманітарних дисциплін – це фото історичних пам'яток, будівель, монет тощо [7, с. 336]. Якщо мова йде про семінарські заняття – доцільним буде використання мультимедійних слайдів для практичних вправ на впізнання, пригадування, розуміння, аналіз – відповідно до когнітивних цілей таксономії Б. Блума. Незважаючи на вищезазначене, нам би хотілося звернути увагу на те, що все ж таки треба розуміти термін «презентація», як певний процес (виступ, діяльність), що тільки підтримується відповідними мультимедійними навчальними засобами (в контексті публікації це слайди). Цей виступ, перш за все, спрямований на те, щоб донести до аудиторії інформацію та переконати її вчинити певні дії, що потрібні тому хто виступає. Таким чином, під презентацією у навчальному процесі можна розуміти виступ, повідомлення і передачу аудиторії нових ідей, розробок, планів, інформації. Такі виступи мають місце на навчальних заняттях, на конференціях, нарадах, семінарах тощо.

Презентація в її первісному сенсі є поєднанням 3-х ключових елементів (структура або сценарій), слайди, виступ (представлення інформації). Використання слайдів, як вмістилища навчального тексту під час виступів не сприяє оптимальному викладенню інформації курсантам, студентам слухачам. Адже дуже часто слайди (презентацію) ототожнюють із навчальною «роздаткою», текстовим конспектом на слайді, тобто з місцем розміщення навчальної інформації.

Звичайно, що такий спосіб лінійного відтворення навчальної інформації є доцільним в тому випадку, якщо треба структурувати в одному місці інформацію

для курсантів та слухачів, які не мають доступу до мережі Інтернет. Проте, сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє відтворювати мультимедійну інформацію не обмежуючись межами слайдів PowerPoint. Це можуть бути сайти, блоги, окремі веб-сторінки, вікі тощо. Навіть останні версії Microsoft Word дозволяють додавати до тексту відео, фото, звук. Тому складається парадоксальна ситуація, коли такий конспект використовують при проведенні навчальних занять, забуваючи про те, що сьогодні презентація – це не слайди, а слайди – це не презентація. Слайди – всього лише ілюстративний матеріал до виступу (лекції). Слайди не існують без презентації, а виступ (презентація) без слайдів може обійтися. Тому перспективними напрямками досліджень вважаємо дидактичні принципи створення слайдів для організації навчального процесу у ВНЗ МВС України за різними навчальними дисциплінами.

Список літератури:

1. Гарзанов Е. Г. Технологии «живых» компьютерных презентаций : учеб. пособие к дисциплине «Мультимедиа технологии в ИАС» / Е. Г. Гарзанов. – М. : РГУ нефти и газа, 2008. – 116 с.
2. Кучинский В. Ф. Представление информации как элемент профессиональной культуры : учеб. пособие / В. Ф. Кучинский. – СПб. : НИУИТМО, 2012. – 91 с.
3. Савенкова Т. И. Что такое презентация? [Электронный ресурс] / Т. И. Савенкова. – Режим доступа: <http://www.5byte.ru/9/0004.php>. – Портал «Информатика на 5».
4. Дементієвська Н. П. Проектування, створення та використання навчальних мультимедійних презентацій як засобу розвитку мислення учнів [Електронний ресурс] / Н. П. Дементієвська, Н. В. Морзе. – Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/content/07dnpsts.html>.
5. Воронкін О. С. Використання мультимедійних презентацій у навчальному процесі / О. С. Воронкін // Інтернет – Освіта – Наука – 2012 : зб. пр. VIII Міжнар. наук.-техн. конф., Вінниця, 1–5 жовт. 2012 р. – Вінниця, 2012. – С. 12–13.
6. Зенина И. А. Принципы и правила создания учебных мультимедийных презентаций / И. А. Зенина / Центр информатизации образования г. Ростова-на-Дону [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://goo.gl/R5meFY>.
7. Бугайчук К. Л. Використання мультимедіа технологій в навчальному процесі за заочною формою навчання / К. Л. Бугайчук // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1 (47). – С. 332–341.

Одержано 10.02.2014

УДК 37.04:351.74

Тарас Степанович Вайда,

професор кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ САМОВИХОВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОВС У СУЧАСНИХ УМОВАХ (НА ПРИКЛАДІ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ)

Розглянуто актуальність проблеми та напрями удосконалення самовиховання працівників ОВС під час їх професійної підготовки у ВНЗ МВС України. Запропоновано педагогічну модель та сучасні підходи щодо цілеспрямованого удосконалення зазначеного особистісного утворення курсантів міліцейського вишу.

Ефективність підготовки сучасного фахівця-правоохоронця в умовах ВНЗ МВС України, успішність його майбутньої службово-професійної діяльності значною мірою визначається умінням цілеспрямовано і систематично працювати над собою. Практика доводить, що самовиховання курсанта – неодмінна умова вдосконалення особистості, яке у поєднанні із професійним вихованням та громадською діяльністю є важливою складовою вирішення завдань всебічного виховання працівників ОВС.

На різних етапах розбудови ОВС відомі вчені (О. М. Бандурка, С. П. Бочарова, А. В. Василишин, В. С. Венедиктов, І. Д. Гладуш, С. М. Гусаров, П. І. Орлов, О. Н. Ярмиш та ін.), керівники і фахівці практичних правоохоронних органів та підрозділів відзначали провідне значення самовиховання в житті й діяльності працівників міліції. Як зазначають вищезазначені вчені, робота щодо становлення працівників ОВС буде тим успішнішою і кориснішою для правоохоронної діяльності, коли дієвіше й наполегливіше кожен курсант працюватиме над своїм подальшим вихованням.

Самовиховання, за визначенням С. У. Гончаренка, – систематична й свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення в собі бажаних фізичних, розумових, моральних, естетичних якостей, позитивних рис волі й характеру, усунення негативних звичок [1, с. 295]. Під самовихованням працівників ОВС нами розуміється активна, цілеспрямована, свідомо діяльність курсантів протягом навчання у ВНЗ МВС України, яка спрямована на формування і розвиток у себе позитивних та усунення негативних якостей відповідно до усвідомлених суспільних потреб, умов служби в ОВС і особистої програми розвитку. Результат самовиховання перевіряється практикою життя.

Самовиховання курсантів ВНЗ МВС України характеризується специфічними рисами: 1) яскраво вираженою загальнодержавною спрямованістю та гуманізмом; 2) спрямованістю на формування соціально зрілої особистості-фахівця (самовиховання має службово-професійну спрямованість і націлено на

формування якостей особистості, які визначають фахову діяльність працівника міліції).

Психолого-педагогічний аналіз процесу самовиховання курсантів ВНЗ МВС України показує, що він обумовлений рядом об'єктивних суспільних чинників: 1) вимогами суспільства, завданнями реформування ОВС та умовами безпосередньої служби в підрозділі, необхідністю формування соціальної зрілої особистості працівника міліції; 2) підвищенням дієвості всієї системи педагогічних дій, які комплексно впливають на курсанта у навчально-виховному процесі, сприяють розвитку і психологічній підготовці; 3) виконанням курсантом службово-професійних та громадських обов'язків поряд із фаховим навчанням.

Найважливішим чинником самовиховання курсантів виступає сам процес особистісного перетворення, що вимагає високої гуманітарної, педагогічної та професійно-етичної культури, уміння самостійно аналізувати складні явища розвитку громадянського суспільства, творчого підходу до вирішення професійних завдань, компетентності, відповідальності, порядності, соціальної зрілості особистості [2]. Під їх впливом у курсантів створюються внутрішні передумови для самовиховання, формуються чіткі високоморальні мотиваційні установки, потреби, погляди, переконання, уточнюються життєві цілі та ідеали, якими курсант керується в цілеспрямованій роботі над собою. Видатний педагог В. О. Сухомлинський писав: «Виховання, спонукання до самовиховання – це і є, за моїм глибоким переконанням, справжнє виховання» [3, с. 244].

У юнацькому віці програма самовиховання стає значно об'ємнішою у порівнянні із попередніми віковими періодами, не лише доповнює, а й випереджає виховання – при вирішенні виховних завдань акцент робиться на спонуканні курсантів до активної роботи над собою. Характер взаємозв'язку виховання і самовиховання вказує на необхідність ретельнішого планування, підготовки та проведення всієї виховної роботи в цілому у ВНЗ МВС України чи в окремих її структурних підрозділах.

Соціологічні дослідження показують, що більше 60 % курсантів однією з найважливіших функцій самовиховання вважають самоперевиховання. Необхідність постійно займатися ним вони пов'язують безпосередньо з усуненням у своєму розвитку різних негативних рис характеру, поганих звичок, негативних якостей. Для розуміння суті самовиховання необхідно знати внутрішні, психологічні передумови самоудосконалення як процесу, серед яких доцільно виділити: 1) усвідомлені цілі, сформовані та прийняті курсантом життєві ідеали, які лежать в основі програми самоудосконалення і виступають спонукальними силами, внутрішніми мотивами поведінки та всієї діяльності; 2) глибоко осмислені і прийняті для себе вимоги, що ставляться до діяльності та особистості офіцера міліції, любов та повага до цієї професії; 3) гуманістичні, службово-професійні, моральні, правові, етичні, естетичні, психолого-педагогічні та інші знання про перебіг, зміст й методику цього процесу; 4) наявність внутрішньої установки, розвиненої самосвідомості, здатності до об'єктивної критичної оцінки своєї поведінки та необхідного рівня загального, інтелектуального, гуманітарного, службово-професійного та морального розвитку; 5) певний рівень розвитку

вольових якостей і наявність звичок емоційно-вольового саморегулювання, особливо у важких та складних ситуаціях, екстремальних умовах; б) глибоке розуміння сенсу міліцейської праці і загальне позитивне ставлення до служби в ОВС, до навчання в ВНЗ МВС України, до виконання обов'язків захисника правопорядку своєї Батьківщини.

Внутрішні передумови самовиховання специфічно проявляються у роботі курсантів над собою. Так, вивчення досвіду самовиховання у ВНЗ МВС України показує, що серед мотивів самовиховання передусім виділяються високі соціально значущі цілі життя та ідеали. Цілі, які ставлять перед собою курсанти, виражають в цілому і сенс їх навчання у ВНЗ МВС України. Високі цілі життя активізують діяльність курсантів, спонукають їх долати зовнішні і внутрішні перешкоди [4, с. 300]. Початковим компонентом самовиховання, як і будь-якого виду діяльності, є мотиви – складні і глибоко усвідомлені спонукання до систематичної та активної роботи над собою. Основними мотивами, що забезпечують ефективне протікання процесу самовиховання курсанта ВНЗ МВС України виступають: 1) глибоко усвідомлений вибір професії працівника міліції, активний інтерес до її освоєння; 2) всебічно осмислені і реально висунені в житті професійні цілі, розуміння необхідності захисту правопорядку та громадян своєї Батьківщини; 3) зрозумілі і прийняті для себе вимоги, які ставляться до служби в ОВС та професії правоохоронця; 4) позитивні життєві ідеали, розвинені почуття службового обов'язку, честі і совісті офіцера міліції, соціальної відповідальності за свої справи та вчинки; 5) високоморальний особистий приклад керівників курсантських підрозділів, науково-педагогічного складу, товаришів по навчанню та службі.

Істотно визначає характер самовиховання курсантів і та обставина, що воно відбувається в курсантському колективі. Самовиховання курсантів є невід'ємним від навчальної, службової і громадської діяльності, підпорядковане цим видам діяльності і здійснюється з їх допомогою. Вимоги відомчих (МВС) та загальновійськових статутів і настанов, розпорядок дня, навчальний процес у ВНЗ накладають свій відбиток на хід та зміст самовиховання.

Самовиховання є специфічним педагогічним процесом, у якому суб'єкт і об'єкт виховання розуміється як одна особа. Модель процесу самовиховання курсантів можна представити у наступному вигляді (див. рис. 1). Цей процес має свою логіку розвитку і власні, відносно самостійні етапи, на кожному з яких використовуються визначені методи, засоби та прийоми роботи над собою.

У найзагальнішому вигляді логіка і етапи процесу самовиховання можуть включати: 1) самопізнання (самоусвідомлення себе в нових умовах навчання і служби та вимог, які ставляться; самовивчення; самооцінка та ухвалення рішення щодо самовиховання); 2) планування своєї роботи із самовиховання; 3) власне заходи та безпосередня діяльність щодо самовиховання і розвитку необхідних індивідуальних якостей та усунення негативних звичок, дій, рис характеру; 4) саморегулювання: самоконтроль та самокорегування процесу самовиховання в різних життєвих ситуаціях до умов своєї навчально-службової діяльності; аналіз результатів самовиховання.

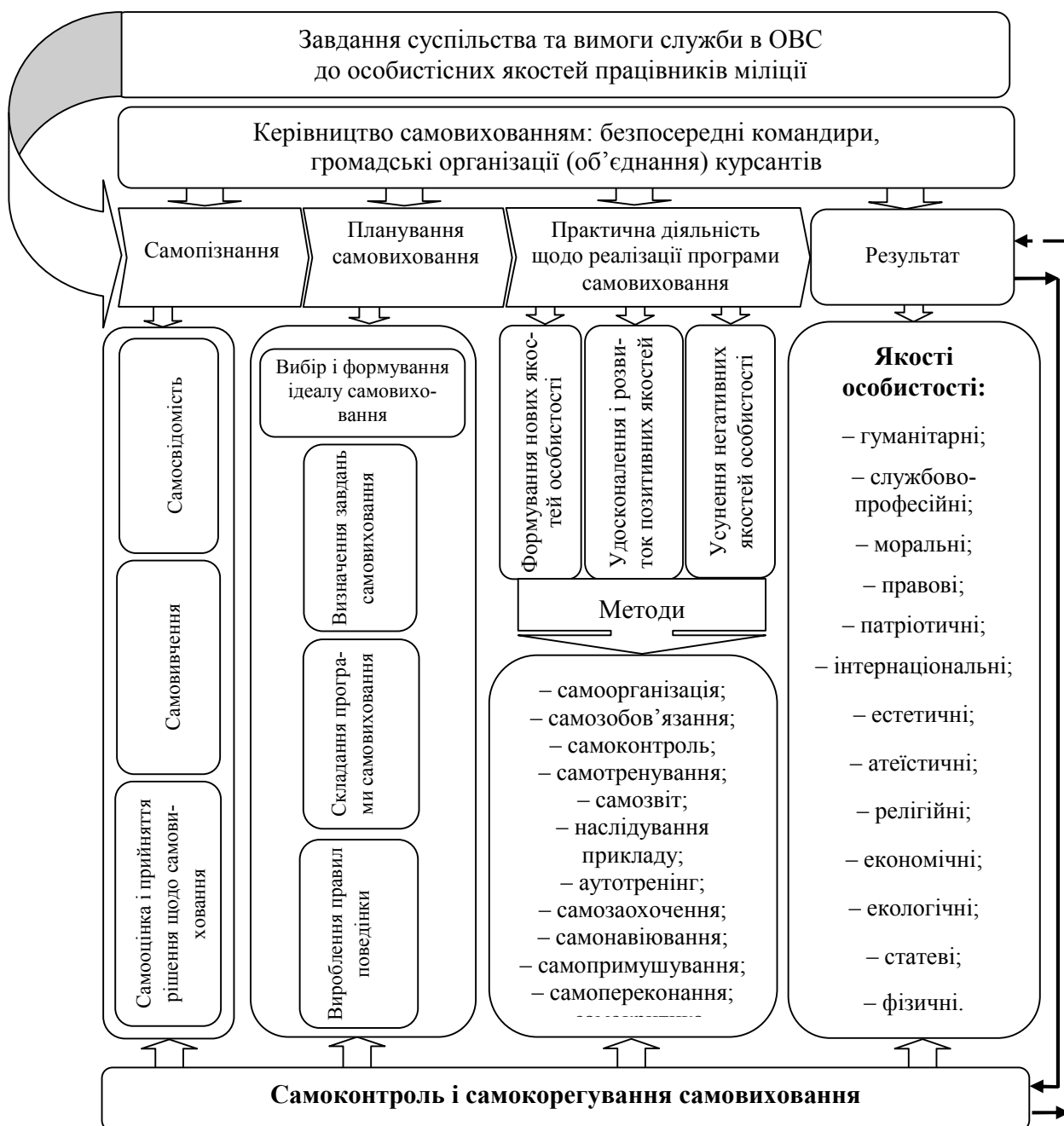

Рис. 1. Педагогічна модель процесу самовиховання курсанта ВШЗ МВС України

Цілі та завдання самовиховання найбільш рельєфно проявляються в ідеалі, який курсант обирає для себе в процесі роботи над собою, в ньому, по суті, знаходять своє вираження істинна спрямованість особистості курсанта, зорієнтованість його самовиховання. Вироблені цілі та сформульовані завдання самовиховання, конкретні шляхи і напрями наближення до ідеалу знаходять своє втілення в програмах (планах) самовиховання, які складаються курсантами, як правило, на весь період навчання у ВШЗ МВС України і уточнюються на кожен курс навчання. Як правило, в цих програмах (планах) самовиховання відображуються 1) особистісні якості, над якими збирається працювати курсант; 2) засоби і способи самовиховання, котрі планує при цьому використовувати;

3) орієнтовні терміни виконання запланованого; 4) терміни самоконтролю та самокорегування.

Змістова сторона процесу самовиховання включає різні *аспекти розвитку особистості курсанта* – гуманітарний, службово-професійний, моральний, правовий, професійно-етичний, патріотичний, інтернаціональний, естетичний, релігійний, економічний, екологічний, статевий, психолого-педагогічний, організаторський і фізичний компоненти. Кожен з них вимагає спеціальної самостійної роботи з виховання у собі специфічних якостей і пов'язаний з розвитком інтелекту, почуттів, волі, формуванням різноманітних переконань та звичок поведінки. В той же час ці сфери розвитку особистості курсанта тісно пов'язані між собою, залежать одна від одної і, природно, вимагають системного підходу до самовиховання.

Приведені нами дослідження показують, що курсанти по-різному ставляться до питань самовиховання. Не всі з них розуміють його суть, глибоко не усвідомлюють важливість та необхідність постійно та цілеспрямовано працювати над собою. З певною долею умовності можна виділити декілька *найбільш типових груп курсантів* з різним ставленням до самовиховання і потреби в ньому.

Перша група – курсанти з яскраво вираженою потребою в самовихованні, із сформованою установкою на постійну та систематичну роботу над собою. Ці курсанти, як правило, самокритично ставляться до себе, постійно аналізують свою діяльність, складають програму самовиховання, докладають значні зусилля до її виконання.

Друга група – курсанти із сформованою установкою та з виразною потребою в самовихованні. Вони усвідомлюють, розуміють і переживають за свої недоліки, шукають шляхи самовиховання, прагнуть планувати свою роботу, аналізувати і контролювати поведінку чи окремі дії. Проте багато чого із запланованого ці курсанти не втілюють в життя або втілюють частково. Відбувається це з причин недостатньо високої цілеспрямованості, слабкої волевої наполегливості або недостатньої загальної культури. Тому самовиховання у таких курсантів часто носить «сезонний» (періодичний, стихійний) характер, залежить від настрою, хаотичного впливу чинників, які не завжди враховуються. Не останню роль відіграє тут і характер, дієвість виховної роботи, що проводиться з ними кураторами та керівниками курсантських підрозділів.

Третя група – це курсанти, які взагалі не замислюються над проблемою самовиховання, у деяких з них вже склалося негативне ставлення до процесу самовиховання. У таких курсантів, як правило, відсутня установка на надбання необхідних знань, формування умінь та звичок, особливо в частині виховання (моралі, права, фізичного розвитку тощо). Самовихованням вони займаються стихійно, вимушено, під впливом ситуацій, що склалися, життєвих обставин, постійної категоричної вимогливості та систематичного контролю з боку безпосередніх начальників, науково-педагогічного складу. У них немає продуманих перспективних планів і програм.

Таким чином, виходячи із особливостей та вимог служби в ОВС можна зробити висновок, що процес самовиховання курсанта не повинен бути некерованим, його потрібно постійно і цілеспрямовано спрямовувати.

Керівництво самовихованням курсантів – багатогранний складний процес, що є системою навчально-виховних, організаційних і методичних заходів, спрямованих на забезпечення цілеспрямованої, систематичної та різнобічної педагогічної дії офіцерів-вихователів, впливу громадських організацій навчально-наукового підрозділу на свідомість й поведінку курсантів. В той же час від науково-педагогічного складу вимагається дотримання тактовності, високої загальної і службово-педагогічної культури, прояву справжньої турботи про молодих людей.

Здійснення усіх напрямів педагогічного керівництва самовихованням курсантів вимагає системного підходу, тобто вирішення питань керівництва курсантським підрозділами в єдності і взаємообумовленості.

Отже, самовиховання курсантів є цілеспрямованою активною діяльністю з формування і вдосконалення індивідуальних якостей та усуненню існуючих недоліків, виступає важливим чинником у підготовці кваліфікованих працівників ОВС. Успішність і якість засвоєння програми навчання у ВНЗ МВС України, формування соціально зрілої особистості залежить від ефективності роботи курсантів над собою (від рівня розвитку їх внутрішніх передумов в цій роботі, і передусім – мотивів самовиховання, самосвідомості, волі, звичок вольового саморегулювання). Самовиховання працівників ОВС обумовлене соціальною природою і призначенням міліції, удосконаленням підготовки працівників ОВС в умовах реформування правоохоронних органів.

З підвищенням питомої ваги самовиховання у формуванні соціальної зрілої особистості працівника міліції зростає роль та ускладнюються завдання управління цим процесом. Вирішення складних завдань з керівництва самовихованням курсантів припускає системний підхід до його організації у повсякденній службово-професійній діяльності правоохоронців.

Список літератури:

1. Гончаренко С. У. Українській педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Бандурка О. М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ / О. М. Бандурка. – Х. : НУВС, 2001. – 262 с.
3. Сухомлинский В. А. Воспитание и самовоспитание / В. А. Сухомлинский // Избранные сочинения : в 5 т. – Киев : «Радянська школа», 1979–1980. – Т. 5. – 1980. – 678 с.
4. Ушинский К. Д. О значении цели в жизни / К. Д. Ушинский // Избранные педагогические сочинения. – Т. 1. – М. : Просвещение, 1983. – С. 300.

Одержано 10.02.2014

УДК 037.011.33(477)-057.30

Сергій Петрович Гіренко,

професор кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

САМОСВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ЇЇ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Розглянуто питання джерел формування конфліктологічної культури особистості. Проаналізовано концептуальні підходи до визначення поняття та змісту самосвідомості, виділено її функції у конфлікті. Окреслено загальні стадії розвитку особистості, кризову динаміку її ідентичності.

Події в нашій державі останнім часом вимагають підвищеної уваги до конфлікту – як форми міжособистісних відносин. Сучасна особистість включена в систему конфліктних стосунків з перших стадій розвитку особистості. Паралельно етапам її розвитку змінюється її конфліктологічний досвід, трансформується ціннісно-сміслова та мотиваційна сфери. На наш погляд, розвиток конфліктологічної культури особистості відбувається паралельно формуванню її самосвідомості. Усвідомлення себе, своєї поведінки, цінностей, мотивації та ставлення до оточуючих – це умови, та одночасно чинники, що впливають на соціальну конфліктну поведінку людини, переживання нею комплексу емоцій та почуттів в різних ситуацій життєдіяльності.

Проблему самосвідомості досить детально розглянуто в психології, філософії та етиці, педагогіці та різних галузях права. Питанням самосвідомості та її місця в психічній організації особистості присвячені праці Б. Г. Ананьєва, Л. І. Божович, Л. С. Виготського [1], В. Вундта, У. Джеймса, О. М. Леонтєва, С. Л. Рубінштейна, І. М. Сеченова, В. В. Століна [3], З. Фрейда, Є. В. Шорохової та ін.

На думку Л. С. Виготського, основою самосвідомості виступає свідомість особистості як контакт з собою, рефлексія власної діяльності. Автор вважає, що свідомість не є природною, вона породжується суспільством, паралельно з розвитком мови [1].

Подібні погляди ми можемо спостерігати й у іншого відомого психолога – О. М. Леонтєва. Дослідник вважає, що спочатку свідомість існує у вигляді психічного образу, як результату відкриття для себе людиною зовнішнього світу, до якого включена вона сама. Протягом свого розвитку особистість ускладнює свідомість за рахунок включення власних дій та поведінки оточуючих, психічних станів тощо [2]. Структура свідомості має три взаємопов'язані складові: відчуття, значення та особистісний сенс. Крім того, автор зауважує, що втілення сенсу є глибоко інтимний, психологічно змістовний, тривалий процес. Тим самим він

підкреслює важливість чіткого педагогічного змісту виховання самосвідомості особистості під впливом конкретного середовища.

Продовження подібних поглядів ми можемо бачити в працях відомого психолога Б. Г. Ананьєва. Він бачить свідомість як психічну діяльність, яка еволюціонує завдяки переходу від усвідомлення дитиною власних дій в напрямку до цілеспрямованої логічної діяльності особистості в оточуючій світі, від окремих елементів – до потоку свідомості.

Проаналізувавши декілька концептуальних підходів, ми можемо представити, що джерелами самосвідомості особистості виступають наступні чинники: відчуття (В. М. Бехтерев), рухи, дії (В. П. Зінченко і Е. Б. Моргунов), мова (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн), свідомість та самовідчуття (І. М. Сеченов), емоційні ставлення (В. Н. М'ясищев), самосприйняття та самооцінка (Ч. Кулі і Дж. Мід). В представлених концепціях самосвідомість особистості забезпечує характерні для неї дії та вчинки в різних ситуаціях життєдіяльності.

Значний вплив на поведінку людини здійснює «Я-концепція» – сукупність уявлень про себе, що лежить в основі створення та підтримання суб'єктивного образу «Я», самооцінки та ставлення до інших людей та зовнішніх чинників.

Основними функціями самосвідомості в конфлікті є:

пізнавальна – розуміння власних потреб, мотивів та цілей поведінки, ступеня успішності власних конфронтаційних дій або співробітництва.

коригувальна – у разі незадоволення, створення програми «виправлення», самовдосконалення.

Спираючись на психологічну теорію А. М. Леонтьєва нам представляється можливим визначити функціональний зміст конфліктологічної самосвідомості. В своїй структурі вона має три взаємопов'язані компоненти:

- суб'єктивне уподібнення і диференціація;
- самопізнання і структурація особистісного «Я»;
- самосвідомість в діяльності та спілкуванні особистості.

Кожен з цих чинників виконує власні завдання та впливає на перцептивну, емоційну, мотиваційну та операційну складові діяльності та стосунків особистості в конфліктних ситуаціях.

Конфліктна самосвідомість розвивається паралельно процесу формування особистості. Її зміст трансформується, коли людина, починаючи з раннього дитинства проходить вікові періоди розвитку.

Для розуміння характерних змін в самосвідомості людини на ранніх стадіях нам слід скористатися досвідом вчених, що вивчали динаміку самосвідомості людини протягом її життя. Одна з таких – теорія криз ідентичності відомого американського психоаналітика Е. Еріксона. Кожна з цих криз супроводжується кардинальними змінами системи ставлень особистості до навколишнього світу та, що дуже важливо, до самої себе. Різна полюсність цих ставлень (негативна, позитивна) не тільки визначає свідому діяльність на цей час, а й впливає на характер та спрямованість подальшого розвитку людини.

Аналізуючи їх в своєму дослідженні самосвідомості В. В. Столін вважає, що ці стадії можна вважати рівнями розвитку особистості [3].

Кожна стадія характеризується появою новоутворень, визначених умовами спілкування індивіда з його соціальним оточенням. На думку В. В. Століна, поява новоутворення розглядається як рішення деякого потенційного протиріччя (конфлікту розвитку), як вибір між прогресом та регресом особистості. На кожній із стадій подолання кризи веде до докорінних змін в самосвідомості.

Основними чинниками, що здійснюють вплив на розвиток самосвідомості особистості, кризову динаміку її ідентичності, на думку Е. Еріксона, виступають тіло (на ранніх стадіях, переважно раннє дитинство), соціальні взаємовідносини (на перших п'яти стадіях розвитку особистості), волюва та емоційна сфери, пізнання (інтелект, що формує впевненість в собі) та самість. Концепція ідентичності логічно поєднує его-психологію людини та його когнітивну сферу (пізнання навколишнього світу). Розвиток та формування особистості напряду залежить від його готовності успішно взаємодіяти з оточенням. Конструктивне та успішне переживання кожної кризи ідентичності укріплює цілісність особистості, його комунікативні та інтерактивні здібності, а розквіт самості посилює ідентичність, формує солідарність з оточенням та добрі наміри. І навпаки, збільшенню особистісної ворожості, конфліктності та агресивності сприяє нестача самості та ідентичності, їх нерозвиненість в певні періоди часу.

За Е. Еріксоном, більш конфліктна та особистість, яка переходить на наступну стадію з невирішеними (несприятлива криза) життєвими проблемами. В ситуації сприятливого (рівномірного) стану під час переходу від кризи до кризи особистість краще адаптується та є більш міцною. Успішне проходження кризи зменшує кількість невирішених внутрішніх конфліктів, які відтворюються людиною в міжособистісних стосунках. Таким чином, можна зробити висновок, що криза – це конфлікт між тенденціями розвитку особистості.

Підводячи підсумки з вищезазначеного, слід ще раз підкреслити, що культура поведінки в конфліктних ситуаціях, характер реагування на різноманітні конфліктогени у життєдіяльності людини, її емоційна та ціннісно-смілова сфера формуються під впливом такого міцного чинника, як самосвідомість, а повнота ідентичності особистості цілком залежить від наслідків переробки нею вікових конфліктів.

Список літератури:

1. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 539 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : МГУ, 1975. – 304 с.
3. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 284 с.

Одержано 14.02.2014

Наталія Григорівна Карпунова,

доцент кафедри філософії та історії Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, кандидат педагогічних наук, доцент

ТЕХНОЛОГІЯ КЕРОВАНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

Розкрито необхідність впровадження у навчально-виховний процес вузів системи МВС України системної педагогічної технології морально-естетичного виховання курсантів, інструментальною складовою якої є технологія керованої соціалізації. Запропоновано рішення, що сприятимуть досягненню позитивних успіхів в реалізації цієї технології.

Сьогодення в Україні висуває принципово нові вимоги до кадрової політики, існуючих критеріїв оцінки ефективності діяльності фахівців, у тому числі й працівників органів внутрішніх справ (ОВС). Вирішення цих важливих питань неможливе без нового підходу до добору кадрів правоохоронців, їх професійно-громадянської підготовки у вищих навчальних закладах (ВНЗ) МВС України.

Виходячи з цього, перед відомчою освітою постає завдання не тільки підготовки якісно нової генерації працівників ОВС, а й, насамперед, їх особистісно-духовного розвитку, ядром якого є морально-естетична культура.

Загальновідомо, що люди духовно багаті більш стримані у своїх вчинках, менш схильні до бездумної імпульсивності в поведінці, краще контролюють свої емоційно-оціночні дії. Саме такі властивості необхідно мати працівникам міліції, які, повинні виступати, перш за все, з позиції партнерів законотворчих громадян, а не представників караючого органу.

Досвід роботи з курсантами, дозволяє дійти висновку про необхідність впровадження у навчально-виховний процес ВНЗ системи МВС України багаторівневої системної педагогічної технології морально-естетичного виховання даної категорії молоді.

У наш час у вітчизняній теорії під педагогічною технологією розуміють один із видів людинознавчих технологій, що базуються на теоріях психодидактики, соціальної психології, кібернетики, управління та менеджменту [1].

Можливість застосування технологічного підходу до морально-естетичного виховання курсантів ВНЗ системи МВС України обумовлена тим, що освітньо-виховна діяльність у вищій школі, як і всяка інша, припускає поставлення мети, завдань, визначення змісту, а також засобів, форм, прийомів, умов, напрямків, факторів і засобів її реалізації [2; 3].

Перш за все, технологія морально-естетичного виховання є відкритою виховною системою, що ставить завдання об'єднати відповідні професійно-педагогічні впливи вищої школи, вищої освіти й навколишнього соціального поля культурного середовища.

Системотворчою основою такої технології є її конкретно-технологічний рівень операційної складової, що представлений засобами локальної педагогічної технології, що покликана вирішувати специфічні завдання морально-естетичного виховання курсантів. До основних інструментальних складових цієї системотворчої основи відносяться: 1) предметні педагогічні технології, що є засобом реалізації змісту морально-естетичного виховання в межах навчального модуля; 2) навчальні науково-дослідні технології; 3) технологія морально-естетичного впливу в процесі педагогічного спілкування; 4) технологія керованої соціалізації; 5) артпедагогічна технологія.

Перейдемо до опису й результатів впровадження однієї із зазначених технологій, а саме технології керованої соціалізації.

У ході впровадження **технології керованої соціалізації** було встановлено, що, на жаль, поетапність професійної соціалізації не завжди збігається з поетапною вузівською соціалізацією. Викликає занепокоєння те, що в деяких курсантів від курсу до курсу знижується мотивація навчання, зацікавленість у ньому, а зростає пасивність, розчарування.

Щоб цей виняток серед курсантів не став нормою, потрібно формувати важливі для курсантів морально-естетичні якості вже з першого курсу. Адже курсанти – це специфічна соціальна група, діяльність якої пов'язана з особливостями відомчих вищих навчальних закладів, де молодь не тільки навчається, а й проходить дійсну військову службу, будучи водночас співробітниками міліції. Така спеціалізована система зумовлює те, що курсанти постійно перебувають у колективі, знаходяться під постійним контролем і керівництвом. При цьому враховувалось, що курсантська молодь – це складний колектив, який характеризується різноманітним соціальним, національним, географічним представництвом і культурним розвитком кожного. Це, з одного боку, ускладнює стосунки між ними, а з іншого, – при створенні належних умов – надає можливість для взаємного збагачення морально-культурним досвідом. Тому важливо, особливо на першому курсі, допомогти курсантам адаптуватися до умов спеціалізованого ВНЗ.

У процесі роботи з першокурсниками особлива увага приділяється націленості дій педагогічного колективу на подолання перехідного етапу від «учня до курсанта», прищепленню свідомого ставлення до навчання, створенню атмосфери вимогливості до виконання курсантами навчальних та інших обов'язків, розвитку і закріпленню потреби навчання, зацікавленості щодо майбутньої професії тощо. На цьому етапі науково-практичні працівники займаються розвитком таких моральних та естетичних рис курсантів, як обов'язковість, самокритичність, принциповість, вимогливість до себе, сумлінність, чесність, працездатність, пошук гармонійної єдності між формою та змістом вчинків.

Перший рік навчання супроводжується різнобічною апробацією курсантами своїх можливостей у багатьох сферах діяльності: навчанні, спорті, науковій, суспільній роботі, художній самодіяльності. На цьому етапі, як показує наш досвід, у соціально-психологічній адаптації першокурсників важливим є інститут кураторів взводів, що формується з числа науково-педагогічних працівників,

які користуються авторитетом серед колег, курсантів і мають нахил до проведення виховної роботи. Спільна допомога першокурсникам з боку кураторів, психологів, командного складу сприяє швидшому адаптуванню в навчальному закладі.

На другому курсі в ході вузівської соціалізації виховний акцент ставиться на тому, щоб навчити курсантів приймати самостійні рішення як у навчальних, так і у побутових питаннях; підвищити відповідальність за зростання їх освітнього та духовного рівня, виховувати почуття міри, естетичний смак, більше уваги приділяти своїй майбутній спеціальності, розвивати курсантське самоврядування.

Робота з курсантами третього – четвертого курсів характеризувалася закріпленням норм колективного життя, навичок самостійної роботи; формуванням власної точки зору на внутрішні події ВНЗ, розвитком професійних якостей. Велике значення при цьому надавалося вихованню естетичного ставлення до всього, що складає процес навчальної роботи. При цьому формуються такі значущі якості, як почуття краси людських взаємин, колективізм, товарицькість, самостійність, творчість, дисциплінованість, організованість, ініціативність, уміння орієнтуватися в обставинах, принциповість стосовно себе та інших, надійність, відданість тощо.

Таким чином, можна виділити низку основних моментів, на які треба звернути увагу науково-педагогічним працівникам ВНЗ, реалізуючи технологію керованої соціалізації курсантів з метою їх морально-естетичного виховання:

1. У процесі навчання, наукової діяльності курсантів повинні бути виявлені всі чинники можливого морально-естетичного впливу на їх особистість, що у вузівській практиці не завжди здійснюється в повному обсязі.

2. Сукупність цих чинників повинна активно впливати на формування в курсантів моральних мотивів навчання, у результаті чого процес навчання перетворюється для них у ведучу моральну потребу.

3. Процес навчання повинен актуалізувати всі компоненти моральної свідомості курсанта, його емоційний і раціональний боки (почуття, мотиви, мету, переконання, знання).

4. Зміст і методика навчання повинні активізувати пізнавальну та творчу діяльність курсанта, у результаті чого моральна інформація почне перетворюватися на внутрішні якості особистості, моральні регулятори її поведінки.

5. Контроль за навчанням курсантів повинен виступати засобом оцінки сформованості та реалізації їх морально-естетичних якостей.

Отже, технологія керованої соціалізації переконує нас у необхідності постійного пошуку нових форм, шляхів і засобів органічного поєднання професійної підготовки правоохоронців із вихованням у них морально-етичних, естетичних цінностей, громадянської зрілості, соціальної активності, справжньої інтелігентності; формуванням життєвої стратегії, побудованої на загальнолюдських духовних цінностях, що є таким необхідним у тривалому та складному процесі духовної самореалізації працівника правоохоронних органів.

Список літератури:

1. Шепель В. М. Настольная книга бизнесмена и менеджера / В. М. Шепель. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 240 с.
2. Шептунко П. А. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / П. А. Шептунко, Г. А. Воронина ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
3. Ушакова Н. М. Проблема типологии методов обучения в дидактике и психологии / Н. М. Ушакова // Философия образования. – 2004. – № 1 (9). – С. 87–96.

Одержано 10.02.2014

УДК 351.74:355

Вікторія Віталіївна Лазарєва,

викладач кафедри іноземних мов Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ

Розглянуто засоби забезпечення готовності майбутніх дільничних інспекторів міліції МВС України до розв'язання конфліктних ситуацій у межах відомчого навчального закладу.

Конфліктні ситуації є закономірним явищем існування та розвитку будь-якого суспільства. Проте якість розвитку суттєво залежить від того, наскільки організовано й професійно люди можуть порозумітися і віднайти істину в процесі суперечностей (конфліктів).

Відтак, проблема підготовки фахівців до розв'язання конфліктів ніколи не втрачала своєї актуальності, особливого значення вона набуває навчальних закладах МВС, де конфлікт та способи його вирішення є одним із провідних аспектів службової діяльності.

Ученими розглядалися окремі аспекти готовності до правоохоронної діяльності (В. Васильєв, М. Костицький, В. Медведєв, І. Платонов, О. Тімченко, Г. Яворська, О. Ярмиш та ін.); явище формування конфліктологічної готовності курсантів (М. Козяр, І. Устінов, С. Чистяков та ін.); особливості розв'язання конфліктних ситуацій працівниками ОВС, специфіка взаємодії міліції з населенням (О. Бандурка, В. Барко, І. Ващенко, С. Гіренко, Г. Запорожцева, В. Кривуша, В. Лефтеров, О. Скакун та ін.).

Особливого значення набуває здатність до роботи з конфліктами у діяльності працівників служби дільничних інспекторів (СДІМ).

Аналізуючи навчально-методичне забезпечення вищих навчальних закладів МВС України можна стверджувати, що навчально-виховний процес згаданих закладів, хоч і має послідовну систему конфліктологічної підготовки фахівців ОВС, недостатньо враховує специфіку професійних обов'язків майбутніх дільничних

інспекторів міліції (ДІМ). З метою подолання негативних проявів у процесі професійного становлення необхідно підготувати працівника, який би зміг кваліфіковано вирішувати службові завдання з урахуванням конфліктних ситуацій.

Першорядним кроком керівного складу ВНЗ МВС має стати об'єднання зусиль для забезпечення якісної підготовки майбутніх працівників служби ДІМ до розв'язання конфліктних ситуацій з урахуванням специфіки службової діяльності цієї служби.

Діяльність дільничного інспектора міліції має державно-політичний характер, характеризується наявністю владних повноважень, нормативним регулюванням, підвищеним рівнем відповідальності за прийняті рішення, пізнавально-пошуковою спрямованістю, неоднорідністю вирішуваних завдань, комунікативною спрямованістю, поєднанням індивідуальних засад діяльності з колегіальними, наявністю психофізіологічних перевантажень, можливістю протидії з боку зацікавлених осіб тощо [1, с. 255]. Одним із основних обов'язків працівників СДІМ є проведення профілактичної роботи, що має як загальний, так і індивідуальний характер, а отже містить у своїй основі конфлікт. Загалом діяльність служби ДІМ полягає у практичному вирішенні завдань з охорони громадського порядку, профілактиці правопорушень та наданні допомоги громадянам у реалізації їхніх законних прав та інтересів.

В освітньо-кваліфікаційній характеристиці на випускників ВНЗ МВС України – фахівців з напрямку підготовки «Правоохоронна діяльність» (спеціалізація – охорона громадської безпеки) визначено, що вони призначені для виконання типових завдань діяльності підрозділів органів внутрішніх справ.

Метою ВНЗ МВС України є формування особистості фахівця як соціальної особистості, яка здатна вирішувати завдання службової діяльності шляхом практичного застосування набутих умінь.

Забезпечення ефективного формування готовності майбутніх ДІМ до розв'язання конфліктних ситуацій стає можливим завдяки упровадженню низки організаційно-виховних умов у межах ВНЗ МВС України.

Однією з першорядних умов, яка сприяє формуванню конфліктологічної готовності в курсантів є створення сприятливого соціально-психологічного клімату для забезпечення формування досвіду конструктивного вирішення конфліктних ситуацій.

Наступною умовою є забезпечення високого рівня психолого-педагогічної компетентності науково-педагогічного складу й офіцерів курсової ланки ВНЗ МВС України.

Важливим чинником, що забезпечує ефективність конфліктологічної підготовки майбутнього працівника є дотримання міжпредметних зв'язків дисциплін гуманітарного циклу з урахуванням конфліктологічної складової, що передбачає збагачення змісту підготовки майбутніх ДІМ фаховими знаннями про сутність, структуру, функції конфліктів та механізми їх попередження й розв'язання. Шляхами реалізації цієї умови виступають ділові та рольові ігри, тренінги, проблемні педагогічні завдання, бесіди, робота кураторів, заняття у спортивних секціях тощо.

Окрім навчальної та методичної, важливою умовою підготовки курсантів до роботи з вирішення конфліктів є виховна робота. Вона повинна забезпечити

організований, цілеспрямований і систематичний вплив науково-педагогічного складу на свідомість, відчуття і волю курсантів з метою формування у них якостей, необхідних для роботи з розв'язання конфліктних ситуацій.

Варто відзначити й необхідність навчально-методичної підтримки (дидактичних розробок, технологічних засобів, мотиваційних стимулів); розширення життєвого і навчального досвіду курсантів – використання спеціально розроблених завдань-ситуацій; психолого-педагогічної: моніторинг психолого-фізіологічних та індивідуальних особливостей курсантів (самооцінювання, анкетування, опитування, тестування) тощо.

Перераховані організаційні та педагогічні складові забезпечення готовності майбутніх працівників служби ДІМ МВС України є загальними і потребують конкретизації, що є перспективним напрямом подальших досліджень у цьому напрямку.

Список літератури:

1. Закернична О. Ю. Формування стилю поведінки працівників міліції громадської безпеки в конфліктних ситуаціях / О. Ю. Закернична // Кадровий вісник. – 2011. – № 1. – С. 254–264.

2. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ № 550 від 11.11.2010 : зареєстровано в Міністерстві юстиції України 6 грудня 2010 р. за № 1219/18514 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 95. – С. 122–141.

Одержано 12.02.2014

УДК 378:358.4

Роман Вікторович Невзоров,

старший викладач кафедри тактики авіації та льотної експлуатації літальних апаратів льотно факультету Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, кандидат педагогічних наук;

Ольга Геннадіївна Марченко,

доцент кафедри фундаментальних дисциплін факультету інформаційних та технічних систем Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, кандидат педагогічних наук, доцент

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТІВ-ЛЬОТЧИКІВ ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Запропоновано комплексний змістовно-діяльнісний критерій з інтелектуально-когнітивним, професійно-практичним, організаційно-особистісним показниками, що дозволяють визначити високий, середній, низький рівні готовності курсантів-льотчиків до виконання бойових завдань.

В останні роки активно ведеться розробка критеріїв ефективності підготовки категорій військовослужбовців до професійної діяльності. Вивчення літератури [1; 2] показало відсутність єдиного підходу до визначення критеріїв

ефективності тактичного навчання курсантів-льотчиків ВВНЗ. Узагальнюючи погляди науковців, можна виділити такі критерії готовності майбутніх льотчиків до виконання бойових завдань:

- 1) теоретичний, що визначає успішність засвоєння тактико-спеціальних теоретичних дисциплін;
- 2) практичний, що визначає успішність льотної діяльності;
- 3) перехідний, що виявляє зв'язок успішності тренажерної підготовки з виконанням практичних польотних завдань.

Проте зазначені критерії не повною мірою відбивають рівень готовності курсанта до льотно-тактичної діяльності, оскільки не враховують особливості умов бойового польоту, виконання якого потребує не тільки професійної (як теоретичної, так і практичної) підготовленості («зовнішня діяльність»), але й передбачає належний рівень професійної надійності льотчика («внутрішня діяльність»), як такої властивості, що характеризує здатність льотчика виконувати професійну діяльність з необхідною якістю протягом певного часу не тільки в заданих умовах, але й в умовах бойового польоту, що динамічно змінюються [3].

Це зумовлює прийняття комплексного змістовно-діяльнісного критерію готовності курсантів-льотчиків до виконання бойових завдань, у тому числі в якості ведучих пар (ланок), що інтегрував би в їх взаємозв'язку та єдності показники інтелектуально-когнітивної, професійно-практичної та організаційно-особистісної готовності до діяльності в умовах бойового польоту.

Так, за *інтелектуально-когнітивним показником* можуть бути оцінені якість знань нормативних документів, що регламентують діяльність льотчика; глибину та всебічність знань аеродинамічних особливостей авіаційної техніки; міцність засвоєння тактики різних родів авіації; уявлення у свідомості функціонування та взаємозв'язку різних бортових систем літака; розуміння фізичної сутності явищ та процесів, що відбуваються у системах і агрегатах літака; здатність до моделювання та проектування різних видів бойових (спеціальних бойових) польотів, проблемних ситуацій; засвоєння та накопичення досвіду бойового застосування підрозділів авіації; здатність до вирішення нетрадиційних завдань, пошуку нових можливостей з метою повного використання бойового потенціалу авіаційного комплексу; збереження професійної надійності під час виникнення у польоті особливих випадків; самостійного підвищення ефективності бойового застосування авіаційної техніки із використанням загальнонаукових і загальнотеоретичних знань; знання основних досягнень науки і техніки, перспективи її розвитку; повноту вивчення можливостей нової авіаційної техніки; супроводження вивчення дисциплін логіко-модельним способом; регулярна участь у розробці рефератів, захист їх на заняттях; накопичення досвіду самовдосконалення, саморегуляції, саморозвитку.

За *професійно-практичним показником* оцінюються точне знання та суворе виконання військово-професійних обов'язків під час експлуатації авіаційного комплексу у бойовому польоті, із повним використанням можливостей авіаційної техніки; вправ Курсу наземно-льотної підготовки без авіаційних інцидентів і подій; своєчасних та точних розрахунків параметрів польоту; вправ

на тренажері та авіаційній техніці щодо виконання польотів наближених до бойових із ускладненням завдань; заходів щодо забезпечення безпеки польотів; засвоєння нових тактичних прийомів та бойових маневрів; моделювання всіх режимів та етапів бойового польоту від початку до завершення та навпаки; багатоваріантна діяльність щодо вирішення теоретичних і практичних проблем; діагностичні та прогностичні дії у процесі теоретичної та практичної діяльності; готовність до дій у нестандартних ситуаціях; здатність реалізовувати у практичній діяльності напрацьований матеріал та коригувати його при виконанні польоту на літаку та тренажері; вмиле та комплексне застосування електронно-обчислювальної техніки, бортового обладнання, пілотажно-навігаційних та прицільних комплексів; впевнене та успішне виконання польотів на бойове застосування у всіх умовах; своєчасне та професіональне використання дублюючих приладів на різних етапах бойового польоту; вмиле застосування засобів життєзабезпечення екіпажа та виживання в умовах автономного існування після катапультивання над територією противника.

За *організаційно-особистісним показником* якості підготовки курсантів-льотчиків до виконання бойових завдань може бути оцінена здатність щодо приймання відповідальних самостійних рішень під час розв'язання нестандартних задач у бойовому польоті; керування підготовкою до бойового польоту підлеглих; організація, здійснення вогневої та тактичної взаємодії у бойовому польоті, розбору бойових польотів.

Таким чином, за змістовно-діяльнісним критерієм може бути визначений рівень комплексної готовності курсанта-льотчика до виконання бойового завдання.

Для високого рівня комплексної готовності курсанта-льотчика до виконання бойового завдання характерний усебічний розвиток інтелектуально-когнітивних і професійно-практичних знань та вмінь, а також організаційно-особистісна надійність льотно-тактичної діяльності; здатність до моделювання та практичної реалізації нестандартних ситуацій бойового польоту; висока продуктивність, дослідницький характер діяльності у просуванні освітньою траєкторією.

Для середнього рівня комплексної готовності курсанта-льотчика до виконання бойового завдання характерний добрий розвиток і систематичний прояв відпрацьованих навичок і вмінь льотної діяльності, активність теоретичної підготовки та продуктивність застосування практичних навичок і вмінь задовільна.

Для низького рівня комплексної готовності курсанта-льотчика для виконання бойового завдання характерні задовільний розвиток навичок і вмінь льотної діяльності, можливі збої в роботі при незначних перервах у польотах; проявляється високий рівень емоційно-вольової напруженості в польоті.

Отже, комплексний підхід до визначення готовності курсанта-льотчика для виконання бойового завдання дозволяє подолати недоліки традиційної методики «натаскування» курсантів та перевірки їх на здатність відтворення встановлених Бойовим статутом авіації та Керівництвами з бойового застосування літальних способів льотної діяльності. Проте запропонований підхід вимагає відповідної організації тактичного навчання курсантів-льотчиків, яка також має відповідати певним критеріям.

Список літератури:

1. Керівництво з організації та проведення льотного навчання курсантів (слухачів). – Х. : ХУПС, 2008. – 84 с.
2. Литвинчук М. І. Від земних технологій підготовки льотних екіпажів до технологій космічних. П'ятирівнева технологія професійної підготовки льотчика : вікова історія, сьогодення та перспективи : монографія / М. І. Литвинчук. – Х. : ХУПС, 2013. – 420 с.
3. Психология и педагогика : Военная психология : учеб. для вузов / под ред. А. Г. Маклакова. – СПб. : Питер, 2005. – 464 с.

Одержано 16.02.2014

УДК 658.589:347.61

Сергій Григорович Пішун,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Подано аналіз деяких компонентів, які дозволять ефективніше реалізувати профілактичну роботу з метою запобігання правопорушень у молодіжному середовищі.

У багаторівневій системі попередження правопорушень серед неповнолітніх, як показав аналіз психолого-педагогічної, юридичної літератури, як суб'єктів профілактики, виступають органи опіки та піклування, які надають необхідну допомогу дітям і підліткам, що потрапили в несприятливі умови життя й виховання; спеціалізовані підрозділи і служби органів внутрішніх справ, які безпосередньо здійснюють боротьбу з правопорушеннями неповнолітніх; культурні та освітні установи, які організують профілактичні заходи щодо асоціальної поведінки учнівської молоді; суспільно-державні установи, що сприяють залученню підлітків до суспільно корисної праці; виховно-трудова колонія для неповнолітніх, які здійснюють виправлення й перевиховання підлітків, засуджених за вчинення кримінальних злочинів. Дезадаптація в соціально-педагогічному аспекті – «це особливий різновид поведінки неповнолітнього, що характеризується асоціальними проявами, не відповідає основним принципам..., які визнані обов'язковими для дітей і молоді» [1, с. 22].

З метою пошуку ефективних шляхів та методів зниження рівня злочинності серед дітей та молоді, виявлення позитивного досвіду профілактичної роботи, вчасного реагування на факти бездіяльності органів управління освітою на місцях, «Міністерство освіти і науки, користуючись оперативними статистичними даними та інформаційними матеріалами, що надходять з регіонів, здійснює щоквартальний моніторинг стану злочинності та правопорушень серед неповнолітніх» [2].

Прерогатива у вирішенні завдань профілактичної діяльності покладається на спеціалізованих оперативних працівників міліції, які виконують найважливіші попереджувальні функції в боротьбі зі злочинністю.

Правопорушення неповнолітніх детерміновані як суспільно-політичними, соціальними, економічними чинниками, так і особливими причинами, пов'язаними з віковими, психологічними, демографічними, статевими та іншими відмінностями особистості молодих правопорушників, які належать до різних соціально – економічних та морально – психологічних верств суспільного життя. Одним з центральних напрямів діяльності системи внутрішніх справ є профілактика правопорушень серед молоді, яка характеризується програмно-цільовою спрямованістю, постійністю, безперервністю й послідовністю профілактичного впливу. «За статистичними даними близько половини неповнолітніх, які знаходяться у пенітенціарних закладах, мають суттєві психічні відхилення. Тому до напрямів подальшої роботи доцільно віднести розробку комплексних психолого-педагогічних методик щодо роботи з такими дітьми» [3, с. 56].

Основне завдання органів внутрішніх справ – проведення дій щодо встановлення та усунення причин злочинів молоддю та умов, що сприяють їх вчиненню. Їх завдання полягає в тому, щоб всебічно, об'єктивно й повно дослідити всі обставини скоєного злочину, причини та умови його виникнення, прийняття відповідних заходів до усунення цих причин й умов.

Вирішення завдань профілактики вимагає, на нашу думку, оволодіння учасниками профілактичної роботи, наступними знаннями, вміннями, навичками:

- вивчення особистості неповнолітнього, умов життя і його виховання, своєчасне виявлення тих, хто перебуває в несприятливих умовах, має моральні деформації, педагогічну занедбаність;

- систематична право-виховна робота з молоддю за допомогою індивідуальних і колективних засобів педагогічного впливу, відновлення й розвитку позитивної системи їх спілкування;

- виявлення умов, які сприяють розвитку моральних деформацій неповнолітніх і зниження негативного впливу (або нейтралізація) цих умов;

- просвітництво з урахуванням їх вікових, статевих особливостей, специфіки змісту навчальних дисциплін з суспільно-політичних, гуманітарних та природничих наук, фізичної культури, основ безпеки життєдіяльності, правознавства тощо;

- роз'яснювальна робота серед цієї категорії в позанавчальний час й у позанавчальному середовищі, пропаганда ідей розумного й культурного побуту та дозвілля.

Ефективність профілактики злочинів серед неповнолітніх, як показують дослідження, залежить від наступних умов:

1. Своєчасність. Несвоєчасне прийняття профілактичних заходів може привести підлітка в несприятливі соціальні та психологічні умови, що сприяють змінам його свідомості, ціннісного ставлення до оточуючих, самого себе.

2. **Передбаченість.** Зазначений параметр має безпосереднє відношення до самого вчинку, здійснення якого можна було передбачити. Так, педагог, знаючи про схильність підлітка до алкоголю, може передбачати, що в день свого народження він спробує випити.

3. **Диференційованість.** У процесі профілактичної роботи важливий підбір форм організації та змісту індивідуального підходу до кожного підлітка, з яким проводяться профілактичні заходи, з урахуванням особливостей особистості, причин несприятливої життєвої чи виховної ситуації.

4. **Послідовність.** Алгоритм послідовних заходів наступний: спочатку використовуються методи переконання, розраховані на самосвідомість суб'єкта, на його потенційні можливості самому критично осмислювати й коригувати свою поведінку. Якщо такі форми не роблять істотного впливу, то слід використовувати заходи, що реалізують громадську, дисциплінарну, адміністративну відповідальність.

5. **Комплексність.** Сприяє інтеграції морального, трудового, правового, естетичного та фізичного виховання неповнолітніх, а також обов'язкову взаємодію в запобіжній роботі сім'ї, суспільно-державних установ, правоохоронних органів, освітніх, культурних і наукових центрів.

6. **Дотримання компетенції.** Передбачає забезпечення своєчасності, достатності, законності профілактичних заходів.

Профілактика правопорушень серед неповнолітніх у системі роботи органів внутрішніх справ розглядається нами не як ізольований комплекс заходів (правових), а як невід'ємна частина виховної роботи, покликана забезпечити вирішення загальних завдань виховання.

Список літератури:

1. Линник Л. М. Соціально-педагогічні засади профілактики важковихованості підлітків: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05. – Соціальна педагогіка. / Леся Миколаївна Линник. – Луцьк, 2006. – 286 с.

2. Щодо подолання злочинності серед неповнолітніх та організації профілактичної роботи : лист МОН України від 13.09.2010 № 1/9-623 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.ua/legislation/other/8993>.

3. Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : метод. матеріали / за заг. ред. В. П. Лютого. – К. : СССМ, 2005. – 104 с.

Одержано 06.02.2014

УДК 378.14

Валентина Викторовна Почуева,

доцент кафедри іностраних мов Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПРОФЕССИОНАЛА

Рассмотрены педагогические условия формирования личности будущего профессионала путем организации личностно ориентированного учебно-воспитательного процесса с комплексным использованием таких образовательных технологий, как: проектная технология, кейс-метод, портфолио, а также информационно-коммуникационные технологии.

Особенности современного развития общества определяют новые задачи, которые должны быть решены при подготовке молодых специалистов в различных сферах практики. Среди этих задач особенно значимой является проблема обучения и воспитания профессионалов, которые не только владеют необходимыми знаниями, умениями и навыками, но и способны постоянно совершенствовать и расширять их. В современном обществе востребованной оказывается личность, способная к созиданию, активному конструированию социальной среды и себя в этой среде. Эти социальные требования обуславливают глубокие качественные изменения в системе высшего образования, направленные на дальнейшее развитие личностно ориентированной образовательной парадигмы.

Рассматривая образовательный процесс как деятельность, обеспечивающую условия для развития и саморазвития личности, личностно ориентированная парадигма подчеркивает творческую природу деятельности учения, ее продуктивный характер. В основе этой деятельности находится человек как субъект творческой жизнедеятельности и творчество как способ развития человека.

Личностно ориентированное образование – это образование контекстного типа (А. А. Вербицкий). Исходя из данного положения, единицей развивающего личностно ориентированного обучения является определенный контекст, с помощью которого и на его основе учащийся включается в решение определенных задач и проживает данный предметный и социальный контекст. Этот контекст представляет собой социальную обучающую модель, в которую включается механизм общения и взаимодействия, личностные смыслы преобразуются в социальные ценности, в систему межличностных отношений и отношений к себе, и студент имеет возможность не только деятельности, но и самодетельности, свободы выбора, самовоспитания.

В ситуациях развития, с одной стороны, моделируется контекст реально значимой для студента деятельности, а с другой – ставится проблемная, поисковая, творческая задача. В таких ситуациях складываются реальные условия для развития умения самостоятельно мыслить, принимать решения, находить способы разрешения задач, самостоятельно оценивать полученный результат и в действительности брать на себя ответственность за учебную деятельность. При этом учебная деятельность считается эффективной, если она носит характер самостоятельной

и творческой деятельности. Только в этом случае учебная деятельность может обеспечить развитие личностных качеств, соответствующих требованиям общества.

Организация личностно ориентированного учебно-воспитательного процесса предполагает использование следующих образовательных технологий:

– проектной технологии как средства развития автономии и креативности обучающихся;

– технологии ситуационного анализа, обеспечивающей умение принимать самостоятельные и аргументированные решения;

– технологии «портфолио» как средства рефлексивного обучения, развития таких ключевых умений, как самостоятельное целеполагание, самоанализ и самоконтроль;

– информационно-коммуникационных технологий, обеспечивающих работу в условиях новой образовательной и информационной среды.

Проектная технология уже получила широкое распространение в учебном процессе. В основу проектной технологии положена идея, составляющая суть понятия «проект», его прагматическая направленность на результат, который можно получить при решении той или иной практически или теоретически значимой проблемы.

Кейс-метод, основанный на рассмотрении конкретных примеров из деловой практики, также широко внедряется в учебный процесс. Одной из главных особенностей работы с деловыми ситуациями является их широкий междисциплинарный характер, а также ориентация на межличностное общение и воздействие на психическую и социальную структуру личности.

Технология портфолио обеспечивает мониторинг профессионального и личностного становления будущего специалиста, учитывая результаты, достигнутые студентом в разнообразных видах деятельности – учебной, воспитательной, творческой, самообразовательной.

Характерной чертой современного учебного процесса является использование информационно-коммуникационных технологий в целях интенсификации и индивидуализации обучения.

Комплексное применение вышеуказанных образовательных технологий обеспечивает организацию личностно ориентированного учебно-воспитательного процесса в вузе и формирование личности автономной, креативной и мобильной.

Следует подчеркнуть, что сущностной характеристикой личностно ориентированного развивающего образования является не просто внешнее воздействие на обучаемого с целью управления его деятельностью, а создание условий для личностного развития, становления человека как индивидуальной личности.

Проведенный анализ позволяет в качестве ведущих личностных характеристик, которые закладываются в цели и содержание развивающего образования в личностно ориентированной парадигме, выделить следующие: самостоятельность, ответственность, сотрудничество, креативность, саморазвитие и мобильность.

Одержано 16.02.2014

Почуєва В. В. Педагогічні умови формування особистості майбутнього професіонала

Розглянуто педагогічні умови формування особистості майбутнього професіонала шляхом організації особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу із комплексним використанням таких освітніх технологій, як: проектна технологія, кейс-метод, портфоліо, а також інформаційно-комунікаційні технології.

УДК 378.14

Ігор Миколайович Романюк,

*завідувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національного університету біоресурсів та природокористування України,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ДО ВИХОВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Обґрунтовано необхідність підготовки офіцерів до виховної та соціально-психологічної роботи у Збройних Силах України. Розглянуто основні труднощі в організації навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах та намічено перспективні шляхи їх розв'язання.

Збройні Сили України (ЗСУ) є однією з найважливіших основ української державності. Їх здатність виконувати цивільні та бойові завдання, в значній степені, залежить від системи виховної та соціально-психологічної роботи. Політика позаблокового статусу нашої держави, подальше зменшення чисельності ЗСУ вимагають різкого підвищення боєздатності військ (сил). Відтак, очевидно, що шляхами до цього є вдосконалення системи військового управління, підняття рівня озброєння та техніки і, важливо, – зміцнення дисципліни, духовного, морально-психологічного потенціалу української армії. Особовий склад ЗСУ має бути готовим до виконання надзвичайно важливих конституційних завдань щодо захисту національних інтересів України. Для цього необхідний високий рівень духовної, морально-психологічної згуртованості військовослужбовців, їх готовності до дій в особливих умовах. На забезпечення такого стану духовного та морально-психологічного потенціалу особового складу ЗСУ має бути спрямована політика держави, органів військового управління.

В структурі органів військового управління вагому роль у забезпеченні високого рівня бойового духу, духовного потенціалу війська відіграють органи виховної та соціально-психологічної роботи (ВСПР) ЗСУ, що здійснюють безпосередній вплив на духовний та морально-психологічний стан військовослужбовців. З огляду на важливість та актуальність забезпечення високого рівня бойового духу, морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил нагальною є потреба підняття статусу системи ВСПР, удосконалення її структури та системи підготовки фахівців для ВСПР. Необхідно також підняти рівень відповідальності командирів (начальників) за стан ВСПР та рівень їх взаємодії з органами ВСПР.

Слід зазначити, що нині у педагогічній теорії розробляється ряд напрямів досліджень, суміжних до зазначеної проблематики, зокрема напрацювання щодо: формування виховних структур у збройних силах (В. Безбах, А. Кобзар, Г. Темко, М. Томчук); підготовки курсанта військового вузу до реалізації виховної та організаторської діяльності (Е. Алехнович, А. Галімов, С. Дергачов,

П. Єльчанінов, Л. Кривизюк, Н. Мірошніченко, А. Папікян, О. Попович, П. Шаріпов); педагогічних технологій становлення особистості майбутнього офіцера під час навчання (М. Андросенко, В. Губін, А. Захаров, В. Натаров, В. Перевалов, М. Рогожкін); професійної готовності до військової служби та військово-професійної спрямованості особистості (Б. Агєєв, Л. Железняк, Л. Кандибовіч, В. Климов, А. Лосєв, О. Торічний, В. Шкідченко); загальної організації навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах (В. Балашов, Д. Іщенко, О. Діденко, О. Євсюков, С. Каплун, П. Корчемный, М. Нецадим, І. Тищенко, В. Ягупов); формування у курсантів компетентності у світоглядних переконаннях (В. Барановський, І. Лебедєв, М. Морозов, О. Розмазнін); організації військово-патріотичного виховання та соціально-психологічної діяльності (Ю. Арзамаскин, В. Алещенко, В. Безбах, П. Мовчан, В. Осьодло, В. Плоскін, В. Федічев Л. Фоменко).

Дані роботи створюють основу для комплексного дослідження проблеми розвитку системи виховної та соціально-психологічної роботи в ЗСУ. Однак, віддаючи належне значущості напрацювань фахівців, ми змушені констатувати, що стан наукової розробленості сучасних проблем, які стосуються виховної та соціально-психологічної роботи в українській армії та підготовка офіцерського складу до її проведення не можна вважати задовільною. Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень, а також реальна практика показують, що на сучасному етапі реформування ЗСУ система ВСПР є не достатньо ефективною. Встановлено, що основна провина тут не тільки органів ВСПР, багато проблем пов'язані безпосередньо із станом загальної політики держави щодо Збройних Сил, недостатнього забезпечення та підтримки реального статусу та практичних можливостей органів ВСПР впливати на ситуацію в українській армії.

Отже, до найбільш вагомих чинників, що визначають актуальність теми дослідження відносимо: посилення ролі людського фактору, необхідність виховання лідерських якостей офіцерів органів ВСПР та системи військового управління під час навчання у ВВНЗ; швидке зростання сил та засобів інформаційно-психологічного впливу та їх ролі в забезпеченні боєготовності військ (сил); суттєві зміни в системі сучасної освіти, що передбачають тенденції до фундаменталізації та компетентнісної спрямованості; необхідністю ефективного врахування вітчизняного та зарубіжного досвіду виховної та соціально-психологічної роботи; необхідністю вдосконалення системи органів ВСПР та системи підготовки фахівців з ВСПР.

Ми повністю поділяємо думку В. Невмержицького [1] у тому, що із здобуттям незалежності Україною, суттєво змінилася організація навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) країни і в першу чергу це стосувалося ВВНЗ гуманітарної направленості. Як констатує науковець, більшість із тих ВВНЗ, що дісталися нам в спадщину, проіснували всього два – три роки і були розформовані, а деякі, притерпівши ряд структурних реформувань, продовжують підготовку фахівців – гуманітаріїв для військ і на цей час. Виходячи із зазначеного, нині потребує удосконалення організація навчально-виховного процесу в ВВНЗ на основі запровадження педагогічних

інновацій. Вважаємо, що суттєвий позитивний ефект можна отримати від впровадження інформаційних технологій та застосування тренінгів у підготовці офіцерів та формуванні у них професійної компетенції щодо організації виховної та соціально-психологічної роботи в ЗСУ.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що доцільно ґрунтовно проаналізувати проблемні питання щодо структури ВСПР ЗС України на сучасному етапі. Проведений семантичний аналіз загальнотеоретичних та практичних підходів до управління виховною та соціально-психологічною роботою у ЗСУ засвідчує відсутність системного підходу до розв'язання окресленого кола питань. Потребують суттєвого аналізу історичні аспекти вітчизняного досвіду підготовки фахівців для органів виховної та соціально-психологічної роботи. У нашому баченні доцільно також ґрунтовно проаналізувати підготовку фахівців у ВВНЗ з виховання особового складу в регіонах та військово-політичних об'єднаннях світу задля можливого впровадження у практичну діяльність української армії.

Список літератури:

1. Невмержицький В. М. Актуальні аспекти діяльності військових психологів країн Європи / В. М. Невмержицький // Вісник НУОУ. – 2011. – Вип. 1 (20). – С. 218–220.

Одержано 12.02.2014

УДК 378.347.156

Володимир Дмитрович Волошин,

викладач кафедри особистої безпеки Національної академії

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ЗБРОЇ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Проаналізовано професійну діяльність вітчизняного прикордонного відомства, зокрема вогневу підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників. Виділено низку вагомих суперечностей у зазначеній підготовці. З метою розв'язання відповідних суперечностей запропоновано необхідні педагогічні умови щодо формування професійних умінь та навичок застосування спеціальних засобів та зброї у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Правоохоронна діяльність прикордонників передбачає реалізацію військових цілей, сформованості військово-організаційних умінь високого рівня, володіння уміннями та навичками використання різних видів озброєння, ведення збройної боротьби. Зазначені вище особливості, в першу чергу, є пріоритетними для тактичної ланки офіцерів-прикордонників [2].

Професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників є багатоаспектною та містить численну кількість компонентів. Проблема професійної підготовки офіцерських кадрів вітчизняного прикордонного відомства, зокрема такого

її виду як вогнева підготовка, є предметом особливої уваги [4]. Поява нових видів озброєння, способів ведення збройної боротьби вимагають:

- забезпечення інноваційних підходів щодо реалізації змісту та методики викладання дисциплін, пов'язаних із вогневою підготовкою;
- врахування педагогічних та психологічних аспектів впливу у реалізації зазначеної вище підготовки.

Врахування еволюції тактики ведення бойових дій, тенденції зростання та ускладнення оперативно-тактичних функцій офіцерів прикордонної служби обумовило необхідність вивчення нами проблеми удосконалення вогневої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників [4].

Аналіз наукової педагогічної, психологічної, військової та філософської літератури переконливо доводить відсутність окремих наукових досліджень щодо формування умінь та навичок використання спеціальних засобів та зброї в майбутніх офіцерів-прикордонників [1]. Проте існує низка вагомих суперечностей соціально-економічного, політичного характеру, що мають відношення до представленої нами проблеми:

- вимогами щодо змісту професійної підготовки офіцерських кадрів та недостатньою розробленістю в педагогічній науці теоретичних засад формування спеціальних умінь та навичок, необхідних для успішного вирішення ними завдань професійної діяльності в сучасних умовах;
- зростаючими вимогами щодо рівня вогневої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та невідповідністю інформаційно-технологічного та матеріального забезпечення навчально-виховного процесу у вищій військовій школі;
- необхідністю застосування інноваційних педагогічних технологій у вогневій підготовці офіцерів-прикордонників та відсутності належного рівня готовності науково-педагогічного складу ВВНЗ до інноваційної педагогічної діяльності.

Загальновідомим є факт існування педагогічних умов необхідного та достатнього виду у навчально-виховному процесі вищої школи, проте при більшому «акценті» на певні педагогічні умови є можливим вирішення тих чи інших дидактичних та виховних проблем [3]. З метою розв'язання суперечностей у запропонованому науковому дослідженні нами відокремлена низка відповідних педагогічних умов:

- оптимальне поєднання традиційних і інноваційних технологій навчально-виховного процесу з метою формування професійних вмінь та навичок щодо застосування спеціальних засобів та зброї;
- забезпечення методичної допомоги з метою формування професійних вмінь та навичок щодо застосування спеціальних засобів;
- оптимізація змісту, форм, методів і засобів формування професійних умінь та навичок застосування спеціальних засобів та зброї;
- застосування комплексу інформаційно-технологічного забезпечення вогневої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, спрямованого на формування високого рівня професійних умінь та навичок застосування спеціальних засобів та зброї.

Представлені педагогічні умови формування професійних умінь та навичок застосування спеціальних засобів та зброї у майбутніх офіцерів-прикордонників дозволить, на нашу думку, здійснювати більш широке використання у педагогіці сучасних інноваційних технологій, забезпечити дієвість кредитно-модульної технології навчання, удосконалити систему дидактико-методичного забезпечення навчально-виховного процесу тощо.

Визначення педагогічних умов формування професійних умінь та навичок застосування спеціальних засобів та зброї у майбутніх офіцерів-прикордонників дозволяє перейти до експериментальних заходів в реальних умовах навчальної діяльності – реалізації і впровадження обґрунтованих педагогічних умов.

Список літератури:

1. Тарнавський М. М. Формування культури управлінської діяльності у майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Тарнавський Марк Мирославович. – Хмельницький, 2001. – 244 с.

2. Охорона державного кордону прикордонною заставою : навч. посіб. – Ч. I : Державної прикордонної служби / І. О. Томків, В. І. Баратюк, О. М. Ставицький, В. І. Царенко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2005. – 300 с.

3. Уліч В. Л. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.04 / Уліч Віктор Леонідович. – Хмельницький, 2007. – 172 с.

4. Чернявський В. А. Удосконалення системи підготовки офіцерських кадрів для Прикордонних військ України : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Чернявський Валерій Андрійович. – Хмельницький, 1998. – 231 с.

Одержано 14.02.2014

УДК 378.017:351.74

Тетяна Львівна Білоус,

старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін

Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Розглянуто завдання та етапи формування професійної готовності до роботи в екстремальних умовах у майбутніх працівників ОВС, що сприяють ефективності професійної підготовки.

Професійна підготовка у вищих навчальних закладах є складною багатофункціональною системою, яка об'єднується цільовою установкою і включає всі методи, види і форми навчальної і позанавчальної діяльності, що спрямовані на теоретичну і практичну підготовку курсантів до майбутньої професійної діяльності.

М. Ануфрієв, О. Бандурка, О. Ярмиш визначають професійну підготовку у спеціалізованому вищому навчальному закладі системи МВС України як

навчання і виховання курсантів відповідно до вимог професії. При цьому, професійна підготовка покликана сформувати у курсантів у процесі навчання систему професійних, світоглядних і громадянських якостей, що зумовлені цілями та потребами майбутньої професії [1, с. 54].

Відповідно до «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України за кредитно-модульною системою», сучасна професійна підготовка у вищих навчальних закладах спрямована на вирішення таких завдань: загальноосвітніх – ознайомлення курсантів із системою загальних знань, сприяння становленню сучасного висококваліфікованого фахівця; навчальних – вивчення курсантами базових юридичних навчальних дисциплін (теоретичних, галузевих, прикладних), оволодіння професійними вміннями та навичками; виховних – формування у курсантів правової свідомості й правової культури, професійних та особистісних якостей.

Основними завданнями професійної підготовки є: оволодіння необхідними знаннями і спеціальними навичками для успішного виконання обов'язків по охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю та інших оперативно-службових завдань; підвищення професіоналізму працівників органів внутрішніх справ шляхом удосконалення спеціальних навичок; зміцнення зв'язків з населенням, забезпечення працівниками міліції прав людини в ході виконання ними службових обов'язків, підвищення рівня загальної культури рядового і начальницького складу; розвиток у працівників ОВС особистих високих моральних якостей, патріотизму і відповідальності, здатності до ініціативних дій, сумлінного виконання професійного обов'язку [5, с. 22, 23].

Процес формування професійної готовності до роботи в екстремальних умовах можна поділити на три етапи: 1) завчасне формування професійної готовності до роботи в екстремальних умовах; 2) безпосереднього формування професійної готовності до роботи в екстремальних умовах; 3) підтримання професійної готовності в процесі виконання складного завдання [2; 3; 4 та ін.].

1. Завчасне формування професійної готовності до роботи у екстремальних ситуаціях передбачає розвиток таких якостей, як упевненість в собі, своїй підготованості, цілеспрямованість, самостійність при прийнятті рішення, самовладання, вміння керувати своїми емоціями, а також упевненість у своїх колегах. У процесі такої підготовки засвоюються знання про можливі варіанти розвитку напружених ситуацій, їх сутність, особливості поведінки, набуваються відповідні навички та вміння. Потрібно також знати про причини виникнення і особливості перебігу різновидів екстремальних ситуацій, у тому числі таких масовидних явищ, як мітинги, демонстрації, панічний та агресивний натовп тощо.

2. Етап безпосереднього формування професійної готовності до виконання складних завдань полягає в моделюванні майбутніх умов діяльності і створенні так званого «передстартового стану», обговоренні оптимальних дій та їх послідовності. Практика свідчить, що чим точніше й повніше уявлення про наступний розвиток ситуації, тим адекватніші засоби реагування вибирають правоохоронці (наприклад, перед затриманням озброєного злочинця вивчається план місцевості, розташування приміщень у квартирі, шляхи проникнення в приміщення чи його блокування, узгоджуються дії учасників групи).

3. Професійна готовність до роботи у екстремальних умовах на етапі безпосередньої підготовки до виконання складного завдання досягається за рахунок цілеспрямованого, взаємозв'язаного впливу на правоохоронців за такими напрямками: 1) проведення виховних заходів; 2) обговорення змісту завдання, ознайомлення з обставинами майбутніх дій; 3) організація вправ і тренувань; 4) активізація самонастроєності на успішні дії.

3.1. При проведенні виховних заходів необхідно акцентувати увагу на залежність загального успіху від згуртованості колективу, точності й своєчасності виконання своїх обов'язків кожним; наголошувати на почутті відповідальності, формувати установку на безумовне виконання поставленого завдання, впевненість в успіху; популяризувати приклади майстерності, взаємовиручки, винахідливості. Особливого піклування потребують правоохоронці, у яких раніше були невдачі чи зриви. Виховна робота з цією категорією має бути спрямована на створення адекватної самооцінки, актуалізацію почуття відповідальності.

3.2. При ознайомленні з обставинами майбутньої роботи проводиться роз'яснення сутності завдання, словесне чи наочне ознайомлення з об'єктивними його чинниками, що допомагає визначити найближчі та перспективні цілі діяльності, реально оцінити можливі труднощі, обговорити оптимальні варіанти поведінки, спланувати власні дії та дії групи в цілому.

3.3. Стан безпосередньої професійної готовності формується й закріплюється за допомогою тренувань і спеціальних вправ: вирішуються ситуаційні завдання, моделюються ситуації, близькі до реальних. Звичайно, у таких «програваннях» містяться суперечності: з одного боку – нейтралізується чинник несподіваності як основний стресор напруженої ситуації, з іншого – планування поведінки в майбутній екстремальній ситуації може викликати почуття тривожного чекання, страху та ін. Тому паралельно з тренуваннями необхідна самообілізація та самонастроювання на виконання завдання, застосування спеціальних прийомів регуляції емоційних станів.

3.4. Професійна готовність при виконанні складного завдання може підтримуватись за допомогою: 1) управлінського впливу керівника на підлеглих; 2) застосування методів саморегуляції.

Ефективність управлінського впливу визначається, передусім, якістю і своєчасністю оперативної інформації. Професійна готовність в процесі виконання складного завдання може підтримуватись за допомогою застосування методів саморегуляції. Передумовою успішного самоуправління є свідомо мотивована працівника, стійкість його особистості, активність при виконанні поставленого завдання. Рівень та ефективність діяльності працівників ОВС в екстремальних ситуаціях значною мірою залежить від професійної готовності та психологічної стійкості [5].

При наявності зазначених компонентів працівники здатні налаштуватися на певну поведінку, на виконання дій, необхідних для досягнення поставленої мети; підготувати за необхідності матеріальну базу для виконання завдання чи створити умови для цього (здобути необхідну інформацію, провести тренування, змодельовати схеми можливого розвитку подій); з початком дій уважно слідкувати за змінами обставин, оцінювати адекватність своєї поведінки, модель

якої була побудована раніше, прагнути реалізувати оптимальні умови й засоби досягнення мети, свідомо керувати своїми емоційними станами і поведінкою.

Таким чином, професійну підготовку правоохоронців можна розглядати як формування спеціальних знань, умінь та навичок, що дозволять виконувати роботу у правоохоронній сфері. Відповідно до цього, професійну підготовку правоохоронців слід розуміти як формування їх готовності до професійної правоохоронної діяльності, в тому числі й до роботи в екстремальних умовах.

Список літератури:

1. Ануфрієв М. І. Вищий заклад освіти МВС України : [наук.-практ. посіб.] / М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, О. Н. Ярмиш. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1999. – 369 с.
2. Дяченко В. І. Підготовка курсантів ВУЗу системи МВС до дій в екстремальних ситуаціях як компонент їх професійної діяльності / В. І. Дяченко // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1999. – № 2. – С. 198–203.
3. Криворучко Л. С. Удосконалення професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах / Л. С. Криворучко // Наше право. – 2005. – № 4. – С. 102–105.
4. Тюріна В. О. Становлення особистості майбутніх правоохоронців на засадах толерантності їх професійної підготовки / В. О. Тюріна // Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 5–7 квіт. 2007 р. – Ч. 2, вип. 3. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – С. 76–79.
5. Яременко П. С. Професійна підготовка майбутніх працівників ОВС України / П. С. Яременко. – К. : Лібра, 2001. – 167 с.

Одержано 14.02.2014

УДК 371.132:371.125

Євген Ігорович Гаркавцев,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ

СКЛАДОВІ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА НАДІЙНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ»

Обґрунтовано актуальність формування у майбутніх працівників органів внутрішніх справ професійної надійності, як інтегративної особистісної характеристики. Визначено складові поняття «професійна надійність працівника органів внутрішніх справ» та педагогічні умови, створення яких у вищому навчальному закладі сприятиме її формуванню.

Тенденція зростання рівня організованої злочинності, корумпованості, групових і масових протиправних проявів, соціальної напруженості ускладнили характер оперативно-службових завдань, що вирішуються правоохоронними органами МВС України, обумовили підвищення ролі особистісного фактора в

професійній діяльності правоохоронців. У зв'язку з цим, суттєво зросли вимоги до професійних якостей працівників МВС України. Особливого значення у цьому контексті набуває проблема формування професійної надійності у майбутніх працівників МВС України.

Аналіз діяльності правоохоронних органів, даних соціологічних досліджень свідчить про недостатній рівень професійної надійності багатьох працівників. Ситуація ускладнюється суттєвим зростанням у сучасних умовах фізичних, моральних і психологічних навантажень на особовий склад МВС України, різким посиленням тиску на правоохоронців з боку злочинного середовища, недостатністю соціально-правового захисту співробітників і членів їхніх сімей, загостренням проблеми відбору, підготовки та закріплення кваліфікованих кадрів. Все це свідчить про актуальність проблеми формування професійної надійності у майбутніх працівників МВС України.

Аналіз сучасної педагогічної літератури, дисертаційних досліджень свідчить про посилену увагу науковців до проблеми формування професійних якостей майбутніх правоохоронців та особового складу інших силових структур. Зокрема, окремі аспекти формування професійної надійності у працівників органів внутрішніх справ України та особового складу інших силових структур знайшли відображення в роботах, де розглядається проблема формування стійкості і витривалості (Л. Аболін, А. Адаєв, А. Андруник, Н. Бондаренко, А. Волков, С. Гречко, С. Денисенко, В. Доценко, Ю. Івашков, Д. Кобзін, В. Коровін, А. Лук'янець, В. Мельников, О. Синявська, А. Столяренко, Є. Стрижов, С. Тюрін, В. Чудновський, Р. Юскаєв та інші); формування професійно важливих та моральних якостей (М. Ануфрієв, О. Бандурка, В. Вдовюк, Г. Вітольнік, О. В'юшин, М. Долинський, Г. Дубов, А. Кузнєцова, В. Кукушин, М. Лебедева, Л. Луцька, В. Олейніков, О. Тімченко, А. Токман, Г. Яхнін, П. Яременко).

Але у зазначених роботах проблема формування професійної надійності розглядається не окремо, а у контексті формування усього комплексу професійних якостей.

Зміст поняття «професійна надійність працівника органів внутрішніх справ», на нашу думку тісно пов'язаний з такими особистісними характеристиками, як професійна придатність, психологічна (психічна) стійкість, дисциплінованість, мотивація професійної діяльності, які впливають на ставлення людини до професійної діяльності і на ефективність її виконання. Це свідчить про необхідність цілеспрямованого формування та у курсантів зазначених характеристик під час навчання у вищому навчальному закладі МВС України, створення відповідних педагогічних умов.

На жаль, у науковому обігу поки що відсутнє точне визначення поняття «педагогічні умови». «Філософський енциклопедичний словник» трактує термін «умови» як філософську категорію, в якій відображені універсальні відношення речей і факторів, завдяки яким вона виникає. При наявності відповідних умов якості речі переходять з можливих у дійсні [2]. Важливість і необхідність

уведення науково обґрунтованого визначення поняття «педагогічні умови» не підлягає сумніву. Теоретичне дослідження будь-якого педагогічного явища повинно базуватися на умовах його виникнення, функціонування, розвитку й оптимізації. Крім того, освітня практика може забезпечити досягнення цілей, які вона ставить перед собою, тільки шляхом свідомого і цілеспрямованого створення і удосконалення необхідних для цього педагогічних умов. В. Сластьонін, Є. Шиянов розуміють під педагогічними умовами освітнього феномена «виявлення певної сукупності факторів, які суттєво впливають на нього, для того, щоб цілеспрямовано забезпечити гармонійну єдність і використання синергетичного ефекту тих із них, котрі сприяють бажаному характеру протікання і розвитку цього феномена, усунення чи нейтралізацію факторів, що перешкоджають його нормальному функціонуванню і розвитку» [1]. Характерною ознакою педагогічних умов є те, що вони акумулюють цілеспрямовану, мотивовану, ціннісно-орієнтаційну, самоактуалізаційну спрямованість формування особистості.

Специфіка педагогічних умов полягає і в тому, що вони самі по собі, без діяльності людського індивіда, не можуть стати визначально продуктивними для виховання особистості. Умови лише створюють можливості суб'єкту, зумовлюючи розвиток творчого начала особистості. Завдяки наявності відповідних педагогічних умов певні властивості особистості переходять з можливості у дійсність, сприяють формуванню готовності до діяльності у новій соціокультурній ситуації. Отже, враховуючи той факт, що поняття «професійна надійність» інтегрує в собі професійну придатність до професійної діяльності, психологічну (психічну) стійкість, дисциплінованість, мотивацію професійної діяльності необхідним є визначення відповідних педагогічних умов, створення яких у вищому навчальному закладі сприятиме формуванню професійної надійності, як особистісної характеристики майбутнього фахівця-правоохоронця. Такими умовами можуть бути: сприятливий психологічний клімат у курсантському середовищі; створення виховного середовища, спрямованого на формування професійно важливих рис та якостей фахівця; організація навчального процесу з використанням активних методів навчання і виховання особистості для формування мотивації майбутньої професійної діяльності. Кожна з наведених педагогічних умов передбачає розробки шляхів її реалізації під час навчання курсантів у вищому навчальному закладі МВС України.

Список літератури:

1. Сластенин В. А. Гуманизация образования и педагогические ценности / В. А. Сластенин, Е. И. Шиянов // Гуманизация образования. – 1996. – № 1. – С. 53–58.
2. Философский энциклопедический словарь / [под ред. Б. М. Прокофьева]. – М. : БСЭ, 1997. – 300 с.

Одержано 14.02.2014

УДК 371.15;343.825;355.23;351.746.1

Віктор Анатолійович Гащук,

начальник навчального курсу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ- ПРИКОРДОННИКІВ

Висвітлено роль деонтологічної підготовки у професійному становленні майбутніх офіцерів-прикордонників. Вказано протиріччя, що необхідно подолати, та педагогічні умови, що потрібно створити для деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Політичні, економічні та соціальні перетворення, які мають місце в сучасному суспільстві, розвиток демократії, побудова правової держави, контроль за діяльністю силових структур з боку суспільства створюють принципово нову ситуацію як у правоохоронній системі загалом, так і в сфері вищої освіти. Врахування загальнолюдських цінностей потребує нових вимог щодо якості професійної освіти та підготовки офіцерських кадрів.

Перед педагогічною наукою постає задача розроблення новітніх підходів до оновлення змісту навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів правоохоронних структур та визначення принципів деонтологічної підготовки майбутніх фахівців.

Для дослідження проблеми деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників важливим є врахування досвіду вирішення проблеми моральної та професійної підготовки у педагогічній теорії і практиці. Концептуальні основи проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців різних сфер, зокрема військової, досліджуються у працях А. Анцупова, Ю. Бабанського, О. Барабанщикова, В. Безпалька, Л. Беляєвої, Б. Гершунського, В. Давидова, М. Кагана, Н. Кузьміної, В. Маслова, О. Пометун, Є. Потапчука, І. Роберта, Т. Руднева, О. Сафіна, В. Синьова, М. Томчука, А. Шипилова та інших. Механізми професійного розвитку і становлення особистості вивчались Ш. Амонашвілі, А. Асмоловим, І. Бехом, Т. Кравченко, С. Максименком, Г. Троцько, Г. Шевченко та іншими.

Цікаві підходи до окремих аспектів деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах містяться у дисертаційних дослідженнях А. Галімова [1], І. Грязнова [2], О. Діденка [3], Д. Іщенка [3], В. Мірошніченко [4], В. Райка [5], Л. Романишиної [6], С. Сливки [7], Г. Яворської [8] та інших.

Аналіз педагогічних джерел дає можливість визнати значний інтерес дослідників до ролі деонтологічної підготовки у професійному становленні військових фахівців та правоохоронців, можливостей вдосконалення її різноманітних аспектів.

Особливості службової діяльності Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) в сучасних умовах ставлять нові вимоги до фахової, у тому числі – до деонтологічної, підготовки офіцерів-прикордонників як системи заходів, спрямованих на формування особистості, здатної дотримуватися морально-професійних вимог на високому рівні. Деонтологічна підготовка майбутнього офіцера-прикордонника у навчально-виховному процесі має відбуватися у загальному процесі його фахової підготовки як особистості, як майбутнього керівника військового підрозділу з правоохоронними функціями. У вищому навчальному закладі правоохоронного відомства деонтологічна підготовка майбутнього офіцера здійснюється під час виконання службових обов'язків, прийняття участі у заходах виховної та спортивно-масової роботи, стажування, навчальних занять. Значну роль у цьому відіграє вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Результати аналізу стану деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників засвідчують, що курсанти мають недостатні можливості для цього у межах навчально-виховного процесу. Одним з найсуттєвіших шляхів удосконалення деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників в контексті їх професійного становлення є визначення, обґрунтування та реалізація педагогічних умов цього процесу під час навчання у вищому навчальному закладі.

На нашу думку, вирішення зазначеної проблеми залежить від вжитих заходів щодо подолання певних суперечностей, а саме між:

- між вимогами, які ставить суспільство до деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів, та можливостями реалізації цих вимог у вищому військовому навчальному закладі;

- наявністю значного потенціалу щодо розвитку деонтологічних якостей, закладеного у змісті загальновійськових, військово-спеціальних, гуманітарних та інших дисциплін, і недостатніми можливостями його реалізації в умовах навчально-виховного процесу вищого військового навчального закладу;

- доцільністю розроблення та обґрунтування педагогічної технології деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників і недостатньою розробленістю цієї проблеми.

Як було встановлено у процесі дослідження, педагогічними умовами деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є такі:

- інтеграція можливостей загальновійськових, військово-спеціальних, гуманітарних та інших дисциплін;

- посилення індивідуального підходу;

- удосконалення деонтологічної культури командного та науково-педагогічного складу вищого військового навчального закладу.

Водночас, перераховані педагогічні умови є обов'язковими для професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників.

Отже, ми доходимо висновку, що організована і цілеспрямована робота щодо реалізації ідеї деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників відіграє важливу роль у їх професійному становленні.

Список літератури:

1. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : монографія / А. В. Галімов. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПС України, 2004. – 376 с.
2. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Діденко Олександр Васильович. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
3. Іщенко Д. В. Теорія і практика виховання слухачів вищих військових навчальних закладів у процесі навчання : дис. ... д-ра пед. наук / Іщенко Дмитро Васильович. – Хмельницький, 1999. – 426 с.
4. Мірошніченко В. І. Система патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : монографія / В. І. Мірошніченко. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПС України імені Б. Хмельницького, 2012. – 376 с.
5. Райко В. В. Теоретичні і методичні засади формування правової культури офіцерського складу Державної прикордонної служби України : монографія / В. В. Райко. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПС України імені Б. Хмельницького, 2008. – 348 с.
6. Романишина Л. М. Система поетапного контролю навчальної діяльності студентів педагогічних університетів за модульно-рейтинговою технологією навчання з дисциплін природничого циклу : дис. ... д-ра пед. наук / Романишина Людмила Михайлівна. – К., 1998. – 353 с.
7. Сливка С. С. Юридична деонтологія : підручник / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 2001. – 304 с.
8. Яворська Г. Х. Педагогіка для правників : навч. посіб. / Г. Х. Яворська. – К. : Знання, 2004. – 335 с.

Одержано 12.02.2014

УДК 378.8

Анатолій Миколайович Машталер,

*заступник начальника центру підвищення кваліфікації персоналу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

ПІДГОТОВКА ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Здійснено спробу акцентувати увагу на важливості підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників. У результаті теоретичного аналізу сформульовано особливості підвищення кваліфікації офіцерів прикордонної служби України. Встановлено, що процес підготовки нової генерації офіцерів-прикордонників потребує достатнього рівня їх професійної культури.

Удосконалення професійної діяльності офіцерів-прикордонників є одним із пріоритетних завдань сьогодення, вирішення якого можливе лише за наявності кваліфікованих кадрів прикордонної служби України. Динамічні темпи

накопичення інформації, ускладнення прикордонної служби вимагають від офіцерів-прикордонників постійного поповнення і поглиблення знань під час охорони державного кордону, що є об'єктивно необхідним.

Метою статті є визначення особливостей підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників у навчальних центрах Державної прикордонної служби України.

Основні складові неперервної освіти використовувалися раніше, проте сьогодні звертається увага на формування цілісної системи, яка б готувала компетентних офіцерів-прикордонників, здатних нести службу в будь-якому підрозділі Держприкордонслужби, на будь-якій ділянці державного кордону України. Аналіз особливостей підготовки офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації дає можливість широкого розуміння проблем і напрацювання можливих шляхів їх вирішення [1, с. 104].

Серед особливостей підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників виділяємо такі:

1. Функціонування центру підвищення кваліфікації персоналу *державної прикордонної служби* України національної академії *державної прикордонної служби* України ім. Богдана Хмельницького.

2. Систематичне підвищення кваліфікації, самоосвіти та саморозвитку офіцерами-прикордонниками, які визначені законами України «Про державний кордон України» і «Про державну прикордонну службу України», нормативними документами МОНУ, Державної прикордонної служби України.

3. Контроль з боку керівництва Державної прикордонної служби України, відповідних структурних підрозділів за здійсненням підвищення кваліфікації.

4. Різновіковість офіцерів прикордонної служби, які підвищують кваліфікацію у навчальних центрах Державної прикордонної служби України.

5. Різний освітній рівень, як відмінна ознака офіцерів-прикордонників.

6. Володіння державною та іноземними мовами.

7. Рівень професійної культури працівників Державної прикордонної служби України.

Необхідність підвищення професійної майстерності, здобуття вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до кваліфікаційних вимог обумовлена тим, що підвищення кваліфікації враховується під час призначення офіцера-прикордонника на вищу посаду, присвоєння спеціального звання тощо.

Організація професійного самовиховання, як особливої системи дій офіцерів-прикордонників тісно пов'язана з її цільовим призначенням. Значну роль для військовослужбовців прикордонної служби відіграє їх професійна готовність до самостійної діяльності як складна цілісна якість офіцера-прикордонника. Професійна готовність до самоосвіти передбачена концептуальними положеннями особистісно орієнтованого підходу, умовами її реалізації та особистістю офіцера-прикордонника як суб'єкта педагогічної діяльності та використання зовнішніх чинників для вдосконалення власного професійного потенціалу.

Підвищення кваліфікації є невід'ємною складовою професійної діяльності офіцерів-прикордонників. Оновлення законодавчої бази з питань управління,

організації оперативно-службової діяльності, організації взаємодії та правового забезпечення в залежності від завдань, які вони виконують за напрямками діяльності в галузях охорони державного кордону та їх відповідного професійного спрямування вимагають від офіцерів-прикордонників щоденного ознайомлення з новими документами; спілкування з громадянами України, іноземними громадянами та особами без громадянства передбачають знання прикордонниками основ етики, психології, культури спілкування; дотримання етичних норм у стосунках між військовослужбовцями, викладачами, слухачами, атмосфери доброзичливості і взаємної поваги.

Зміни в структурі і в діяльності інститутів влади, армії, прикордонній службі України, обумовлюють необхідність формування нового типу державного службовця, в тому числі офіцера державної прикордонної служби, соціально-професійний вигляд якого детермінований політичними, правовими, соціальними, моральними, професійними нормами і цінностями. Особливості прикордонної служби, специфіка розв'язуваних військовослужбовцями завдань спричиняють необхідність такої моральної культури офіцера, яка б сприяла вирішенню проблем, пов'язаних із захистом та охороною держави та її кордонів.

Зважаючи на те, що професійна діяльність офіцерів-прикордонників повинна передбачати необхідність встановлення та підтримання контактів не лише із зарубіжними колегами, але й з іноземними громадянами – представниками різних вікових, професійних, культурних, етнічних, конфесійних груп тощо, невід'ємною складовою змісту навчання офіцерів-прикордонників у центрах підвищення кваліфікації персоналу Державної прикордонної служби України має бути соціокультурний компонент.

Важливим показником професіоналізму офіцерів-прикордонників є злагодженість у діях прикордонного наряду, бойового розрахунку, екіпажу, відділення тощо. Ця бездоганність дій є професійною складовою особистої культури офіцера. На основі постійного співставлення з цією нормативною вимогою відбувається коригування навчання в центрах підвищення кваліфікації персоналу Державної прикордонної служби України Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Формування професійної культури в офіцерів-прикордонників – об'єктивна закономірність, зумовлена перетвореннями у соціально-політичній, економічній і військовій сферах. Досягнення цілей формування професійної культури вимагає організації такого навчання, яке забезпечує перехід, трансформацію пізнавальної діяльності в професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, засобів, предметів і результатів.

Процес підготовки нової генерації офіцерів-прикордонників потребує достатнього рівня їх професійної культури. Під професійною культурою розуміємо рівень оволодіння певною галуззю професійних знань, або відповідної діяльності. Військові теоретики і педагоги (Д. Іщенко, С. Максименко, В. Мірошніченко, Б. Олексієнко, В. Царенко, В. Хома) визначили, що професійна культура офіцера-прикордонника пов'язана з призначенням і сутністю діяльності органів охорони кордону, специфікою формування морально-службових відносин, вивченням принципів побудови прикордонної структури [2, с. 43, 44].

Проведений аналіз наукової літератури з теми дослідження, обґрунтування особливостей підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників дозволяє визначити основні шляхи підвищення їх кваліфікації у навчальних центрах Державної прикордонної служби України.

Список літератури:

1. Гупан Н. М. Післядипломна освіта як фактор підвищення професійного рівня фахівців технічних навчальних закладів / Гупан Н. М., Лузік Е. В., Торічний О. В. // Збірник наукових праць. – № 46, ч. II / гол. ред. В. О. Балашов. – Хмельницький : НАДПСУ, 2008. – С. 103–105.

2. Царенко В. І. Професійна культура прикордонника : навч. посіб. / В. І. Царенко, В. О. Хома, В. І. Мірошніченко. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького, 2006. – 55 с.

Одержано 06.02.2014

УДК 159.98

Даліант Олександрович Максимус,

викладач кафедри інформатики та інформаційних технологій в діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ LINUX-ПОДІБНИХ
ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО УМОВ
НАВЧАННЯ У ВНЗ МВС УКРАЇНИ**

Описано окремі аспекти використання викладачами кафедри інформатики та інформаційних технологій у діяльності ОВС ДДУВС Linux-подібних операційних систем для поліпшення психологічної адаптації курсантів до умов навчання у ВНЗ МВС України.

Автор викладеного матеріалу працює викладачем кафедри інформатики та інформаційних технологій в діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, та здебільшого викладає курс інформатики серед курсантів перших курсів усіх факультетів зазначеного університету. Погоджуючись з науковими роботами Л. Г. Подоляк та В. І. Юрченко [1, с. 17–95], необхідно виділити такі психологічні явища, які характеризують курсантський колектив як цілісність: 1) громадська думка; 2) груповий настрій; 3) соціальне самовизначення і самоствердження; 4) колективні традиції; 5) здатність розв'язувати виховні завдання через механізми впливу групи на її членів. Також необхідно зазначити, що група курсантів вищого навчального закладу МВС України є елементом педагогічної системи, яка є реальною, малою групою, офіційно створеною, яка містить також і неформальні мікрогрупи [1, с. 95]. Хоч студентська група, хоч група курсантів за час свого існування стінах вищого навчального закладу розвивається від офіційно створеної групи адміністрацією навчального закладу, до згуртованого колективу [2, с. 147–182].

Таким чином, саме на першому навчальному курсі у стінах вищого навчального закладу системи МВС, у групах курсантів особливо гостро відчувається погана згуртованість колективу. Психологічний мікроклімат всередині груп, у тому числі на практичних заняттях, також залишає бажати кращого. Ми не будемо зупинятись на вже проведених дослідженнях, щодо шляхів та методів впливу на студентські групи з ціллю поліпшення психологічної адаптації до навчання у ВНЗ – з цього було написано багато навчальної та методичної літератури, зокрема такими науковцями, як О. В. Винославська [3], Л. В. Власенко [4], Л. М. Жалдак [5] та іншими. Ми вважаємо доцільним зупинитись саме на окремих аспектах використання викладачами кафедри інформатики та інформаційних технологій в діяльності ОВС ДДУВС Linux-подібних операційних систем для поліпшення психологічної адаптації курсантів до умов навчання у ВНЗ МВС України.

Навчальні групи курсантів першого навчального курсу відрізняються від аналогічних студентських навчальних груп декількома важливими рисами: 1) курсанти на відміну від студентів є працівниками ОВС України, що покладає на них більш жорсткі внутрішні правила ВНЗ щодо усього часу перебування у ньому; 2) на відміну від студентських груп, курсанти першого навчального курсу проживають безпосередньо на території ВНЗ, та здебільшого проживають курсантськими групами, а ні «хто з ким хоче»; 3) науково-педагогічний склад ВНЗ має більше вагоміших важелів впливу на курсантів, а ніж на студентів. Саме тому, у факультативному порядку в межах курсу навчальної дисципліни «Інформатика», шляхом використання можливостей операційних систем Linux (Лінукс) було вирішено досягти наступні цілі: 1) згуртувати кожен окремо взяту курсантську групу задля вирішення спільної, обов'язково цікавої задачі; 2) навчити використовувати, чи покращити вже здобуті навички по використанню навчальної та методичної літератури, користуванню бібліотечним фондом ВНЗ, користуванням пошуковими сервісами щодо інформації у всесвітній мережі Інтернет; 3) покращити взаємодію та комунікацію між курсантами кожної окремо взятої курсантської групи; 4) при умові досягнення викладених у пунктах 1–3 цілей – поліпшення психологічної адаптації курсантів до умов навчання у ВНЗ МВС України.

Лінукс-подібні операційні системи, або операційні системи Лінукс – це загальна назва UNIX-подібних операційних систем на основі ядра Лінукс, які є вільним програмним забезпеченням (free software) з відкритим кодом (open source), та вихідні коди яких є доступними усім для використання, зміни та розповсюдження абсолютно вільно, в тому числі і безкоштовно. Таким чином операційну систему Linux можливо цілком безкоштовно використовувати у навчальному процесі, та в тому числі можливо змінювати її зовнішній вигляд (графічний інтерфейс), кількість та якість програм та драйверів, які входять до її складу, та змінювати варіанти локалізації (перекладу на ту чи іншу мову) її компонентів.

Для досягнення першої цілі, п'яти із одинадцяти навчальних груп курсантів першого навчального курсу ДДУВС було розказано про особливості побудови

та використання операційної системи Linux, було продемонстровано її переваги стосовно операційних систем MS Windows та MacOS X. Після цього курсантам було запропоновано спільними силами створити загрузочний диск операційної системи Linux, де б було програмне забезпечення за їх вподобанням з перекладом на російську чи українську мову також за їх вибором.

Для досягнення другої цілі, тим же самим п'яти із одинадцяти навчальних груп курсантів першого навчального курсу ДДУВС було запропоновано самим знайти інформацію про наявне програмне забезпечення для операційних систем Linux, ознайомитись з можливостями цього програмного забезпечення та шляхом голосування визначити, яке саме програмне забезпечення повинне увійти у загрузочний диск з операційною системою Linux.

Для досягнення третьої цілі, тим же самим п'яти із одинадцяти навчальних груп курсантів першого навчального курсу ДДУВС було запропоновано зробити локалізацію (переклад) пунктів меню та описів програмного забезпечення на російську чи українську мову. Після отримання згоди від курсантів, нами було розподілено усю необхідну роботу по створенню перекладів необхідних файлів поміж усіма курсантами навчальних груп. Для уникнення зайвого ускладнення поставленої задачі, курсанти займались лише перекладами файлів з наступної директорії операційної системи Linux «/usr/share/applications/».

Результатом організації та проведення усіх зазначених робіт курсантами п'яти навчальних груп ДДУВС, було створено п'ять робочих загрузочних дисків з операційною системою Лінукс, які відрізнялись і складом програмного забезпечення, і перекладами компонентів операційної системи. Тобто було досягнуто четверту ціль – поліпшення психологічної адаптації курсантів до умов навчання у ВНЗ МВС України.

Список літератури:

1. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : практикум ; навч. посіб. / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 336 с.
2. Психология и педагогика : учеб. пособие для вузов / сост. и отв. ред. А. А. Радугин ; науч. ред. Е. А. Кротков. – М. : Центр, 2000. – 256 с.
3. Винославська О. В. Психологічні особливості студентської групи / О. В. Винославська // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 7. – С. 65–70.
4. Власенко Л. В. Концепція соціально-психологічного супроводу студентів вищих навчальних закладів // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Т. IV. – Ч. 2. – 2001. – С. 54–61.
5. Жалдак Л. М. Управління гуртуванням студентської групи / Л. М. Жалдак // Освіта і управління. – 1999. – № 3. – С. 99–102.

Одержано 16.02.2014

УДК 37.032:371.322:355.23:351.746.1

Анатолій Анатолійович Мірошніченко,

начальник навчального курсу Національної академії

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ КОМАНДНО-ПЕДАГОГІЧНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Висвітлено роль загальновійськових дисциплін у формуванні командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників, вказано на суперечності, характерні для цього процесу.

Соціальні процеси, які мають місце в сучасному суспільстві, розвиток демократії, побудова правової держави, контроль за діяльністю силових структур з боку суспільства викликають необхідність реформування правоохоронної системи та вищої військової освіти. Врахування загальнолюдських цінностей потребує нових вимог щодо якості професійної освіти та підготовки офіцерських кадрів. Особливості службової діяльності Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) в умовах політичних, соціально-економічних, культурних перетворень ставлять нові вимоги до фахової підготовки офіцерів-прикордонників, до їх здатності виконувати свої обов'язки на основі дотримання високих моральних норм, до сформованості їх командно-педагогічних навичок.

Формування командно-педагогічних навичок майбутнього офіцера-прикордонника у навчально-виховному процесі має відбуватися у загальному процесі формування його як особистості, як майбутнього керівника військового підрозділу з правоохоронними функціями. У вищому військовому навчальному закладі формування командно-педагогічних навичок майбутнього офіцера здійснюється під час виконання службових обов'язків, прийняття участі у заходах виховної та спортивно-масової роботи, стажування, навчальних занять. Значну роль у цьому відіграє вивчення загальновійськових дисциплін.

Важливим є врахування досвіду вирішення проблеми формування професійних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників у педагогічній теорії і практиці. Концептуальні основи проблеми формування професійних навичок майбутніх фахівців різних сфер, зокрема військової, досліджуються у працях А. Анцупова, Ю. Бабанського, О. Барабанщикова, С. Батишева, В. Безпалька, Л. Беляєвої, Б. Гершунського, В. Давидова, М. Ісаєнка, Д. Іщенка, М. Кагана, Б. Кедрова, В. Кікота, Н. Кузьміної, Ю. Машбиця, І. Роберта, Т. Руднева, О. Сафіна, Н. Талізінної, А. Шипилова та інших.

Механізми професійного розвитку і становлення особистості вивчалися А. Асмоловим, В. Авдєєвим, В. Агєєвим, В. Байденком, Дж. Ван Зантворттом та іншими.

Цікаві підходи до підвищення ефективності формування командних навичок офіцерів у вищих військових навчальних закладах містяться у дисертаційних

дослідженнях В. Воловника, Н. Генералової, А. Галімова, І. Грязнова, О. Діденка, В. Дяченка, М. Жиленка, В. Кельби, С. Кубіцького, А. Кучеренка, Г. Марченка, А. Окіпняка, С. Полторака, В. Ройляна, Е. Сарафанюка, О. Тогочинського, І. Томківа, І. Хорева, В. Чернявського та інших. Аналіз згаданих та інших педагогічних джерел дає можливість визнати значний інтерес дослідників до проблеми формування командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Вирішення зазначеної проблеми, на наш погляд, пов'язане із необхідністю подолання певних суперечностей, а саме між:

- між вимогами, які ставить суспільство до командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів, та можливостями реалізації цих вимог у вищому військовому навчальному закладі;

- наявністю значного потенціалу щодо формування командно-педагогічних навичок, закладеного у змісті загальновійськових дисциплін, і недостатніми можливостями його реалізації в умовах навчально-виховного процесу вищого військового навчального закладу;

- доцільністю розроблення та обґрунтування педагогічної технології формування командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін і недостатньою розробленістю цієї проблеми.

Результати аналізу стану сформованості командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників засвідчують, що курсанти мають недостатні можливості для цього у межах навчально-виховного процесу. Однією з найсуттєвіших проблем удосконалення професійної підготовки є визначення, обґрунтування та реалізація педагогічних умов формування професійних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників під час навчання у вищому навчальному закладі і, перш за все, у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Вивчення загальновійськових дисципліні, а саме таких, як «Стройова підготовка» та «Статуту Збройних Сил України та їх практичне застосування», являє собою організовану і цілеспрямовану роботу щодо забезпечення розвитку та удосконалення у майбутніх офіцерів-прикордонників найбільш важливих прикладних командно-педагогічних навичок, морально-професійних, фізичних якостей, виховання дисциплінованості, колективізму, формування почуття відповідальності і взаємодопомоги, необхідних для ефективного виконання ними посадових обов'язків.

Як свідчить практика, специфіка професійної діяльності офіцера-прикордонника вимагає від нього вміння набувати та розвивати навички командно-педагогічної діяльності протягом усієї діяльності, пі час здійснення різних її видів.

Отже, використання можливостей загальновійськових дисциплін є необхідною педагогічною умовою формування командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників.

Одержано 13.02.2014

УДК 378.637.356

Володимир Володимирович Паламарчук,

начальник кафедри спеціальної підготовки факультету початкової та спеціальної підготовки Національної академії внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Здійснено аналіз теоретичних засад самоосвіти як процесу, а також особливостей компетентнісного підходу у сучасній вищій освіті.

У сучасному суспільстві спостерігається соціальна та особистісна необхідність самоосвіти, зростання її ролі в умовах сучасного українського суспільства, яке набуває подальшого розвитку. Мінливість технологій, видів і засобів виробництва, професійної діяльності, службових функцій, інтенсивний розвиток духовної сфери життя, розширення творчого змісту праці, швидке старіння «освітнього капіталу» висувають принципово нові вимоги до кваліфікації співробітника МВС України, його моральної зрілості, загальнокультурного і інтелектуального рівнів.

Щоб успішно виконувати свій службовий і громадянський обов'язок, сучасний офіцер-правоохоронець повинен бути широкоосвіченою, висококультурною людиною, володіти глибокими професійними знаннями й уміннями в різних галузях, а також мати постійне прагнення до самоосвітньої діяльності. Цього вимагають нормативно-правові документи, у яких сконцентровано вимоги до офіцерів МВС України.

Об'єктивними умовами самореалізації особистості в професійній діяльності на початку XXI століття стає доступність необхідного освітньо-інформаційного знання, озброєння людей не стільки готовими знаннями, скільки способами здобуття, осмислення та використання цих знань у нових обставинах. Сучасна цивілізація з її гуманізацією і демократизацією суспільних відносин, швидкою зміною техніки і технологій, інтелектуалізацією праці передбачає необхідність ширшого використання нової формули освіти – «освіта через усе життя».

Результати аналізу науково-педагогічних джерел дозволяють нам визначити самоосвіту курсантів як діяльність, що спрямована на самостійне цілеспрямоване отримання професійних знань, вдосконалення умінь, самовиховання професійно важливих особистих якостей і в цілому на саморозвиток.

Оскільки самоосвітня діяльність курсантів виконує одночасно декілька функцій (оволодіння способом добування знань, використання спеціальних засобів для здійснення самоосвіти – Інтернет тощо), то самоосвітня компетенція – це вища інтегральна здатність мобілізувати організовані в систему знання, вміння та особистісні якості, необхідні для виконання нової певного завдання.

Отже, самоосвітня компетентність трактується як необхідна основа для успішного розвитку та професійної діяльності людини.

Мислителі різних епох підкреслювали значення самоосвіти як для розвитку окремої людини, так і суспільства взагалі. Передова педагогічна думка у XVI–XIX ст. приділяла певну увагу самоосвіті, але побіжно, не відокремлюючи її як самостійну форму придбання знань. У працях Дж. Беллєрса, Я. Комерського, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Трощендорфа та інших зверталася увага на значимість самоосвітньої діяльності у житті людини і суспільства [5, с. 53].

Наприкінці XIX століття відомий російський бібліограф Н. Рубакін здійснив перші спроби концептуального бачення самоосвіти особистості. Його методика самоосвіти базувалася на індивідуалізації читання і розумілася як систематичне, самостійне навчання особистості.

У 50–80-ті роки XX ст. самоосвіта пов'язувалася з культурою читання, виховними та освітніми задачами, формуванням навичок політичної самоосвіти.

У 90-ті роки XX ст. Г. Зборовський, О. Шукліна здійснили соціологічні дослідження і виявили значущість самоосвіти в житті суспільства, певних соціально-професійних груп і окремої людини. Вони розкривають цінність самоосвіти в спроможності передбачувати становище і рівень розвитку, як виробництва, так і освіти, створювати можливості самоконструювання особистості і формувати потреби в безперервній самоосвітній діяльності.

В останні роки, коли основою соціально-економічного розвитку стає виробництво інформації і знань, проблемі самоосвіти приділяють увагу багато спеціалістів, які виступають за підвищення кваліфікації кадрів, а іноді і за їх перекваліфікацію, яка можлива за допомогою самоосвіти (А. Я. Айзенберг, А. К. Громцева, М. Г. Кузьміна, Е. А. Шукліна та інші), і за підготовку кваліфікованих педагогічних кадрів, які допоможуть організувати процес самоосвіти (В. О. Міжеріков та ін.) [1; 2, с. 23; 3; 4, с. 313; 6].

Таким чином, самоосвітня компетентність є необхідною умовою успішного розвитку та професійної діяльності сучасного офіцера – співробітника правоохоронних органів. Самоосвітня компетентність – це якість особистості офіцера, що характеризує його здатність до систематичної, самостійно організованої пізнавальної діяльності, спрямованої на продовження власної освіти в загальнокультурному і професійному аспектах.

Список літератури:

1. Айзенберг А. Я. Педагогические проблемы самообразования / А. Я. Айзенберг // Советская педагогика. – 1968. – № 11. – С. 51–61.
2. Громцева А. К. Самообразование как социальная категория : учеб.-метод. пособие по спецкурсу / А. К. Громцева. – Л. : ЛГПИ, 1976. – 88 с.
3. Кузьмина М. Г. К вопросу о понятии «самообразование» / М. Г. Кузьмина // Формирование у учащихся стремления к самообразованию. – Волгоград : ВГПИ, 1976. – С. 15–18.
4. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений / сост. В. А. Мижериков. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 544 с.

5. Шуклина Е. А. Самообразование как социологическая проблема : дис. ... канд. филос. наук : 22.00.06 / Шуклина Елена Анатольевна. – Екатеринбург, 1995. – 163 с.

6. Шуклина Е. А. Технологии самообразования: социологический аспект / Е. А. Шуклина // *Общественные науки и современность*. – 1999. – № 5. – С. 140–151.

Одержано 14.02.2014

УДК [351.743:37](477)

Олександр Георгійович Поліщук,

*проректор з кадрового забезпечення та міжнародних зв'язків
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОХОДЖЕННЯ СТАЖУВАННЯ КУРСАНТАМИ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Розглянуто питання забезпечення проходження стажування в органах, службах і підрозділах внутрішніх справ. Виокремлено складові елементи механізму нормативно-правового регулювання стажування в органах внутрішніх справ.

Прагнення України увійти в європейський освітнянський простір, завдання підготовки фахівців на рівні міжнародних стандартів повною мірою стосується ВНЗ МВС України. Динаміка змін суспільного життя, такі її риси, як гуманізація, глобалізація та інформатизація, поява нових орієнтирів із захисту прав і свобод громадян та протидії новим видам злочинів – все це потребує постійного оновлення й наукового обґрунтованих змісту та форм професійної підготовки фахівців. В умовах ВНЗ МВС вони мають бути спрямовані на вдосконалення організації навчально-виховного процесу, формування належної професійної, фізичного і психологічної підготовленості курсантів, розвитку професійно-важливих психологічних якостей, потрібних для якісного виконання службових завдань. Критична оцінка широкою громадськістю та керівництвом МВС України рівня підготовленості випускників відомчих ВНЗ до практичної діяльності актуалізує необхідність покращання стажування як специфічної форми професійної підготовки курсантів в органах і підрозділах внутрішніх справ на основі врахування її правових та психолого-педагогічних засад.

Питання організаційно-правового забезпечення проходження стажування в органах, службах і підрозділах внутрішніх справ були розглянуті в працях В. Б. Авер'янова, М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, О. К. Безсмертного, Ю. П. Битяка, Л. В. Васильєва, В. С. Венедиктова, І. Г. Голосниченка, Є. В. Додіна, О. Ф. Долженкова, Р. А. Калюжного, А. Г. Комзюка, Я. Ю. Кондратьєва, О. І. Остапенка, В. П. Петкова, О. П. Рябченко та ін. Особливості професійно-психологічної підготовки курсантів ВНЗ МВС у практичній площині розглядали

В. Г. Андросюк, О. М. Бандурка, Л. І. Казміренко, В. О. Криволапчук, В. П. Макаренко, В. С. Медведєв, В. М. Синьов, О. М. Столяренко, О. М. Цільмак, Г. О. Юхновець, Г. Х. Яворська, С. І. Яковенко, О. Н. Ярмаш та ін. Однак спеціального аналізу проблем організації стажування курсантів в ОВС в правовому та психолого-педагогічних аспектах.

Для посилення зв'язків ВНЗ МВС України з практичними підрозділами ОВС, надання останнім допомоги у протидії злочинності, а також для оптимізації навчання курсантів шляхом тісного поєднання теоретичних знань і практичних навичок, за нашою ініціативою в ОДУВС і ГУМВС України в Одеській обл. було створено навчально-практичний комплекс (НПК), мета якого – планомірна та безперервна підготовка випускників ВНЗ до практичної діяльності.

Принциповим для нас є положення про необхідність правового врегулювання практичного навчання у формі стажування, коли взаємини курсантів та працівників органів внутрішніх справ, зберігаючи свою специфіку, мають знаходитися в тісному взаємозв'язку, активно впливати одне на одне.

Нами теоретично виокремлені складові елементи механізму нормативно-правового регулювання стажування в органах внутрішніх прав: це юридичні норми, що складають нормативно-правову основу стажування; процесуальні правовідношення, які безпосередньо виникають в результаті дії норм; акти, які регламентують реалізацію суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, поведінку конкретних суб'єктів управлінських відносин в процесі практичного навчання і стажування. Окрім того визначені стадії нормативно-правового регулювання стажування: правового положення суб'єктів, виникнення правовідносин щодо реалізації ними повноважень і виконання нормативно визначених професійних завдань для досягнення цілей правоохоронної діяльності.

Обґрунтовуються заходи щодо удосконалення відповідного нормативно-правового забезпечення. З огляду на те, що у проведенні стажування працівників ОВС важливу роль відіграють навчальні підрозділи, факультети і кафедри вищих навчальних закладів МВС, в нормативно-правових документах МВС необхідно визначити їх правовий статус.

Розглянувши технологічні аспекти стажування курсантів ВНЗ МВС, ми визначили цілі та етапи стажування курсантів, керуючись тим, що практичне навчання працівників ОВС – невід'ємна й обов'язкова складова їх професійної підготовки, яка полягає в закріпленні системи знань, вмінь та навичок стажистів у процесі захисту, охорони й забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних правовідносин, з іншого – сприяє адаптації курсанта до умов майбутньої службової діяльності.

Практичне навчання в системі професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу може тлумачитися в широкому й вузькому сенсі. У вузькому розумінні даного поняття – процес розвитку, формування та застосування на практиці професійних знань, вмінь і навичок У широкому розумінні

практичного навчання – процес розвитку навчально-пізнавальних якостей працівників ОВС, набуття ними управлінського досвіду, збагачення їх професійно-етичної та загальної культури.

До структурних елементів системи практичної підготовки персоналу ОВС слід віднести: суб'єкт практичного навчання, предмет і продукт діяльності у сфері практичної підготовки працівників, процедури такої діяльності та засоби і зовнішні умови останньої.

Окреслено основні цілі стажування в підрозділах внутрішніх справ: набуття стажистами досвіду практичної роботи в тих чи інших структурних підрозділах; поглиблення спеціальних знань в сфері правоохоронної діяльності органів внутрішніх прав; перевірка професійного рівня та ділових якостей осіб рядового та начальницького складу. До цілей адаптації персоналу органів внутрішніх прав віднесено: зменшення «стартових витрат» молодого працівника; занепокоєності й невизначеності; його професійно-психологічна підтримка та супровід.

Аналіз процесу підготовки курсантів до стажування надав можливість внести пропозиції щодо змін нормативних документів, робочих навчальних планів, навчальних та робочих програм ОДУВС, навчального плану службової підготовки працівників кримінальної міліції ГУМВС в Одеській області, на підставі чого встановлено, що навчальний процес і службова підготовка працівників кримінальної міліції перенасичена теоретичним матеріалом.

Запропоновано запровадити у ВНЗ МВС України обов'язкове рецензування навчальних та робочих програм зі спеціальних дисциплін працівниками органів внутрішніх справ із досвідом роботи; збільшити час на практичну підготовку з метою розвитку вмінь та навичок застосовувати набуті знання на практиці. Обґрунтована необхідність переходу вищої освіти в системі МВС України на особистісно-соціально-діяльнісний компетентнісний підхід. Перспективи розвитку НПК ми вбачаємо в обов'язковому проходженні курсантами циклу практичних занять з елементами тренінгу («Пізнання психології особистості», «Комунікативний», «Емоційно-вольова саморегуляція»), виконанні завдань щодо встановлення контактів з різними верствами населення та застосування тактико-психологічних методів та прийомів під час практичного навчання у межах навчально-практичного комплексу.

Встановлені причини недовіри інституту наставництва в ОВС, та внесені конкретні заходи з удосконалення системи наставництва в ОВС. Пропонується створити курси підвищення кваліфікації наставників, по закінченню яких складають іспити; для матеріального стимулювання наставників виділені фонди.

Одержано 02.02.2014

УДК 378.147:316.647.5:351.74(477)-057.875

Галина Петрівна Синякова,

старший викладач кафедри іноземних мов Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано поняття «толерантність» та головні напрямки його досліджень у педагогіці. Акцентовано увагу на важливості поняття «професійна толерантність співробітників ОВС» та висвітлено окремі аспекти її формування у курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України.

Істотні зміни соціально-економічної та політичної ситуації в країні та у світі, які відбувалися протягом останніх десятиліть, призвели до суттєвих трансформацій в поведінці та свідомості людей. В сучасних умовах світова спільнота усвідомила необхідність толерантності як культурної норми міжнаціональних, професійних та міжособистісних стосунків та способу досягнення взаєморозуміння без застосування насильства.

Толерантність – це інтегральна характеристика індивіда, яка полягає у здатності людини активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем у кризових ситуаціях з метою відновлення своєї нервово-психічної рівноваги, розвитку позитивних взаємин з собою і з навколишнім світом [2, с. 104].

Саме поняття «толерантність» порівняно недавно з'явилося у науковому дискусійному полі України, попри те, що ще з кінця 60-х років минулого століття в світовій науковій педагогічній та психологічній літературі ведуться досить активні суперечки щодо питання толерантності, яке сприймають не лише як традиційну проблему західної думки чи суспільства, а саме як нову спільну проблему глобального світу [5, с. 135].

Проблема толерантності викликає зацікавленість не лише серед педагогів, але й філософів, політологів, соціологів, психологів та ін. [9, с. 98]. Так, в наукових надбаннях Д. Локка, І. Канта та В. С. Соловйова знайшла відображення трактовка філософського аспекту толерантності як заклику до взаємної поваги, співпраці, принципу загальнолюдської моралі. Вивченню психологічного аспекту толерантності присвятили свої дослідження А. Г. Асмолов, Р. Берне, Л. С. Виготський, Б. С. Гершунський, О. М. Леонтьєв, А. Маслоу, Л. В. Нордберг, А. Б. Орлов, К. Роджерс та ін. Теоретичні аспекти формування толерантності у молодого покоління досліджували В. Бабкіна, Н. Гасанова, В. Горбатенко, В. Золотухіна, Н. Круглова та ін. Педагогічне підґрунтя феномена толерантності розглянуто у працях таких авторів, як М. Бубер, Л. Завірюха, В. Калошин, М. Карандаш та ін.

В цілому, в педагогіці проблему толерантності вивчають в декількох напрямках: формування ціннісного ставлення до толерантності у майбутніх фахівців,

формування полікультурної (етнокультурної) толерантності та формування толерантної свідомості тих, що навчаються. Залежно від сфер прояву визначають національно-етнічну, інтелектуальну, релігійну, класово-соціальну, географічну, політичну, гендерну, сексуальну, вікову, міжкультурну [4], а також, зокрема, професійну толерантність, яка у якості соціальної детермінанти проявляється у ставленні представника окремої професії до людей, з якими йому доводиться взаємодіяти в умовах робочого оточення.

Сучасна суспільна практика свідчить, що толерантність як етичний принцип ще недостатньо інтегрувалась до професійної свідомості та поведінки. Стосовно професійної толерантності співробітників правоохоронної сфери слід констатувати, що питання формування у них цієї якості належить до найменш досліджених у педагогічній науці. Саме тому особливого значення набуває проблема формування професійної толерантності у курсантів вищих навчальних закладів МВС України, що обумовлено наступними факторами: високою значимістю їх професійної діяльності та специфікою даного виду діяльності в контексті правової системи суспільства.

Професійна діяльність співробітників ОВС складна та багатогранна, відбувається в умовах фізичної, емоціональної та інтелектуальної напруженості та базується на принципах законності, гуманізму та поваги до особи [6]. В сучасних динамічних умовах, що постійно трансформуються, ефективне виконання зазначеної діяльності пов'язане не лише з професійними знаннями, вміннями та навичками, які майбутній правоохоронець набуває в процесі освіти, але й з його особистісними характеристиками, серед яких слід зазначити професійну толерантність. Професійна толерантність як інтегративна якість особистості формується в процесі професійної взаємодії, детермінована особистісними характеристиками та виявляється в неагресивному вирішенні професійних ситуацій, що забезпечує продуктивність виконання професійних функцій.

Разом із цим, окремі аспекти формування саме професійної толерантності співробітників ОВС недостатньо вивчені. Проблему їх професійної підготовки не пов'язують з формуванням професійної толерантності та при різноманітні підходів до її тлумачення дотепер відсутнє розуміння як її сутності в професійній діяльності співробітників ОВС, так і педагогічних умов для її формування у курсантів. Аналіз літератури з даного питання дозволяє зробити висновок щодо присутності низки протиріч у системі освіти фахівців у цій сфері, а саме: наявності соціальної ситуації, яка потребує орієнтації навчальних закладів на формування та виховання толерантної особистості при фрагментарному підході до проблеми; потребі освітньої практики в науково – методичному та змістовному забезпеченні процесу формування професійної толерантності курсантів вищих навчальних закладів МВС України при недостатній кількості досліджень, що стосуються розробленості та освітленості даного процесу в педагогічній теорії та практиці; необхідності пошуку нових умов у професійній підготовці курсантів МВС при їх традиційній підготовці на основі підходу, переважно пов'язаного з отриманням теоретичних знань.

Специфіка професійної толерантності співробітників ОВС характеризується професійним світоглядом, який базується на усвідомленні та інтеріоризації ідей толерантності; вмінням адекватно оцінювати складні професійні ситуації та передбачати вихід із них на основі додержання законності та норм права; відсутністю схильності до екстремізму; конструктивною поведінкою в ситуації професійного конфлікту; вмінням досягати взаємного порозуміння без застосування насильства в ситуації зіткнення інтересів; вмінням доцільного та законного застосування наданої їм влади; вмінням регулювати свою поведінку відповідно до законів та норм професійної діяльності.

Слід зазначити, що професійна толерантність є базовим принципом гуманного професійного спілкування, вона сприяє формуванню стійкості до впливу несприятливих факторів професійного оточення та забезпечує збереження та розвиток адаптаційного потенціалу співробітників ОВС [5, с. 22], що підкреслює її значимість у діяльності правоохоронців та в свою чергу, визначає необхідність приділення більшої уваги формуванню цієї якості у курсантів у процесі їх навчання у ВНЗ МВС України.

Список літератури:

1. На пути к толерантному сознанию / отв. ред. Асмолов А. Г. – М. : Смысл, 2000. – 255 с.
2. Барбелко Н. С. Психолого-педагогічний зміст поняття толерантності / Н. С. Барбелко // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 67. Педагогічні науки. – 2013. – С. 103–107.
3. Береговой Я. А. Толерантность. Педагогика толерантности / Я. А. Береговой // Педагогика толерантности. – 2004. – № 1. – С. 135–139.
4. Декларація принципів толерантності : затв. резолюцією 5.61 Ген. конф. ЮНЕСКО від 16 листоп. 1995 р. // Освіта України. – 2003. – № 83. – С. 4.
5. Жердева Н. Н. Педагогические условия формирования профессиональной толерантности курсантов вузов министерства внутренних дел : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Жердева Наталья Николаевна. – Ставрополь, 2011. – 205 с.
6. Про міліцію : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12>.
7. Ісаєнко Т. К. Виховання моральної культури курсантів у педагогічному процесі вищих військових закладів освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ісаєнко Тетяна Костянтинівна. – Полтава, 2005. – 222 с.
8. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности : [учеб. пособие] / Е. Ю. Клепцова. – М. : Академ. проект, 2004. – 176 с.
9. Хомяков М. Б. Толерантность: парадоксальная ценность / М. Б. Хомяков // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2003. – № 4. – С. 98–112.

Одержано 15.02.2014

УДК 372.8;355.23;351.746.1

Руслан Вадимович Сич,

*старший викладач кафедри особистої безпеки Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ З ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН

Визначено мету формування умінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін – забезпечення особистої безпеки в службовій діяльності шляхом здійснення комплексного і системного впливу на потенційні та реальні загрози.

Уміння необхідні людині в різних галузях життєдіяльності. Уміння ми розуміємо як здатність належно виконувати певні дії, засновану на доцільному використанні людиною набутих знань і навиків. Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань. Так, у професійній діяльності реалізуються професійні уміння. Такі уміння визначаються залежно від особливостей професійної діяльності, від її функцій та завдань. Виходячи із особливостей, функцій та завдань діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників одними із їх професійних умінь доцільно виділити уміння з особистої безпеки.

Загалом, право на свободу й особисту недоторканність склалося історично і бере свій початок ще з XIII століття. За сучасних умов це право закріплене міжнародно-правовими нормами «Загальної декларації прав людини» та інших міжнародних нормативних документів і національним законодавством кожної країни. У ст. 29 Конституції України зазначено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або затримуватися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду і лише на підставах та в порядку, встановлених законом. Конституція закріплює і процедуру реалізації названих можливостей.

Становлення людини як суб'єкта праці, формування умінь в трудовій сфері представлено в працях І. Зязюна, Н. Кузьміної, Н. Ничкало, К. Платонова, В. Сластьоніна. Різноманітні аспекти проблеми формування професійних умінь і становлення особистості професіонала вивчалися А. Асмоловим, В. Авдеєвим, В. Байденком та іншими. Зацікавленість поняттям професійних умінь майбутніх офіцерів простежується в працях В. Авраменка, Д. Іщенка, М. Нещадима, В. Отрешка, В. Райка, О. Ставицького та інших дослідників. Учені розкривають психолого-педагогічні особливості та закономірності поведінки особистості на окремих етапах професійного розвитку. Формування професійних умінь вони пов'язують із становленням офіцера як особистості і як фахівця, здатного виконувати завдання за будь-яким напрямом професійної діяльності та будь-якої складності.

З позицій теорії та методики професійної освіти ці проблеми частково вирішуються в працях В. Безбородого, М. Дідика, М. Василюка, Г. Васильєва,

А. Мороза, В. Дяченко, і стосуються вони в основному вивчення професійного становлення майбутніх правоохоронців в умовах отримання вищої юридичної освіти. Однак в умовах виконанні оперативно-службових завдань проблема формування професійних умінь набуває нового значення. Актуальним у цьому контексті є оволодіння теоретичними знаннями і формування умінь з особистої безпеки, які мають забезпечити життя і здоров'я прикордонників при виконанні оперативно-службових завдань.

Проблема особистої безпеки знаходить все більше відображення в сучасній літературі. Здебільшого це праці дослідників різноманітних аспектів проблеми професійного навчання правоохоронців. Так, вчені Національної академії внутрішніх справ України вважають, що особиста безпека – це система організаційно-правових, фізичних і тактико-психологічних заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я співробітника ОВС і підтримувати високий рівень ефективності його професійних дій [1].

Гарантування особистої безпеки прикордонників є можливим лише за умови наявності у них відповідних професійних умінь. Перш за все – це уміння орієнтуватися у складній обстановці, прийняти правильне рішення в екстремальних ситуаціях і протидіяти злочинцям.

Протягом останніх років відмічалось зростання кількості фактів протиправних дій щодо особового складу прикордонної служби: шантажу, погроз та інших неправомірних методів впливу. Непоодинокими є випадки, коли злочинні угруповання намагаються втягнути прикордонників у протиправну діяльність. Тому особиста безпека є важливим фактором безпечної професійної діяльності офіцерів-прикордонників.

Дослідник А. Папкин зазначає: «... в службовій діяльності сутність безпеки, як правило, визначається категоріями «розвиток», «стійкість» та «удосконалення» ...» [2]. Для майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін найбільш актуальною, з точки зору особистої безпеки, буде здатність до самозбереження та самовиховання (стійкість), нормальне (стабільне) функціонування в умовах впливу різних внутрішніх та зовнішніх загроз, можливість професійної діяльності за умови ризику та в інших екстремальних ситуаціях. Більш того, необхідно завжди пам'ятати, що специфіка службової діяльності завжди пов'язана з ризиком (фінансовим, соціальним, економічним, політичним, психологічним) і він є звичайним для тих, хто веде боротьбу з правопорушниками.

Зв'язуючи в єдиний логічний ланцюг зміст оперативно-службової діяльності та визначену сутність безпеки, можна визначити функції безпеки: прогнозування, з'ясування, попередження, зниження, послаблення, нейтралізація, припинення, локалізація, протидія усунення загроз, що виникають у процесі здійснення службової діяльності.

Отже, метою формування умінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін є забезпечення особистої безпеки в службовій діяльності шляхом здійснення комплексного і системного впливу на потенційні та реальні загрози, що дозволить

успішно функціонувати у нестабільних зовнішніх та внутрішніх умовах, а також зниження та нейтралізація ризик-факторів, що безпосередньо впливають на службово-професійну підготовку.

Список літератури:

1. Андросюк В. Г. Які якості вимагаються від працівника міліції : Методологічні засади розробки професіограм та кваліфікаційних характеристик / Андросюк В. Г., Казміренко Л. І., Юхновець Г. О. // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – 1996. – № 1. – С. 105–116.

2. Папкин А. И. Личная безопасность сотрудников органов внутренних дел : Тактика и психология безопасной деятельности : практ. пособие / А. И. Папкин. – М. : МВД РФ, 1996. – 230 с.

Одержано 12.02.2014

УДК 376–054.62:[378.6:61(477.85–25)]

Liubov V. Stehnitska,

*a teacher of foreign languages department of
Bukovinian State Medical University*

CROSS-CULTURAL COMPETENCE IN EDUCATIONAL PROCESS

The concept of cross-cultural competence is considered in an educational-educator process. The ways of overcoming of cross-cultural barrier are offered in-process with the foreign students of medical institutions of higher learning, that are the mortgage of effective work in educational space.

The topicality of our investigation is caused by Ukrainian interaction with other countries in the field of higher education. Students from different countries arrive to Ukraine to get higher education and find it one of the most comfortable countries for their study. Basically they become students of medical universities so far as being a doctor is very respectful and honorable in any country. Thereby, choosing higher school in Ukraine foreign students prove that Ukrainian education is of a high quality and acknowledged in the world society. The real obstacle for successful interaction is bias and prejudice against some nations because of stereotype and facts distortion that have been accumulated in our minds for years. Thus, cross-cultural competence is an acute question in educational setting.

There is no unique definition or descriptions of cultural competence but basically it is an ability to understand people from different countries and interact with them effectively and cross-cultural competence, in its turn, is a set of behaviors, that may be developed at an individual level with the ability to constructively interact and work effectively across cultures and in divergent cultural situations. It must be said that tolerance and cross-cultural competence is a basic point in medical educational process.

Recently matriculants from Muslim countries are getting education at Bukovinian State Medical University. Primarily students from Jordan are of judicious

attitude, because of public point that all Arabians are aggressive and terrorist. Very often public opinion and teachers' behavior are closely connected and depend on each other. Thus, for successful teaching and study an individual or an organization that is able to interact with other cultures effectively is known to possess the skills of cross-cultural competence. The educational process is incomplete in ignoring of socio-cultural behavior of individuals from another culture. It is necessary to know how to apply cultural knowledge into practice and facilitate successful cross-cultural interaction. A professional of any educational institution should be able to work with foreign students, and success requires developing interactional skills and abilities and these should be on a high level.

Firstly misunderstanding is caused by the manner of Jordanian speaking. In comparison with Ukrainian language which is very melodic, Arabian language is more strict with many predications. In comparison it might seem rather aggressive and rude. It can be added that due to an elaborate system of grammar, words possessing various meaning, numerous synonyms and rich vocabulary, Arabic has been a complicated language even if you use on-line dictionary for explaining some scientific notions. For developing and accomplishing cross-cultural competence and to manage successfully educational process the teacher should follow certain educational standards:

- self-awareness (development awareness of individual cultures) or self-education. Learning some basics about culture and at least something about the language of communication and norms of behavior in different countries is important for the basic level of understanding, especially when you work with students from Muslim countries;

- acquaintance foreign students with your own culture. Ukrainians by nature are frank people and will express their emotion freely no matter if they are positive or negative. Ukrainians can often argue a point strongly and don't be afraid of this spurious anger. This is a social norm that shouldn't be treated as display of some disrespect or anger;

- tolerant attitude to the representatives of another country. There is no need to abandon your natural behavior for the sake of foreign culture. Try to analyze facts from the point of view of people from the other culture, create a whole new understanding of student's behavior in a new medium;

- positive application of particular culture experience in practice. Fundamental differences among people from different backgrounds can be difficult to accept. Choose some acceptable norms and adjust them to the norms of your country. With the lapse of time roughness will be assimilated and adopted to the national necessity (requirements);

- avoidance of bias and discrimination. Students from other countries are often of different social status. Educational process shouldn't be based on your personal disdain. Unprejudiced and open-minded attitude is required to every student of the medical institution;

- acceptance and respect of cultural differences The progression towards cultural understanding is vital condition of your physical and mental effort directed towards effective interaction.

There are so many cultural nuances and ethnic differences, so many things about a particular culture that wouldn't be readily apparent to someone who's not from there. But it doesn't mean, that it is obligatory to love or to be sensitive to another culture. Respect certain customs that are different from your own and such attitude will guarantee a successful work. Regardless of your initial attitude towards cultural differences, it is an important step for real intercultural effective activity.

References:

1. Culhane E. Beyond frontiers: the critical role of cross-cultural competence in the military [Electronic source] / Elizabeth Culhane. – Access mode: <http://www.sio.org/tip/july12/05culhane.aspx>.

2. Rasmussen L. Cross-Cultural competence: engage people from any culture [Electronic source] / Louise Rasmussen. – October 5, 2013. – Access mode: <http://www.globalcognition.org/head-smart/cross-cultural-competence/>.

3. Rezunova E. S. Cross-cultural competence and its significance in the modern system of higher education [Electronic source] / E. S. Rezunova. – Access mode: <http://zapiski.kipu.crimea.ua/read/rezunova-e-s-cross-cultural-competence-and-its-significance-in-the-modern-system-of-higher-education>.

Одержано 10.02.2014

Стегніцька Л. В. Міжкультурна компетенція в навчально-виховному процесі

Розглянуто поняття міжкультурної компетенції в навчально-виховному процесі. Запропоновано шляхи подолання міжкультурного бар'єру у роботі з іноземними студентами медичних вузів, що є запорукою ефективної роботи в освітньому просторі.

УДК 355.23:355.4(477)

Андрій Васильович Чудик,

викладач кафедри особистої безпеки Національної академії

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

**ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ
ДО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ
І ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ У ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНО-
СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇХ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Викладено основні підходи до поняття «готовність до професійної діяльності», розкрито значення, сутність готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу у процесі оперативно-службової діяльності, а також охарактеризовано її складові, зокрема особистісно-мотиваційний, когнітивно-інформативний та операційно-діяльнісний компоненти.

Поняття професійної готовності є важливою категорією теорії діяльності. Його почали використовувати з кінця ХІХ ст. у психологічних дослідженнях установки, що обумовлена потребою індивіда до певного напрямку активності в

середовищі. При розгляді цього поняття вчені загалом дотримуються основних принципів вивчення особистості й діяльності, зокрема йдеться про принципи єдності діяльності й особистості (О. М. Леонтьєв, В. М'ясищев, К. Платонов, Л. Рубінштейн та ін.), провідної ролі активності особистості в цілеспрямованій діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, В. Серіков, В. Сластьонін) та ін.

На сьогодні у науковій літературі склалося декілька підходів до вивчення готовності до діяльності, насамперед це функціональний (М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Левітов, К. Платонов, В. Сластьонін та ін.), особистісний (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.) та особистісно-діяльнісний (А. Деркач, В. Каширін, Н. Кузьміна, Б. Ломов, В. Серіков, В. Сластьонін та ін.). Готовність дослідники трактують як установку на майбутню діяльність, як систему інтегративних властивостей і якостей особистості, вважаючи її одним з критеріїв результативності процесу підготовки фахівців [1].

Готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності охоплює усвідомлення ними значення ролі спеціальних засобів і заходів фізичного впливу для ефективного вирішення завдань оперативно-службової діяльності, систему знань щодо особливостей та правил використання спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності, а також уміння та навички ефективного застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності.

Системотвірним компонентом готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності ми виділяємо *мотиваційно-особистісний*, що визначає мету і характер діяльності офіцера-прикордонника. Мотиваційно-особистісний компонент у структурі готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності охоплює систему мотивів, інтересів, пов'язаних зі сферою застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу.

Зазначений компонент передбачає позитивне ставлення до вивчення питань щодо застосування заходів і засобів фізичного впливу, свідоме прагнення сформулювати відповідну готовність для забезпечення ефективності вирішення оперативно-службових завдань з охорони кордону. Цей компонент стосується розуміння майбутніми офіцерами-прикордонниками необхідності оволодіння знаннями про застосування заходів і засобів фізичного впливу. Він також охоплює інтерес до питань застосування заходів і засобів фізичного впливу як необхідної умови ефективного виконання завдань з охорони кордону, прагнення до набуття знань про особливості застосування заходів і засобів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності.

До цього компонента готовності до застосування заходів і засобів фізичного впливу ми зараховуємо також особистісні фізичні якості майбутніх офіцерів-прикордонників. Особливе значення мають висока нервово-психічна стійкість, високий рівень розвитку психомоторних і фізичних якостей (швидкість

сенсомоторних реакцій, спритність, точна координація рухів, загальна й спеціальна фізична витривалість, здатність до тривалої розумової й фізичної напруги, уміння швидко відновлювати сили після фізичних і психічних навантажень і т. д.) [2; 3].

Когнітивно-інформативний компонент готовності до застосування заходів і засобів фізичного впливу – це сукупність науково-теоретичних знань про специфіку застосування заходів і засобів фізичного впливу при вирішенні завдань оперативно-службової діяльності. Зміст когнітивно-інформативного компонента готовності до застосування заходів і засобів фізичного впливу ґрунтується на системі знань про різні рівні захисту та опору, а також про передбачені законом дії прикордонників у відповідь; про правила та процедуру застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів відповідно до чинного законодавства та відомчих інструкцій. Цей компонент охоплює також знання про основні правила комунікації, які допоможуть прикордонникам встановлювати і підтримувати ефективні контакти з громадянами (для стримування або попередження небезпеки), загальні уявлення про різні аспекти стресу, причини його виникнення, адекватні реакції та способи управління стресом, а також основні положення психології поведінки жертви та нападника, правила вербального самозахисту.

Операційно-діяльнісний компонент у структурі готовності до застосування заходів і засобів фізичного впливу поєднує систему вмінь, серед яких найбільш значимими є: уміння швидко оцінювати рівень небезпеки ситуації, реагувати на неї та приймати правильні рішення щодо застосування заходів фізичного впливу та використовувати при цьому різну техніку та способи; уміння практично використовувати різні способи забезпечення безпеки при виконанні повсякденних обов'язків із застосування засобів та заходів фізичного впливу; уміння застосовувати заходи фізичного впливу, у тому числі прийоми рукопашного бою, до порушників законодавства України з метою припинення правопорушення та їх затримання; уміння застосувати спеціальні засоби фізичного впливу для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю або для припинення опору прикордонникам та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки з охорони громадського порядку, і боротьби зі злочинністю чи звільнення заручників; уміння застосовувати засоби та заходи фізичного впливу з дотриманням безпеки в будь-яких нестандартних ситуаціях, що можуть виникнути під час оперативно-службової діяльності.

Загалом сформованість операційно-діялісного компонента готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування засобів і заходів фізичного впливу виражається в сукупності вмінь щодо належного застосування засобів і заходів фізичного впливу, що оптимальним чином забезпечують ефективне виконання завдань оперативно-службової діяльності.

Отже, ми розглядаємо формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до застосування засобів і заходів фізичного впливу як важливу складову частину їх професійної підготовки, оскільки від рівня сформованості зазначеної готовності багато в чому залежить успішність виконання ними завдань оперативно-службової діяльності.

Список літератури:

1. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.
2. Про державний кордон України : ракон України від 11 квіт. 1991 р. № 1777-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 2. – Ст. 5. – Зі змінами ; ост. ред. 19 листоп. 2012 р.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

Одержано 05.02.2014

УДК 37.01;355.23;351.75

Дмитро Володимирович Тробюк,
курсант Академії внутрішніх військ МВС України

ВИХОВНА РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ РИТУАЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ВВ МВС УКРАЇНИ

Досліджено військові ритуали, виявлено виховну роль військових ритуалів у процесі навчання курсантів внутрішніх військ МВС України. Класифіковано види військових ритуалів за сферами охоплення.

У процесі навчання курсантів Внутрішніх Військ МВС України велика увага з боку командирів усіх ланок приділяється їхньому навчанню та вихованню. Головною метою виховної роботи є формування та розвиток особистості військовослужбовця Внутрішніх Військ як патріота – громадянина України та як воїна – професіонала, який постійно прагне до самовдосконалення [4]. Саме тому у системі виховної роботи виділяється напрямок військово-патріотичного виховання.

Видатні педагоги такі як А. С. Макаренко та В. О. Сухомлинський зазначали, що відмовившись від патріотичного виховання суспільство отримає тільки моральну деградацію, бездуховність та історичну безпам'ятність.

Військові ритуали є невід'ємною частиною військово-патріотичного виховання, адже засвоюючи їх, курсанти ВВ МВС України формують національні світоглядні основи: шанобливе ставлення до людини та природи, вшанування праці, лицарства, працелюбства, історичного родоводу, любов до рідного краю та Батьківщини. Такі світоглядні основи закладають підвалини у системі виховання національної свідомості, патріотичних почуттів, громадянської позиції.

Проблема виховання військовослужбовців, основи формування системи військового виховання в Україні, обґрунтовані у дослідженнях таких вітчизняних науковців: П. М. Щербаня, А. О. Афанасьєва, Ю. С. Красильника, Р. М. Макарова, В. В. Шевченка, В. С. Маслова, І. В. Мартинюка, І. В. Колодія, В. В. Ягупова, М. І. Томчука, Ю. Д. Руденка.

Мета визначити та узагальнити інформацію про військові ритуали та їх виховну роль в процесі навчання курсантів ВВ МВС України.

Про сутність військової професії А. Герцен писав так: «Головною причиною вступу на службу було не матеріальне положення, а сутність цієї професії, її ритуали та традиції».

Військовий ритуал – це історично сформована форма поведінки військовослужбовців при здійсненні військових обрядів, урочистих і жалобних церемоній. Військові ритуали втілюють у собі шляхетні ідеали і високі цілі служіння Батьківщині, емоційно виражають сутність та зміст традицій, пов'язаних з найважливішими подіями в житті військових. Вони охоплюють три основні сфери військових відносин:

– бойову діяльність (прийняття Військової присяги, вручення зброї, Бойових Прапорів і державних нагород, урочисте вшанування героїв, колективізм та повага до командира, провід у запас військовослужбовців, поховання з відданням почесностей та ін.);

– навчально-бойову діяльність (розвід на бойове чергування, стройові огляди, загальні вечірні перевірки, зміна варт, військові паради, віддання військового вітання, правила носіння військової форми та ін.);

– повсякденну діяльність (урочисті збори, мітинги та ін.) [1].

Найбільший виховний вплив на курсантів ВВ МВС України мають такі військові ритуали: прийняття Військової присяги, віддавання честі державним символам, віддання військового вітання, урочисті збори у державні, військові свята, святкування дня Академії ВВ МВС України, дня внутрішніх військ, плацпаради до Дня Перемоги, урочистий початок і закінчення навчальних періодів і навчального року тощо. І головним завданням офіцерів, що його організують, є визначення природних потреб особистості курсанта ВВ МВС України та заповнення їх репрезентативних систем інформацією про задоволення їхніх потреб, формування позитивної інформації, що підсилює почуття і відповідає змісту події, зменшення впливу сторонніх факторів, що відволікають увагу учасників ритуалу. Це необхідно для позитивної емоційної мотивації вихованців до військової діяльності.

Виховна цінність військових ритуалів залежить від способів їх реалізації: організації, форми, змісту, емоційної насиченості, урочистої обстановки тощо [3].

В процесі емоціонального сприйняття і осмислення ідей військових ритуалів, у курсантів ВВ МВС України виникають думки про революційні і бойові події, що відображаються в ритуалах, їх соціальна оцінка, а також, що дуже важливо, нові переживання. Повторюючись і закріплюючись, емоціональні переживання переростають в стійкі підвищені почуття [2]. Це найефективніший шлях впровадження та закріплення у свідомості курсантів ВВ МВС України революційних і бойових традицій українського народу.

Військові ритуали приваблюють курсантів ВВ МВС України не тільки своєю красою, але й емоційною насиченістю, і викликають у них бажання знову і знову брати участь в урочистостях, і захоплюватись ними [2]. Під впливом військових ритуалів кожен курсант ВВ МВС України дедалі сильніше реагує на красу навколишньої дійсності, більш тонко оцінює красу своєї справи, краще розуміє потреби колективу.

Позитивні емоції, що породжуються військовими ритуалами, не тільки допомагають курсанту ВВ МВС України подолати труднощі військової служби, але й сприяють його військовому навчанню та вихованню.

Отже, аналізуючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що військові ритуали формують у курсантів ВВ МВС України усвідомлення святості та непорушності вимог військової присяги, відданість українському народові, почуття військового товариства, високі морально-бойові якості, готовність захищати Вітчизну ціною власного життя. Військові ритуали, тобто стійкі правила, принципи і норми бойової підготовки та організації виховної роботи забезпечують передачу військовослужбовцям корисного бойового досвіду, високий рівень професійної підготовки, морально-психологічної згуртованості та успішні дії при виконанні навчально-бойових завдань.

Список літератури:

1. Теорія і практика виховної роботи у внутрішніх військах МВС України : підручник / [О. О. Іллюк, Ю. П. Бабков, В. Є. Глуховський та ін.] ; за ред. С. Т. Полторака. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2008. – 650 с.
2. Седых В. Д. Воинские ритуалы / В. Д. Седых. – М. : АСТ, 2006. – С. 22–23.
3. Військове виховання: історія, теорія та методика : навч. посіб. / за ред. В. В. Ягупова. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2002. – С. 510
4. Директива № 14 Командувача внутрішніх військ від 01.09.2008. – Служб. док.

Одержано 12.02.2014

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА НАСИЛЬСТВА У РОДИНАХ

УДК 159.9:[343.85:343.915]

Олексій Олександрович Лазаренко,

*начальник Управління кримінальної міліції у справах дітей МВС України,
кандидат педагогічних наук*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Проаналізовано питання необхідності врахування психолого-педагогічних аспектів у організації та проведенні підрозділами кримінальної міліції у справах дітей заходів загальної та індивідуальної профілактики правопорушень серед дітей, а також під час підготовки майбутніх працівників уповноваженого підрозділу органів внутрішніх справ до роботи з дітьми.

Сучасні умови, в яких доводиться здійснювати свою діяльність працівникам уповноваженого підрозділу органів внутрішніх справ [1], дуже відрізняються від тих, які були в середині 90-х, коли створювався підрозділ кримінальної міліції у справах неповнолітніх. І справа не лише у розвитку технологій, змінах у законодавстві України, у тому числі з урахуванням приєднання до низки міжнародних актів, що регламентують процедури, як відправлення правосуддя щодо дітей, так і поводження з дітьми, що перебувають у конфлікті з законом, забезпечення їх прав. На сьогодні необхідно змінити рівень підготовки фахівців уповноважених підрозділів, які повинні володіти знаннями не лише з різних галузей права, а й із педагогіки, психології, фізіології, соціології та інших наук, що вивчають розвиток та поведінку дитини, сучасні соціальні процеси в підлітковому середовищі. Чого тільки вартує такий впливовий на поведінку підлітків фактор, як соціальні мережі в Інтернеті. Останні події в країні достатньо наглядно показали необхідність проведення превентивно-виховної, профілактичної роботи міліції в підлітковому середовищі. А вміння працівника уповноваженого підрозділу побудувати правильну концепцію проведення заходів загальної та індивідуальної профілактики, буде залежати від поєднання тих знань з педагогіки та психології, які отримують курсанти під час навчання.

Ураховуючи останні тенденції в реформуванні діяльності уповноваженого підрозділу, яким на сьогодні і залишається кримінальна міліція у справах дітей (далі – КМСД), в організації заходів загальної та індивідуальної профілактики правопорушень серед дітей доречно виділити наступні психолого-педагогічні аспекти.

1. Психолого-педагогічна підготовка працівників КМСД, яка передбачає поєднання знань про застосування педагогічних прийомів та особливостей психології дитини в пубертатному періоді в організації профілактики вчинення підлітками кримінальних та адміністративних правопорушень.

2. Мотивація підлітків до правомірної поведінки та набуття ними знань, які допоможуть зробити правильний вибір у ситуації, що межує з порушенням правових норм.

3. Підвищення правової культури підлітків за рахунок застосування проактивного підходу.

Перший аспект доцільно розглянути з урахуванням трирівневої моделі профілактики кримінальних правопорушень серед дітей [2, с. 97, 98], яка передбачає організацію та проведення працівниками КМСД заходів загальної та індивідуальної профілактики [3]. Виходячи з цього, можна визначити дві важливі складові процесу здійснення профілактичного впливу працівників КМСД, що потребують психолого-педагогічної підготовки:

- налагодження контакту та вміння працювати з колективом підлітків;
- налагодження контакту та вміння працювати з окремо взятим підлітком із девіантною поведінкою [2, с. 55], готовність сприйняття проблеми дитини на рівні фахівця.

Саме від вміння налагодити контакт, буде залежати успіх у розвитку подальшого процесу розуміння дітьми міліціонера з одного боку, та дітей (дитини з девіантною поведінкою) міліціонером з іншого. Це явище соціальної перцепції, під час якого сприймаються зовнішні ознаки людини, співвідносяться з її особистісними характеристиками, інтерпретується і прогнозується на цій основі її вчинки [4]. Адже люди не просто сприймають один одного, вони формують один по відношенню до іншого і певні стосунки [5].

Запорукою формування приязного ставлення до себе є необхідність здійснення кваліфікованої самопрезентації та початкове доброзичливе налаштування до дитячої аудиторії, адже на первинному етапі знайомства, неповнолітні не будуть одразу ж щирими, відкритими та довірливими до працівника, який не справляє відповідне враження.

У той же час, якщо підліток із девіантною поведінкою, що перебуває на профілактичному обліку ОВС, не вмотивований до змін, сприйняття певної інформації або ж досить скептично налаштований, то будь-яка профілактична робота може дати протилежно спрямований результат – підштовхнути підлітка до демонстративно зухвалої поведінки або ж посилити його відмежованість та не сприйняття тієї інформації, яку доводить працівник міліції.

Другий психолого-педагогічний аспект, а саме мотивація підлітків до правомірної поведінки та набуття ними знань, які допоможуть зробити правильний вибір у ситуації, що межує з порушенням правових норм є найбільш складним у роботі працівників міліції, бо він вимагає не тільки психолого-педагогічних знань, але й особистісних якостей.

Зрозуміло, що сучасне підліткове середовище внаслідок соціального розшарування населення в Україні, дуже неоднорідне. Але є одна спільна риса: всі

підлітки бажають спілкування з дорослими (в тому числі з представниками міліції) у новому форматі – активного діалогу. Застарілі форми і методи проведення профілактики, такі як бесіди, нагадування про відповідальність за різні види правопорушень, роздавання друкованої продукції без пояснень, покази матеріалів про наслідки протиправних дій або вживання наркотичних речовин, вже не ефективні. Наразі в профілактичній роботі актуальні різноманітні рольові, ситуаційні, освітні ігри, інтерактивні заняття з показом профілактичних мультфільмів на соціальну та правову тематику, проведення просвітньо-превентивних заходів (днів «відкритих дверей», спільних спортивних змагань) використання електронних ресурсів. Наприклад, користування сторінкою в соціальних мережах дозволяє за допомогою розсилання інформації «друзям» охопити велику кількість підлітків, спілкуватися on-line та ін. І нарешті застосування як заходу індивідуальної профілактики корекційних програм для підлітків із девіантною поведінкою [6], що перебувають на профілактичних обліках в органах внутрішніх справ.

Важливу роль в організації профілактики правопорушень також відіграє наступний психолого-педагогічний аспект – підвищення правової культури підлітків за рахунок застосування проактивного підходу, який в свою чергу логічно взаємопов'язаний з другим.

Проактивність має дві складові: активність і відповідальність. Саме завдяки надання підлітку можливості стати суб'єктом профілактики, а не залишатися пасивним об'єктом, можна сформувати у нього модель правомірної поведінки в ситуації, що межує із порушенням правової норми. Поведінка підлітка повинна бути обумовлена його рішенням, а не обставинами. Проактивними підходами, які можуть підвищити правову культуру підлітків на сьогодні є організація діяльності центрів розв'язання конфліктів у школі, проведення таких освітніх ігор як брейн-ринг «Підліток і право», облаштування в спеціалізованих навчальних закладах «юридичних клінік» тощо.

Таким чином, урахування психолого-педагогічних аспектів у роботі підрозділів КМСД у поєднанні з постійним вдосконаленням форм і методів профілактичної роботи серед підлітків та налагодженням партнерства з іншими соціальними інститутами суспільства є тими необхідними умовами для ефективної організації заходів загальної та індивідуальної профілактики правопорушень серед дітей.

Список літератури:

1. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/20/95-вр>.
2. Лазаренко О. О. Профілактика девіантної поведінки підлітків у діяльності органів внутрішніх справ : дис...канд. пед. наук : 13.00.05 / Лазаренко Олексій Олександрович. – К., 2012. – 224 с.
3. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей : наказ МВС України від 19.12.2012 № 1176. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13>.

4. Основы социально-психологической теории : учеб. пособие / [Н. Н. Богомолова, А. А. Бодалев, Р. Б. Гительмахер и др.] ; под общ. ред. А. А. Бодалева и А. Н. Сухова. – М. : Междунар. пед. акад., 1995. – 421 с.

5. Кон И. С. Дружба : Этико-психологический очерк / И. С. Кон. – 3-е изд. – М. : Политиздат, 1989. – 35 с. : ил. – (Личность. Мораль. Воспитание).

6. Взаємодія суб'єктів профілактики правопорушень серед дітей шляхом використання корекційних програм : метод. рек. / О. О. Лазаренко, В. Л. Костюк, Є.М. Корж та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 58 с.

Одержано 15.02.2014

УДК 342.951

Григорій Володимирович Джагунов,

заступник начальника з навчально-методичної роботи факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІЛЬНИЧНОГО ІНСПЕКТОРА МІЛІЦІЇ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Визначено поняття адміністративної діяльності дільничного інспектора міліції щодо попередження насильства в сім'ї як складової забезпечення громадської безпеки. Зроблено висновок про форми та методи цієї діяльності, звернуто увагу на види профілактичної діяльності.

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. На жаль, необхідно констатувати, що сім'я як осередок суспільства, без підтримки держави та її інституцій, не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення належного добробуту та виховання дітей.

Зазначимо, що в Україні з часу прийняття законодавчих актів, які регулюють відносини в сімейному середовищі, завдяки зусиллям органів державної та місцевої влади, ряду громадських організацій ужито заходів, які посприяли суттєвим змінам у ставленні суспільства до проблеми домашнього насильства, становленню системи реабілітації осіб, які від нього постраждали, посиленню захисту дітей від насильства у сім'ї та ін.

Слід зазначити, що взагалі правове регулювання діяльності правоохоронних органів України було предметом наукового дослідження таких вчених, як О. М. Бандурка, І. П. Голосніченко, А. Т. Комзюк, О. В. Негодченко, В. І. Олефір, М. М. Тищенко та інших. Проблема правового регулювання та психології відносин пов'язаних з насильством в сім'ї досліджувалась в роботах таких вчених, як Д. Г. Заброта, І. В. Басиста, А. Б. Блага, С. А. Грубеляс, Н. Е. Мілорадова та інших. Праці зазначених науковців покладені в основу нашої роботи з метою вироблення пропозицій щодо вдосконалення правової регламентації діяльності дільничного інспектора міліції.

Ефективність профілактики насильства в сім'ї дільничними інспекторами міліції значною мірою залежить від дієвості форм та методів, які застосовуються. Під формою попередження насильства в сім'ї дільничними інспекторами міліції слід розуміти зовнішнє вираження змісту діяльності дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї, організаційно-правове вираження однорідної за своїм характером та правовою природою групи дій. Під методами попередження насильства в сім'ї дільничними інспекторами міліції слід розуміти способи, прийоми, засоби, які використовуються дільничними інспекторами міліції в процесі здійснення діяльності щодо попередження насильства в сім'ї і становлять зміст цієї діяльності

До основних методів попередження насильства в сім'ї належать переконання та примус, однак учені виділяють й інші методи, а саме: надання допомоги, позитивного прикладу, нейтралізації негативного впливу навколишнього середовища та спостереження.

Метод *надання допомоги* спрямований на зміну способу життя, оточення особи, яка вчинила насильство в сім'ї, і може здійснюватись у формі працевлаштування, влаштування на навчання, зацікавленні в активній суспільній діяльності.

Для виявлення причин та умов учинення насильства в сім'ї найчастіше застосовується *метод спостереження*, що має такі форми, як контроль і нагляд. Так, після постановки на профілактичний облік особи, яка вчинила насильство в сім'ї, дільничний інспектор міліції застосовує метод спостереження. В такому випадку, спостереження спрямоване на отримання інформації про позитивні або негативні зміни, що відбуваються під впливом проведення профілактичних заходів. Воно може виражатись у регулярному (не рідше одного разу на місяць) відвідуванні профілактованого за місцем проживання для перевірки його поведінки в сім'ї, стосунків із сусідами, дотримання ним правил громадського співжиття або адміністративного нагляду тощо [2].

Переконання як метод профілактики – це комплекс виховних, роз'яснювальних заходів, який здійснюється з метою перетворення антигромадської спрямованості профілактованих і закріплення позитивної соціальної орієнтації. Метод переконання реалізується в таких формах попередження насильства в сім'ї: профілактичні бесіди, правове виховання, правова освіта, правова пропаганда, обговорення поведінки за місцем роботи чи проживання.

Профілактична бесіда, на перший погляд, позбавлена ефективності, але залежно від змісту розмови, тону, в якому вона може бути проведена, вона може бути надзвичайно ефективним засобом, особливо з урахуванням того, що вона повинна проводитись дільничним інспектором міліції. Ефективність профілактичної бесіди залежить багато в чому від уміння дільничних інспекторів міліції застосовувати психолого-педагогічні прийоми виховного впливу: роз'яснення, порівняння, заохочення, виявлення довіри. Профілактична бесіда включає в себе також правове виховання учасників конфлікту. Дільничний інспектор міліції попереджає винну особу про можливі наслідки протиправної поведінки, про адміністративну, кримінальну та цивільно-правову відповідальність.

Про необхідність *загально-профілактичної правової освіти* населення свідчать дані Академії правових наук України, за якими більш ніж 40 % підлітків

та юнаків мають незначну інформацію щодо своїх прав та обов'язків. Знання законів, що регулюють цивільні, трудові, сімейні, господарські, кримінально-правові та інші відносини, дають можливість уникнути долі постраждалих від насильства в сім'ї, реалізувати свої права, сприяють розвитку особистості.

Правова пропаганда сприяє розумінню громадянами вимог правових норм і добровільному їх дотриманню. До найбільш поширених форм правового виховання населення належать: виступи дільничних інспекторів міліції з доповідями й лекціями на правові теми перед населенням і в трудових колективах, по телебаченню і радіо; організація круглих столів з обговоренням проблеми насильства в сім'ї і практики застосування законодавства; ініціювання публікацій юридичної літератури.

Оцінюючи *переконання* як провідний метод попередження насильства в сім'ї, необхідно підкреслити, що він не виключає, а в деяких випадках, навпаки, передбачає застосування примусу. Під адміністративним примусом, який застосовується дільничними інспекторами міліції, слід розуміти застосування передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу щодо правозобов'язаних суб'єктів з метою попередження чи припинення злочинів, проступків, протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, забезпечення громадської безпеки й охорони правопорядку або покарання осіб за вчинене правопорушення [3; 4]. Примус як метод адміністративної діяльності дільничного інспектора міліції полягає в психічному, матеріальному або фізичному впливові на поведінку особи. Метод примусу використовується в процесі здійснення індивідуальної профілактичної роботи, якщо переконання не дало потрібного результату. Сутність третинної (індивідуальної) профілактики насильства в сім'ї полягає у цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), схильної до вчинення насильства в сім'ях, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин та умов, що детермінують протиправну поведінку цієї особи, та з дітьми та дорослими членами сім'ї, які постраждали від жорстокого поводження, з метою відновлення особистісного та соціального статусу людини й навчання самозахисту [1].

Таким чином, форми діяльності служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї надзвичайно різноманітні. Вибір же будь-якої конкретної форми чи раціонального поєднання форм і методів профілактичної діяльності детерміновані такими факторами, як види і напрями профілактики, обставини вчинення правопорушень тощо. При виборі оптимального варіанту поєднання переконання і примусу необхідно враховувати не тільки особливості особи, яка профілакується, але і її соціальне оточення. Надання пріоритету тому чи іншому методу також залежить від рівня розвитку суспільства. Зміна будь-яких соціальних умов тягне за собою зміну форм і засобів захисту міліцією правопорядку. Проте слід пам'ятати, що в громадянському суспільстві перевага завжди надається методам переконання, бо лише за умов переконання громадян у правильності вибору того чи іншого варіанту поведінки можна створити правову державу, яка є найвищою сходиною в організації суспільства [5].

Список літератури:

1. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї : навч.-метод. посіб. / уклад.: Блага А. Б., Журавель Т. В., Заброда Д. Г., Мілорадова Н. Е. – К. : ТОВ «ВПБ» «ОБНОВА», 2012. – 140 с.
2. Грубеляс С. А. Адміністративно-правові та психологічні заходи дільничного інспектора міліції з попередження насильства в сім'ї / С. А. Грубеляс // Проблеми формування іміджу дільничних інспекторів міліції в умовах становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (24–25 квіт. 2004 р., Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ : ПЮІ МВС України, 2004. – С. 131–138.
3. Тучак М. О. Адміністративно-правові засади діяльності дільничних інспекторів міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Тучак Микола Олексійович. – Х., 2002. – 209 с.
4. Симоненко А. В. Предупреждение правонарушений средствами воспитания / А. В. Симоненко // Закон и право. – 2005. – № 3. – С. 15–18.
5. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія / О. В. Негодченко. – Д. : Юрид. акад. МВС України, 2002. – 416 с.

Одержано 17.02.2014

УДК 67.308

Олена Володимирівна Петленко,

доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Розглянуто деякі аспекти діяльності кримінальної міліції у справах дітей органів внутрішніх справ в умовах сучасного реформування.

З метою побудови в Україні повноцінної системи юстиції щодо дітей, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та подальшою соціальною підтримкою державою розроблено «Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні». Концепція будується навколо принципу підвищення ролі сім'ї та громадськості в процесі виховання дітей шляхом надання правової, консультативної та іншої інформаційної допомоги дітям, їх батькам та особам, які виконують обов'язки щодо виховання дітей. На думку сучасних науковців, в Концепції недостатньо уваги приділяється питанням захисту прав дітей, які перебувають у контакті із законом, тобто які є або потерпілими від злочинів, або свідками злочинів [2].

Тому так багато неоднозначних, негативних суперечливих думок стосовно впровадження принципів ювенальної юстиції в Україні, створення «зелених кімнат», де, на думку громадян, «вишколені маніпулятори дитячої психіки» та існування яких «порушує конституційні права громадян» [3].

Планом заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні передбачається, забезпечення надання на постійній основі соціально-психологічної допомоги неповнолітнім, що відбувають покарання у спеціальних виховних установах або перебувають у закладах соціальної реабілітації органів освіти чи звільнені з них, а також їх сім'ям; започаткування на базі закладів соціальної реабілітації органів освіти експерименту із створення центрів соціальної реабілітації неповнолітніх, що вчинили правопорушення; проведення серед неповнолітніх інформаційно-просвітницької роботи, спрямованої на формування свідомого та поважливого ставлення до соціально позитивного способу життя; забезпечення підготовки та розповсюдження інформаційних матеріалів щодо ведення неповнолітніми здорового способу життя.

Важливими є також заплановані заходи вдосконалення кадрового забезпечення. Так, у червні 2013 року в Харківському національному університеті внутрішніх справ на базі факультету з підготовки фахівців міліції громадської безпеки створено факультет з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей, який здійснює підготовку фахівців за напрямом підготовки фахівців-психологів для підрозділів кримінальної міліції у справах дітей.

До штату працівників кримінальної міліції у справах дітей буде введено посаду психолога для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації. Ці заходи спрямовані на те, щоб зупинити зростання підліткової злочинності.

У методичному плані психологія має у своєму розпорядженні велику кількість психодіагностичних методів для оцінки обставин, що мають доказову силу при кваліфікації спірних правовідносин у сімейних справах, спорах щодо права на виховання дітей, вирішенні питання щодо усиновлення чи його скасування, суперечках щодо проживання дитини, позовах щодо позбавлення чи поновлення батьківських прав, призначенні опікуна або піклувальника.

На теперішній час у разі необхідності призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза, яка включає в себе: психологічну експертизу нездатності повною мірою усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними; психологічну експертизу особистісних якостей батьків, опікунів, усиновлювачів; психологічну експертизу умов виховання і розвитку; психологічну експертизу спілкування й взаємодії в сім'ї; психологічну експертизу міжособистісних стосунків і психологічної сумісності; експертизу психологічно небезпечних умов тощо.

Після введення до штату кримінальної міліції у справах дітей посади психолога багато питань, що стосуються неповнолітніх будуть у компетенції саме психолога. Саме ці майбутні спеціалісти разом з працівниками кримінальної міліції у справах дітей будуть працювати за наступними напрямками: проводити роботу,

пов'язану із запобіганням правопорушенням дітей; виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми; вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні дітей; надсилати до відповідних служб у справах дітей відомості про дітей, які повернулися із загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації, вчинили правопорушення, за яке застосовано заходи громадського впливу або адміністративне стягнення, вживають спиртні напої або допускають немедичне вживання наркотичних та одурманюючих засобів, у віці до 16 років систематично самовільно залишають сім'ю, самовільно залишають спеціальні навчально-виховні заклади, для взяття їх на облік та проведення з ними профілактичної роботи, а також інформувати зазначені служби про необхідність застосування до них заходів впливу або захисту (дані отримано з офіційного сайту МВС України *mvs.gov.ua*).

Зазначимо, що такий гуманний психологічний підхід до кожної дитини, яка потрапила у поле зору правоохоронців, значно поліпшить діяльність органів внутрішніх справ.

Список літератури:

1. Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.

2. «Зелені кімнати»: нормативно-правове забезпечення функціонування: метод. рек. [Електронний ресурс] / за ред. Левченко К. Б., Євсюкова М. В. – Режим доступу: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_download_170.html.

3. Зелені кімнати – пастка для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uogcc.org.ua/ua/letters/article/?article=8915>.

Одержано 11.02.2014

УДК 159.922.77:616.89-008.444.9

Діана Вячеславівна Штриголь,

доцент кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат медичних наук, доцент;

Олександр Олександрович Андрійченко,

студент магістратури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІДНОШЕННЯ ПІДЛІТКІВ РІЗНОЇ СТАТІ ДО АГРЕСІЇ

Досліджено емоційний компонент відношення підлітків до агресії, до себе агресивного, до агресивної матері, до агресивного батька, до агресивних вчителів, а також до окремих видів агресивних реакцій.

Виникнення і розвиток агресії залежить, в першу чергу, від суспільних умов, до яких відноситься як найближче оточення, так і соціальна формація, тип держави, в якій живе людина [1; 2]. Проте дослідження психологічних причин

прояву агресії вимагає не лише аналізу впливу середовища на людину, але і вивчення його власного відношення до неї, його особистих переживань.

Метою роботи є вивчення специфіки відношення хлопчиків і дівчат до агресії.

У дослідженні взяли участь 50 підлітків: 25 дівчаток і 25 хлопчиків, у віці від 13 до 15 років. У дослідженні використався «Колірний тест відношення» Е. Ф. Бажина і А. М. Еткинда, що дозволило уточнити емоційний компонент відношення підлітків до агресії, до себе агресивному, агресивній матері, агресивному батьку, агресивним вчителям, а також до окремих видів агресивних реакцій.

Якщо колір, використаний для асоціювання, займає перші три місця в ранговому ряду колірних виборів, робиться висновок про емоційно позитивне відношення до символізуемого їм об'єкту/суб'єкту. Середня позиція кольору (4-5 місць) – про амбівалентне, залежне від ситуації відношення. Останні три місця – негативне, конфліктне відношення.

У групі хлопчиків в значній частині випробовуваних (44 %) виявлено позитивне відношення до поняття «агресії». У групі дівчаток позитивне відношення виявляється значно рідше – лише в 8 % ($p < 0,01$). Велика частина групи дівчаток (56 %) негативно відноситься до агресії. Отже, серед хлопчиків переважають особи, що приймають агресію, а серед дівчаток – переважає негативне відношення до неї. Хлопчики-підлітки значно частіше, ніж дівчатка позитивно відносяться до агресії.

У групі хлопчиків майже з рівною частотою зустрічалось позитивне і негативне відношення до поняття «Я агресивний» (40 % і 44 % відповідно). А в групі дівчаток в 56 % виявлено амбівалентне відношення. У хлопчиків значно частіше (40 %) зустрічається позитивне відношення до власної агресії, ніж у дівчат (16 %). У дівчат частіше зустрічається амбівалентне відношення до власної агресії. Тобто відношення до неї залежить від ситуації.

Якщо порівнювати відношення до трьох важливих для дитини «фігур» – батька, матері і вчителя – можна відмітити, що в групі хлопчиків найбільше неприйняття (половина випробовуваних) викликає агресія батька і вчителя, тоді як в групі дівчаток – лише вчителів. В групі дівчат переважають особи з позитивним відношенням до материнської агресії.

У групі хлопчиків позитивне відношення до фізичної агресії виявлялося значно частіше (36 %), ніж у дівчаток (8 %) – $p < 0,01$. У дівчаток переважає (60 %) негативне відношення до такого типу агресивних реакцій.

У групі хлопчиків позитивне відношення до вербальної агресії виявлялося значно частіше (36 %), ніж у дівчаток (8 %) – $p < 0,01$. 60 % дівчаток негативно відносяться до такого типу агресивних реакцій.

Серед хлопчиків значно частіше виявлялося позитивне відношення до негативізму (44 %), ніж в групі дівчаток (20 %). У дівчаток переважало негативне відношення до негативізму.

Аналогічний розподіл виявлений у відношенні до поняття «образи». Хлопчики частіше позитивно відносяться до даного поняття (52 %), ніж дівчата (28 %), для яких характерніше негативне відношення до даного поняття.

Щодо відношення до поняття підозрілість, слід сказати, що серед хлопчиків переважає негативне відношення до даного поняття – 44 % проти 20 % в групі дівчаток ($p < 0,05$). Для дівчаток найбільш характерне амбівалентне або приймаюче відношення до підозрілості.

Відчуття провини викликає у хлопчиків переважно або позитивне (40 %), або негативне відношення (40 %). У дівчат виявлено переважно позитивне (44 %) і амбівалентне відношення.

Таким чином, хлопчики-підлітки значно частіше, ніж дівчатка позитивно відносяться до агресії взагалі і до власної агресії. У групі дівчат переважають особи з негативним відношенням до агресії взагалі, амбівалентним відношенням до власної агресії і з позитивним відношенням до материнської агресії.

Виявлено найбільш позитивне відношення хлопчиків до образи, непрямой агресії і негативізму, а у дівчаток – до відчуття провини, підозрілості. Хлопчики значно частіше, ніж дівчатка, позитивно відносяться до фізичної, вербальної агресії, негативізму і образи, але негативно – до підозрілості.

Можна говорити про те, що основний конфлікт в свідомості дівчат з приводу власної агресивності пов'язаний з їх переконанням про необхідність заборони природно виникаючого агресивного імпульсу. Коли цей імпульс не вдається стримати, дівчина починає відчувати себе винуватою. Лише допускаючи можливість того, що інколи можна діяти агресивно, не дотримуючись загальноприйнятої думки, вона отримує можливість понизити відчуття провини за допущену агресивність. Більш того, переконання про необхідність стримувати власну агресію призводить до того, що довільна, навмисна агресивна поведінка викликає ще більше провини, ніж неконтрольовані афектні спалахи, які завжди можна виправдати нездатністю їх регулювати. Хлопці в більшості своїй, навпаки, виявляються набагато спокійнішими в сприйнятті довільності агресії, маючи внутрішній дозвіл на те, аби використовувати її як засіб, коли вони вважають це необхідним. А в разі неможливості управляти своїми інстинктами хлопця просто віддаються їм і переходять на рівень фізичної агресії. Проте і хлопці, і дівчата переживають емоційно-особові труднощі і випробовують провину за власну агресивність, коли дратівливість і запальність є усвідомлюваною рисою особи, небажаною для її володаря, і він регулярно поводить надмірно афектно, реагуючи на зовнішні провокуючі стимул-реакції.

Список літератури:

1. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Л. Берковиц. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2001. – 512 с.
2. Хомік В. С. Агресія у різних юнацьких і дитячих когортах: дослідження в українській психології / В. С. Хомік // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 7. – С. 1–6.

Одержано 11.02.2014

УДК 159.922–055.5/.7

Діана Вячеславівна Штриголь,

доцент кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат медичних наук, доцент;

Ілона Геннадіївна Янковська,

студентка магістратури

Харківського національного університету внутрішніх справ

БАТЬКІВСЬКІ НАСТАНОВИ ХАРИЗМАТІВ І ПРАВОСЛАВНИХ ХРИСТІЯН

Розглянуто специфіку батьківських настанов як важливого компонента батьківства в сім'ях харизматів та православних.

Нетрадиційні релігійні і містичні об'єднання стали невід'ємним атрибутом українського сьогодення. Вони є складним релігійним та соціально-політичним феноменом. Ми можемо спостерігати як за зростанням їх кількості, так і за ступенем впливу на різноманітні процеси в нашій державі. Наприклад, у 1992 році діяло 79 громад нетрадиційних релігійних і містичних течій, 1995 – 318, 1997 – 399, 2000 – 1034, 2001 – 1328, 2003 – 1617 [1]. Одним із найвпливовіших напрямів є харизматичний рух.

«Харизмат» – людина, наділена особливим даром, особливим релігійним досвідом, в основі якого лежить особиста зустріч з Богом, із святинею. Він постійно відчуває дотик із «божественним» світлом. Його життя заповнене силою цих чудових подій, він володіє особливими знаннями, особливими магічними формулами, які дають йому можливість здійснити те, що іншим не під силу [2].

Релігія є інститутоаналізуючою системою вірувань, символів і практик, які забезпечують людей рішенням питань, що відносяться до сфери людського буття. Відомо, що конфесійні (релігійно) задані норми і правила роблять істотний вплив на характер організації життя сім'ї. Питання впливу релігійних переконань на функціонування сім'ї вивчене недостатньо.

Батьківські настанови та очікування – важливий компонент батьківства. Вони є настановами на мету і засоби діяльності в області батьківства та реалізуються в репродуктивній поведінці, взаємостосунках з чоловіком/або жінкою в області виховання дітей, в батьківському відношенні, стилі сімейного виховання. Релігійні настанови, на нашу думку, можуть чинити вплив на батьківські настанови.

Метою роботи є вивчення специфіки батьківських настанов в сім'ях харизматів та православних.

У дослідженні взяли участь 28 сімей харизматів та 30 – православних сімей. В роботі була використана методика «Вивчення батьківських настанов» PARY (автори – Е. С. Шефер та Р. К. Белл, адаптована Т. В. Неццет).

Встановлено, що показники «Вербалізація», «Партнерські стосунки», «Розвиток активності дитини», «Зрівняльні відносини між батьком і дітьми», «Ухилення від контакту» в матерів-харизматів значно нижче, ніж у групі православних. Це означає, що матері з сімей харизматів меншою мірою допускають вільне вираження дітям своїх поглядів, у меншій мірі налаштовані на партнерські стосунки з дітьми, на рівноправність батьків і дітей у всіх життєвих питаннях, на стимуляцію дітей до активного проживання життя. Крім того, матери-харизмати вважають менш важливими довірчі стосунки, «спільність» і вільного проведення часу, і домашньої праці, і переживань. Вони є прибічниками більшої дистанції між батьками і дітьми. Матері в православних сім'ях більшою мірою налаштовані на дистанціювання від дитини у важких для неї ситуаціях (коли їй сумно, в проблемних ситуаціях, при конфліктах). Можливо, це пов'язано з великою довірою до можливості дитини справлятися зі складними ситуаціями, а також з установкою на стимуляцію дітей до активного проживання життя. Вони вважають важливими навчити дітей знаходити корисні заняття, пробувати сили для досягнення успіхів.

Показники «Надмірна турбота, встановлення стосунків залежності», «Подолання опору, пригнічення волі» в групі харизматів значно вище, а показник «Прагнення прискорити розвиток дитини» значно нижче, ніж у групі православних. Це означає, що матери-харизмати схильні більшою мірою, ніж православні, оберігати своїх дітей від труднощів, розчарувань, які несе життя. Вони у меншій мірі прагнуть прискорити розвиток дитини і її самостійність. Причому це стосується як психомоторних навичок і навичок самообслуговування, так і самостійності у розв'язанні проблем. Але більшою мірою переконані в необхідності викоринювати, долати щось погане в характері дитини.

Щодо батьків-харизматів, вони у меншій мірі налаштовані на дистанціювання від дитини у складних для неї ситуаціях (коли їй сумно, в проблемних ситуаціях, при конфліктах) (показник «Ухилення від контакту» значно нижче, ніж у групі православних). Вони більшою мірою є прибічниками суворого виховання. Батьки-харизмати більшою мірою налаштовані на значне обмеження агресивності дітей (показник «Пригнічення агресивності»). Але вони у меншій мірі прагнуть прискорити розвиток дитини та її самостійність (показник «Прагнення прискорити розвиток дитини»).

Якщо проаналізувати отримані результати з точки зору перспектив впливу батьківських настанов на розвиток дітей, можна сказати таке. Батьківські настанови православних, на нашу думку, більш оптимальні для розвитку особистості дитини і дитячо-батьківських стосунків. У цих сім'ях більшою мірою допускають вільне вираження дітям своїх поглядів; рівноправність батьків і дітей; вище настанови на стимуляцію дітей до активного проживання життя, пошуку корисних занять, спроб досягнення успіхів, прискорення розвитку дитини. У сім'ях православних вище довірчість стосунків матері й дитини. У цих сім'ях менше включеність у складні для дитини ситуації, менше прихильність до суворого виховання.

Материнські настанови в сім'ях харизматів менш оптимальні з точки зору емоційного контакту. Більш негативне ставлення до вільного вираження дитиною своїх поглядів, протиставлення дитини і батьків (на противагу рівноправ'я) можуть стати джерелом труднощів взаємин у подальших вікових етапах розвитку дитини. А «захист» від активного проживання життя, пошуку корисних занять, спроб досягнення успіхів, «включеність» батьків у складні для дитини ситуації, яка поєднується з прихильністю до суворого виховання і меншим прагненням прискорити її розвиток, може інфантилізувати дитину.

Список літератури:

1. Новітні релігійні та містичні рухи: системний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apologet.org.ua/biblioteka/29-novitni-religini-ta-mistichni-rukhi-sistemni-analiz/532.html>.
2. Нетрадиційні релігійні та містичні культури України: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / за заг. ред. В. В. Остроухова. – Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-88766.html>.

Одержано 11.02.2014

УДК 159.9

Юлія Валентиновна Кобикова,

преподаватель кафедры социологии и психологии факультета права и массовых коммуникаций Харьковского национального университета внутренних дел

ВЗАИМОСВЯЗЬ ПОКАЗАТЕЛЕЙ РОДИТЕЛЬСКОГО ОТНОШЕНИЯ С ОСОБЕННОСТЯМИ ВИКТИМНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПРОСТИТУТОК

Проанализированы взаимосвязи восприятия отношения матери и отца со сложившимися моделями виктимного поведения несовершеннолетних проституток.

На формирование такой девиации, как проституция несовершеннолетних девушек, влияет уровень виктимного потенциала и особенности его реализации несовершеннолетними через разные виды виктимного поведения.

Нами проведено исследование 50-ти несовершеннолетних проституток 12–16 лет, в ходе которого при помощи корреляционного анализа показателей по методикам «Подростки о родителях» (Е. Шафер, З. Матейчик, П. Ржичан), «Методика исследования склонности к виктимному поведению» (О. О. Андронниковой) мы определили взаимосвязи показателей родительского отношения с особенностями виктимности и отношения к любви у несовершеннолетних проституток.

Из таблицы 1 мы видим, что позитивный интерес матери, который воспринимается дочерью как отсутствие у матери тенденций к лидерству, властности и сверхопеке над ней, обуславливает формирование у дочери склонности к гиперсоциальной виктимности, выраженной в жертвенности, социально одобряемой и зачастую ожидаемой, отзывчивости, искренности, излишней самонадеянности.

Таблиця 1

Взаємозв'язь восприяття отношения матери и особенностей виктимности несовершеннолетних проституток (r)

Показатели родительского отношения матери	Особенности виктимного поведения					Реализованная виктимность
	Агрессивное	Сапоп-вредяющее	Гиперсоциальное	Зависимое/Беспомощное	Некритичное	
Позитивный интерес	0,043	0,097	0,520**	-0,015	-0,180	-0,044
Директивность	-0,211	-0,365*	0,063	0,000	0,013	0,138
Враждебность	0,358*	-0,075	-0,395**	0,289	0,460**	0,151
Автономия	0,112	-0,197	-0,438**	-0,399**	-0,149	-0,397**
Непоследовательность матери	0,299	-0,159	-0,196	0,342*	0,468**	0,462**

** Корреляция значима на уровне 0,01; * Корреляция значима на уровне 0,05

Директивність матери, то є нав'язування дочки почуття вини за материнські жертви, примус дочки відповідати материнському «еталону ребенка», опасення «ударити в грязь лицом» із-за її неправильного поведіння, певним чином впливає на формування у дочок схильності до самопошкодуючого поведіння, а саме – підвищеної турботи про власну безпеку, підвищеної тривожності, мнительності та підвразненості страхам.

Слід відзначити, що сприйняття дочки відношення матери як ворожого, виражається в надлишковій строгості, підозрливості, схильності до надмірної критики в адрес дочки, емоційна холодність, самоутвердження матери формує моделі агресивного, некритичного та ініціативного виктимного поведіння у дочок – схильність до провокуючого поведіння, формуванню насильственої антиобщественної установки, а також неосмотрительність та неуміння правильно оцінювати життєві ситуації. Личність некритичного типу має непрочні моральні основи, виявляє схильність до спиртного, неразборчивість в знайомих, довірливість, легкомисленість, пасивність та байдужість.

Автономія матери корелює з схильністю до гіперсоціального, залежного та безпорадного поведіння, а також реалізованої виктимності дочок, то є якщо дочка не сприймається властивою материю як особистість з своїми думками, уявленнями, почуттями та бажаннями, у дівчаток спостерігається наступний патерн: спочатку, пасивність та байдужість, потім – внутрішня ранимість, що призводить до підвищеного бажання обособитися від оточуючих, конфліктності, і в третій – прагнення до агресивних, необдуманих дій спонтанного характеру.

Непоследовательність матери в вихованні, що оцінюється підлітками як певне чередування таких психологічних тенденцій, як панство сили та амбіцій та покорність (в адаптивних формах), делікатність та сверхальтруїзм, певним чином впливає на формування у дочок схильності до залежного та некритичного поведіння, а також на внутрішню

готовність к виктимному способу поведення в целом а именно: установки на беспомощность, ролевую позиции жертвы, неосмотрительность и стремление к агрессивным, необдуманым действиям спонтанного характера.

Таблица 2

Взаимосвязь восприятия отношения отца и особенностей виктимности несовершеннолетних проституток (r)

Показатели родительско-го отношения отца	Особенности виктимного поведения					Реализованная виктимность
	Агрессивное	Сапоповреждающее	Гиперсоциальное	Зависимое/Беспомощное	Некритичное	
Позитивный интерес	-0,400*	-0,278	-0,019	-0,316	-0,432*	0,037
Директивность	-0,095	-0,005	-0,278	0,095	0,173	0,144
Враждебность	0,085	0,164	0,142	0,327	0,305	0,055
Автономия	-0,110	-0,208	-0,167	-0,079	0,053	-0,057
Непоследовательность	-0,153	-0,172	-0,027	0,143	0,150	0,204

** Корреляция значима на уровне 0,01; * Корреляция значима на уровне 0,05

Из таблицы 2 следует, что значимая корреляционная связь зафиксирована лишь между позитивным интересом отца и некритичной виктимностью дочерей. Позитивная настроенность отца, когда взаимоотношения основаны на доверии, тенденции прислушиваться к мнению ребенка обуславливают хороший самоконтроль, стремление придерживаться принятых норм и правил, стабильность в сохранении установок, интересов и целей, вдумчивость осторожность. При этом возможны тенденции социальной пассивности, приводящей дочерей к неудовлетворенности своими достижениями.

Можно сделать вывод, что на характер виктимности несовершеннолетних проституток влияют позитивный интерес со стороны обоих родителей, а также неадекватные формы воспитательной практики матерей – директивность, враждебность, автономия и непоследовательность.

Список литературы:

1. Андроникова О. О. Методика исследования склонности к виктимному поведению [Электронный ресурс] / О. О. Андроникова. – Режим доступа: <http://spsi.narod.ru/5.htm>.
2. Вассерман Л. И. Тест подростки о родителях / Вассерман Л. И., Горькавая И. А., Ромицина Е. Е. – М. ; СПб. : Фолиум, 1995. – 56 с.
3. Мастерс У. Сексуальность человека : учеб. пособие [Электронный ресурс] / У. Мастерс, В. Джонсон, Р. Колодни. – Режим доступа: http://www.mariamm.ru/doc_540.htm.

Одержано 15.02.2014

Кобікова Ю. В. Взаємозв'язок показників батьківського ставлення з особливостями віктимності неповнолітніх повій

Проаналізовано взаємозв'язки сприйняття ставлення матерів та батьків зі сформованими моделями віктимної поведінки неповнолітніх повій.

УДК 159.9.07

Оксана Вікторівна Коноплицька,
психолог ППФ «АРС-ЕКО»

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРАВОПОРУШНИКА

Визначено, що в процесі проведення оперативно-розшукової, слідчої, професійно-виховної діяльності для працівників правоохоронних органів необхідні психологічні знання про особистість неповнолітнього правопорушника, які формують уявлення працівників ОВС щодо них. Наведено схему психологічного аналізу особистості неповнолітнього правопорушника.

Основні напрямки професійної та службової діяльності кожного міліціонера строго регулюються законами, наказами та інструкціями, що регламентують їх оперативно-розшукову діяльність [1, с. 48]. Розкрити злочин, які скоїли неповнолітні правопорушники, тільки процесуальним шляхом неможливо. Для успішного розслідування кримінальної справи необхідно чітко налагоджена і узгоджена взаємодія слідчих органів та інших підрозділів ОВС, поєднання процесуальних і оперативно-розшукових форм отримання доказів та встановлення істини по справі. Але є особливості в методах роботи і знаннях, якими повинен володіти кожен співробітник міліції щодо неповнолітніх правопорушників незалежно від того, в якому підрозділі він служить. Зокрема це психологічні знання про особистість неповнолітнього правопорушника, які суттєво допоможуть працівникам ОВС в процесі проведення оперативно-розшукової, слідчої, професійно-виховної діяльності [3, с. 54].

Багато науковців, вивчаючи особистість неповнолітніх правопорушників, пропонують свої методи аналізу. Узагальнюючи дослідження, зроблені для вивчення причин дитячої злочинності російськими науковцями, складемо схему психологічного аналізу особистості неповнолітнього правопорушника [4, с. 110]:

1. Загальна характеристика неповнолітнього і вчиненого ним злочину.
2. Загальний фізичний розвиток і стан здоров'я неповнолітнього.
3. Неповнолітній в сім'ї: а) особливості сім'ї; б) умови життя і побуту в сім'ї, рівень матеріального добробуту; в) стиль сімейного виховання; г) рівень інтелектуального і духовного розвитку батьків та інших членів сім'ї, спільні інтереси, дозвілля сім'ї та ін.; г) обов'язки неповнолітнього по дому і ставлення його до них.

4. Вікові особливості неповнолітнього: вікові особливості самосвідомості підлітка: відчуття дорослості і його прояви; формування Я-концепції; самовизначення неповнолітнього; особливості його статевої ідентифікації; вираженість емоційної напруженості у неповнолітнього; поведінкові реакції, властиві неповнолітньому і характерні для більш молодшого віку; характерні психологічні реакції неповнолітнього; патологічні поведінкові реакції; домінуючі інтереси неповнолітнього; сформованість системи цінностей неповнолітнього; рівень

його інтелектуального розвитку; навички міжособистісних відносин; позитивні та негативні копінг-стратегії неповнолітнього; відповідність рівня психічного розвитку віку неповнолітнього.

5. Індивідуально-психологічні особливості особистості неповнолітнього: загальна спрямованість особистості, її прояви; переважаючі мотиви поведінки; виразність мотивації досягнення і уникнення невдач; динаміка і зміст захоплень, інтересів, ідеалів, переконань, цінностей; життєві плани у часовій перспективі; темперамент – прояви темпераменту в темпі і ритмі загальної активності, емоційній сфері, моторній сфері; властивості нервової системи і тип темпераменту неповнолітнього; характер; самосвідомість особистості – самооцінка, її прояви та особливості; рівень домагань; наявність у неповнолітнього дефектів індивідуальної правосвідомості; здібності; емоційно-вольова сфера; рівень тривожності неповнолітнього, розвиток вольових якостей і звичок, прояв довільності у поведінці, цілеспрямованість, розвиток самоконтролю.

6. Розвиток пізнавальних психічних процесів (увага, пам'ять, мислення, мова).

7. Взаємовідносини неповнолітнього в групі однолітків: позиція неповнолітнього в ділових і особистих відносинах у групі однолітків, у навчальній групі; авторитет неповнолітнього в групі однолітків, чим він визначається, на чому ґрунтується; не навчальні установи, які відвідує неповнолітній.

8. Неповнолітній в діяльності: характер провідної діяльності в житті підлітка; навчальна діяльність; вміння вчитися, навички навчальної діяльності; рівень відповідальності, творчої ініціативи, взаємодопомоги; трудова діяльність; розвиток трудових навичок, їх відповідність віку.

9. Психологічні висновки (загальний рівень розвитку неповнолітнього, його відповідність віку; рівень освіченості та вихованості підлітка, основні переваги і недоліки особистості, що формується, особистісні передумови протиправної діяльності).

10. Характеристика вчиненого неповнолітнім злочину як особливого виду діяльності: мета і мотиви злочинної діяльності; злочинні дії та операції; предмет скоєного злочину і засоби злочинної діяльності; знання, навички та вміння, використані неповнолітнім для реалізації злочинного задуму.

11. Емоційний стан неповнолітнього в момент вчинення злочину.

12. Загальний висновок. Типологічні особливості особистості неповнолітнього злочинця, відношення неповнолітнього до скоєного злочину, ставлення до жертви, ступінь каяття або самовиправдання, прояв механізмів психологічного захисту особистості, ймовірність рецидиву та ін. [4, с. 112].

Як відомо, в процесі впровадження по кримінальній чи адміністративній справі виділяються не тільки питання, що стосуються справи, тобто обставин вчинення злочину, але й збирається інформація, що входить до предметів доказу, а також фіксуються і вивчаються особливості особистості, що вчинила правопорушення. Знання про особистість неповнолітнього правопорушника формує уявлення працівників ОВС щодо неповнолітніх правопорушників, викликає у них певні емоції, бажання діяти певним чином [4, с. 87]. Тобто, формуються соціально-психологічні установки щодо неповнолітніх правопорушників.

Повна і всебічна інформація про неповнолітнього правопорушника дозволить міліціонерів знаходити правильні рішення і домагатися високих результатів у професійній роботі з підлітками-правопорушниками і у перевихованні їх особистості.

Список літератури:

1. Васильєв В. Л. Юридическая психология : учебник. – 5-е изд. / В. Л. Васильев. – СПб. : Питер, 2005. – 655 с.
2. Гусарєв С. Д. Юридична деонтологія : Основи юридичної діяльності : навч. посіб. / С. Д. Гусарєв. – К. : Знання, 2005. – 655 с.
3. Каширский Д. В. Психологический анализ личности несовершеннолетнего преступника / Д. В. Каширский // Международная научно-практическая конференция «Вопросы прикладной психологии: образование, управление, медицина, юриспруденция» (Барнаул, 26 апр. 2011 г., филиал МПСИ) / под ред. Б. А. Сосновского. – Барнаул : Изд-во «Сизиф» Д. С. Петрова, 2011.– С. 109–113.
4. Гулевич О. А. Правосознание и правовая социализация. Аналитический обзор : учеб. пособие для студ. фак. психологии высш. учеб. заведений / О. А. Гулевич, Е. О. Голынчик. – М. : Междунар. об-во им. Л. С. Выготского, 2003. – 270 с.

Одержано 15.02.2014

УДК 159.922

Ольга Олександрівна Макаренко,

викладач кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Розглянуто проблему формування протиправної поведінки неповнолітніх. Освітлено передумови «важкого характеру»; основні парадигми дитячо-батьківських стосунків. Зроблено висновки теоретичного аналізу вітчизняних досліджень.

Проблема формування протиправної поведінки неповнолітніх особливо актуальна у зв'язку із зростанням підліткової злочинності і збільшенням числа підлітків, що знайшли собі притулок в асоціальних формах поведінки і ухиляються від активного соціального життя.

Як показує практика, значна частина рецидивістів, у тому числі небезпечних, стають на злочинний шлях саме у віці до 18 років. Подібна перспектива для неповнолітніх ще більш реальна після застосування до них покарання у вигляді позбавлення свободи.

Важковиховуваність підлітка, недотримання ним норм і правил, встановлених в суспільстві, в науці розглядається через явище, зване «девіація». Підлітковий вік – один з найважливіших і одночасно дуже складних періодів в становленні

особистості, девіантна поведінка підлітка і його наслідки можуть істотно вплинути на становлення особистості [1].

Порушення соціальної поведінки – феномен, що часто зустрічається в процесі розвитку дітей. Поняття – «девіантна поведінка» відноситься до стійких і важких відхилень в поведінці, які приходять в суперечність з принципами, що діють в суспільстві, і соціальними нормами. Деліквентність – юридичне поняття, що означає порушення законів держави. Схильність до деліквентності не є остаточним результатом, отриманим з народження, а багато в чому визначається емоційними стосунками, тими, які надають дитяті навколишнє середовище з перших днів життя. У міру дорослішання підлітків в умовах сімейного неблагополуччя і пов'язаної з ним прогресуючої педагогічної занедбаності можливий перехід від девіантної до деліквентної (протиправної) поведінки і навіть до скоєння кримінальних правопорушень [7].

У «Психологічному словнику» дається новий підхід до визначення девіантної поведінки, що розуміється як «дії, не відповідні офіційно встановленим або таким, що склалися в даному суспільстві (соціальній групі) нормам і що приводять порушника до ізоляції, лікування, виправлення або покарання» [5].

На думку Ю. М. Антоняна, однією з корінних проблем вивчення особистості неповнолітнього правопорушника є проблема співвідношення соціального і біологічного. Ця проблема має наукове, практичне, правове значення. Від її рішення багато в чому залежать пояснення причин злочинності неповнолітніх і визначення головних напрямків боротьби з нею. Звернення до характеристики особистості неповнолітніх, що скоїли правопорушення, передбачає визначення якостей і властивостей, які відрізняють неповнолітніх порушників кримінально-правових норм від однолітків законопослушної поведінки. У зв'язку з цим принципове значення має питання про роль загальновікових особливостей правопорушної поведінки неповнолітніх. Як відомо, старшому підлітковому і юнацькому віку властиві неповнота сформованості власних етичних установок, недолік життєвого досвіду, підвищена емоційність, навіюваність, залежність поведінки від оцінок найближчого оточення. Визначальну роль тут грає несформована до кінця система цінностей особистості, власна соціальна практика, зразки поведінки, засвоєні в сім'ї і в найближчому оточенні [2].

Підліткова злочинність може бути обумовлена цілою низкою причин, серед яких умовно можна виділити чисто психологічні і причини соціального характеру (виховання, навчання, вплив середовища).

На думку В. В. Королева, витоки злочинності неповнолітніх пов'язані головним чином з сімейним неблагополуччям. Проведене дослідження по виявленню причин підліткової злочинності з подальшим аналізом сімейних взаємин показало, що на формування девіантної поведінки у підлітків впливають не лише формальні показники структури сім'ї (повна або відсутність такої), але і якісна характеристика сімейних стосунків (спосіб життя батьків, внутрісімейні стосунки, конфлікти, наявність або відсутність емоційної теплоти). Крім того, в сім'ях підлітків-правопорушників батьки не мають єдиної думки, що до питань виховання, тобто вони не можуть добитися однозначного і чіткого відношення підлітка до соціальних норм, сформувані у нього стійкі позитивні переконання [4].

На думку Е. Вроно, передумови «важкого характеру» задаються батьківськими проблемами, страхами, комплексами. Отже визначення «важкі» щонайменше в рівній мірі може бути віднесено і до підлітків, і до батьків. Протистояння поколінь – це, на жаль, найбільш поширена практика взаємодії, що часто зустрічається, в сім'ї. «Стосунки батьків і дітей проблематичні і важкі одвічно, за визначенням, через свою природу» [3].

Досить поширене явище в сім'ях підлітків, схильних до криміногенної поведінки, – непослідовна поведінка дорослих. У сім'ях, де взаємини батьків характеризуються байдужістю, лицемірством, підлітки важко опановують позитивний соціальний досвід. В зв'язку з цим один з дослідників даної проблеми С. Л. Сибіряків виділяє основні парадигми, властиві стосункам батьків з дітьми в тих сім'ях, з яких найчастіше виходять підлітки-правопорушники:

1. Парадигма ігнорування: зневажливе відношення до дитини, її «занедбаність». Кореляція даної парадигми з поведінкою, що відхиляється, складає 70–80 %.

2. Парадигма конфлікту: взаємне непорозуміння дітей і батьків, що переходить в тимчасові або постійні зіткнення, конфлікти. Кореляція парадигми з випадками девіантних проявів 65–70 %.

3. Парадигма девіантних проявів з боку батьків або осіб, їх замінюючих (механізм «поганого прикладу»). Ця модель має кореляцію не менше 90–95 %.

4. Парадигма руйнування сімейного вогнища – розлучення, смерть, хвороба одного або обох батьків.

Дослідження С. Л. Сибірякова показали, що найчастіше зустрічаються парадигми девіантних проявів з парадигмами ігнорування і (або) конфлікту. При цьому в сім'ї, де конфлікти гострі і постійні, спостерігаються згодом підлітки з найнебезпечнішими формами відхилень поведінки [6].

Таким чином, формування протиправної поведінки неповнолітніх пов'язане головним чином з сімейним неблагополуччям, яке виражається не лише і не стільки в асоціальній поведінці підлітків, скільки у відчуженні їх в батьківській сім'ї з перших етапів розвитку особистості, а також, передумови «важкого характеру» задаються батьківськими проблемами, страхами, комплексами. Найчастіше зустрічаються парадигми девіантних проявів з парадигмами ігнорування і (або) конфлікту. При цьому в сім'ї, де конфлікти гострі і постійні, спостерігаються згодом підлітки з найнебезпечнішими формами відхилень поведінки. В умовах сімейного неблагополуччя і пов'язаної з ним прогресуючої педагогічної занедбаності можливий перехід від девіантної до деликвентної (протиправної) поведінки, і навіть до кримінальних правопорушень.

Список літератури:

1. Айхорн А. Трудный подросток / А. Айхорн. – М. : Апрель-Пресс ; ЭКСМО-Пресс, 2001. – 304 с.

2. Антонян Ю. М. Психология преступления и наказания / Ю. М. Антонян. – М. : Пенатес-Пенаты, 2000. – 454 с.

3. Вроно Е. Несчастливые дети – трудные родители / Е. Вроно. – М. : Семья и школа, 1997. – 126 с.

4. Королев В. В. Клинико-социальная характеристика несовершеннолетних правонарушителей // Психические отклонения у подростков правонарушителей / В. В. Королев. – М., 1992. – 189 с.

5. Муравьева Е. М. Взаимосвязь нормального и отклоняющегося поведения. Девиантология / Е. М. Муравьева // Научные записки психологов-педагогов. – № 7. – 2000. – С. 115–121.

6. Сибиряков С. Л. Предупреждение девиантного поведения молодежи / С. Л. Сибиряков. – Волгоград : ВИМПСР, 1998. – 97 с.

7. Херпертц-Дальман Б. Нарушение социального поведения, девиантное поведение и деликвентность // Детская и подростковая психиатрия / Б. Херпертц-Дальман ; пер.с нем. Т. Н. Дмитриевой. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001.

Одержано 15.02.2014

УДК [351.74:364.048.6–053.6](73)

Олена Володимирівна Ушкварок,

здобувач кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ

ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ ДО ВИХОВНОЇ ТА ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ

Розглянуто зміст підготовки працівників правоохоронних та пенітенціарних органів до роботи із попередження протиправної поведінки у середовищі учнівської молоді. Визначено її недоліки на сучасному етапі та шляхи вдосконалення.

Ефективне виконання службових обов'язків працівниками Кримінальної міліції у справах дітей, судових установ, приймачів-розподільників, ізоляторів тимчасового утримання підлітків та виховних колоній для неповнолітніх залежить від наявності у них спеціальних знань та умінь. Огляд вимог до кандидатів на посаду у зазначених правоохоронних та виховних органів виявив, що наявність педагогічної чи психологічної освіти не завжди є обов'язковою умовою працевлаштування.

Психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ до роботи з дітьми та підлітками включає: розвиток психологічної готовності працівників ОВС до виконання службових обов'язків; спілкування працівників міліції з різними категоріями громадян; прийоми і методи проведення інтерв'ювання дітей з використанням методики «Зелена кімната» (методика проведення інтерв'ювання дитини, яка потерпіла або стала свідком злочину, в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини, з урахуванням її індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей); психологічні особливості організації роботи з дітьми та використання методик зменшення ризиків вчинення дітьми повторних правопорушень тощо [1; 3].

Підготовка особового складу відділів КМСД здійснюється на базі вищих навчальних закладів та курсах підвищення кваліфікації МВС. Від кандидатів на посаду до підрозділу кримінальної міліції у справах дітей вимагається знання положень Законів України «Про охорону дитинства» та «Конвенції про права дитини».

У тематичних планах зі службової підготовки та на курсах підвищення кваліфікації працівників КМСД передбачено вивчення правових засад МВС з дотримання конституційних прав та свобод громадян у діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ; міжнародних стандартів прав людини та міжнародно-правових актів і ключових документів у галузі забезпечення прав і свобод людини; Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тощо.

Наявні дані, відкриті для публічного перегляду, про підвищення кваліфікації суддів, які розглядають справи неповнолітніх, у Національній школі суддів України та в межах проекту українсько-канадського проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» свідчать лише про те, що змістовними компонентами програми перепідготовки є дисципліни процедурного характеру із вдосконалення чинного законодавства у сфері здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх з метою забезпечення належного дотримання їхніх прав та законних інтересів та методичні рекомендації для суддів щодо розгляду кримінальних справ за участю неповнолітніх [2].

При прийомі на службу у приймальник-розподільник обов'язково враховується наявність вищої педагогічної, психологічної або медичної освіти; досвід та стаж роботи; вміння та навички у роботі з дітьми. В штаті приймальників-розподільників передбачено посаду психолога, до функціональних обов'язків якого входить робота як з дітьми, які утримуються в приймальнику-розподільнику, так і з його персоналом, а також вихователя (старшого вихователя), який безпосередньо проводить виховну роботу з дітьми, які утримуються в приймальнику-розподільнику. Дивною та такою, що суперечить виховним та профілактичним функціям цієї установи є необов'язковість наявності педагогічної освіти для посад вихователя та старшого вихователя у приймальнику-розподільнику. Призначення на посади в ізолятори тимчасового тримання здійснюється на загальних підставах [1; 3].

Дослідження рівня готовності персоналу пенітенціарних установ до здійснення соціально-педагогічної (соціально-виховної) роботи, що проводилось у 2009–2010 р. виявило, що у деяких виховних колоніях для неповнолітніх відсутні фахівці із соціально-психологічної роботи, які мають педагогічну освіту. Загальний рівень готовності персоналу пенітенціарних установ для неповнолітніх виявився низьким (45 % респондентів) та середнім (39,8 % учасників анкетування). Майже половина працівників мають вік до 30 років, що свідчить про відсутність у них достатнього життєвого та професійного досвіду, що є визначальними факторами у ресоціалізації неповнолітніх. Більше 90 % опитаних працівників виховних колоній визнали потребу у вдосконаленні власних знань та умінь. До переліку відсутніх знань було віднесено майже 30 сфер фундаментальних та міждисциплінарних знань та умінь науково-теоретичної, практичної, психофізіологічної та психологічної підготовки, які слугують основою ефективного виправлення підлітків та їх реінтеграції у суспільство [1].

У той же час, до навчальних дисциплін, що входять до програми підготовки персоналу у вищих навчальних закладах Державної пенітенціарної служби України, відносяться: цивільне та сімейне право; адміністративне право; кримінальне право; кримінально-виконавче право; кримінологія; кримінальний процес; пенітенціарна педагогіка та психологія; соціальна педагогіка; теорія виховання; соціально-виховна робота та організація і охорона праці засуджених. Також до програми підготовки входить низка навчальних предметів, що стосуються питань поведження з неповнолітніми засудженими.

Такий значний перелік дисциплін із підготовки працівників пенітенціарної служби до роботи з неповнолітніми свідчить про те, що особи із профільною вищою освітою є готовими до виконання своїх службових обов'язків відносно дітей. Ті працівники, які не мають відповідної освіти, повинні проходити регулярні курси підвищення кваліфікації, зміст яких міститиме теоретичні та практичні дисципліни педагогічного та психологічного спрямування, вказані вище. Набуті знання та уміння сприятимуть покращанню виховного та виправного впливу на молодь [1].

Список літератури:

1. Каткування та жорстоке поведження з дітьми в Україні / за заг. ред. Захарова Є. Ю. – Х. : Права людини, 2013. – 244 с.
2. Національна школа суддів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nsj.gov.ua/>. – Назва з екрана.
3. Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ МВС України : наказ МВС України від 13.07.1996 № 384 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0434-96>.

Одержано 16.02.2014

УДК 343.914

Яна Андріївна Кілюшик,

студентка магістратури

Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОК, ЯКІ ВЧИНИЛИ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ

Розглянуто соціально-психологічну характеристику жінок-злочинниць, що скоїли насильницькі злочини в сім'ї. Окреслено найбільш розповсюджені причини насильницької злочинності.

Інтерес до насильницької злочинності є досить зрозумілим, бо насилля набуло широкого розповсюдження у різних сферах життєдіяльності людини і стало однією з найактуальніших проблем сучасності. Стрімко зростає рівень насильницьких злочинів, в тому числі найбільш небезпечного їх різновиду – тяжких злочинів проти особи. Серед насильницьких посягань найбільше вбивств, заподіяння тілесних ушкоджень та хуліганства [1, с. 287].

Сьогодні ми маємо знайти відповідь на питання: чому жінки, що завжди вважалися берегинями сімейного вогнища, зразками чесноти, ніжності і милосердя, часом здатні на самих тяжкі злочини, що вчиняються з особливою холоднокрівністю і жорстокістю [2].

Особливої уваги заслуговує насильницька і корисливо-насильницька злочинність серед жінок. Злочинність жінок відрізняється від злочинності чоловіків своїми масштабами, характером злочинів та їх наслідками, способами і порядками вчинення, тією сферою, в якій вони мають місце, роллю, якої виконують при цьому жінки, вибором жертви злочинного посягання, впливом на їх правопорушення сімейно - побутових і супутніх їм обставин. Ці особливості пов'язані з історично обумовленим місцем жінки в системі суспільних відносин, її соціальними ролями і функціями, її біологічної та психологічної специфікою. Зрозуміло, соціальні умови і спосіб життя, ролі жінок змінюються, у зв'язку з чим змінюється характер і способи їх злочинної поведінки. Серед правопорушень цього напрямку найбільш небезпечними є насильницькі злочини, зокрема зростаючі темпи розповсюдження насильства у сім'ї. Поняття сім'ї закріплено у Сімейному кодексі України (ст. 3), прийнятому 10 січня 2002 року: «Сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших повлених причин не проживають спільно» [3].

Сьогодні в психологічних дослідженнях все частіше лунає тема жіночої злочинності, а саме тих злочинів проти особистості, які виникли на підґрунті сімейно-побутових відносин. Вже давно приділяється увага тісному зв'язку між характером злочину й соціально-психологічними причинами, що призвели до цього злочину. Відомо, що більшість насильницьких злочинів, що вчиняють жінки, є результатом побутових конфліктів та сварок. Як правило, жінки вчиняють злочини за наявності віктимнологічної «вини» потерпілого (найчастіше чоловіка чи співмешканця), особливо при систематичному пияцтві, постійних погрозах, психологічному насиллі та тиску, знущаннях, побитті та інших фактах. Саме тому даючи соціально-психологічну характеристику жінкам-злочинницям, що скоїли насильницькі злочини в сім'ї, ми маємо змогу дослідити ті чинники, взаємозв'язки та умови, що штовхнули жінку до злочину.

Таким чином відбувається криміналізація сім'ї, формується певний спосіб життя, при якому насилля стає нормою поведінки, передаючись від одного покоління до іншого.

Мета дослідження: соціально-психологічна характеристика жінок-злочинниць, що вчинили насильницькі злочини в сім'ї.

Дослідження проводилося на базі Качанівської виправної колонії Харківської області, де відбуваються покарання жінки вперше засудженні до позбавлення волі. Вибірка склала 50 осіб, жінок-злочинниць, які скоїли насильницькі злочини в сім'ї, у віці 24–71 років. Досліджувана група була обмежена за ознаками кримінального діяння, зокрема злочини за статтями 115 (ч. 1, 2), 121, 125 (ч. 2),

166, 187 (ч. 4) Кримінального кодексу України, а саме умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне легке тілесне ушкодження, злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування; розбій [4].

4 % з опитаних жінок знаходяться в цивільному шлюбі, в той час коли більше 60 % складають жінки-вдови (ці показник межують з показниками дослідження В. О. Меркулової, проведеного у 2003 році, – потерпілими від злочинних посягань жінок у 60 % випадків є чоловік або співмешканець; у 18,5 % – знайомі, сусіди; у 7 % випадків – батьки, діти; у 6,5 % – інші особи [5, с. 60]), що зокрема свідчить про наступне: жертвами насильницьких злочинів стають чоловіки та співмешканці. Хоча в багатьох випадках спочатку жертвою стає сама жінки-злочинниця. Жінки, які вбили свого чоловіка, відчували до потерпілих презирство, ненависть та антипатію. Ці жінки доведені до відчаю, на тлі складних та конфліктних побутових відносин, які тривалий час терпіла насилля, знущання над собою і своїми дітьми, були вимушена самі заробляти «на хліб» – йдуть на відчайдушний крок, стають на злочинну тропу. Приблизно 70 % респондентів визнають свої відносини в сім'ї, як конфліктні та не доброзичливі.

Що стосується матеріальної забезпеченості сімей жінок-злочинниць, то дані дослідження свідчать про те, що більше 40 % жінок мали середній дохід, але таж сама частка респондентів вказують на те, що це їх власний дохід. Ці цифри вказують на першу, на мій погляд, найпоширенішу проблему злочинності серед жінок – економічна нестабільність в нашій країні, невпевненість в завтрашньому дні, низька кваліфікація праці жінок і низька заробітна плата змушує жінок метатися в пошуках більш легкого способу придбання коштів на своє існування. А саме здійснювати крадіжки, насильно-корисливі злочини, з цих же причин жінки здійснюють дітовбивства.

Більшість (майже 90 %) опитаних жінок-злочинниць мають дітей. Наступною причиною зростання жіночої злочинності є більш активна участь жінок у суспільному виробництві, дуже часто турбота про дітей, забезпечення собі більш-менш забезпеченого існування лягає на плечі жінок, які нерідко стають єдиними годувальницями в сім'ї.

Серед причин зростання жіночої насильницької злочинності є зростання таких антигромадських явищ як наркоманія, алкоголізм, проституція, бродяжництво та жебракування (більше половини опитаних жінок-злочинниць зізналися, що скоїли злочин знаходячись у стані алкогольного сп'яніння).

За останні роки в Україні наркоманія та алкоголізм набувають загрозливих розмірів, для постійного вживання наркотичних речовин, потрібні чималі кошти, а залежність від наркотиків знімається тільки надзвичайно складним і дорогим лікуванням, тому жінки вживають наркотичні речовини та спиртні напої йдуть на тяжкі злочини. Вони не мають певних життєвих цінностей, не визнають своє особливе місце в системі суспільних відносин, свої соціальні ролі та функції.

Ще одна з причин, на мою думку найбільш сучасна, зрощення уявлення про систему владних відносин у родині, що несе в собі елементи гендерної дискримінації, зумовлюючої нерівність можливостей особистісної реалізації жінок

і чоловіків. Це явище породжує нові протиріччя при зміні статусу жінок і чоловіків у сучасних суспільних відносинах, включаючи сімейні, які в сукупності з іншими криміногенними факторами (пияцтвом, наркотизацією населення, безробіттям тощо) можуть призводити до формування девіантної поведінки та вчинення злочинів [6, с. 192]. Викликаючи ломку традиційної системи гендерних ролей і стереотипів, серйозно впливаючи на психологію і поведінку чоловіків і жінок, процес подолання гендерної нерівності, вже супроводжується значними витратами у вигляді посилення кримінальної активності жінок в сім'ї.

Наведені цифри вказують на те, що сімейне насилля набуло в Україні такого широкого розповсюдження, що стало загрозою безпеки не тільки в родині, але і в суспільстві, тому, на наш погляд, назріла необхідність в поглибленому дослідженні і всебічному вивченні цього явища.

Список літератури:

1. Криминология XX век / под ред. В. Н. Бурлакова, В. П. Сальникова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2000. – 554 с.
2. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин / Ю. М. Антонян. – М. : Российское право. – М., 1992. – 256 с.
3. Сімейний кодекс України : від 10.01.2002 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135. – Із змінами та допов.
4. Кримінальний кодекс України : Чинне законодавство зі змінами та доповненнями : Станом на 15 жовт. 2005 р. : (відповідає офіційному текстові). – К. : Вид. Паливода А. В., 2005. – 172 с.
5. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності : монографія / В. О. Меркулова – Вид. 2-ге. – О. : НДРВВ ОЮІ НУВС, 2003. – 281 с.
6. Тугельбаева Б. Г. Проблемы предупреждения преступного насилия в отношении женщин / Б. Г. Тугельбаева. – Бишкек, 2003. – 367 с.

Одержано 06.02.2014

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 159.9

Олександр Маркович Бандурка,

доктор юридичних наук, професор,

академік Національної академії правових наук України,

заслужений юрист України

ДО ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ

Визначено низку чинників, які негативно впливають на роботу керівника. Показано необхідність постійного вдосконалення управлінської діяльності керівника. Проаналізовано відмінність змісту понять «перепідготовка» і «підвищення кваліфікації».

Найважливішою складовою кадрової функції управління є професійна підготовка, тобто організований і цілеспрямований процес оволодіння персоналом спеціальними знаннями, уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання посадових обов'язків. Головним завданням (призначенням) системи професійної підготовки керівників є підвищення рівня їх освіти і кваліфікації як об'єктивна потреба.

Існує низка чинників, які негативно впливають на роботу та психіку керівника будь-якого рівня:

– «омолодження» професійного ядра (у тому числі й керівного складу внаслідок плинності кадрів), невідповідність штату підприємства або установи реально існуючим і постійно зростаючим рівням навантаження;

– нестійкість соціального і економічного статусу, недостатній рівень матеріального забезпечення і в цілому соціального захисту, що в сукупності зі значною стресогенністю керівної діяльності підвищує ризик «вигорання», професійних деформацій і виникнення соціально-психологічної дезадаптації;

– високий рівень економічної конкуренції;

– висока криміногенність;

– підвищення вимог до професійних і психологічних якостей керівників;

– застаріла навчально-методична база підготовки і перепідготовки керівних кадрів з питань психології управління.

Компетенція керівників не завжди відповідає необхідному рівню. У наш час керівником нерідко стає або молодий і академічно кваліфікований управлінець, котрий ще не має достатнього багажу практичних навичок (недостатньо досвідчений), або зрілий і досвідчений керівник, але із застарілими і неактуальними знаннями.

На жаль, в Україні досі не склалася система професійної підготовки керівних кадрів, невід'ємними елементами якої є підсистеми підвищення кваліфікації

та перепідготовки. Дефіцит такої підготовки намагаються заповнити приватні тренінгові агентства, які не завжди забезпечують належний високий рівень тренінгових послуг. У той же час необхідно підкреслити, що багато методик підготовки є цікавими, оригінальними, мають практичну спрямованість і відповідають актуальним потребам. Користь навіть від короткострокових курсів достатньо високою. Можливість здобуття другої вищої освіти у сфері управління має далеко не кожний бажаючий, а ось виділити два-три дні на цілеспрямоване підвищення кваліфікації набагато легше.

У науці ще не визначилася єдина точка зору щодо змісту понять «перепідготовка» і «підвищення кваліфікації». Деякі вчені ототожнюють поняття «перепідготовка» і «підвищення кваліфікації», або ж вважають, що перепідготовка є однією з форм підвищення кваліфікації. Термін «перепідготовка» часто вживається на практиці і в літературі без чіткого визначення змісту поняття відповідного процесу. Зазвичай воно пов'язується з удосконаленням знань і умінь у певній сфері. Для чіткішого усвідомлення змісту поняття «перепідготовка» необхідно взяти до уваги наступне. Під час її організації виходять з того, що керівник вже засвоїв основи професійної діяльності в тій або іншій трудовій сфері, так що йому необхідно засвоїти тільки специфіку нової ланки певної діяльності. Вказане дозволяє стверджувати, що перепідготовка кадрів – це вид підготовки, яка обумовлена необхідністю навчання тих працівників, які перекладаються (переміщаються) на іншу посаду, де виконання функціональних обов'язків вимагає нових спеціальних знань, умінь і навичок.

У науковій літературі спостерігаються також відмінності щодо трактування суті терміна «підвищення кваліфікації». Деякі визначають його як поглиблення і розширення людиною знань, удосконалення умінь і практичних навичок взагалі або тільки в тих професіях і спеціальностях, які вже має працівник або службовець. Розширення кваліфікаційного профілю покращує організацію роботи, допомагає раціональному використанню технічних засобів, підвищує продуктивність роботи.

Враховуючи те, що умовою успішного виконання трудових обов'язків є систематичне підвищення своєї ділової кваліфікації, слід підкреслити, що підвищення кваліфікації – це процес навчання керівників в університетах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації з метою оновлення і поповнення їх знань відповідно до вимог науково-технічного прогресу і завдань підвищення ефективності праці. Ближчими до розуміння суті процесу підвищення кваліфікації, на нашу думку, є ті дослідники, які розуміють його як систематичне, цілеспрямоване навчання з метою оновлення, розширення, поглиблення знань, умінь і надбання нових, необхідних для належного виконання відповідних функцій. При цьому підкреслюється, що підвищення кваліфікації може відбуватися як з відривом від керівної діяльності, так і без нього.

Постійна активність у сфері вдосконалення управлінської діяльності також виступає функціональним обов'язком органів управління. Принцип же вільного волевиявлення сторін під час встановлення правових стосунків щодо

підвищення кваліфікації, який тривалий час обговорюється в дослідженнях юристів і психологів, підлягає певному перегляду.

У процесі функціонування самі системи змінюються, ускладнюються і удосконалюються прийоми управлінської діяльності, форми, методи і засоби управління. Це відповідно підвищує і розширює кваліфікаційні вимоги порівняно, наприклад, з тими, які існували в час, коли керівник обійняв цю посаду або ж на момент її встановлення.

Оскільки принципи відповідності посадових вимог певної кваліфікації залишаються в усіх випадках незмінними, то й керівникові необхідно постійно підвищувати свою кваліфікацію. Саме це є однією з передумов відповідності займаної посади і якісного виконання службово-трудових обов'язків. Таким чином, підвищення кваліфікації необхідно вважати не стільки правом керівників, але й обов'язком, складовим елементом трудових правовідносин, які існують у сфері управління.

Терміни навчання у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу зазвичай встановлюються з відривом від роботи від десяти днів до одного місяця. Отримання навчання для кожної категорії керівних працівників визначається навчальними, тематичними планами і програмами.

Перепідготовка здійснюється у разі переміщення на іншу роботу, виконання якої вимагає нових знань, умінь і навичок. Терміни перепідготовки в різних навчальних закладах системи підвищення кваліфікації і перепідготовки з відривом від роботи встановлюються тривалістю до одного місяця.

Післявузівська (післядипломна) перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів здійснюються на базі завершеної підготовки ВНЗ за відповідними напрямками, як без змін, так і зі зміною освітнього і кваліфікаційного рівнів.

Одержано 06.03.2014

УДК 159.9

Любов Матвіївна Балабанова,

професор кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор

ПРОФЕСІЙНА ГІДНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ОВС УКРАЇНИ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ ФЕНОМЕН

Розглянуто питання професійної гідності працівників ОВС України як особистісного феномена, який містить когнітивну, емоційно-оціночну та поведінкову складові. Виокремлено фактори, що найбільш фруструють професійну гідність фахівця, та показано напрями її формування в освітньому просторі вищих навчальних закладах МВС України в процесі професійно-психологічної підготовки.

Проблема гідності в психології стала предметом спеціального аналізу не давно. Зокрема це роботи А. Г. Асмолова [1], в яких розглядається співвідношення культури гідності і культури корисності, роботи Ю. Е. Зайцева в яких досліджується почуття власної гідності як психологічного феномена, формування основ почуття власної гідності у старшокласників в роботах Т. В. Коротковських. Але конструкт «професійна гідність» до цього часу практично не використовувався в науковій літературі, за виключення м робіт О. А. Любицької [2], де цей феномен розглядається в контексті психології праці. Що стосується правозахисної діяльності, то сьогодні залишається практично відкритим весь спектр питань, пов'язаних з професійною гідністю працівників міліції: категоріальний простір імпліцитних уявлень та науковий статус поняття, структура і зміст професійної гідності як особистісного феномена, взаємозв'язок з особливостями діяльності та організаційними факторами і інше [3]. В той же час характер професійної діяльності має тісний взаємозв'язок з професійною гідністю і визначається як зовнішніми (специфіка професійної діяльності) так і внутрішніми факторами (ціннісним відношенням до себе і до інших як фахівців і до самої професії як цінності).

Аналіз наукових робіт показав, що в цілому під професійною гідністю розуміють переживання особистістю своєї цінності як представника певної професійної групи. Такі переживання ґрунтуються на двох взаємопов'язаних складових: 1) ціннісності ставлення до себе як до фахівця, коли має місце усвідомлення фахівцем своєї професійно-особистісної значущості; 2) ставлення до колег по роботі з повагою.

Що стосується особистісних характеристик фахівця з високим рівнем професійної гідності то їх відрізняють наступні якості: емоційно-позитивне відношення до себе як до особистості і фахівця і до колег по роботі; віра у власний потенціал та ефективність; внутрішній локус контролю; задоволеність процесом діяльності та престиж спеціальності. На жаль сьогодні престижність професії правоохоронця стрімко спадає. Нерідко можна почути негативні вислови в бік працівника міліції з боку пересічних громадян, зі сторінок засобів масової інформації та телевізійних екранів, що не може не позначитись на їх діяльності.

Розглядаючи цю проблему більш ретельно можна стверджувати, що феномен професійної гідності містить когнітивну, емоційно-оціночну, та поведінкову складову. Когнітивний компонент відображає усвідомлення особистістю своєї цінності як фахівця, систему уявлень про професійну поведінку, ціннісно-сміслові утворення, пов'язані з образом Я, як представника певної професійної групи.

Емоційно-оціночний компонент включає переживання особистістю своєї цінності як професіонала, емоційне відношення до ситуацій, які підносять або, навпаки принижують професійну гідність, відношення до колег з повагою.

До змістовних елементів поведінкового компоненту відноситься професійний розвиток та самовдосконалення, регуляція поведінки у відповідності з ціннісним відношенням до себе і до інших як фахівців, а також до професійної діяльності як цінності.

В реаліях сьогодення саме когнітивний та емоційно-оціночний компоненти в структурі професійної гідності працівника міліції набувають найбільш негативних трансформацій. Якщо виділити фактори, що найбільш асоціюються з пониженням професійної гідності працівника міліції, найбільш фруструють її, то до них можна віднести: по-перше – заробітну плату, по-друге – взаємовідносини, що складаються в колективі, з керівництвом та з тим населенням, що контактує з працівником міліції, по-третє – можливість професійного зростання та просування по службі, умови діяльності, статус організації, умови реалізації позапрофесійних цілей. Такий стан справ є однією із причин того, що досить велика частка випускників навчальних закладів МВС України, йдуть з органів внутрішніх справ в інші області, не пов'язані з правоохоронною діяльністю. Щорічно на телебаченні та в газетах з'являється інформація щодо надзвичайних подій пов'язаних з правоохоронцями. Наявна ситуація викликає заклопотаність як у керівного складу МВС України, так й у професорсько-викладацького складу ВНЗ України.

І тут необхідно прийняти до уваги, що якщо не задовольняються основні потреби фахівця у визнанні та схваленні, якщо його діяльність не орієнтована на сенс та цінності, а зводиться до простого реагування на стимули, є надмірно регламентованою та формалізованою, то це буде сприяти виникненню, по В.Франклу, так званої, «екзистенціальної фрустрації». Це часто призводить до розвитку девіантних форм поведінки, сприяє появі суїцидальних тенденцій та професійній деструкції особистості [4]. Звісно ми не маємо можливості суттєво впливати на матеріальні стимули в політично- економічних реаліях сучасної України, але сприяти формуванню взаємовідносин в колективі працівників та з керівництвом на основі гідності та професіоналізму, формувати імідж міліціонера у засобах масової інформації як фахівця, що надає допомогу, охороняє права та свободи пересічних громадян – це завдання, які повинні вирішуватись починаючи з перших кроків професійного становлення фахівця у ВНЗ МВС України.

В контексті аналізу проблеми формування професійної гідності працівника ОВС нам здається важливим провести модифікацію освітнього простору у ВНЗ таким чином, щоб набуття професійно важливих знань, умінь та навичок обов'язково супроводжувалось комплексною професійно-психологічною підготовкою. Програма такої підготовки повинна мати модульну структуру. Цільові модулі, змінюючись від початкових курсів до випускних, в своїй основі повинні мати направленість на розвиток особистісного потенціалу суб'єкта діяльності. Така програма повинна поетапно формувати у молодих фахівців установки на розуміння гуманістичної сутності своєї правоохоронної діяльності, толерантності у ставленні до людей, повазі до їх прав та законних інтересів, відчуття гордості за свою професійну приналежність та відчуття професійної гідності в належному виконанні свого професійного обов'язку.

Список літератури:

1. Асмолов А. Г. Психология личности : учебник / А. Г. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.

2. Любичкая О. А. Структура и содержание профессионального достоинства личности в контексте психологии труда : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / Любичкая Ольга Андреевна. – Хабаровск, 2007. – 18 с.

3. Деркач А. А. Психология развития профессионала : учеб. пособие / А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин, А. К. Маркова. М. : РАГС, 2000. – 124 с.

4. Андросюк В. Г. Професійна психологія в органах внутрішніх справ. Загальна частина : курс лекцій / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, В. С. Медведєв. – К. : УАВС, 1995. – 464 с.

Одержано 16.01.2014

УДК 159.9

Алёна Николаевна Цильмак,

*профессор кафедры криминалистики, судебной медицины и психиатрии
Одесского государственного университета внутренних дел,
доктор юридических наук, профессор*

КЛАССИФИКАЦИЯ ТИПОВ ЖАЛОБЩИКОВ

На основе проведённого исследования предложена классификация различных типов жалобщиков. Представленная классификация типов жалобщиков и их психологическая характеристика помогут понять их внутреннюю суть и способствует нахождению оптимальных способов общения с ними.

Каждый человек для решения своих житейских проблем вправе обратиться в органы власти за помощью. Институт жалобы базируется на принципе вариативности и дает возможность потерпевшему отстоять свои ущемленные интересы, права и свободы. Однако некоторые люди этим злоупотребляют. Даже после всестороннего и объективного рассмотрения их обращений они все равно продолжают писать об одном и том же в различные инстанции и тогда это уже носит характер сутяжничества. Следует отметить, что иногда жалобы носят реальный характер, иногда – корыстный, иногда – вымышленный (являются продуктом собственного умозаключения), а иногда являются следствием акцентуации характера либо психопатологии и т. д.

Сутяжническая деятельность кверулянтов была и есть предметом исследования ученых и врачей. В своих работах психиатры (Krafft-Ebing, 1879; Kraepelin, 1904; Kolle, 1931; Kretschmer, 1934; Heydt, 1952) описывали характеристики пациентов с психическими расстройствами. Jaspers, 1923; Schneider, 1958; McKenna, 1984). Cleirambault (1942) констатировали, что синдром сутяжничества находит свое отражение в бредовых психозах и психопатиях.

Rowlands (1988), Freckelton (1988); Caduff (1995) Stalstrom (1980) изучали настойчивых жалобщиков, которые отстаивают свои права с большой энергией и настойчивостью. В настоящее время, учитывая недостаточное внимание к кверулянтам (лат. *querulus* – жалующийся) они часто не распознаются и остаются вне поля зрения специалистов сферы охраны психического здоровья (Ungvari et al, 1997).

В основном проблемам сутяжничества посвящены труды психиатров. Также описывается склонность к сутяжничеству лиц с акцентуированными чертами характера (А. Е. Личко, К. Леогранд, Н. Шмишек). Однако, с точки зрения юридической психологии, психологическая характеристика типов кверулянтов учеными не рассматривалась.

Изучая содержательную сторону жалоб потерпевших и наблюдая за их поведением во время судебного заседания, мы можем констатировать, что их типология характера, стратегия и стиль поведения различны. Мы считаем, что лиц, обратившихся в суд с жалобой, можно классифицировать в соответствии со степенью устойчивости желания судиться. Таким образом, среди истцов есть:

I. Неустойчивые: а) лица, которые в порыве негативных эмоций написали и подали в суд жалобу, а после того как эмоции улеглись – забирали ее; б) лица, которые прекращают судебные тяжбы спустя некоторое время после начала судебного разбирательства (им надоедает этот процесс).

II. Устойчивые:

2.1. Ситуативно-обусловленные – лица, которые останавливаются на достигнутом, добившись справедливого решения.

2.2. Ригидные – лица, которые не останавливаются на достигнутом и продолжают судиться дабы максимально наказать обидчика.

2.3. Профессиональные – лица, для которых судебные тяжбы становятся профессией, хобби.

Типология неустойчивых и ситуативно-обусловленных жалобщиков проста. Тогда как, классификацию ригидных и профессиональных типов жалобщиков следует рассмотреть более детально.

Таким образом, к самоутверждающему ригидному типу следует отнести: а) **эгоцентричный** – для которого самое основное и главное в его жизни это – он сам, он зациклен на обиде, которая зацепила его гипертрофированное высокое «Я»; б) **эго-зависимый тип** «одевает на себя корону», приписывая себе различные заслуги, достижения, знакомства с выдающимися и значимыми людьми, принадлежность к чему-то либо кому-то значимому, жизненно-важному.

К устойчивым ригидным типам кверулянтам, для которых судебные тяжбы являются средством мести, следует отнести: а) **застревающий тип** – характеризуется бесконечным недовольством процессом рассмотрения жалобы. Он ведет многолетнюю борьбу, сопровождающуюся многочисленными жалобами, апелляциями в высшие инстанции; б) **фанатичный** – увлечен до крайней степени выраженности сутяжнической деятельностью, он полностью подчинен и «растворен» в ней.

К профессиональным жалобщикам следует отнести такие типы, как:

1. Развлекающейся – для него содержание жалобы и процесс ее рассмотрения становится своеобразным хобби, движущим мотивом является – желание занять себя, развлечь.

2. Псевдоальтруист – прикрываясь заботой о другом человеке либо об общественном благе – желает отомстить, наказать своего обидчика «руками» другого человека; либо желает сделать другого человека зависимым от себя, «должным» себе.

3. Жалобщик-террорист – для него главное излагать свое личное мнение и гражданскую позицию по любому вопросу, он достает своими жалобами, посылая их в различные инстанции, возбуждая новые дела, подавая апелляции.

4. Меркантильный – для него содержание жалобы становится своеобразным бизнесом. Он старается получить максимальную выгоду для себя.

5. Правозащитник – это личность, которая отстаивает всеобщность и неделимость всех прав человека, выявляет факты неуважения к человеку и его правам.

Представленная нами классификация типов кверулянтов с точки зрения юридической психологии поможет понять их внутреннюю суть, и поспособствует нахождению оптимальных способов общения с ними.

Список литературы:

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 06.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 : станом на 15.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Ганнушкин П. Б. Клиника психопатий. Их статика, динамика, систематика [Електронний ресурс] / П. Б. Ганнушкин. – Режим доступа: <http://padaread.com/?book=16104&pg=3>. – Название с экрана.

Одержано 16.01.2014

Цільмак О. М. Класифікація типів скаржників

На основі проведеного дослідження запропоновано класифікацію різних типів скаржників. Наведена класифікація типів скаржників і їх психологічна характеристика допоможуть зрозуміти їх внутрішню суть і посприятиме знаходженню оптимальних способів спілкування з ними.

УДК 159.922

Наталія Євгенівна Афанасьєва,

доцент кафедри загальної психології Національного університету цивільного захисту України, кандидат психологічних наук, доцент;

Ігор Олександрович Віденєєв,

доцент кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УСТАНОВКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Роботу спрямовано на дослідження соціально-психологічних установок фахівців правоохоронної системи. Досліджуючи проблему підвищення ефективності та якості юридичної праці, виділено особистісний аспект. Вивчаючи як детермінанти професійної поведінки співробітників ОВС соціально-психологічні установки, досліджено їх зміст і роль у професійній успішності.

Проблема соціально-психологічних установок у професійній діяльності співробітників ОВС відноситься до числа недосліджених і актуальна перш за все з позицій виявлення регуляційних психологічних механізмів юридичної діяльності. Вивчення соціально-психологічних установок фахівців правоохоронної системи, їх типологія в залежності від професійної успішності, характер їх впливу на протікання діяльності працівників ОВС в цілому, є актуальною як у практичному так і в теоретичному плані.

Актуальність дослідження соціально-психологічних установок фахівців правоохоронної системи становить інтерес для професійного відбору, психолого-педагогічної підготовки кадрів ОВС, для визначення парадигми психологічного дослідження юридичної діяльності.

Соціально-психологічні установки впливають поряд з іншими факторами на формування стилю діяльності, визначають цілий ряд стратегій її здійснення. З метою вивчення даних стратегій нами обмежується сфера функціонування соціально-психологічних установок і вводиться поняття професійних установок як специфічної схильності особистості співробітників ОВС до сприйняття, аналізу та оцінці умов, що формуються і функціонують саме при здійсненні певного виду діяльності. Такий підхід до дослідження є актуальним, оскільки дозволяє вивчати специфічні прояви особистості в конкретній діяльності, ізоморфні саме цьому виду професійної діяльності, тоді як соціально-психологічні установки, на відміну від професійних, виникають і функціонують в більш широкій соціальній сфері і характеризують соціально-психологічну поведінку особистості в цілому.

У зв'язку з цим об'єктом нашого дослідження є аттitudні установки особистості. Предмет дослідження: соціально-психологічні установки співробітників ОВС та їх роль у професійній діяльності.

Мета дослідження: на основі вивчення соціально-психологічних установок працівників ОВС із різної мірою успішності у службовій діяльності виявити провідні професійні установки, що визначають успішність юридичної праці.

Професійні установки співробітників ОВС є специфічні схильності фахівців до сприйняття, аналізу та оцінці соціальних стимулів професійного простору, що формуються і функціонують при здійсненні юридичної діяльності. Вони визначають диспозицію особистості фахівця ОВС по відношенню до об'єктів в системі «людина-право», відіграють значну роль в саморегуляції поведінки і дозволяють прогнозувати професійну поведінку співробітника на відносно значний період часу.

Професійні установки співробітників ОВС утворюють мотиваційно-сміслові комплекси і впливають на успішність правоохоронної діяльності.

В ряду професійних установок, які мають значення для успішності співробітників ОВС у правоохоронній діяльності, виділяються: установка на ідентифікацію з професією через зміст, організацію і перспективність юридичної праці, установка на збереження спеціальності, установка на служіння ідеалам правоохоронної діяльності, соціально-перцептивні установки на «схоплювання» логіки розвитку ситуацій міжособистісної взаємодії в системі «людина-право», установка на комунікацію «формального рівня» (підкреслюється емоційна черствість), установка на авторитаризм і директивність у взаєминах з

населенням, установка на конформність поведінки в правоохоронній системі, установки на активність, самоорганізацію і самоконтроль поведінки, установка на самовиявлення. Установки на саморозвиток, творчість у професійній діяльності не є значущими для професійної успішності співробітників ОВС.

Можна стверджувати, що існує два типи особистості співробітників ОВС, які мають різну вираженість інтелектуальних, комунікативних та емоційно-вольових характеристик. I тип особистості – екставертований, самодостатній соціально сміливий. Ця особистість має високий рівень емоційно-вольової регуляції, володіє відносно високим інтелектуальним потенціалом, орієнтована на соціальну нормативність поведінки. II тип особистості – соціально домігантний, авторитарний, агресивний. Ця особистість відрізняється підозрілістю, недовірою до людей, відсутністю творчого початку, зниженим рівнем самооцінки та низьким рівнем саморегуляції і самоконтролю.

Професійна успішність співробітників ОВС позитивно корелює з кількістю покарань, захворюваністю і одночасно не пов'язана з віком, стажем роботи фахівця в органах внутрішніх справ, з наявністю у нього юридичної освіти.

Діагностичний апарат, що з опитувальника 16 РР Кеттела, методики дослідження соціального інтелекту Дж. Гілфорда і М. Салівена, методики вимірювання кар'єрних орієнтацій Е. Шейна, методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, колірної тесту відносин, і самооцінюючої методик, є валідним і надійним для вивчення соціально-психологічних установок співробітників ОВС. Окремі методики з цього діагностичного пакета можуть бути використані з метою прогнозу професійної успішності фахівців правоохоронної системи.

Одержано 10.02.2014

УДК 316.6

Едуард Павлович Дуб,

старший викладач кафедри загальновійськової та гуманітарної підготовки факультету підготовки офіцерів запасу за контрактом Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, кандидат історичних наук, доцент;

Віктор Леонідович Щербак,

викладач кафедри загальновійськової та гуманітарної підготовки факультету підготовки офіцерів запасу за контрактом Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ

Розглянуто проблему соціальної напруженості у військових колективах; проаналізовано фактори, що її викликають; підкреслено її вплив на боєздатність частин і підрозділів Збройних Сил; наведено форми протестних акцій як наслідок впливу цього соціально-психологічного явища на поведінку військово-службовців.

В державних та відомчих документах, що визначають зміст соціально-психологічної роботи в Збройних силах України, чітко формулюються соціальні проблеми в українському війську, які потребують свого постійного, а в деяких випадках негайного вирішення [1; 2; 3]. Тому воєнні вчені в своїх дослідженнях даному аспекту приділяють достатню увагу, пов'язуючи його безпосередньо з боєздатністю армії [4, с. 29].

Поряд з такими загальними проблемами як забезпечення повної соціальної захищеності військовослужбовців, поглиблення процесу демократизації в армії, підвищення особистісної привабливості служби в армії, формування у військових колективах статутних взаємовідносин між воїнами чимало існує і проблем, які носять більш локальний і конкретний характер. До них можна віднести: забезпечення адекватності соціальних пільг та компенсацій тим труднощам та позбавленням у військовій службі, за які ці пільги і компенсації встановлюються; відновлення стимулюючої ролі грошового забезпечення як єдиного джерела матеріального добробуту військових професіоналів і мотивації їх до військової служби; вирішення у війську житлової проблеми; сприяння найскорішій адаптації воїнів до нових для них умов служби та життя; забезпечення нормальних умов служби і життя для військовослужбовців-жінок; діяльність релігійних інституцій в армії та ін.

Однією із серйозних соціальних проблем, що турбує управлінську ланку будь-якої армійської структури, є **соціальна напруженість у військовому колективі**, яка нерідко призводить до небажаних і навіть негативних наслідків.

В структурі такої напруженості російські воєнні вчені називають такий компонент як невдоволеність військовослужбовців різними умовами своєї життєдіяльності, а саме – рівнем життя, службово-професійною діяльністю, системою соціального обслуговування та забезпечення, житлово-побутовими умовами [5, с. 246]. Розглянемо ці фактори більш детально.

Що стосується рівня життя, то йдеться про низьке матеріальне становище воєнних професіоналів, нестане грошове утримання, що викликає постійні матеріальні труднощі, особливо в сім'ях багатодітних військовослужбовців, молодших офіцерів і воїнів контрактної служби.

Невдоволеність у частині військовослужбовців своєю службово-професійною діяльністю викликається незадовільними умовами виконання службової діяльності, низьким матеріально-технічним забезпеченням частин і підрозділів, станом бойової техніки та бойової підготовки, що проявляється у розчаруванні у своїй військовій професії (спеціальності).

Багато хто із військовослужбовців скаржиться на систему соціального обслуговування і забезпечення у війську: на низьку якість санаторно-курортного обслуговування, недоліки у медичному забезпеченні, слабку організацію дозвілля і відпочинку, соціально-культурного побуту.

Має місце невдоволення різних категорій особового складу житлово-побутовими умовами. На сьогодні дві третини кадрових військових вважають, що не вирішеність житлової проблеми суттєво впливає на дисципліну людей і їх ставлення до виконання службових обов'язків. Багато хто із офіцерів (особливо

молодих) і воїнів служби за контрактом безпосередньо пов'язують перспективи своєї подальшої служби у війську з вирішенням саме житлового питання.

На наш погляд, до факторів, що викликають соціальну напруженість у військовому середовищі, слід додати:

- невдоволеність багатьох воїнів діяльністю органів державного і воєнного управління, які, на їх думку, недостатньо турбуються і вживають відповідних заходів що до підвищення соціально-правової захищеності і поширення гарантій, пільг і компенсацій військовослужбовцям;

- не завжди грамотні і адекватні дії і рішення окремих командирів і начальників, коли ними не враховуються стани і можливості особового складу, конкретні обставини і особливості ситуації та інші фактори, що не сприяє згуртованості військового колективу, розуміння воїнами свого командира, налагодженню нормальних взаємовідносин між військовослужбовцями, особливо в ланці «командир-підлеглий»;

- індивідуально-психологічні та інші особливості військовослужбовців. При вивченні соціальної напруженості у воєнному соціумі слід виходити з того, що будь-який армійський колектив складається з людей, які у значному ступені відрізняються один від одного віком, освітою, посадою, вислугою років, професійним і життєвим досвідом, шляхами і способами досягнення своїх цілей, ролями і статусами в колективі, ціннісними орієнтаціями і установками, поглядами і багато чим іншим;

- перманентне реформування Збройних Сил України, яке в нашій країні мабуть ніколи не закінчиться. Справа в тому що воно пов'язане зі скороченням українського війська, яке в свою чергу тягне за собою скорочення чисельності особового складу. Сьогодні військовий професіонал живе в умовах загрози свого дострокового звільнення з лав ЗСУ, він не вбачає чіткої перспективи своєї подальшої служби. В цих умовах військовий фахівець не рідко вимушений шукати собі місце служби і посаду, витрачаючи силу і енергію в боротьбі зі своїми товаришами за право залишитися в лавах української армії, особливо коли він залишається сам-на-сам зі своєю проблемою. Все це негативно впливає на психічний стан і соціальне самопочуття військовослужбовця. Стан стає більш розгублений та песимістичний, самопочуття не відрізняється ані повною впевненістю, ані задоволеністю життям. Все це, безумовно, посилює соціальну напруженість як у військових колективах зокрема, так і у військовому соціумі в цілому.

Соціальна напруженість, як результат впливу вище розглянутих факторів, нерідко призводить до таких негативних наслідків у військовому соціумі, як готовність військовослужбовців до активних не завжди позитивних дій, до акцій протестного характеру, до яких можна віднести:

- прийняття офіцером рішення про дострокове звільнення із лав Збройних Сил України, розрив контрактів воїнів служби за контрактом;

- бажання курсантів вищих військових навчальних закладів звільнитися зі служби під час навчання або відразу після його завершення;

- прагнення до участі у громадських організаціях по захисту прав військовослужбовців;

– наявність конкретних протестних дій (демонстрація військової сили, злочини проти особистості, суїциди, не вихід на службу, групове невиконання наказів, звернення до засобів масової інформації в цілях висвітлення своїх проблем і труднощів та ін.);

– участь у протиправних угодах, розкрадання зброї, бойової техніки і військового майна;

– групові акції протесту військовослужбовців;

– недбале ставлення до виконання службових обов'язків, масові скарги і заяви командирам і т.ін.

Таким чином соціальна напруженість у військовому колективі – це такий його специфічний інтегральний стан, який відображає невдоволеність життєво важливих потреб ряду військовослужбовців і викликає нестабільне функціонування самого військового колективу.

Одержано 10.02.2014

УДК [159.9:351.743](477)

Станіслав Олександрович Ларіонов,

доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ШЛЯХИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС РІЗНИМИ СТОРОНАМИ ЖИТТЯ

Проаналізовано наявність кореляційних зв'язків між показниками задоволеності працівників ОВС різними сторонами життя та ставлень до важливих об'єктів і явищ соціально-професійного оточення. Складено рівняння множинної регресії, які достатньо повною мірою можуть бути використані для прогнозування задоволеності працівників ОВС різними сторонами життя на основі показників кольорового тесту ставлень.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки увага дослідників дедалі більше звертається на категорію психологічної якості життя людини як міри задоволеності особистості функціонуванням у різних сферах [1; 2].

Психологічні аспекти якості життя, на нашу думку, можуть бути розкриті через категорію системи ставлення. Система стійких ставлень особистості розділяється на наступні групи: 1) ставлення людини до суспільства, мікросередовища, до окремих людей. Ставлення до інших людей виникає в міжособистісних контактах і зумовлюється суспільними умовами життя, які складаються історично і проявляються в колективі. Ставлення до інших людей має оцінний характер, в якому інтелектуальне оцінювання залежить від емоційного ставлення до оточуючих; 2) ставлення людини до самої себе (самосвідомість), яке залежить від рівня розвитку здатності оцінювати себе; 3) ставлення до праці та інших видів діяльності; 4) ставлення до речей як продуктів праці [3, с. 460–463; 4].

Питання прогнозу задоволеності працівників ОВС різними сферами життя має неабияку практичну значимість, його вирішення важливо для психологічного супроводження їх службової діяльності, зокрема психодіагностичної та психокорекційної роботи.

Метою дослідження є розробка шляхів прогнозування задоволеності працівників ОВС різними сторонами життя на основі методів математико-статистичного прогнозування.

Був використаний контрольний список понять, які відображають важливі об'єкти і явища соціально-професійного оточення, по мотивах методики І. Соломіна «Колірні метафори». Вказаний контрольний список містив 62 поняття, які досліджуваним було запропоновано оцінити за допомогою методики колірний тест ставлень Бажина-Еткінда. Після цього була проведена методика Люшера, її результати використані для отримання рангових позицій понять контрольного списку.

Поняття подавались опитуваним в неструктурованому вигляді, але для зручності аналізу вони нами були згруповані в такі кластери:

1. Самоставлення: Я-реальний, Я-ідеальний, Я-дитина.
2. Часова лінія, досвід: минуле, теперішнє, майбутнє.
3. Сфера професії: робота, труд, колеги, колектив, начальник, професія, кар'єра, фінанси, матеріальне благополуччя тощо.
4. Сфера сім'ї: батько, мати, супруг(а), діти, домашнє господарство, сім'я, дім, тощо.
5. Сфера дозвілля: захоплення, цікаве заняття, друг, алкоголь, тощо.
6. Соціальні поняття: люди, інформація, управління, реклама, конкуренція, творчість, спілкування, свобода, освіта, тощо.
7. Емоції та стани: задоволення, страх, втома, загроза, хвороба, радість, недовіра, виснаження, конфлікт, роздратування тощо.

В подальшому з отриманими матрицями даних була здійснена процедура кореляційного аналізу τ -b Кендалла (див. табл. 1). Для зручності сприйняття у таблиці залишено 18 понять, рангові позиції яких утворили значимі кореляційні зв'язки із показниками якості життя.

Логіка аналізу представленої у таблиці інформації наступна. Показники якості життя мають метричне представлення (у балах), збільшуються по мірі його зростання. Рангові позиції понять, навпаки, зменшуються із зростанням їх значимості для досліджуваних, тому зворотні кореляційні зв'язки у таблиці свідчать про прямі зв'язки якості життя та значимості соціально-професійних понять, а прямі кореляції вказують на існування зворотних зв'язків.

Так, у досліджуваних працівників ОВС, які задоволені власним попереднім досвідом відмічена суб'єктивна значимість: отримання знань, батьківського авторитету, дитячого еґо-стану та критичного, недовірливого ставлення до оточення.

Задоволеність працівників ОВС теперішнім часом обумовлена: відсутністю владних повноважень (а відповідно і меншим обсягом відповідальності) та дефіцитом інформації, відкиданням її значущості.

Таблиця 1

Характеристика кореляційних зв'язків між ранговими позиціями соціально-професійних понять та показниками якості життя (r_s)

Поняття (ранг)	Задоволеність:				Якість життя
	минулим	теперішнім	майбутнім	соціальна	
невдача	-0,095	-0,014	-0,169	-0,082	-,191(*)
спілкування	0,015	0,045	-,213(*)	0,136	-0,041
радість	-0,162	-0,065	0,135	-,337(**)	-0,169
знання	-,242(*)	0,015	-0,167	-0,112	-0,1
мій батько	-,279(**)	-0,068	-0,095	-0,091	-0,115
повага	-0,186	-0,158	-0,016	-,294(**)	-,305(**)
загроза	-0,102	-0,067	-,223(*)	0,037	-0,04
влада	-0,181	,189(*)	-0,127	0,147	0,074
мистецтво	-0,054	-0,016	-0,047	-,191(*)	-0,122
друг	-0,007	-0,06	0,001	-,251(*)	-,199(*)
сім'я	-0,153	-0,075	-0,051	-,298(**)	-0,102
інформація	-0,001	,212(*)	0,016	0,017	-0,031
зло	-0,056	0,147	-,213(*)	0,051	0,055
гнів	-0,039	-0,079	-,211(*)	-0,133	-0,16
Я-дитина	-,221(*)	0,028	0,093	-0,09	-0,11
недовіра	-,297(**)	-0,166	-0,044	-0,174	-,183(*)
творчість	-0,114	0,108	-0,117	-0,099	-,187(*)
зрада	-0,073	0,102	-0,161	,197(*)	0,09

Прогноз задоволеності працівників ОВС майбутнім життям пов'язаний з: широким колом спілкування, усвідомленням наявності стресорів (загроз, зла, гніву) та готовністю до боротьби з ними.

Задоволеність працівників соціальною стороною життя обумовлюється: переживанням позитивних емоцій (радість), афіліативними тенденціями (прагнення до поваги референтною групою, наявність кола друзів та сім'ї, негативне ставлення до зрад), розвиненими культурними інтересами (мистецтво).

Загальний показник якості життя пов'язаний із віднесенням на перші рангові позиції таких понять: невдача, повага, друг, недовіра та творчість.

В подальшому ході дослідження були враховані рівняння множинної регресії для показників психологічної якості життя. В якості залежної перемінної були прийняті показники якості життя, незалежними змінними виступили рангові позиції важливих соціально-професійних понять.

Був використаний покроковий метод (stepwise), який полягає в оцінці зміни частки впливу незалежної перемінної на критерій при появі у рівнянні регресії інших незмінних перемінних. Якщо вплив змінної, яка включається до рівняння, стає надто слабким, вона виключається з рівняння. Максимальний поріг включення перемінних до рівняння дорівнював ($p=0,05$).

1. Задоволеність минулим, рівняння регресії пояснює 42 % дисперсії показника залежної перемінної впливом незалежних перемінних ($R^2=0,423$):

$$= 5,074 - 0,414(\text{задоволення}) - 0,341(\text{недовіра}) - 0,301(\text{загроза}) + 0,260(\text{неприємності})$$

2. Задоволеність теперішнім – рівняння не складено.

3. Задоволеність майбутнім, $R^2=0,410$:

= 4,516 – 0,07(спілкування) – 0,078(мій батько) – 0,08(творчість) – 0,064(реклама)
+ 0,122(хвороба)

4. Задоволеність соціальною сферою життя – рівняння не складено.

5. Психологічна якість життя, $R^2=0,370$:

= 26,717 – 0,887 (повага) – 0,458 (гнів) + 0,612 (домашнє господарство)

Отримані регресивні рівняння доцільно використовувати у практиці експрес-діагностики та психологічної корекції працівників ОВС.

Список літератури:

1. Баранова А. В. Социально-психологические факторы оценки качества жизни / А. В. Баранова, В. А. Хащенко // Ежегодник Российского психологического общества : Материалы 3-го Всероссийского съезда психологов. – Т. 1. – СПб. : СПбГУ, 2003. – С. 293–297.

2. Субетто А. И. Качество жизни: грани проблемы / А. И. Субетто. – СПб. : СПбГУ, 2004. – 169 с.

3. Мясищев В. Н. Психология отношений : избр. психол. тр. / В. Н. Мясищев. – М. : Ин-т практ. психологии ; Воронеж : МОДЕК, 1995.– 356 с.

4. Ломов Б. Ф. Психическая регуляция деятельности : избранные труды / Б. Ф. Ломов. – М. : Ин-т психологии РАН, 2006. – 624 с.

5. Шмелев А. Г. Психодиагностика личностных черт / А. Г. Шмелев. – СПб. : Речь, 2002. – 480 с.

Одержано 10.02.2014

УДК 159.94.35

Микола Георгійович Логачев,

доцент кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФЕМІНІЗАЦІЇ ТА ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У ПОЛІЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Розглянуто основні гендерні проблеми, пов'язані зі службою жінок у правоохоронних органах. Проаналізовано основні тенденції стосовно професійної діяльності жінок-поліцейських у різних країнах світу та шляхи запобігання гендерної дискримінації.

Фемінізація (від лат. femina – жінка) – це зростання ролі жінок у суспільстві. Важливу роль у цьому процесі грає фемінізм – громадсько-політичний рух, який виник в XVIII столітті у Європі.

Особливу актуальність проблеми фемінізації, гендерної дискримінації та «чоловічого шовінізму» представляють для правоохоронних органів. Про наявність гендерного дисбалансу у цій сфері свідчить офіційна статистика. Так, у

США жінки складають 46,5 % працюючого населення країни, а у поліції лише 11,2 %; у Франції 59,8 % державних службовців - це жінки, але серед персоналу МВС вони складають тільки 33,1 %.

Фахівці вважають, що професії де жінок працює менше 33 % – відносяться до категорії «чоловічих», а ті, де їх більше 66 % – є «жіночими». Згідно зі статистичними даними Міжнародної асоціації жінок-поліцейських (International Association of Women Police) та жінок-поліцейських Європи (European Network of Police Women) кількість жінок-поліцейських у регіонах світу суттєво відрізняється. Наприклад, самий високій рівень жінок є у поліції Південно-Африканській Республіці – 29 % та Нікарагуа – 27 %. У розвинених країнах жінки-поліцейські складають: Сінгапур-19,1 %, Швеція та Канада – 18 %, Бельгія – 15 %, Греція та Чехія – 12 %, Китай – 11,3 %. У перехідних країнах і тих, що розвиваються відповідно: Сьєрра-Леоне – 15 %, Венесуела – 10 %, Румунія – 8 %, Шрі-Ланка – 5,3 %, Таїланд – 5,0 %, Індія – 2 %.

Таке положення обумовлено тим, що служба у поліції є чоловічою роботою, оскільки асоціюється зі злочинами, реальною небезпекою та застосуванням сили (S. E. Martin, N. C. Jurik; 2006) [1].

Іншу позицію стосовно проблеми фемінізації поліції займає відомий фахівець у галузі правоохоронної діяльності О. М. Бандурка, який констатує, що «гуманізація діяльності органів внутрішніх справ на сучасному етапі розвитку суспільства, посилення соціальної спрямованості їх роботи викликає необхідність розширення представництва в них жінок» [2, с. 102].

Організація з безпеки та співпраці у Європі (Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE), Бюро з демократичних інститутів та правам людини (Democratic Institutions and Human Rights, ODHR), Женевський центр з демократичного контролю над збройними силами (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, GCDCAF) та ряд дослідників (S. N. Anderlini, 2004; S. Mehta, 2007), відзначають, що жінки-поліцейські мають ряд переваг перед своїми колегами-чоловіками.

На користь набору та збереженню на службі у поліції жінок свідчить і такий фактор, як висока вартість судових витрат. Так, в США чоловік-поліцейський обходиться платникам податків у 2,5–5 разів дорожче, ніж жінка-поліцейський, через витрати за судовими позовами про надмірне застосування сили (K. Lonsway, 2003) [3].

Ці висновки підтверджує тенденція стійкого зростання числа жінок, бажаних поступити на службу у поліцію.

Цьому також сприяло прийняття Генеральною Асамблеєю ООН «Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок», яка на законодавчому рівні закріпила рівні права людини незалежно від полу, у тому числі і у професійній діяльності. Завдяки цьому жінки отримали право на звернення до суду із позовом до керівництва департаментів поліції, які застосовують дискримінаційну практику. Так, у США суд задовольнив позов лейтенанта поліції Д. Гленн-Девіс до Департаменту поліції Окленду (штат Каліфорнія) керівництво

якого відмовило їй у призначенні на посаду капітана поліції у зв'язку з вагітністю, та зобов'язав сплатити 150,000\$ втраченого заробітку та 1,85 млн \$ компенсації за шкоду спричиненою діловою репутації та кар'єрі.

Про позитивні результати фемінізації правоохоронних органів свідчать наступні факти. Згідно даних Бюро судової статистики США (Bureau of Justice Statistics USA) у 1970 році жінок-поліцейських було лише 2 %, в 1987 р. – 7,6 %, 1991 р. – 9 %, а у 2007 р. вже 12 %. Аналогічна динаміка має місце у поліції Канади, де з 1980 р. чисельність жінок-поліцейських зросла у дев'ять разів. Кількість жінок у поліції Англії та Уельсу підвищилась з 16 % у 1999 р. до 25 % у 2009 р. У Російській Федерації в 2005 р. 21,9 % посад середнього та старшого керівного складу органів внутрішніх справ займали жінки (1996 р. – 14,2 %). [4].

У більшості досліджень, присвячених службі жінок у поліції, одним з центральних є питання про професійну гендерну сегрегацію, або дискримінацію. Так, дослідження В. R. Price (1996) показало, що дискримінації на службі піддавалися 92 % жінок-поліцейських афро-американок і 57 % білих жінок-поліцейських. Більшість з них вказали на те, що дискримінація жінок в поліції США існує на двох рівнях – стать і раса [5].

Домінування чоловіків у керівництві поліції створює перешкоди для професійного і кар'єрного росту жінок. Наприклад, в Департаменті поліції Нью-Йорка (NYPD) кількість жінок-поліцейських серед сержантів складає 5,7 %, а серед лейтенантів і капітанів – лише 1 %. У Австралії жінки складають майже 16 % персоналу поліції, але серед сержантів їх лише 1,2 %, серед інспекторів – 1,3 %. У Канаді жінки займають лише 5 % посад старших офіцерів та 9 % унтер-офіцерів поліції. Аналогічне положення і у поліції Ірландії, де жінки складають 21,3 % персоналу, але серед керівного складу помічник комісара – 8,3 %, старший суперінтендант – 5,7 %, керівник підрозділу – 5,3 %, інспектор – 6,6 %. У Нігерії всі 5 посад заступника Генерального Інспектора поліції займають чоловіки, з 19 посад помічника Генерального Інспектора поліції офіцери-жінки займають лише дві, з 67 посад комісара поліції – 9, з 88 заступника комісара – 3, з 222 посад помічника комісара – 13.

Гендерна дискримінація, сексуальні домагання, відсутність перспектив кар'єрного росту є негативними факторами, які суттєво знижують ефективність професійної діяльності жінок-поліцейських.

Список літератури:

1. Martin S. E. and Jurik N. C. The Nature of Police Work and Women's Entry Into Law Enforcement / S. E. Martin, N. C. Jurik // *Doing Justice, Doing Gender: Women in Legal and Criminal Justice Occupations.* – Sage Publications, 2006.
2. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / О. М. Бандурка. – Х. : Основа, 1996. – 398 с.
3. *Hiring & Retaining More Women : The Advantages to Law Enforcement Agencies* / Lonsway K. et al. – National Center for Women and Policing, 2003.

4. Романова В. В. Правовое регулирование службы женщин в органах внутренних дел Российской Федерации / В. В. Романова // Право и государство. – 2006. – № 5. – С. 50–61.

5. Female Police Officers in the United States / B. R Price // From Policing in Central and Eastern Europe: Comparing Firsthand Knowledge With Experience From the Wet. – 1996.

Одержано 10.02.2014

УДК 159.9(477)

Наталія Едуардівна Мілорадова,

професор кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент;

Галина Вікторівна Попова,

доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФЕСІОГЕНЕЗ ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Проаналізовано особливості, напрямки, результати та сутність поняття «професіогенез особистості»; розглянуто співвідношення поняття «професіогенез» з іншими поняттями, що відображають сутність особистісних змін у процесі професійної підготовки і діяльності.

Проблема професійного становлення фахівця в даний час є однією з найбільш актуальних, оскільки вона тісно пов'язана зі всезростаючої потребою суспільства в активній, цілеспрямованій, адаптованій у соціальному середовищі, здатної до продуктивної діяльності особистості. Нині, в умовах невинного технологічного прогресу відбувається неминуча трансформація значимих для людини цінностей, мотивів, професійних позицій та переконань – як можливий шлях оптимальної професійної реалізації особистості. Дослідження професійного становлення особистості є значущим не тільки в контексті розробки соціально-психологічних умов процесу соціалізації, а й у контексті проблем самовизначення та самоактуалізації індивіда, генезису його мотиваційно-потребуючої сфери, психології здібностей.

Вивчення соціально-психологічних особливостей становлення особистості професіоналів привертає увагу дослідників безпосередньо у зв'язку з виникненням і швидким розвитком таких областей практики як профорієнтація, профвідбір та атестація кадрів, а також відповідно до явної необхідності психологічного забезпечення професійної освіти і професійної адаптації.

Теоретико-методологічною основою дослідження професійного становлення особистості стали праці вітчизняних та зарубіжних авторів: положення про розвиток та формування особистості (О. Г. Асмолов, Л. І. Божович, Л. Ф. Бурлачук, Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко та ін.); ідеї системного підходу до вивчення психічних явищ (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, Б. Ф. Ломов та ін.); концепції особистості як суб'єкта власної життєтворчості (К. О. Абульханова-Славська, М. Й. Боришевський, М. Р. Гінзбург, С. Л. Рубінштейн, М. В. Савчин, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко та ін.); засади акмеологічного підходу до проблем професійного самовизначення, самореалізації особистості (А. О. Деркач, Є. А. Клімов, Н. В. Кузьміна, Л. Е. Орбан-Лембрик, А. А. Реан та ін.); професіогенетичний підхід в дослідження діяльності (В. О. Бодров, А. І. Галактіонов, В. А. Вавілов, О. П. Єрмолаєва); ідеї про зміст та значення професійної соціалізації особистості (А. Л. Журавльов, В. В. Москаленко); загально-психологічні та соціально-психологічні ідеї про структуру і розвиток ціннісно-сислової та мотиваційної сфери особистості (О. О. Бодальов, Д. О. Леонтєв, О. М. Леонтєв, Р. Мей, В. П. Москалець, О. П. Саннікова, Л. В. Сохань, Н. В. Чепелева, В. Е. Чудновський, В. Франкл, І. Ялом та ін.); теоретичні засади вивчення психологічної готовності до професійної діяльності (Г. О. Балл, М. Й. Варій, Л. А. Кандилович, М. С. Корольчук, М. Д. Левітов, В. О. Моляко, Л. Е. Орбан-Лембрик, Н. А. Побірченко, М. Л. Смульсон, В. В. Стасюк та ін.); психологічні аспекти професійного становлення особистості правоохоронців та представників інших силових структур (Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Б. І. Бараненко, О. М. Бандурка, В. І. Барко, С. П. Бочарова, В. В. Вареник, Л. Ф. Железняк, Г. Є. Запорожцева, О. В. Землянська, Ю. Б. Ірхін, Л. І. Казміренко, Ю. А. Калагін, А. Г. Караяні, Я. Ю. Кондратьєв, В. О. Лефтеров, О. А. Матеюк, В. С. Медведєв, С. М. Миронець, Л. І. Мороз, В. І. Осьодло, О. В. Тимченко, О. М. Цільмак, Г. О. Юхновець, С. І. Яковенко та ін.).

Сучасні дослідники для позначення особистісних змін, які відбуваються в процесі засвоєння і здійснення професійної діяльності і обумовлені характером цієї діяльності все частіше використовують поняття «професіогенез», який розглядається як цілісний безперервний процес становлення особистості фахівця, що починається з моменту вибору і прийняття майбутньої професії і закінчується, коли людина припиняє активну трудову діяльність. Поняття «професіогенез», тісно пов'язане з іншими усталеними у світовій і вітчизняній психології поняттями: «професійне самовизначення», «професійне становлення», «професіоналізація», «професійний саморозвиток», «професійний статус», «професіоналізм», «професійна ідентичність» «професійна самореалізація» тощо. Ці поняття відображають суть особистісних змін в ході професійної підготовки і діяльності [3; 4].

У літературі зазвичай виділяють два напрямки професіогенезу особистості: формування внутрішніх засобів професійної діяльності, що включають спеціальні знання, уміння і навички, мотиваційні аспекти професійної діяльності, професійні риси характеру, здатність до професійного спілкування, рефлексію, інтелектуально-творчі якості, адекватний індивідуальний стиль професійної діяльності формування і засвоєння зовнішніх (соціальних) засобів професійної

діяльності, супроводжується накопиченням певних соціальних регуляторів в даному професійному співтоваристві, освоєння соціального простору професії, відповідних матеріалів та інформаційних засобів професійної діяльності. Результатом професіогенезу є досягнутий особистістю рівень професіоналізму, тобто професійної зрілості особистості. Дана характеристика є інтегральним утворенням і, на думку цілого ряду дослідників, включає особистісну, соціальну та діяльнісну зрілість фахівця [2].

Професіогенез можна визначити як систему внутрішніх закономірностей розвитку, що описують професійну динаміку в різних координатах: «по вертикалі» (індивідуальне формування професіоналізму), «по горизонталі» (соціальна та галузева структура професій) і по етапах (історичне становлення професійних типів і інструментів).

Поняття «професіогенез» тісно пов'язане з поняттями «філогенез» і «онтогенез» і вживається для підкреслення якісної особливості людського розвитку. Якщо «філогенез» співвідноситься з еволюційним розвитком роду, а «онтогенез» – біологічним розвитком індивіда з моменту його народження до кінця життя, то професіогенез характеризує розвиток особистості через удосконалення професійної діяльності.

Враховуючи динамічний характер цього процесу, якісні особливості філогенетичного та онтогенетичного розвитку людини, а також роль у ній трудової діяльності Ф. І. Галактіонов і В. А. Вавілов визначили всю сукупність проблем становлення професіонала терміном «професіогенез». Вони розглядають професіогенез як процес професіоналізації суспільства, що характеризується:

- вдосконаленням якості професійної праці, його безпеки, ефективності, екологічності та психологічної привабливості;
- суспільним визнанням статусу професіонала, як фахівця вищого рівня майстерності, орієнтованого на повне задоволення потреб споживача;
- затвердженням професії як соціального інституту, відповідального за:

1) систематизацію практичного досвіду для наукового осмислення професійної праці як духовного творіння; 2) поширення кращих зразків праці (у тому числі професійних прийомів і прогресивних технік) для перманентного підйому загального рівня професійної майстерності; 3) накопичення і розвиток спеціальних знань для їх передачі наступному поколінню; 4) збереження морально-етичних цінностей праці для формування професійної етики суспільного служіння [1].

Таким чином теорія професіогенезу описує характер, особливості та психологічний зміст процесів взаємодії людини, суспільства і держави в професійному просторі, виявляючи історично виникаючі форми, інформаційно-психологічні механізми та закономірності, що зумовлюють розвиток людини, соціальний та науково технічний прогрес.

Список літератури:

1. Вавілов В. А. Професіогенез: поняття и подход / В. А. Вавілов, А. И. Галактионов // Проблемы инженерной психологии : материалы VII все-союз. конф. (Ленинград, 1990 г.). – Л., 1990. – С. 28.

2. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера : [монографія] / В. І. Осьодло. – К. : Золоті Ворота, 2012. – 463 с.

3. Цільмак О. М. Професіогенез компетентності фахівців кримінальної міліції: теорія та практика : монографія / О. М. Цільмак ; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – О. : ОДУВС, 2011. – 432 с.

4. Яворська Г. Х. Професіогенез як механізм становлення і розвитку соціально-професійної зрілості майбутніх працівників міліції / Г. Х. Яворська // Наука і освіта. – 2005. – № 1 – С. 34–44.

Одержано 16.02.2014

УДК 159.9

Ольга Миколаївна Пасько,

доцент кафедри психології та педагогіки

Одеського державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ГНОСЕОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто гносеологічну готовність працівників соціономічної сфери діяльності. Визначено підвиди цієї готовності (творча, конструктивна та реконструктивна) й зазначені провідні здібності та якості, які її детермінують.

Сучасний стан розвитку та становлення нашої держави характеризується сукупністю змін в економічній, політичній, соціальній та економічній діяльності, що у свою чергу не може не впливати на рівень та якість вимог, які висуваються до працівників міліції. Актуальність теми обумовлюється необхідністю дослідження професійної готовності з метою встановлення чітких критеріїв відповідності правоохоронців до певної посади.

Гносеологічна готовність забезпечується постійним пізнанням та самопізнанням працівників у процесі виконання функціональних обов'язків та обумовлює безперервність розумових процесів. Даний вид готовності розглядався у наукових публікаціях наступних вчених: І.Ф. Головіної, О. М. Кокун, Л. О. Махотнюк, О. В. Полозненко, Г. Ф. Сударевої, Т. Б. Тіщенко, О. С. Толкова, В. І. Уруського, О. В. Хуртенко та ін.

У науковій літературі у більшості випадків вчені розглядають когнітивну готовність, але ми вважаємо, що більш широкоаспектно охоплюється зміст даної категорії саме терміном гносеологічна готовність. Для підтвердження цього звернімося до тлумачних словників, які під поняттям когнітивний розуміють: той, що відноситься до пізнання, до функцій мозку, які забезпечують формування понять, оперування ними та отримання висновків [1]; пов'язаний із пізнанням, мисленням [2]; пізнавальний та відповідний пізнанню [3] та ін. Гносеологічний: теорія пізнання, розділ філософії, що вивчає джерела, форми і методи наукового пізнання, умови його істинності, здібності людини пізнавати

дійсність [1]; розділ філософії, в якому вивчаються джерела, форми та процес наукового пізнання [4].

Отже, виходячи із тлумачення понять когнітивний та гносеологія, видно, що їх предметом дослідження є пізнання, проте, друге поняття розглядається у більш широкому розумінні, оскільки пов'язане також із процесами пізнання. Виходячи із даного положення, ми пропонуємо розглядати саме гносеологічну готовність.

Науковці гносеологічну готовність розглядають як процес пізнання у професійній діяльності, що сприяє високому рівню професіоналізму. Тільки ряд вчених (Л. О. Махотнюк, В. І. Уруський, О. М. Кокун) визначають компоненти даної готовності (знання, здібності) проте, характеризують їх як поняття гносеологічної готовності. Тому ми вважаємо, що гносеологічна готовність відповідно до структурно-логічної моделі, також слід характеризувати через її компоненти (здібності та якості).

У свою чергу дана готовність складається із підвиду – творча, конструктивна та реконструктивна. Дані підвиди характеризується провідними здібностями та якостями.

Творча готовність пов'язана із використанням власного творчого потенціалу та різноманітними інноваційними технологіями при виконанні професійних обов'язків. Характеризується особливостями індивідуального підходу при розв'язанні кожного конкретного професійного завдання та можливістю креативного та інноваційного підходу до професії. Тому, ми визначаємо, що даний вид готовності забезпечується провідними здібностями та якостями.

Здібності: абстрактно та глобально мислити, виходячи за межі встановлених стереотипів; використовувати новітні технології; застосовувати різноманітні прийоми поведінки у різних типових ситуаціях; приймати створювати принципово нові ідеї, які відрізняються від традиційних або прийнятих схем мислення; приймати нетривіальне і доцільне рішення при вирішенні проблеми; до варіативних можливостей поведінки та ін.

Якості: креативність; гнучкість; ініціативність; кмітливість; оригінальність (нестандартність); самостійність.

Отже, творча готовність забезпечує спроможність працівника мислити за межами встановлених стереотипів та визначати новітні шляхи, прийоми та способи вирішення професійних завдань.

Конструктивна готовність як підвид гносеологічної реалізується у вигляді поступового осмислення, здійснюючи до певних етапів, процесів, будуючи при цьому певну лінію поведінку.

Слід зазначити, що у науковій літературі конструктивна готовність не висвітлюється. Частково вона характеризується як конструктивне мислення. У зв'язку із цим ми вважаємо таке положення не допустимим та пропонуємо розглядати конструктивну готовність як підвид гносеологічної. Конструктивна готовність передбачає наявність поступового, поетапного обмірковування, що забезпечить якісний кінцевий результат.

Здібності до: коротко, але чітко висловлення думки; ефективних та логічних дій; розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації; широкого

кругозору та осмислення ситуації й прийняття вірного рішення; високого рівня операцій мислення (аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизації, класифікації, систематизації); послідовного рішення мисленевих завдань; визначення методів вирішення проблеми.

Якості: прогностичність; проникливість; кмітливість; дедуктивність; послідовність; логічність.

Реконструктивна готовність визначається як можливість варіювати працівникові у певних методах вирішення проблеми, від загального до єдиного та навпаки, використовуючи логічні умовиводи.

Реконструктивна готовність також не висвітлена на науковому рівні, що на нашу думку не є доцільним. Оскільки даний підвид гносеологічної готовності передбачає можливості особистості варіювати у мисленні від множинного до єдиного, що забезпечує можливість бачити те основне, яке потрібно для вирішення професійних обов'язків. Зазначена готовність має у своєму складі провідні компоненти – здібності та якості.

Здібності: діяти всупереч шаблонів; визначати із загального єдине; із великої кількості способів знаходити один вірний.

Якості: поміркованість; розсудливість; допитливість; варіативність; уважність; спостережливість.

Реконструктивна готовність забезпечує здатність особистості виконувати професійні обов'язки у різних послідовностях.

Таким чином, ми пропонуємо даний вид готовності визначати як гносеологічна, а не когнітивна, оскільки виходячи із тлумачення даних термінів перший має більш широке та всеохоплююче розуміння. Гносеологічна готовність як різновид професійної готовності складається із підвидів (творча, конструктивна та реконструктивна).

Також слід зазначити, що гносеологічна готовність забезпечується провідними здібностями та якостями, які потребують детального дослідження та постійного уточнення.

Список літератури:

1. Толковый словарь иноязычных слов / [сост. Л. П. Крысин]. – М. : Эксмо, 2008. – 944 с.
2. Большой толковый словарь русского языка / [гл. ред. С. А. Кузнецов]. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.
3. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. – М. : Сов. Энцикл., 1983. – 840 с.
4. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка / [сост. Т. Ф. Ефремова]. – М. : Дрофа, 2000. – 1233 с.

Одержано 10.02.2014

УДК 343.971:159.99

Сергій Олександрович Шевцов,

заступник начальника науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при ГУМВС України в Харківській області, кандидат педагогічних наук

ПСИХОЛОГІЯ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ

Розглянуто питання, пов'язані з професійно-психологічною підготовкою працівників Експертної служби України. Акцентовано увагу на необхідності підготовки працівників експертних підрозділів до розуміння і врахування психологічних аспектів під час здійснення своєї діяльності, до подолання психологічних труднощів на шляху вирішення професійних завдань. Виражено думку про органічне доповнення спеціальної підготовки експертів елементами психологічної підготовки, що сприятиме набуттю справжньої професійної майстерності.

В умовах реформування діяльності органів внутрішніх справ однією з найважливіших є проблема підвищення рівня професійної компетенції працівників, зокрема працівників Експертної служби.

У діяльності працівників ОВС головне – робота з людьми, до якої належить низка взаємозалежних аспектів: вивчення й діагностика людей, установлення і розвиток психологічних контактів із ними, впливовість на них і т. ін.

Отримання психологічних знань стає необхідністю для працівників оперативних, слідчих і експертних підрозділів. Постійне спілкування з людьми, які є носіями негативних психічних якостей, необхідність з'ясовувати факти й обставини, що викликають негативні емоції, – усе це істотно ускладнює процес пізнання і може призвести до помилок.

Професія експерта належить до найбільш складних і відповідальних серед різних напрямків роботи ОВС. Експерт повинен бути висококваліфікованим спеціалістом, з широкою загальною ерудицією, глибокими професійними знаннями та стійкими уміннями і навичками, оскільки від його висновків залежить вирішення тієї чи іншої справи та розв'язання різноманітних проблем, що виникають у сучасному суспільстві.

Серйозною перепорою на шляху становлення експерта як професіонала своєї справи – є відсутність психологічної підготовки в системі професійної підготовки експертів, що мають забезпечувати якісний аналіз інформації про правопорушення та причини їх виникнення. Тому професійна компетентність експерта повинна базуватися на єдності професійних знань і вмінь, соціально-психологічних настанов, особистісних якостей.

Професійно-психологічна підготовленість експерта-професіонала – це його підготовленість до розуміння й врахування психологічних аспектів при здійсненні своєї професійної діяльності, до подолання психологічних труднощів на шляху вирішення професійних завдань. Вона органічно доповнює його спеціальну обученість й сприяє набуттю справжньої професійної майстерності.

Професійна діяльність експертів висуває особливі вимоги до особистісних якостей працівників, у першу чергу до професійно важливих. Особливості цієї діяльності вимагають розвитку емоційно-вольової стійкості у працівників, формування в них психологічної надійності при впливі стресових чинників.

Психологічна підготовленість є складовою частиною професійної майстерності працівників. Це сукупність сформованих і розвинених психологічних характеристик працівника, що відповідають специфічним і важливим психологічним особливостям службової діяльності і є однією з необхідних передумов її здійснення. Психологічна підготовка працівників Експертної служби повинна бути організована як цілеспрямований процес впливу на особистість із формування, розвитку й активізації необхідних якостей, що обумовлюють успішне, ефективне виконання нею службових завдань.

Сама професійно-психологічна підготовка обумовлена особливостями службової діяльності працівників. Відповідно до цього зміст професійно-психологічної підготовки має характеризуватися чітко вираженою професійною спрямованістю.

Сприйняття зовнішнього вигляду людини, вираження його емоцій збуджує відповідні емоційні переживання і реакції в людей і відіграє важливу роль у людському спілкуванні. Володіння й уміння читати виразні рухи припускає тонке розуміння відтінків і нюансів у вираженні обличчя, жестах, позах і рухів тіла іншого. Розпізнати індивідуально-психологічні особливості людини можна за мімікою – виразними рухами м'язів обличчя; за пантомімікою – виразними рухами тіла; за фізіологічними реакціями, що супроводжують емоції, – судинними, дихальними, секреторними; за особливостями будови тіла, рисами обличчя, рисунками кисті рук, пальців і за іншими природно-біологічними ознаками. Вивчення і систематизація даних про характерні відмінності зовнішнього вигляду людей і особливості їхніх виразних рухів є змістом візуальної психодіагностики як науково-практичного напрямку психології роботи з людьми.

Вважаємо, що досвідчений експерт-криміналіст повинен знати про враження, що отримані від його дій, ходи, жестів, міміки, мови різними «аудиторіями».

Закономірності психологічної науки полегшують розробку заходів, які усувають або істотно знижують дії негативних умов пізнання, створюють такі умови діяльності, що захистять від помилок при сприйнятті, оцінці фактів з боку працівників. Знання психологічних особливостей правопорушників і причин здійснення ними правопорушень має велике значення для удосконалення як оперативно-розшукової, слідчої, так і експертної діяльності ОВС, а також підвищення їхньої ефективності.

На сьогодні існує нагальна потреба у визначенні найбільш актуальних питань (завдань) організації професійно-психологічної підготовки працівників Експертної служби МВС України з метою їх опанування та впровадження у практичну діяльність. До таких завдань слід віднести:

– забезпечення можливості застосування основ психології у практичній діяльності працівників Експертної служби;

– систематизацію знань, умінь і навичок у галузі психології, необхідних для роботи працівників Експертної служби;

– розкриття можливостей практичного використання набутих професійно-психологічних якостей працівниками Експертної служби;

– орієнтування працівників Експертної служби в широкому діапазоні додаткових можливостей оволодіння навичками: організації взаємин із колегами і підлеглими; вербальної і невербальної комунікації; емоційної саморегуляції; внутрішнього переконання; професійно-психологічного спостереження; візуальної психодіагностики; методики складання психологічного портрета (профілю) злочинця;

– розширення меж освіченості працівників Експертної служби з питань: психології та типології особистостей злочинців; особливостей ознак кримінального світу та кримінальної субкультури; можливостей судово-психологічної експертизи; психології управлінської діяльності керівного складу.

Фахова робота в Експертній службі потребує глибоких спеціальних знань, широкого світогляду, вміння діяти в нестандартних ситуаціях, відповідної психологічної підготовленості та ін.

Важливим чинником формування висококваліфікованих фахівців для Експертної служби МВС України є пізнання і компетентне використання психологічної специфіки особистості в контексті професійної діяльності.

Список літератури:

1. Бандурка А. М. Юридическая психология : учебник / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 596 с.

2. Васьковская С. В. Психологические условия формирования профессионального самосознания будущего учителя : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Васьковская С. В. – К., 1987. – 136 с.

3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.

4. Ісаєнко М. М. Формування комунікативних умінь у курсантів закладів освіти МВС : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ісаєнко М. М. – О., 2002. – 21 с.

5. Морозов А. С. Формування правової культури у майбутніх працівників міліції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Морозов А. С. – Тернопіль, 1999. – 18 с.

6. Тимченко А. В. Прикладная психология в практике правоохранительной деятельности (в схемах и таблицах) : учеб. пособие / А. В. Тимченко, В. Е. Христенко. – Харьков : Одиссей, 2004. – 448 с.

Одержано 10.02.2014

УДК 159.9

Олег Артурович Ярещенко,

доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту;

Геннадій Федорович Горпинич,

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОСОБИСТОЇ ОХОРОНИ ДО ДІЙ В УМОВАХ ВИНИКНЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ З ОХОРОНЮВАНОЮ ОСОБОЮ

Розглянуто психологічну підготовку у професійній підготовці тілоохоронців. Установлено, що важливою складовою психологічної підготовки тілоохоронців можна вважати ідеомоторні тренування.

В час, коли країна знаходиться на етапі складних економічних та політичних перетворень, правоохоронні органи повинні особливу увагу приділяти вирішенню питань, пов'язаних із захистом та охороною життя людини, забезпеченням її основних прав та свобод. Виходячи з Законів України «Про міліцію», «Про забезпечення безпеки учасників кримінального процесу», «Про статус суддів» на працівників правоохоронних органів покладаються обов'язки тілоохоронців. Однак розробці шляхів підвищення ефективності дій працівників особистої охорони при виникненні екстремальних ситуацій з охоронюваною особою в сучасній психологічній науці поки що приділено недостатньо уваги.

Професія тілоохоронця (лат. profession – «об'являю своєю справою») відноситься до категорії екстремальних, тобто пов'язаних з постійною небезпекою та підвищеним ризиком. Тому професійна підготовка тілоохоронця є комплексною, що складається з декількох спеціальних видів (рис. 1).

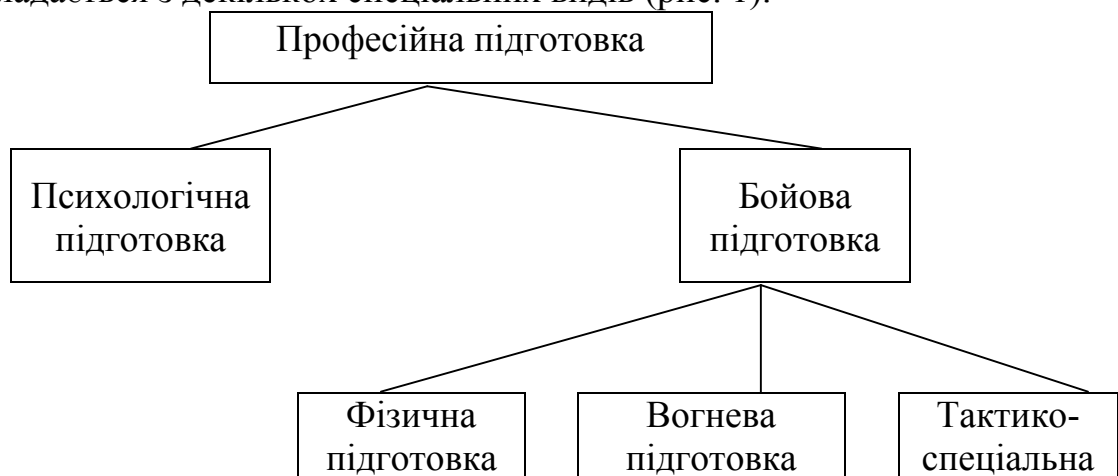

Рис. 1. Основні складові професійної підготовки тілоохоронців

Професійна діяльність тілоохоронця пов'язана із застосуванням службової (табельної) зброї при виникненні екстремальної ситуації. Професійний статус тілоохоронця, високий рівень відповідальності та специфіка діяльності вимагають від нього високого рівня не тільки спеціальної фізичної і вогневої підготовленості, певних знань і вмінь щодо системи «людина-зброя», але й особливої загартованості психіки.

Ось чому в професійній підготовці тілоохоронців особливе місце займає їх психологічна підготовка. Психологічну підготовку можна визначити як багатовекторний комплекс заходів, спрямований на формування в тілоохоронців наступних професійно важливих якостей:

- психологічної урівноваженості;
- емоційно-вольової загартованості;
- вміння долати страх та інші негативні психічні стани;
- вміння адекватно реагувати на психологічні і фізичні навантаження;
- вміння не розгубитись в екстремальних ситуаціях;
- психологічну готовність миттєво та рішуче використати і застосувати табельну зброю, спецзасоби та заходи безпосереднього фізичного впливу до осіб, які злочинно посягають на охоронювану персону.

На ефективність психологічної підготовки значною мірою впливають методи її проведення. Методи психологічної підготовки складають єдину систему, що дозволяє планомірно, науково обґрунтовано та якісно впливати на почуття, мислення та пам'ять тілоохоронців, формувати та розвивати необхідні професійні якості. До основних методів психологічної підготовки тілоохоронців ми відносимо:

- практичні психологічні вправи і тренування;
- моделювання перебування в критичних ситуаціях та їх рефлексія;
- стресові впливи та їх подолання.

Важливе місце у психологічній підготовці тілоохоронців займають тренування в екстремальних умовах, що включають до себе вивчення теорії та практики поведінки у кризових ситуаціях, які пов'язані із підвищеним ризиком та загрозою для життя. Із виникненням реальної загрози та вступом у єдиноборство з правопорушником, поведінка тілоохоронця, всі його дії повинні визначатися рівнем професійної підготовки в цілому та вмінням керувати власним психічним станом в умовах патогенного впливу стрес - факторів екстремальної ситуації зокрема.

Важливою складовою психологічної підготовки тілоохоронців є ідеомоторні тренування. Ідеомоторне тренування полягає у свідомому активному уявленні техніки рухів (Д. Джонс, 1963; А. А. Белкін, 1983). У ідеомоторному тренуванні прийнято виділяти три основні функції уявлень:

- програмну,
- тренувальну,
- регуляторну.

Відповідно до цього розроблено і структуру ідеомоторного тренування, що включає до себе внутрішню актуалізацію (фази експозиції, обсервації, фазу власно ідеомоторного акту) та зовнішню реалізацію (фази імітації та практичного тренування).

Одним з основних факторів, що характеризує рівень професійної підготовки тілоохоронців, є вміння впоратися з негативним психоемоційним станом, який виникає в екстремальних умовах (рис. 2).

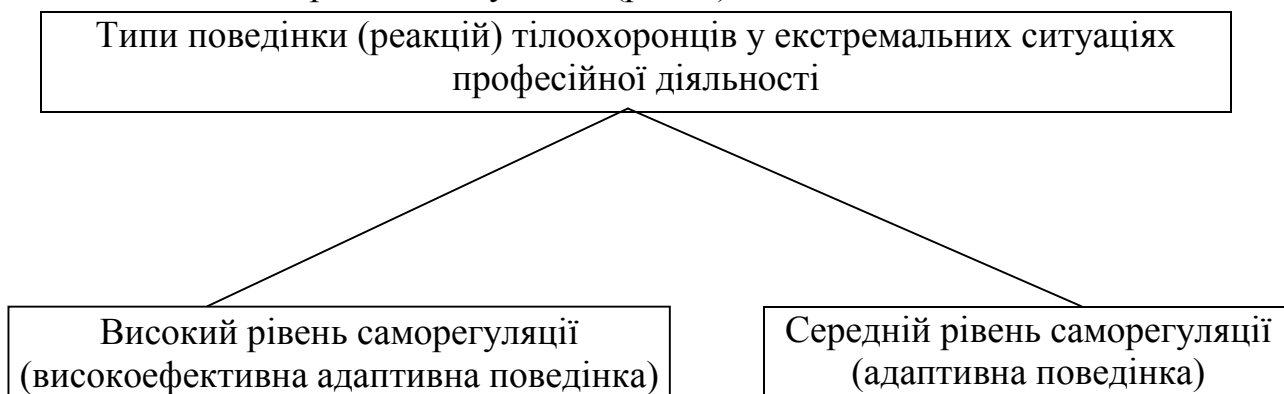

Рис. 2. Типи поведінки (реакцій, реагування) тілоохоронців у екстремальних ситуаціях професійної діяльності

Для встановлення професійної придатності тілоохоронців та в процесі підготовки спеціалістів особистої охорони високого рівня доцільно використовувати наступні критерії:

- стресостійкість;
- адекватний рівень тривожності;
- інтелект;
- креативність в поведінці;
- вмотивованість на вищий рівень досягнень та цілеспрямованість;
- готовність до ризику.

Список літератури:

1. Литвиненко В. Бизнесмен и личная безопасность / В. Литвиненко. – М. : Арсин, 2000. – 184 с.
2. Руководство по обеспечению безопасности личности и предпринимательство : практ. пособие. – М. : Викон, 1996. – 191 с.
3. Учебное пособие по подготовке сотрудников личной безопасности. Базовый курс. – М. : Мир безопасности, 1996. – 123 с.
4. Ларин А. Профессия телохранитель / Антон Ларин. – М. : АО «Ред. журн. «Бумеранг», 1995. – 134 с.
5. Осинський Є. К. Проблеми психологічної підготовки тілоохоронців до застосування вогнепальної зброї в екстремальних ситуаціях / Є. К. Осинський // Актуальні проблеми психології. – Х. : Ун-т цивіл. захисту, 2013. – С. 55–57.

Одержано 11.02.2014

УДК 159.9

Юлія Іванівна Журжа,

*інженер зв'язку штабу Приморського РВ
ОМУ ГУМВС України в Одеській області*

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ У РОЗРІЗІ ІСТОРИЧНОЇ РЕТРОСПЕКТИВИ

Розглянуто еволюцію форм маніпуляції суспільною свідомістю у розрізі історичної ретроспективи. Визначено соціальні підстави та особливості історичних форм маніпуляції. Окреслено роль міжособистісної та соціальної маніпуляції.

Останнім часом активізувалися дослідження проблеми маніпуляцій особистістю, людиною, її свідомістю і поведінкою як на теоретичному, так і прикладному рівні. Розгляду даної проблеми присвячують свої праці соціологи та психологи, історики й політологи, філологи і філософи. Однак робіт, які висвітлюють феномен маніпуляції в історичній ретроспективі в рамках соціально-філософського дискурсу вкрай мало.

Серед вчених, які аналізують проблему маніпуляції переважно з точки зору соціології, психології та політології, можна виділити роботи Г. Шиллера, Е. Шострома, С. Кара-Мурзи, Н. Лімнатіса, М. Бабюка та ін. Але в численних публікаціях, на жаль, феномен маніпуляції не розглядалося з погляду його генези та історичного розвитку. Так, М. Лімнатіс відносить появу маніпуляції як суспільного явища тільки до буржуазного суспільства. До цього існували лише одиничні, незакономірні випадки маніпулятивного впливу [1, с. 31]. Тієї ж точки зору дотримується і М. Бабюк, акцентуючи увагу на маніпуляції як виробничій від відчуження, тобто природного слідства поділу праці [2, с. 29].

Виняток становить дослідження Г. Грачова та І. Мельника, які представляють аналіз культурно-історичної еволюції таємного примусу особистості в різних тимчасово-просторових умовах і сферах соціальної взаємодії. Автори відзначають, що сфера застосування маніпулятивних впливів з плином часу розширюється, починаючи свій розвиток з відносно обмежених сфер людського буття (політичної, дипломатичної, військової), індивідуальних форм (міжособистісної маніпуляції), закінчуючи в наш час областю масового соціального маніпулювання. Автори ілюструють своє припущення прикладами з різноманітних культур, починаючи з старокитайської і давньогрецької і закінчуючи європейською культурою Нового і Новітнього часу [3].

Доводиться констатувати, що хоча питання про історичні форми було поставлено у вітчизняній літературі, але проблема соціальних підстав та особливості історичних форм маніпуляції практично не знайшли належного висвітлення. Метою статті є спроба заповнити якоюсь мірою цю прогалину, осмислити соціальні підстави маніпуляції, розкрити категоріальний сенс даного поняття і відзначити особливості форм маніпуляції в історичному контексті.

Так, в *період первісно-общинного ладу* маніпуляція суспільною свідомістю розглядається як технологія влади, мова йде про владу як про соціокультурний феномен, блискуче проаналізований М. Фуко, здійснювалася через міфологічність суспільної свідомості. Маніпуляція грала роль соціальної ідентифікації, самовизначення людської спільності.

Міфологічність свідомості, абсолютне в трансцендентне у формі природних явищ, богів, магії і чаклунства, міфотворчість стає тією опосередкованістю, через яку здійснюється маніпуляція як метод неусвідомленого соціального управління і збереження культурних традицій. Провідниками міфотворчості ставали жерці і шамани.

Перехід від споживчої до відтворюючої економіки характеризується появою людської мови, що робить можливим перетворення людини з істоти суто біологічної в суб'єкт соціальний. Саме людська мова формує свідомість, яка, на думку більшості психологів, на первинних стадіях свого розвитку не мала особистісних, індивідуальних відмінностей від суспільного, колективного, тобто являла собою останнє. Таким чином, кажучи про генезис феномена соціальної маніпуляції, можна стверджувати про первинність маніпуляції суспільною свідомістю перед міжособистісною маніпуляцією.

Період *рабовласницького ладу* відзначається зародженням філософії і поділу філософських поглядів на ідеалістичні і матеріалістичні. Маніпулятивна практика здійснювалася переважно у формі міжособистісної взаємодії, реалізовувалася в софістиці, політичних дискусіях, мистецтві публічних виступів. Пояснюється це тим, що потреба в ненасильницьких методах примусу особистості, тобто маніпуляції, була відсутня. Так як панував насильницький метод примусу – рабство [3]. Однак, дане припущення є помилковим. У період панування насильницьких методів примусу величезна кількість людей становили вільний стан. Їх свобода реалізовувалася в можливості вільнодумства, свободи слова, в прямій участі в політичних справах держави. Однак вільні процеси повинні бути керовані, тому що в іншому випадку вони приведуть до хаосу.

Тому в епоху рабовласництва, насильницького методу примусу, з одного боку, і широкого спектру свобод, з іншого боку, використовуються ненасильницькі, «м'які», «легкі», непомітні і ненав'язливі методи управління-примусу. Маніпуляція суспільною свідомістю як метод соціального управління і технологія влади здійснюється за допомогою впливу на ті світоглядні структури представників вільного стану, які сформувалися під впливом знаменитих поем Гомера «Іліада» і «Одіссея». Важливе значення набуло слово поета. Саме поети стають тією інтелектуальною елітою, яка управляє свідомістю мас. Театр перетворюється на суспільну трибуну маніпулятивного впливу.

Суспільна свідомість *епохи Середньовіччя* характеризується глибокою релігійністю і символічністю. А. Я. Гуревич визначає релігійність «корінною рисою середньовічного світогляду» [4, с. 76], а символізм – «пронизливий середньовічне життя на всіх рівнях, від витонченої теологічної екзегези і ритуалів посвячення в лицарі до страхітливої процедури анафеми...» [4, с. 24].

Детерміновані небесним промислом мотиви поведінки людей, які творять історію, значною мірою поступаються місцем земним спонуканням. Провіденціалістська основа діяльності у певній мірі, якщо не руйнується, то все ж підривається, переносить цент тяжкості подій на земний ґрунт, в лоно правил, законів, соціальних цінностей і норм.

Для епохи Нового часу всеохоплюючою нормою стає раціоналізм, сциєнтистська раціональність в рамках антропоцентричного світогляду. Примат розумності та раціональності являє собою ту соціальну основу, на якій стає можливим здійснення маніпулятивних практик. Маніпуляція суспільною свідомістю перетворюється на метод його соціальної уніфікації, індивідуальної конвергенції.

Маніпуляція являє собою специфічну форму духовного управління, яке виражається у формі прихованого, анонімного панування, здійснюваного ненав'язливим шляхом.

Основним стереотипом свідомості **епоха Просвітництва** стає свідомість «суспільства споживання». Через сферу потреб, бажань, переконань здійснюється маніпулятивна практика. Поведінка в цьому випадку стає передбачуваною. Через програмування потреб, бажань, переконань здійснюється управління і контроль.

Інструментально-прагматична раціональність привела до тотального поневолення «системою», в якій людина – не індивідуум, здатний критично мислити, а людина-стандарт, підлеглий стереотипам. У ХХ столітті відбувається процес омасовління суспільної свідомості, який підготовлює ґрунт для активного впливу на нього в потрібному для маніпуляторів руслі. З даного питання цікава точка зору Х. Ортега-і-Гассета. «У більшості людей не має власної думки, і слід втиснути її в людей під тиском ззовні, як мастило в машину. Інакше людське суспільство стане хаосом, навіть більш – історичним ніщо» [5, с. 119].

У розрізі історичної ретроспективи маніпуляція суспільною свідомістю змінює свої форми, розширює спектр технологій, вдосконалює методи, адаптується в мінливих умовах історичної дійсності, але незмінними залишаються її соціальні підстави – відносини влади, її опосередкованість ціннісно-нормативним середовищем, стереотипами і міфологізацією суспільної свідомості. Маніпуляція володіє онтологічним статусом на всіх етапах розвитку людської історії.

Основною ознакою маніпуляції суспільною свідомістю є її опосередкованість і перманентність, імпліцированість в суспільну свідомість. Це дає можливість припустити про існування маніпуляції з моменту появи людини як суб'єкта соціального, наділеного свідомістю.

Таким чином, маніпуляція суспільною свідомістю представляється як форма неусвідомленого управління, технологія влади, що має субстанціональну основу і є феноменом соціально-культурного простору в своєму онтологічному вимірі.

Список літератури:

1. Лимнатис Н. Манипулирование: сущность, проявление, пути снятия (философский и социально-политический анализ) / Н. Лимнатис. – М. : Экон. демократия, 2000. – 216 с.
2. Бабюк М. И. Социальная манипуляция: философский анализ : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Бабюк Максим Иванович. – М., 2004. – 125 с.

3. Грачев Г. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия [Электронный ресурс] / Грачев Г., Мельник И. – М. : Алгоритм, 2002. – 112 с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Grach/02.php.

4. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. – 2-е изд., испр. и доп. / А. Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1984. – 350 с.

5. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды : пер. с исп. / Х. Ортега-и-Гассет ; сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича. – М. : Весь Мир, 1997. – 704 с.

Одержано 09.02.2014

УДК 378.147:174(043.3)

Микола Олександрович Котелюх,

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Здійснено теоретичний аналіз проблеми професійної етики та моралі працівників міліції громадської безпеки. Проаналізовано наукові підходи до розуміння сутності етики (абсолютистські та антропологічні) та поняття професійної етики. Визначено професійну мораль як психологічну основу професійної етики. Представлено структуру професійно-правової моралі працівників міліції громадської безпеки.

Розбудова української держави, соціальні й правові реформи, перехід до ринкових відносин зумовили потребу в перебудові вищої юридичної освіти, метою якої є висококваліфікований фахівець, котрий володіє сучасними знаннями, культурою, відзначається високим рівнем громадянської та соціальної свідомості, моральної зрілості. Усе це стосується, насамперед, професійної підготовки майбутніх працівників міліції громадської безпеки, адже саме вони мають забезпечити утвердження в суспільстві верховенства права, розвиток правової свідомості й правової культури громадян. У нормативних документах МВС зазначено, що: совість, професійний обов'язок, честь і гідність є головними моральними орієнтирами на службовому шляху захисника правопорядку та становлять моральний стрижень працівника ОВС; поведінка працівника ОВС завжди й за будь-яких обставин має бути бездоганною, відповідати високим стандартам професіоналізму й морально-етичним принципам стража правопорядку. Отже, одним з головних завдань фахової підготовки майбутніх працівників міліції громадської безпеки є розробка та впровадження науково-методичних заходів щодо формування в них професійно-правової моралі як змісту їх професійної етики.

На підставі здійсненого аналізу філософських концепцій сутності етики та моралі: абсолютистських (Платон, Г. Гегель, І. Кант, Дж. Мур, Д. Росс),

в яких джерелом моралі визначається понадлюдська сила (закони природи, абсолютна ідея, божественний закон тощо), що вимагає від людини неусвідомленого, безумовного, апріорного підкоряння певним принципам поведінки, незмінним у процесі розвитку людства, та антропологічних (Арістотель, Б. Спіноза, Е. Фром, Ж.-П. Сартр та ін.), джерелом моралі в яких визначається природа людини, її соціальне буття, а принципи й норми моральної поведінки, що видозмінюються в суспільному розвитку, мають бути інтеріоризовані, усвідомлені та прийняті людиною, встановлено, що, незважаючи на відмінності, єдиним для всіх концепцій є розуміння соціально-регулювальної функції етично-моральних інстанцій у всіх сферах життєдіяльності людини.

З'ясовано, що узагальнення специфічних моральних норм, пов'язаних з особливостями функціонування таких професій, які передбачають безпосередній вплив на психічну реальність людини, визначається як професійна етика.

Відповідно до загальнонаукового розуміння професійна етика є: філософською системою знання, розділом етичного вчення, що досліджує особливості функціонування моралі в різних видах професійної діяльності (Р. де Джордж, Л. Кокорев, Л. Кольберг, Г. Лазутіна, В. Малахов); рефлексією щодо принципів і нормативних підстав професійної діяльності, рефлексивним і експертним супроводом нормотворчості та нормативної практики у сфері професій (Л. Абрамова, В. Бакштановський); сукупністю моральних норм і правил поведінки, які визначають ставлення людини до своєї професійної діяльності, професійного співтовариства (Р. Апресян, О. Бандурка, О. Гусейнов, Л. Кокорев, О. Лапузіна); позаособистісним утворенням, що виникає в межах професійної спільноти та на особистісному рівні виявляється в професійній моралі фахівця (С. Анісімов, Ю. Саранчин, А. Токман).

Результати здійсненого аналізу характерних особливостей професійної діяльності працівників міліції громадської безпеки (спрямованість на забезпечення особистої безпеки громадян, охорону громадського порядку та громадської безпеки, запобігання й припинення злочинів і адміністративних правопорушень тощо), а також сутнісних ознак їх професійної етики (державність, регламентованість, деонтологічність, законність тощо) дають змогу під професійно-правовою етикою розуміти сукупність норм, правил та принципів професійної поведінки працівника міліції громадської безпеки, яка забезпечує етичний і правовий характер його відносин та на особистісному рівні виявляється в професійно-правовій моралі.

Ґрунтуючись на принципах системності, синергійності, діяльності, відображення, динамічності, детермінованості та усвідомленості, професійно-правову мораль працівника міліції громадської безпеки визначено як складну інтегративну професійну якість, що забезпечує відображення, усвідомлення й актуалізацію професійно-моральної поведінки фахівця під час виконання ним службового боргу, пов'язаного із захистом основних прав і свобод людини та громадянина, розкриттям і запобіганням вчиненню злочинів проти особистості, суспільства й держави.

Визначено складові професійно-правової моралі працівника міліції громадської безпеки, такі як:

1) професійно-правова моральна свідомість – інтегративне психологічне утворення, яке формується внаслідок ідеального відображення та впорядкування правоохоронцем професійної реальності й виявляється в: знаннях про належну професійно-моральну поведінку, професійно-моральному ставленні фахівця при виконанні службового обов'язку, а також регуляції власної професійної діяльності на основі професійно-моральних переконань;

2) професійно-правова моральна поведінка – сукупність дій працівника міліції громадської безпеки, що мають професійно-етичне значення, базуються на професійно-моральній потребі, зумовлюються професійно-моральним вибором та реалізуються в професійно-моральному вчинку;

3) професійно-правове моральне ставлення, яке полягає в професійно-моральній оцінці ситуацій, пов'язаних з виконанням службових завдань через усвідомлення власних професійно-моральних зобов'язань та професійно-моральних почуттів.

Кожна зі складових професійно-правової моралі працівника міліції громадської безпеки має певні закономірності формування та розвитку й потребує для цього створення спеціальних організаційно-педагогічних умов.

Список літератури:

1. Бандурка О. М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ : навч. посіб. / О. М. Бандурка. – Х. : НУВС, 2001. – 220 с.

2. Грошев А. В. Профессиональное правосознание сотрудников органов внутренних дел: понятие, функции, проблемы формирования / А. В. Грошев. – Екатеринбург : РИВД, 1996. – 108 с.

3. Зарубежный опыт организации подготовки полицейских кадров и работы полиции : сб. ст. / под общ. ред. В. П. Сальникова. – СПб. : СПбУМВД России, 1999. – 128 с.

4. Профессиональная этика сотрудников органов внутренних дел : курс лекций / [Ю. К. Саранчин, С. Г. Банных, Е. В. Зарубина и др.]. – Екатеринбург : Урал. юрид. ин-т МВД России, 2001. – 174 с.

Одержано 14.02.2014

УДК 159.944:331.43

Олександр Васильович Лазоренко,

ад'юнкта кафедри педагогіки та психології Національної академії

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ГОТОВНІСТЬ ПРИКОРДОННИХ НАРЯДІВ ДО ЯКІСНОГО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Представлено висновки результатів експериментального дослідження щодо впливу заходів програми психологічної підготовки на якість виконання прикордонними нарядами службових завдань в екстремальних умовах.

Професійна діяльність охоронців кордону вимагає від усього прикордонного персоналу, і в першу чергу від прикордонних нарядів, високої психологічної готовності до виконання різноманітних завдань з охорони державного кордону та психічної стійкості до впливу стрес-чинників оперативно-службової діяльності (ОСД). Натомість результати аналізу системи підготовки прикордонних нарядів свідчать, що рівень підготовки прикордонного персоналу не завжди свідчить про його високу психологічну компетентність стосовно наявності відповідних психологічних знань і умінь, а також їх реалізації в складних або екстремальних умовах.

Аналіз наукової літератури свідчить, що багато вітчизняних і зарубіжних дослідників розглядали різні аспекти підготовки особистості в різних умовах діяльності. Окремі аспекти психологічної підготовки прикордонників вивчали Ю. Гур'янов, В. Журавльов, С. Мул, Є. Потапчук, О. Сафін та інші. Однак проблему психологічної підготовки прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах з наукової точки зору в психології практично не розроблено. Таким чином, актуальність проблеми, її недостатня наукова розробленість, а також потреби прикордонної практики обумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Мета дослідження передбачала науково-теоретичне обґрунтування змісту психологічної підготовки прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах несення служби, а також розробку ефективної програми такої діяльності.

Згідно з метою нашого дослідження завданнями було:

- 1) за результатами теоретичного аналізу проблеми психологічної готовності особистості до діяльності в екстремальних умовах уточнити сутність та визначити структуру психологічної готовності прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах;
- 2) визначити психологічні критерії і рівні оцінки структурних компонентів психологічної готовності;
- 3) розробити та апробувати програму психологічної підготовки прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах;

4) розробити практичні рекомендації керівництву прикордонних підрозділів щодо організації психологічної підготовки персоналу до несення служби у прикордонних нарядах.

Результати нашого дослідження свідчать про те, що мету дослідження досягнуто. У дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми психологічної підготовки прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах. Запропонована програма психологічної підготовки, що викладена в дослідженні, забезпечила можливість підвищення рівня розвитку компонентів психологічної готовності персоналу (мотиваційно-пізнавального, емоційно-вольового та операційного) до надійної професійної діяльності в екстремальних умовах.

Теоретико-експериментальне дослідження впливу психологічної підготовки на готовність прикордонних нарядів до якісного виконання завдань оперативно-службової діяльності дало можливість дійти таких висновків:

1. Аналіз професійної діяльності прикордонних нарядів надав можливість: 1) визначити екстремальні ситуації несення прикордонної служби; 2) чинники, що детермінують екстремальність умов перебігу ОСД охоронців кордону.

2. Оскільки несення служби прикордонними нарядами має ознаки діяльності в екстремальних умовах, важливою передумовою ефективного виконання ними завдань з надійної охорони державного кордону є психологічна готовність суб'єкта правоохоронної діяльності. Психологічну готовність охарактеризовано як довготривалий психічний стан, сплав мотиваційно-пізнавального, емоційно-вольового та операційного компонентів, що обумовлені сутністю та психологічними особливостями оперативно-службової діяльності охоронців кордону.

3. Розкриті на основі теоретичного аналізу компоненти психологічної готовності (мотиваційно-пізнавальний, емоційно-вольовий та операційний) прийнято за критерії її сформованості а розгорнутий зміст компонентів – як їхні показники. Для оцінки зазначеної готовності встановлено три рівні: низький, середній, високий.

4. З'ясовано сутність психологічної підготовки прикордонних нарядів, яка розглядається нами як цілеспрямований процес формування психологічної готовності до виконання професійних завдань та стійкості психіки до впливу стрес-чинників професійної діяльності. Удосконаленню системи психологічної підготовки прикордонного персоналу сприяє впровадження активних форм навчання, орієнтованих на розвиток необхідних психологічних якостей і станів: 1) психологічна просвіта; 2) заняття з предметів професійної підготовки, орієнтовані на розвиток необхідних психологічних якостей і станів; 3) спеціальні форми психологічної підготовки: рольові ігри, аутогенне тренування, ідеомоторне тренування тощо; 4) самостійна робота прикордонників щодо навчання прийомам та методам саморегуляції.

5. Розроблено та експериментально перевірено програму психологічної підготовки прикордонних нарядів до дій в екстремальних умовах, метою якої є озброєння прикордонників системою знань, вмінь і навичок, необхідних для

підвищення рівня психологічної готовності до дій в екстремальних умовах. Авторська програма включає три блоки: 1) інформаційно-психологічна підготовка; 2) розвиток психічної саморегуляції; 3) розвиток та вдосконалення практичної складової діяльності. Отримані результати дослідження дозволяють стверджувати, що компоненти психологічної готовності більш ефективно розвиваються за умови використання розробленої програми.

6. Результати дослідно-експериментальної роботи дозволили розробити низку практичних рекомендацій керівникам прикордонних підрозділів щодо організації психологічної підготовки персоналу до несення служби у прикордонних нарядах. Дані рекомендації відображають науково обґрунтовані пропозиції щодо здійснення спеціальної (під час заходів професійної підготовки) та цільової (під час безпосередньої підготовки до служби) психологічної підготовки, а також порядку дій керівника щодо надання допомоги підлеглому, якому важко самотійно справитися з негативними переживаннями в процесі підготовки до служби у прикордонних нарядах.

Виконане дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми. Потребує подальшої уваги пошук ефективних психологічних методів і засобів забезпечення надійності діяльності прикордонних нарядів в екстремальних умовах несення служби.

Одержано 12.02.2014

УДК [159.9:351.743](477)

Віталій Степанович Лапчук,

здобувач кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Розглянуто проблему психологічної готовності працівників міліції до забезпечення громадської безпеки під час проведення масових заходів. Показано структуру психологічної готовності. Проаналізовано результати опитування керівного складу ОВС щодо значимості особистісних компонентів у психологічній готовності працівників міліції до забезпечення громадської безпеки під час проведення масових заходів.

Забезпечення громадської безпеки під час проведення масових заходів є важливим державним завданням, виконання якого покладено, у першу чергу, на відповідні підрозділи міліції. Останні події у країні демонструють, що в умовах силового протистояння окремих груп населення загострюється актуальність проблеми психологічної готовності працівників міліції до забезпечення громадської безпеки.

Основою психологічного забезпечення охорони громадського порядку під час проведення масових заходів є психологічна підготовка працівників міліції, яка дослідниками розглядається як процес формування у них високого рівня готовності до такої діяльності. Готовність – це первинна фундаментальна умова успішного виконання будь-якої діяльності. Поняття «готовність до діяльності» в психології традиційно трактується як «стан мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій» [1].

Існують різноманітні підходи до визначення сутності поняття «психологічна готовність до діяльності», остання трактується як наявність відповідних здібностей (Б. Г. Ананьєв, С. Л. Рубінштейн), як якість особистості (К. К. Платонов, В. І. Ширинський), як сполучення якостей особистості (В. А. Крутецький, С. М. Ліїн), як особливий психічний стан особистості (Л. А. Кандибович, М. І. Дьяченко), як цілісне особистісне утворення (А. Ф. Линенко), як тимчасовий ситуативний стан (П. А. Рудик) тощо [2].

А. Ф. Линенко та В. І. Барко розглядаючи готовність до професійної діяльності як цілісне утворення, виділяє в ній особистісну та процесуальну складову, зазначаючи при цьому, що це перше і найбільше її членування. Особистісну готовність автор характеризує як емоційно-інтелектуальну, вольову, мобілізаційну, таку що містить інтерес, позитивне ставлення до професійної діяльності, почуття відповідальності, упевненість в успіху, наявність натхнення, потребу у виконанні поставлених задач на високому рівні, керування своїми почуттями, мобілізація сил, подолання боязні та сумнівів тощо. Тобто, все, що складає особистісну структуру психологічної готовності. До процесуальної складової він відносить операціонально-технічний інструментарій спеціаліста: його професійні знання, уміння, навички [2].

Традиційно у структурі психологічної готовності до професійної діяльності дослідники виділяють наступні функціонально взаємозалежні компоненти: мотиваційний – перелік мотивів до вибору і виконання професійних обов'язків та завдань, когнітивний – система знань, необхідних для успішного виконання професійної діяльності, операційний – наявність вмінь і навичок, відповідних вимогам професійної діяльності, особистісний – комплекс професійно важливих та необхідних якостей для виконання професійної діяльності [3].

Під готовністю працівників підрозділів міліції до охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки розуміється системна якість особистості, яка характеризується комплексом структурних компонентів (знань, умінь, мотивів, індивідуально-психологічних властивостей особистості), що у поєднанні зумовлюють змобілізованість психіки, налаштованість працівника міліції на найбільш доцільні, активні і рішучі дії у складних чи небезпечних для життя і здоров'я умовах виконання службових обов'язків [4].

Компоненти структури особистості працівника міліції громадської безпеки, які ймовірно впливають на стан його психологічної готовності до забезпечення громадського порядку, отримані нами з психограми (табл. 1).

Таблиця 1

Структурні компоненти особистості працівника міліції ГБ

Особистість працівника підрозділу громадської безпеки	Діяльнісні компоненти особистості працівника підрозділу громадської безпеки				
	Потребово-мотиваційний	Інформаційно-пізнавальний	Ціле-утворюючий	Операційно-результативний	Емоційно-почуттєвий
Здатність до професійного спілкування	Потреби і мотиви спілкування (<i>афіліація</i>)	Обмін інформацією (<i>комунікація</i>)	Розуміння партнера по спілкуванню (<i>перцепція</i>)	Міжособистісна взаємодія (<i>інтраакція</i>)	Емоційно-почуттєві компоненти спілкування (<i>атракція</i>)
Професійна спрямованість	Основні бажання і мотиви поведінки	Головні пізнавальні процеси	Цілі, ідеали та переконання	Прагнення і воля у досягненні мети	Емоційно-вольова спрямованість
Характерологічні особливості	Мотиваційні риси характеру	Інформаційно-пізнавальні риси характеру	Риси цілеспрямованості характеру	Риси продуктивності характеру	Емоційно-почуттєві риси характеру
Високий рівень самосвідомості	Потреба у самоусвідомленні власної особистості	Самопізнання та самооцінка особистості	Саморегуляція та самоконтроль	Самореалізація та самовдосконалення	Емоційно-почуттєві компоненти самосвідомості
Особистий та професійний досвід	Мотиваційний досвід	Система загальних і професійних знань, професійний світогляд	Система професійних вмінь	Система звичок і професійних навичок	Емоційно-почуттєвий досвід
Достатній рівень інтелекту	Атенційні настановлення	Обсяг і включення уваги	Спрямованість і концентрація уваги	Розподіл уваги	Атенційні емоції (здивування)
	Інтелектуальні настановлення	Сенсорно-перцептивні процеси	Мислительні та імажиативні процеси	Сенсорні, перцептивно-рухові, мислительно-дійові операції	Інтелектуальні емоції (сумнів, натхнення)
	Мнемічні настановлення	Образна і понятійно-логічна пам'ять	Пам'ять у фурурогенній функції	Рухова пам'ять	Емоційна пам'ять
Психофізіологічні якості	Психофізіологічні настановлення	Сенситивність, ергічність нервової системи	Рухомість, темп, пластичність нервової системи	Працездатність нервової системи	Емоційність

Для підтвердження обраної теоретичної моделі психологічної готовності нами було проведено опитування 98 працівників апаратів управління міліції громадської безпеки ГУМВС України в м. Києві та Київській області, Департаменту

громадської безпеки МВС України, з досвідом роботи від 5 до 20 років, за рівнем посадових категорій від начальника відділу до заступника начальника управління. Опитувані оцінювали значимість різних компонентів особистості працівника міліції громадської безпеки щодо психологічної готовності до забезпечення громадського порядку під час масових заходів.

В узагальненому вигляді ієрархія професійно важливих якостей за ступенем значимості для забезпечення психологічної готовності під час проведення масових заходів розподілилася наступним чином: комунікативні особливості; емоційно-вольова сфера; дисципліна та ставлення до праці; мотиваційна сфера та спрямованість особистості; інтелектуальні властивості; характерологічні особливості; професійна увага; професійна пам'ять; професійне мислення; психомоторні якості; професійна спостережливість; темпераментні особливості; тип вищої нервової діяльності.

Рейтинг несприятливих професійно важливих індивідуально-психологічних якостей працівників міліції громадської безпеки під час проведення масових заходів в порядку зростання значення: несприятливі соціально-середовищні фактори; мотиваційно-ціннісні протипоказання; комунікативні протипоказання; емоційно-вольові протипоказання; характерологічні протипоказання; несприятлива спадковість; інтелектуальні протипоказання; наявність ознак психологічної дезадаптації; особистісно-моральні протипоказання; особистісні протипоказання; аутоагресивні форми поведінки; екзогенні фактори; психофізіологічні протипоказання.

Рейтинг професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, яких бракує у працівників міліції громадської безпеки для успішного виконання ними своїх посадових повноважень під час проведення масових заходів: комунікативні особливості; мотиваційна сфера та спрямованість особистості; інтелектуальні особливості; емоційно-вольова сфера; професійна увага; професійна пам'ять; професійне мислення; професійна спостережливість; психомоторні якості; дисципліна.

Список літератури:

1. Алексеева Л. В. Судебно-психологическая экспертиза эмоциональных состояний : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Алексеева Любовь Васильевна. – М., 1996. – 20 с.
2. Барко В. І. Розвиток комунікативних умінь керівників міліції та вирішення конфліктів (психолого-педагогічний аспект) : навч. посіб. / В. І. Барко, Ю. Б. Ірхін, П. П. Підюков. – К. : КЮІ, 2005. – 120 с.
3. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) / В. І. Барко. – К. : Ніка-Центр, 2002. – 296 с.
4. Молотай В. А. Психологічна готовність до діяльності в особливих умовах як предмет психологічного дослідження / В. А. Молотай, А. І. Черняк // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Військ.-спец. науки. – 2006. – Вип. 12–13 – С. 95–98.

Одержано 15.02.2014

УДК 159.9(477)

Олена Павлівна Макарова,

викладач кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ

ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано основні підходи щодо дослідження ідентичності особистості в сучасній психології, розглянуто види і основні аспекти структури ідентичності, місце ідентичності в загальній структурі ідентичності особистості.

Акцентовано увагу на взаємовпливі та взаємозв'язку ідентичності з такими поняттями, як життєвий шлях, самовизначення, становлення, Я-концепція; розглянуто потреби, інтереси, установки, переконання як елементи професійної ідентичності; охарактеризовано професійну ідентичність як основний критерій професійного розвитку особистості.

Ідентичність – феномен, дуже складний для вивчення. Існує декілька причин, що ускладнюють процес дослідження цього явища. Одна з них пов'язана термінологічною плутаниною у визначенні того, що є ідентичність. Як підкреслює у своїй статті Х. І. Турецька, у багатьох роботах терміни «образ Я», «Самість», «Я-концепція» використовуються як синоніми. Для одних авторів ідентичність виступає однією із властивостей «Я-концепції», для інших «Я-концепція» – усвідомлювана частина ідентичності [1]. Радянські та пострадянські психологи воліють користуватися терміном «самосвідомість» та «самовизначення», але при цьому вкладають у них зміст, близький до ідей Е. Еріксона.

Терміном «ідентичність» широко користуються філософи, соціологи, психологи. Психологами і філософами ХХ століття здійснена ціла низка досліджень самосвідомості та ідентичності (М. Боришевський, Ю. Бромлей, П. Гнатенко, Е. Еріксон, І. Кон, М. Мід, Ж. Піаже, В. Соловйов, Т. Шибутані, Л. Шнейдер та ін.) [2].

Важливою умовою досліджень феномена ідентичності є спроба об'єднати різні поняття «ідентичності». У сучасних підходах до вивчення ідентичності велике значення набувають соціологічні, антропологічні, філософські, біологічні та культурологічні точки зору.

В зарубіжній психології феномен ідентичності розглядається в різних напрямках: психоаналітичному (З. Фрейд, Е. Еріксон, Дж. Марсія, Н. Холланд, А. Ватерман, Ж. Лакан), символічному інтеракціоналізмі (Ч. Кули, Дж. Мід, Л. Краппман, Э. Гоффман, Г. Горфинкель), з боку когнітивного підходу (Х. Тэдджфел, Дж. Тэрнер, Г. Брейкуэлл) та інш. Представники психоаналітичних теорій розглядали аспекти професійного розвитку особистості через реалізацію свого внутрішнього потенціалу (А. Адлер), через взаємовідносини таких складових особистості, як «персони» та «самості» (К. Юнг), енергії лібідо

(З. Фрейд), відтворення у власному житті внутрішніх сенсів (Е. Фром). Е. Еріксон в своїх працях виділяє центральне ядро, так звану «психосоціальну ідентичність», яка базується на сприйнятті особистістю цілісного образу себе у поєднанні із соціальними зв'язками та переживається, як почуття відповідності вимогам суспільства. Один із найбільш відомих послідовників Е. Еріксона Дж. Марсія розглядав ідентичність як структуру «єго», що внутрішньо самостворюється.

У символічному інтеракціоналізмі, предметом розгляду стали способи побудови ідентичності, структура ідентифікації, усвідомлювана і неусвідомлювана ідентичності, залежність ідентифікації від соціального простору й часу, системи соціальних інститутів. Дж. Мід та його послідовники підкреслювали значення суспільства і самого індивіда на визначення ідентичності. Представники когнітивної психології Г. Брейкуелла, Х. Теджфела, Дж. Тернера визначали ідентичність як когнітивну систему, що виконує роль регуляції поведінки і має дві підсистеми: лінгвістичну (самовизначення в термінах фізичних, інтелектуальних, моральних) і соціальну (приналежність до раси, статі, національності). Таким чином, когнітивна психологія узагальнює ідеї фрейдистського напрямку і символічного інтеракціоналізму; вносить ідею про значимість темпорального аспекту у формування ідентичності; показує постійну мінливість ідентичності, що розвивається протягом усього життя. Р. Бернс стверджує, що «формування ідентичності Я – процес, що характеризується динамізмом кристалізації уявлень про себе, які стають основою постійного розширення самосвідомості і самопізнання. Ж. Піаже, розглядаючи ідентичність стверджував, що в ранньому віці важливим кроком розвитку людини є становлення сприйняття оточуючого світу як сукупності об'єктів, які не залежать від буття та сприйняття. Тому ідентичність визначає, що об'єкти, існують незалежно від створеного враження незалежно від обставин, та залишаються такими ж, тобто ідентичними самі собі.

У вітчизняній психології ідентичність розглядалась в дослідженнях самосвідомості та самовизначення (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, К. І. Абульханова-Славська, Л. С. Рубінштейн, М. В. Заковоротна, Л. М. Путілова). Дослідженням особливостей професійної ідентичності займалися М. М. Абдулаєва, З. В. Ермакова, Є. П. Єромлаєва, Л. Б. Шнайдер, В. О. Борков, К. М. Гуревич, Є. О. Клімов.

Більшість дослідників виділяють ідентичність як результат процесу (самопізнання, ототожнення, ідентифікації – відчуження) та підкреслюють її екзистенціальний характер, поряд з функціональним. Л. М. Путілова визначає, що антропологічні критерії індивідуальної ідентичності, локалізовані людським тілом, продукують фізичні та ментальні та процеси самозбереження, саморегуляції, самоусвідомлення та самопізнання [3].

Так К. О. Абульханова-Славська розглядає типологію ідентичності на основі звернення до таких явищ, як структура життєвого шляху, життєва позиція, сенс життя [4]. Вона виділяє типи ідентичності відповідно до особливостей самовираження особистості у професії. Самовираження відбувається через вибір професії, що надає можливість особистості просуватися за рівнями професійної майстерності; через вдосконалення і розвиток особистих якостей і здібностей –

професія актуалізує потенційні здібності відриваючи перспективи для розвитку особистості; через розвиток здібностей і самоконтроль, самоаналіз. Планування творчої активності – особистість здатна до руху і розвитку у професії, а також до перетворення умов праці для реалізації власних здібностей.

М. В. Заковоротна визначає ідентичність як «багатомірний процес в людському становленні, до дослідження якого необхідно включати соціальні, психологічні, культурологічні, біологічні аспекти [5].

Таким чином, ми бачимо, що професійна ідентичність це складне, багатокомпонентне явище, яке знаходиться у взаємозв'язку із професійним розвитком та становленням особистості і потребує комплексного підходу до вивчення її складових.

Список літератури:

1. Турецька Х. І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності в психологічній науці / Х. І. Турецька // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 37. – 2007. – С. 232–236.

2. Бубряк Т. Ю. Засаднича роль інтегративного підходу у становленні професійної само ідентичності майбутніх психологів / Т. Ю. Бубряк // Вісник Національного університету оборони України. – 2013. – Вип. 5 (36). – С. 171–177.

3. Путилова Л. М. Сущность самопознания в опыте ментальной идентификации (в контексте философской антропологии) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 09.00.01 / Путилова Лидия Максимовна. – М., 1999. – 36 с.

4. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 301 с.

5. Заковоротная М. В. Идентичность человека / М. В. Заковоротная. – Ростов н/Д : Изд-во Северо-Кавказ. науч. центра высш. шк., 1999. – 200 с.

Одержано 11.02.2014

УДК 159.9.072.43

Андрій Олександрович Марченко,

здобувач кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Висвітлено результати емпіричного дослідження щодо вивчення взаємозв'язку емоційного інтелекту і управлінської діяльності правоохоронців. Встановлено, що в цілому за рівнем емоційного інтелекту успішні керівники переважають своїх неуспішних колег.

Концепція емоційного інтелекту (ЕІ), що виникла на початку 1990-х років, відображує ідею єдності афективних і інтелектуальних процесів. У широкому сенсі до ЕІ відносять здібності до пізнання, розуміння емоцій і управління ними; маючи на увазі як власні емоції суб'єкта, так і емоції інших людей. Особлива

увага в літературі приділяється взаємозв'язку EI та управлінської діяльності. Наприклад, деякі автори вважають, що коефіцієнт емоційного інтелекту (EQ) має більшу прогностичну цінність, ніж IQ.

Мета статті полягає у висвітленні результатів емпіричного дослідження щодо вивчення взаємозв'язку емоційного інтелекту і управлінської діяльності правоохоронців. Гіпотеза дослідницької частини роботи полягає в тому, що існує статистично значущий взаємозв'язок між EI та результативними параметрами управлінської правоохоронної діяльності.

Для вирішення поставленого завдання використовувався комплексний підхід. При оцінці емоційного інтелекту використовувалися три методики: модифіковані версії тесту MSCEIT, опитувальників Bar-On-EI та MEI (М. Манойлова). Результативна складова управлінської діяльності оцінювалася експертами. У результаті на першому етапі дослідження було отримано 22 показники: чисельна вираженість 15 субшкал і сумарний бал опитувальника Bar-On-EI, показники за 4 гілками і загальний бал тесту MSCEIT, показники за окремими субтестами і загальний бал тесту MEI, підсумковий бал щодо ефективності управління. Отриманий інтегральний показник емоційного інтелекту за допомогою методу ранжування сумарних балів на вибірці 128 обстежених керівників ОВС в ході експерименту. Цей показник корелює з результатами експертної оцінки ефективності діяльності. Значення коефіцієнта кореляції дорівнює 0,28 ($p = 0,01$ %). Це дозволяє зробити висновок про взаємозв'язок між емоційним інтелектом і ефективністю управлінської діяльності в ОВС.

Експерти оцінювали ефективність керівника за 3 параметрами: «загальна успішність діяльності», «перспективи подальшого зростання», «ступінь свободи в ухваленні рішень». Вибірку поділено на три групи за величиною балу експертної оцінки діяльності: з мінімальними (неуспішні керівники), середніми і максимальними значеннями (успішні керівники). Побудовані усереднені профілі успішних і неуспішних керівників. При порівнянні профілів виявилось, що вони відрізняються. За більшістю показників шкал EI група успішних керівників перевищує своїх менш успішних опонентів, для багатьох показників (9 із 15 шкал опитувальника Bar-On-EI, 3 з 4 гілок тесту MSCEIT і 3 з 4 шкал опитувальника MEI) відмінності є статистично значущими ($p = 0,01$ і $p = 0,05$).

Також встановлено, що в цілому за рівнем емоційного інтелекту успішні керівники переважають своїх неуспішних колег, серед успішних спостерігається більша частка осіб з високим рівнем EI і менше число осіб із низьким і зниженим рівнями (відмінності статистично значущі, $p = 0,05$). Різниця у рівні сформованості традиційного тестометричного інтелекту не така помітна. Рівень емоційного інтелекту за усіма використаними у дослідженні методиками позитивно корелює з показниками успішності управлінської діяльності. Особливо чітко це простежується на прикладі керівників жіночої статі. Так, інтегральний рівень EI і успішність діяльності на основі експертних оцінок пов'язані позитивними кореляціями на рівні 0,42 (чоловіки) і 0,46 (жінки). Опитувальник М. Манойлової дозволяє встановити ще вищі коефіцієнти: 0,48 (чоловіки) і 0,51 (жінки). Опитувальники тестометричного інтелекту демонструють менші прогностичні можливості, коефіцієнти рангової кореляції становлять 0,30–0,40.

Емоційний інтелект, таким чином, є інтегральною психічною властивістю, яка виключає можливість існування однозначних залежностей між змінними. Системність функціонування психіки визначає різноманіття взаємозв'язків і способів взаємного впливу психічних утворень. Будучи результатом інтеграції декількох психічних властивостей і процесів, емоційний інтелект не є простою сумою їх впливів, а набуває специфічної якості, що дозволяє йому регулювати течію інших процесів. У цілому, емоційний інтелект позитивно впливає на результативні параметри ефективності діяльності керівників органів внутрішніх справ, але цей вплив відбувається опосередковано, через способи і методи, які керівник застосовує на практиці.

Одержано 11.02.2014

УДК 159.9

Інна Володимирівна Топоркова,

методист вищої категорії факультету фінансів

Харківського інституту фінансів Українського державного

університету фінансів та міжнародної торгівлі

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ОСНОВИ ГРОШОВОЇ ПАТОЛОГІЇ

Досліджено особливості емоційної основи грошової патології. Визначено типи людей, для яких гроші є символом провини, безпеки, влади, свободи, любові. Розглянуто причини, які викликають відповідний емоційний стан.

Передумови розвитку психологічних досліджень феномена грошей на рівні особистості можна знайти в класичних підходах психології: в біхевіоризмі та психоаналізі, в теорії розвитку Ж. Піаже, в роботах когнітивістської орієнтації. Проте найретельніше розробленою психологічною теорією, що чітко пояснює індивідуальні відмінності у ставленні до грошей, залишається психоаналіз.

Психологічні феномени, пов'язані з грошима, мають різноманітну структуру, форми і динаміку. У життєвій психології вони знайшли відображення в прислів'ях і приказках, в анекдотах і притчах. Також, гроші оточені величезною кількістю парадоксів, брехні, безглуздостей і лицемірства.

На думку психологів, гроші є прямим індикатором значущості людини. Ті, хто прагне до них, досить часто піддаються приниженню і залякуванню з боку тих, хто їх має. Жадібність до грошей вважається гріховною і відштовхуючою, але багатство повсюдно викликає пошану. Лицемірство по відношенню до грошей поширене всюди – їх публічно зневажають, але таємно жадають; їх розглядають як мало не найважливішу річ на світі, але при цьому говорять про них, як про незначну дрібницю.

Звідси постає питання, напевне риторичне, якщо дослідження психологічного феномена грошей є життєво необхідним, то чому гроші досі є більш табуованим предметом наукового розгляду, ніж секс і смерть?

В часи сьогодення люди в країні скаржаться на високий рівень тривоги і відчують незадоволення від життя. Хтось свідомо влаштовує шопінг-терапію,

хтось поринає з головою в роботу. Об'єднує їх одне – всі вони хворіють на той чи інший вид психічних розладів, пов'язаних з персональним ставленням до грошей.

Деструктивні підсвідомі думки і відчуття можуть заважати здатності приймати здорові фінансові рішення. Психолог Тед Клонц говорить, що правда в тому, що ви хворі настільки, наскільки і ваші «скелети в шафі», а цих скелетів у людей з грошовими розладами дуже багато. І коли люди приходять до психолога по допомогу, виявляється, що їхні проблеми є чимось серйознішим, ніж просто невміння управляти власними банківськими рахунками. Їх історії – це вікно в невіршені сімейні ситуації і фінансові звички цілих поколінь. Зазвичай вони пов'язані з травмами дитинства, які спричинили розлади психіки по відношенню до грошей. Отже, сформовані переконання ще в дитинстві залишаються з нами і продовжують управляти нашою фінансовою поведінкою, а також приймати рішення замість нас. Наприклад, «грошовим тарганом», як говорить Тед Клонц, може бути переконання в тому, що «гроші зроблять життя кращим». Як правило, це асоціюється з прагненням до накопичень і трудоголізмом. Або «грошей ніколи не буває багато», що асоціюється із зайвою економністю і скупердяйством.

В суспільстві поширені психічні розлади, пов'язані з грошима. Статистики подібних розладів не існує. Проте, виняткові випадки бувають настільки яскравими і запам'ятовуються, що їх частота може переоцінюватися. Але оскільки дослідження в цій табуованій області украй рідкісні, справжня поширеність серйозних грошових неврозів може насправді недооцінюватися. Це підтверджують відповіді на опитування «здорового ставлення до грошей». Вони показують, що переважна більшість респондентів вважає своє ставлення до грошей цілком «здоровим», і тільки приблизно третини респондентів визнають у себе наявність тих або інших симптомів грошової патології.

У різних дослідженнях психологи пропонують декілька пояснень патології, пов'язаної з грошима:

– переживання раннього дитинства: пережиті в дитинстві бідність, період економічної кризи або явні (порівняно з оточуючими) економічні труднощі стають для декого стимулом до накопичення великих капіталів;

– міжгрупове суперництво: уявлення про жалість багатих до бідних і про заздрість і ненависть бідних до багатих породжує безліч міжгрупових конфліктів. Загроза безпеці, статусу і репутації може слугувати могутнім джерелом психологічної тривоги і спроб контролювати її за допомогою грошей.

– релігія і етика: відчуття провини за своє багатство і особистої відповідальності за долю бідняків складає ядро християнської релігії. Внаслідок цього самоосуд і розкаяння часто детермінують дивну поведінку людей, які виховані у переконанні, що дуже великі гроші, які отримані легким шляхом і виставляються напоказ, свідчать про гріховність людини.

Насамперед буде доцільно зупинитися на причинах та видах психологічних розладів взагалі. Причинами розладів є специфічні психологічні чинники і, зокрема, особливі цінності й установки, які заохочують і культивують у багатьох родинах. Стаючи надбанням індивідуальної свідомості, вони створюють психологічну схильність до емоційних розладів, у тому числі до переживання негативних емоцій та депресивних і тривожних станів.

Ще К. Хорні, створивши соціокультурну теорію неврозів, звернула увагу на той соціальний факт, що сприяє росту тривожних розладів (генералізованого тривожного розладу, паніки, соціальної фобії). Це глобальне протиріччя між християнськими цінностями, які проповідують любов і партнерські рівні відносини, і реально існуючою твердою конкуренцією та культом сили. Придушення власної ворожості зумовлює, на думку Хорні, різкий ріст тривоги через сприйняття навколишнього світу як небезпечного й себе як нездатного протистояти цій небезпеці внаслідок заборони суспільства на агресію, тобто на активну протидію небезпеці. У результаті відбувається їхнє постійне нагромадження й психіка працює за принципом «парового котла без клапана».

Психоаналіз продемонстрував, що поведінка людини може бути протилежною її справжнім мотивам або бажанням, маскувати їх. Так, жалість до бідних може насправді приховувати ненависть, соціальні упередження і відчуття тривоги. Бідні завжди втілюють для багатих психологічну й економічну загрозу.

Кількість депресивних порушень вища в тих культурах, де особливо значущі індивідуальні досягнення й успіхи та відповідність найвищим стандартам і зразкам. Бажання багатства для них – не що інше, як потреба в емоційній безпеці, свого роду емоційний голод, викликаний депривацією в ранньому дитинстві. Отже, гроші можуть мати різне емоційне значення. У клінічній практиці найчастіше трапляються випадки, коли психологічним значенням грошей стають безпека, влада, любов і свобода, а також з грошима асоціюється відчуття провини. Вплив емоційної основи на розвиток грошової патології, акцентуації та причини які викликають відповідний емоційний стан показано в табл. 1.

Таблиця 1

Емоція	Типи людей	Грошові патології (акцентуації, емоційний стан)	Причини
Провина	- пуритани	аскетизм, самозречення, депресія, втрата самодисципліни, психосоматичні симптоми	- страх багатства - втрата контролю
Безпека	- скнари - подвижники - мисливці за знижками - колекціонери фанатики	відчуження, страх, параноя, побоювання грабіжників та фінансового краху	- психологічна травма: смерть, розлучення батьків, - подолання тривоги - боязнь втрати грошей
Влада	- маніпулятори - будівники імперії - хрещені батьки	фантазії про всемогутність, гнів, чутливість до приниження	- отримання вищості, влади - покупка лояльності ворогів
Любов	- покупці любові - продавці любові - викрадачі любові	відчуття знедоленості, нікчемності, нелюбові до себе, ворожість	- покупка прихильності, відданості, любові - задоволення самолюбства
Свобода	- покупці свободи - борці за свободу	пригніченість, боязнь до залежності, безвідповідальність, ненадійність, пасивно-агресивний характер	- звільнення від повсякденної рутини, обмежень - звільнення від грошей

Г. В. Ложкін, в свою чергу, виділив 10 психологічних чинників які можуть привести до серйозних проблем у грошовій сфері: чесність: нездатність жертвувати певними принципами заради вигоди; вдоволення: задоволеність своєю долею; самооцінка: думка, що людина нездатна стати багатого; гнів: може розладнати ділові стосунки і перешкодити угоді; страх: примушує відмовлятися від розумного ризику; помилки гравця: невміння вчасно зупинитися і сподівання відігратися; жадібність: союзник маніпуляторів і шахраїв; заздрість: відволікає людину, обмежує її можливості і є марною витратою психічної енергії; співчуття: емоційна м'якість, чуйність і турбота про ближніх можуть призводити до неправильних економічних рішень; сентиментальність: вірність традиціям, що не схвалюють прагнення людини до збагачення.

Отже, поведінка і настанови щодо грошей не є чимось ізольованим, а являють собою невід'ємну частину особистості в цілому. Люди, що применшують значення грошей, можуть також відмовлятися від любові, подяки або інформації, пропонованих іншими. Люди, які турбуються про своє фінансове становище, можливо, відчують заздрість або страх залежності. Гроші можуть концентрувати в собі фантазії, страхи і бажання, а також бути об'єктом витіснення, спотворення і захисту; можуть бути пов'язані із зброєю, пристрастю, захопленням, свободою, владою та авторитетом, захватом і збудженням, виживанням і безпекою, сексуальною потенцією, перемогою і винагородою. Те, що ми носимо гроші в кишені, витрачаємо їх або відкладаємо, наповнює нас відчуттями гордості, сексуальної привабливості, невразливості, і, можливо, навіть безсмертя. Навпаки, брак грошей може викликати у нас відчуття пустки, занедбаності, приниження, неповноцінності, тривоги, гніву і заздрості.

Запропоновані в роботі узагальнення показують, що існує взаємовплив між емоційними відчуттями та грошовою патологією, психічними розладами. За спостереженнями психологів багато грошових розладів, сягають корінням у сімейні стосунки. Отже дослідження в цьому напрямку дозволяють поглибити теоретичний знання щодо впливу міжособистісної взаємодії в батьківській сім'ї на формування фінансової поведінки молоді.

Список літератури:

1. Андреева И. В. Экономическая психология : учебник / И. В. Андреева. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
2. Гриценко А. Економічна теорія в сучасному світі / А. Гриценко // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 40–54.
3. Дейнека О. С. Противоречия и перспективы ресурсного подхода в экономической психологии / О. С. Дейнека // Проблемы экономической психологии. Т. 2 / под ред. А. Л. Журавлева, А. Б. Купрейченко. – М. : ИПРАН, 2005. – С. 66–97.
4. Кейнс Д. Общая теория занятости, процента и денег / Д. Кейнс. – М. : Прогресс, 1978. – 458 с.
5. Ложкін Г. В., Комаровська В. Л., Валенюк Н. Ю. Економічна психологія : навч. посіб. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К. : Видав. дім «Професіонал», 2008. – 462 с.
6. Спасенников В. В. Экономическая психология : учеб. пособие / В. В. Спасенников. – Киев : ПЭРСЭ, 2003. – 448 с.

Одержано 13.02.2014

УДК 159.9.075

Олена Сергіївна Сергієнко,

студентка магістратури навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання права, економіки, психології та інформаційних технологій Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Наведено психологічний аналіз проблеми задоволеності шлюбом, визначено поняття, ознаки та фактори задоволеності шлюбом. Подано результати проведеного дослідження особливостей задоволеності шлюбом працівників ОВС.

В. Сатир стверджує, що вступаючи до шлюбу, людина прагне збагатити, наповнити своє життя новим змістом. Тільки дуже дивна людина, вважає вона, і за дуже дивних причин свідомо піде під вінець, знаючи, що шлюб зробить його або її життя ще гірше. Люди сподіваються на те, що після того, як вони одружаться, їхнє життя стане краще і цікавіше. Ці надії лежать в основі передбачуваної сім'ї. Коли надії починають руйнуватися, з'являється реальна загроза шлюбу, хоча більшість людей, якщо їх запитати, дадуть відповідь, що одружилися по любові. «Я вірю в любов, здатність любити і бути коханим. Я думаю, що любов, включаючи любов і сексуальну, – найпрекрасніше і повноцінне почуття, яке може відчувати людина. Не люблячи і не будучи любимим, людська душа і серце застигають і вмирають. Але любов не може задовольнити всі вимоги життя; нам настільки ж необхідні інтелект, нові знання, професіоналізм» [1, с. 121].

У психологічній науці основні фактори, що характеризують внутрісімейну ситуацію, отримані при порівнянні, з одного боку, одружених, а з іншого боку, розлучених подружжя, тобто з використанням параметра стабільності шлюбу. Стабільність шлюбу і задоволеність шлюбом є досить пов'язаними характеристиками. Крім того, існує думка, що ці феномени представляють собою різні рівні відносин подружжя. Першим, найбільш загальним, є рівень стійкості шлюбу, тобто юридична збереженість шлюбу (відсутність розлучення). Другий рівень є рівень «пристосування у шлюбі», «адаптованості подружжя»; тут спостерігається не тільки відсутність розлучення або предрозлучної ситуації, а й спільність подружньої пари за такими характеристиками, як розподіл домашньої праці, виховання дітей і т.д. Третій рівень є найбільш глибоким. Це рівень «успіху» або «успішності» шлюбу, який характеризується збігом ціннісних орієнтацій подружжя.

Л. Б. Шнейдер говорив: «Задоволеність шлюбом – це суб'єктивне сприйняття подружжям крізь призму соціокультурних норм ефективності функціонування сім'ї в плані задоволення їх індивідуальних потреб» [4, с. 150]. Найбільш повне визначення саме задоволеності шлюбом дає С. І. Голод: «Задоволеність шлюбом, очевидно, складається як результат адекватної реалізації уявлення (образу) про сім'ю, сформованого у свідомості людини під впливом зустрічей з

різними подіями, складовими його досвіду (дійсного або символічного) в даній сфері діяльності» [3, с. 158].

На думку В. І. Косичевої, загальний шлюбний потенціал складається з фізичного, матеріального, культурного, сексуального та психологічного чинників [2]. Фізичний фактор має суто інтуїтивний характер: незалежно від статевої приналежності одна людина викликає в іншій людині беззвітну симпатію чи антипатію. Ця індивідуальна й глибоко особистісна реакція визначається всім фізичним виглядом, тембром голосу, манерою поведінки, мовою, мімікою, жестикуляцією, манерою одягатися, нарешті, запахом, властивим даній людині. Визначаючись на перших етапах спілкування, фізичний фактор відрізняється винятковою стійкістю. Матеріальний фактор визначається співвідношенням внеску партнера в загальний матеріальний статус сім'ї і відповідністю цього внеску очікуванням і вимогам іншого партнера. Культурний фактор визначається співвідношенням інтелектуально-культурних запитів подружжя. Виразність цього чинника досить мінлива протягом життя навіть однієї пари. Сексуальний чинник визначається відповідністю реальної програми інтимної близькості кожного з партнерів сексуальним очікуванням іншого. Цей фактор схильний до багатьох впливів, у тому числі впливів віку та стану здоров'я, з якими він і повинен, перш за все, співвідноситися [2, с. 301].

З метою вивчення особливостей задоволеності шлюбом працівників органів внутрішніх справ нами було проведено дослідження за допомогою тесту-опитувальника задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко). Було виявлено, що 35 % сімей працівників ОВС і 62,5 % працівників банку задоволені своїми сім'ями. При чому задоволених спеціалістів відділень банку в два рази більше, ніж правоохоронців ($p \leq 0,01$). Навпаки, за рівнем «скоріше задоволених» шлюбом працівників органів внутрішніх справ (32,5 %) виявилось вірогідно більше, ніж спеціалістів з продажу та обслуговування клієнтів відділення банку (7,5 %; $p \leq 0,01$). А цілком задоволених шлюбом серед спеціалістів банку (17,5 %) виявилось значно більше, ніж оперуповноважених (2,5 %; $p \leq 0,05$). За рівнем, що вказує і на задоволеність, і на незадоволеність шлюбом в рівній мірі, працівників органів внутрішніх справ виявилось 17,5 %, а спеціалістів відділень банку значно менше 7,5 % ($p \leq 0,05$).

Таким чином, отримані результати дослідження задоволеності шлюбом показали, що спеціалісти з продажу та обслуговування клієнтів відділення банку в більшій мірі задоволені своїм шлюбом у порівнянні з працівниками органів внутрішніх справ. Вони мають нормований робочий день та більше вільного часу, який можуть приділити сім'ї, спілкуванню з подружжям, обговорюванню проблем. Для них більш характерний сприятливий соціально-психологічний клімат сім'ї, наявність спільних інтересів, схожість життєвих цінностей, надання емоційної підтримки один одному.

Щодо працівників органів внутрішніх справ, то їх рівень задоволеності шлюбом значно менший у порівнянні зі спеціалістами відділень банку. Причиною такої різниці можуть бути різні умови професійної діяльності обох досліджуваних груп. Так, правоохоронці мають більш напружений графік роботи. Надмірна

зайнятість, відсутність системного відпочинку, добові чергування, часті виклики на роботу в неробочий час, відрядження, навчання, а також перебування у постійному стресовому напруженні призводять до фізичного та психологічного перевантаження працівників ОВС. Все це сприяє обмеженню спілкування між членами родини, зміни інтересів, цінностей, цілей. Недостатня кількість уваги викликає незадоволеність, що в подальшому призводить до суперечок та конфліктів.

Отримані результати можуть бути використані працівниками служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України при проведенні сімейноконсультування працівників ОВС та членів їх сімей.

Список літератури:

1. Сатир В. Как строить себя и свою семью / Вирджиния Сатир ; пер. с англ. – М. : Педагогика-пресс, 1992. – 121 с.
2. Косачева В. И. Проблемы стабильности молодой семьи / В. И. Косачева // Вестник Белорусского государственного университета. – Минск, 1991.
3. Голод С. И. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты / С. И. Голод. – Л. : Наука, 1984. – 158 с.
4. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений : курс лекций / Л. Б. Шнейдер. – М. : Апрель-Пресс ; ЭКСМО-Пресс, 2000. – 150 с.

Одержано 16.02.2014

УДК 159.9:351.743(477)

Наталья Евгеньевна Мовмыга,

здобувач кафедри соціології та психології факультету права и масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНЫЕ ОТЛИЧИЯ ЖИЗНЕННЫХ ПРИТЯЗАНИЙ БУДУЩИХ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ: МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Описан методический инструментарий изучения гендерных отличий жизненных притязаний личности. Психологические методики подобраны на основе когнитивного, мотивационно-ценностного, операционно-регулятивного критериев эмпирического исследования.

Феномен жизненных притязаний сложен по своей структуре и многогранности взаимосвязей своих компонентов в динамике развития личности. В своих исследованиях мы определяем смысловое содержание жизненных притязаний как социально-психологический механизм самоосуществления и саморазвертывания личности, который позволяет активно моделировать желаемое будущее согласно с поставленными жизненными заданиями и социальными ожиданиями на основе самореализации, что обуславливает жизнестойкость субъекта деятельности и позволяет полноценно использовать свой жизненный ресурс.

Методическую основу эмпирического исследования гендерных отличий жизненных притязаний личности составляют теоретические и эмпирические наработки отечественных и зарубежных ученых. Эмпирическое исследование гендерных отличий жизненных притязаний личности целесообразно строить на основе раскрытия психологических механизмов самореализации и жизнеосуществления (К. А. Абульханова-Славская, Л. А. Лепихова, Т. М. Титаренко), образа будущего (О. П. Белинская, А. С. Волович, О. М. Дубовская, О. В. Посацкий), временной и жизненной перспективы (Е. И. Головаха, К. Левин, Л. В. Сохань) личностных стремлений (К. А. Абульханова-Славская, Т. М. Березина, Р. Еммонс, Р. Райан), ожиданий (Л. М. Долгих, С. Я. Карпиловская, Т. О. Ларина, Т. М. Титаренко), целеполагания (Л. С. Выготский, А. М. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн, Ю. М. Швалб и др.), поскольку в них содержательно отображены отдельные аспекты предмета исследования.

В нашем исследовании при подборе психологических методик мы опирались на положения о том, что жизненные притязания будущих правоохранителей лежат в основе процесса творческой реализации себя в жизни (жизненное самоосуществление) и будущей профессии (профессиональное самоосуществление) на основе обретаемого опыта, ценностных и смысловых компонентов его личности. Базируясь на субъектной активности, жизненные притязания детерминируют саморазвитие и самосовершенствование будущего правоохранителя через осознание способности осуществлять значащие преобразования своего жизненного пути. Соответственно, опираясь на ряд отечественных и зарубежных исследований, предполагаем наличие гендерной асимметрии в жизненных притязаниях будущих правоохранителей.

Исходя из таких позиций, эмпирическое исследование базировалось на критериальной модели, компонентами которой являются: когнитивный, мотивационно-ценностный и операционно-регулятивный.

Когнитивный критерий в качестве структурных компонентов – показателей исследования содержит: осознанное отношение к своему будущему – образ будущего, самостоятельное, стратегичное, инструментально-структурированное планирование жизненного сценария на основе собственной успешности и эмоциональной удовлетворенности, гендерную идентичность личности на основе сочетания личностных характеристик – фемининности, маскулинности и андрогинности. Определение эмпирических индикаторов показателей критерия производилось с помощью ряда методик. Методика «Оценка уровня жизненных притязаний» направлена на исследование уровня их дифференцированности, модифицированная Л.А. Лепиховой на базе методики «Направленность личности» Р. Еммонса [2, с. 197, 269, 415–416]. Методика может быть отнесена к проективным, благодаря чему предполагается возможность свободных прямых высказываний без внешних внушений и подсказок относительно индивидуальных притязаний, что позволяет с помощью контент-анализа определить степень дифференцированности притязаний. Методика «Линия жизни» Л. А. Лепиховой и Т. М. Титаренко [2, с. 269] дополняет описанную выше и позволяет

сделать вывод о значимости притязаний и их планировании во времени. Опросник М. Куна «Кто Я» в модификации Л. Н. Ожиговой использовался нами для исследования гендерных стереотипов и выявления частотного распределения характеристик, тенденций в самоописаниях различных выборок [1, с. 189–191]. Опросник ориентации личности на гендерные роли С. Бем в модификации М. В. Бураковой [1, с. 181–184] использовался для определения уровня выраженности маскулинных и фемининных характеристик личности и степени конформности по отношению к гендерным нормам поведения.

Мотивационно-ценностный критерий содержит: мотивационную тенденцию достижения успеха (или избегания неудачи), иерархию ценностей и сфер самореализации (осознание смысла деятельности), личностные смыслы профессиональной деятельности (место профессионально значимых ценностей в иерархии ценностей и сфер жизни), наличие жизненных целей и уровень их осмысленности, эмоциональной насыщенности, планирование, моделирование на их основе профессионального пути и оценка его результатов. Для исследования указанных компонентов использовались следующие методики. Методика «Мотивация успеха и боязнь неудачи» А. А. Реана [8] позволяет определить выраженность тенденции ориентации исследуемых групп на достижение успеха или избегание неудачи, которая существенно отличается у юношей и девушек [3; 7]. Морфологический тест жизненных ценностей В. Ф. Сопова и Л. В. Карпушиной [9] использовался для определения мотивационно-ценностной структуры личности. Тест смысложизненных ориентаций СЖО Д. А. Леонтьева [5] является адаптированной версией теста «Цель в жизни» Дж. Крамбо и Л. Махолика. Методика позволяет определить наличие или отсутствие в жизни испытуемого целей в будущем, интерес и эмоциональную насыщенность жизни, результативность жизни – удовлетворенность самореализацией, представление о себе – способности построить свою жизнь в соответствии со своими целями и представлениями о ее смысле, способность контролировать свою жизнь, свободно принимать решения и воплощать их в жизнь.

Операционно-регулятивный критерий содержит: регуляционные свойства (эффективная самостоятельность – ответственность, самоконтроль, способность адекватно оценивать внешние и внутренние условия деятельности), надежность и гибкость, гендерно-ролевые стереотипы, соотнесенные с ними профессиональные и социальные роли. Исследование локализации контроля личности проводилось с помощью модифицированного опросника «ЛК» Е. Г. Ксенофонтовой – модификации методики «Уровень субъективного контроля» Дж. Роттера [4], что позволило определить убеждения личности относительно того, где находятся или локализуются силы, которые подвергаются влиянию, управлению и контролю того, что происходит в жизни – внутри себя (усилия, старание и способности) или зависит от внешних факторов (другие люди, судьба или случай). Анкета «Полоролевые стереотипы» составлена Л. М. Долгих на основе структуры полоролевого стереотипа, предложенной Т. Говорун и О. Кикинеджи [2], дала возможность уточнить уровень стереотипности образов как своего, так и

противоположного пола у испытуемых. Методика незавершенные предложения «Я – женщина/мужчина» по Л. М. Ожиговой [6] в модификации Л. М. Долгих позволила определить, как личность характеризует себя как соответствующую или не соответствующую гендерному стереотипу.

Таким образом, подобранные психодиагностические методики отображают содержательные характеристики показателей эмпирического исследования, комплексно охватывая различные компоненты гендерных особенностей жизненных притязаний личности будущих правоохранителей – когнитивного, мотивационно-ценностного и операционно-регулятивного. По нашему мнению, использование указанного комплекса методик позволит наиболее полно раскрыть гендерные отличия жизненных притязаний будущих правоохранителей.

Список литературы:

1. Воронцов Д. В. Гендерная психология общения / Д. В. Воронцов. – Ростов н/Д : Изд-во ЮФУ, 2008. – 208 с.
2. Життєві домагання особистості : [монографія] / [Т. М. Титаренко І. В. Лебединська, Н. В. Анікіна та ін.] ; за ред. Т. М. Титаренко. – К. : Пед. думка, 2007. – 456 с.
3. Ильин Е. П. Пол и гендер / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2010. – 688 с.
4. Ксенофонтова Е. Г. Исследование локализации контроля личности – новая версия методики «Уровень субъективного контроля» / Е. Г. Ксенофонтова // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20, № 2. – С. 103–114.
5. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненных ориентации (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Смысл, 2000. – 18 с.
6. Ожигова Л. Н. Исследование гендерной идентичности и гендерных стереотипов личности / Ожигова Л. Н. // Практикум по гендерной психологии / под ред. И. С. Клёциной. – СПб. : Питер, 2003. – С. 164–170.
7. Панок В. Г. Психологія життєвого шляху особистості : [монографія] / В. Г. Панок, Г. В. Рудь. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 280 с.
8. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
9. Сопов В. Ф. Морфологический тест жизненных ценностей / В. Ф. Сопов, Л. В. Карпушина // Прикладная психология. – 2001. – № 4. – С. 9–30.

Одержано 06.03.2014

Мовмига Н. Є. Гендерні відмінності життєвих домагань майбутніх правоохоронців: методичний аспект

Описано методичний інструментарій вивчення гендерних відмінностей життєвих домагань особистості. Психологічні методики підбрано на основі когнітивного, мотиваційно-ціннісного, операційно-регулятивного критеріїв емпіричного дослідження.

УДК 342.553:711.13

Алла Олександрівна Редько,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Виділено основні напрями соціальної політики, головним суб'єктом якої на регіональному рівні обґрунтовано названо інститут місцевого самоврядування. Розкрито окремі перспективні напрямки соціальної політики з урахуванням специфіки, пов'язаної з регіональним рівнем діяльності органів лади та самоврядування. Зазначено, що в умовах євроінтеграції України одним із головних пріоритетів має бути надання соціальних послуг у сфері побутового обслуговування.

Однією із основних функцій місцевого самоврядування є організація життєдіяльності територіальної громади. В умовах соціально-політичної кризи, яка охопила Україну для забезпечення життєдіяльності регіонів необхідно переосмислити місце й роль місцевого самоврядування в системі громадянського суспільства, знайти найкращий варіант моделі організації влади на місцях, яка б цілком відповідала сучасним світовим та європейським стандартам та була спрямована на забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини.

Механізм здійснення регіональної соціальної політики досліджували вітчизняні науковці: О. Бандурка, О. Головка, О. Ярмиш, О. Гончаренко, С. Серьогін, В. Коваленко, І. Коліушко, В. Мамонов, О. Батанов, В. Кампо, С. Саханенко, В. Шаповалов, В. Борденюк, І. Голосніченко, М. Корнієнко.

Головним суб'єктом регіональної соціальної політики є інститут місцевого самоврядування, роль і відповідальність якого в рішенні завдань соціальної політики невпинно зростає. Місцеве самоврядування покликано забезпечувати комплексне вирішення питань з обслуговування населення і сприяти тим самим досягненню в суспільстві політичної й соціальної стабільності. Громадяни задовольняють більшість своїх потреб саме «за місцем проживання» в процесі діяльності органів місцевого самоврядування [1, с. 30, 31]. Вітчизняними науковцями пропонуються для забезпечення потреб територіальної громади наступні напрями соціальної політики:

зайнятість населення і регулювання ринку праці, для чого необхідно розробити територіальні програми зайнятості населення, затверджувати відповідними районними і обласними радами, а також забезпечувати заходами соціальної захищеності різних груп населення від безробіття [2, с. 87–96];

контроль за дотриманням законодавства про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії та прийняття нового закону України про державні соціальні стандарти та гарантії; здійснення адекватних сучасним умовам пріоритетів і соціальних стандартів задоволення тих чи інших потреб населення, на базі котрих відтворюються рівні основних державних гарантій [3, с. 56];

розширення реальних можливостей участі територіальної громади як первісного суб'єкта місцевого самоврядування, основного носія його функцій і повноважень у здійсненні регіональної соціальної політики, вдосконалення механізмів функціонування інституту самоврядування [2, с. 108–113].

Для побудови стабільної, економічно сильної, соціально справедливої держави, що вимагає як політики вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, так і зняття соціальної напруги міжрегіонального характеру, необхідним є формування на локальному рівні зростаючого середнього класу, який би став запорукою ліквідації бідності в суспільстві та носієм нових стандартів економічної поведінки та способів задоволення потреб людей. Необхідно всіляко забезпечувати підвищення добробуту за рахунок особистого трудового вкладу, підприємництва та ділової активності громадян. Ще одним не менш важливим фактором є проведення глибокої пенсійної реформи, що буде забезпечувати справедливую систему пенсійних виплат з урахуванням трудового вкладу особи. В Україні є значна частина громадян, які опинилися у складних життєвих умовах та потребують негайної допомоги від суспільства і така допомога, насамперед, має бути надана органами місцевого самоврядування. Для таких людей необхідно створення адресної допомоги в грошовій та натуральній формах. Необхідно органам місцевого самоврядування звернути увагу і на запобігання корупції, забезпечення стабільного фінансування та державної підтримки розвитку духовної сфери, науки, освіти, культури; на широку підтримку сім'ї, материнства та дитинства; сприяти всебічному державному захисту інтелектуального потенціалу суспільства, його ефективному використанню та примноженню; наданню відповідної допомоги по безробіттю, збереженню робочих місць, фахової перепідготовки осіб, які втратили роботу.

Важлива роль місцевого самоврядування в системі регіональної соціальної політики пояснюється не тільки тим, що воно створює сприятливі умови для забезпечення життєвих інтересів населення і здійснює превентивні заходи щодо його соціального захисту, а в тому що в його компетенцію фактично входить весь комплекс заходів життєзабезпечення територіальної громади [3, с. 58]. Перед органами місцевого самоврядування поставлено цілий ряд завдань, які необхідно вирішувати щоденно в різних сферах: охорони здоров'я, освіти, комунального господарства, фінансів, економіки та в інших.

В умовах євроінтеграції України одним із головних пріоритетів має бути надання соціальних послуг у сфері побутового обслуговування. Соціальні послуги мають бути, насамперед, спрямовані на розв'язання або профілактику проблем вразливих верств населення. Держава з метою реалізації конституційного права громадян на соціальний захист має забезпечити високу якість надання соціальних послуг, створити ефективну систему соціального обслуговування, яка б відповідала сучасним вимогам та потребам людей.

Список літератури:

1. Соціальна політика регіону : монографія / В. В. Говоруха, В. Г. Бульба, А. Є. Тамм та ін. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – 272 с.

2. Куц Ю. О. Організаційні засади функціонування місцевого самоврядування в Україні : монографія / Ю. О. Куц, С. В. Болдирєв, А. Є. Тамм ; за заг. ред. Ю. О. Куца. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2004. – 180 с.

3. Яценко М. А. Самоврядувальний механізм здійснення регіональної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.03 / Яценко Микола Анатолійович. – О., 2005. – 182 с.

4. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

Одержано 11.03.2014

ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

УДК 159.964

Вікторія В'ячеславівна Доценко,

доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ПЕРЦЕПТИВНО-ІНТЕРАКТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ РІЗНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС

Розглянуто результати дослідження особливостей перцептивної сторони професійного спілкування працівників підрозділів кримінальної міліції та громадської безпеки.

Одним із показників психологічної готовності правоохоронця до виконання службових обов'язків є вміння встановлювати, реалізовувати і коригувати взаємовідносини з різними верствами населення. Тобто, бути компетентним у сфері спілкування. В основі комунікативної компетентності знаходиться не просто вміння досконало володіти словом та іншими засобами спілкування, а й мати певні особистісні особливості. Тому, окремим пунктом слід виділити перцептивно-інтерактивну складову комунікативної компетентності особистості, яка визначається як інтегральна властивість особистості, що забезпечує формування соціально-перцептивної оцінки та організацію ефективної міжособистісної взаємодії [1].

Аналіз структури перцептивно-інтерактивної сторони професійного спілкування працівників ОВС дозволяє виділити наступні її складові [2, 3]: вміння вибирати відповідну рольову позицію, співпрацювати, діяти з урахуванням індивідуальних особливостей суб'єктів службової взаємодії; вміння «читати» особливості поведінки, зовнішнього вигляду, використовувати наявну інформацію про людину і складати первинний психологічний портрет особи; здібність впливати у процесі комунікації на інших осіб з метою вирішення оперативно-службових задач; вміння створювати сприятливі умови для міжособистісного контакту; оцінка результатів конкретного акту спілкування і планування змісту і процесу подальших контактів з визначеними особами (правопорушниками, громадянами, колегами, керівниками тощо).

На нашу думку, особливості перцептивно-інтерактивної компетентності працівників ОВС є одним із значимих чинників підвищення ефективності професійної діяльності правоохоронців. Адже в її основі лежить здібність працівника міліції до сприйняття зовнішніх ознак людини, співвіднесення їх з особистісними характеристиками та інтерпретація і прогнозування на цій основі

вчинків суб'єкта (правопорушника, колеги, громадянина який звертається за допомогою тощо).

У проведеному дослідженні взяли участь працівники ОВС підрозділів кримінальної міліції та громадської безпеки зі стажем несення служби від 3 до 10 років. Було використано методику діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності М. П. Фетіскіна спрямовану на вивчення особистісної готовності до формування інтегративних критеріїв інтерактивної компетентності в межах малих груп стабільного і тимчасового типу та методику самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії призначену для вивчення рівня її сформованості на основі аналізу минулих помилок, успішного або неуспішного досвіду життєдіяльності.

Дані емпіричного дослідження свідчать (див. табл.1), що у працівників кримінальної міліції найбільш вираженим критерієм перцептивної компетентності є соціальна автономність ($16,18 \pm 2,45$) та взаємовплив ($16,14 \pm 2,02$). Тобто, для працівників кримінальної міліції велику значимість має особистісна позиція в організації та спільних діях колективу, вони добре адаптуються у різних ситуаціях на основі самокорекції та саморефлексії. До того ж, спрямованість на соціальну автономність ($16,18 \pm 2,45$) у них статистично значимо ($p \leq 0,001$) більш виражена ніж у працівників міліції громадської безпеки ($12,37 \pm 2,73$).

Таблиця 1

Перцептивно-інтерактивна компетентність працівників міліції різних підрозділів ОВС, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Інтегративні критерії	КМ	ГБ	t_{1-2}	p
Взаємопізнання	$15,34 \pm 1,06$	$17,68 \pm 1,82$	0,48	-
Взаєморозуміння	$14,43 \pm 2,06$	$18,46 \pm 1,64$	2,32	0,001
Взаємовплив	$16,14 \pm 2,02$	$14,01 \pm 2,02$	0,84	-
Соціальна автономність	$16,18 \pm 2,45$	$12,37 \pm 2,73$	2,33	0,001
Соціальна адаптивність	$14,34 \pm 2,28$	$18,52 \pm 1,74$	2,33	0,001
Соціальна активність	$15,48 \pm 1,20$	$15,02 \pm 2,44$	0,38	-
Рівень комунікативної інтерактивності	$81,17 \pm 5,09$	$83,36 \pm 7,16$	0,14	-

Примітка: *КМ – підрозділ кримінальної міліції;

**ГБ – підрозділ громадської безпеки.

У дільничних інспекторів міліції громадської безпеки найбільш вираженими критеріями перцептивної компетентності є соціальна адаптивність ($18,52 \pm 1,74$) та взаєморозуміння ($18,46 \pm 1,64$). Можна стверджувати, що дільничним інспекторам міліції притаманна високорозвинена адаптивність поведінки і комунікативність, вони можуть розуміти іншу людину не лише вербально а й за допомогою невербальних символів. Конфліктність в даній групі проявляється досить мало, вони вміють зрозуміти точку зору іншої людини. Цікавим є той факт, що показник сформованості соціальної адаптивності ($18,52 \pm 1,74 > 14,34 \pm 2,28$; $p \leq 0,001$) та

взаєморозуміння ($18,46 \pm 1,64 > 14,43 \pm 2,06$; $p \leq 0,001$) статистично значимо більший у працівників міліції громадської безпеки порівняно з працівниками кримінальної міліції. Тобто, дільничні інспектори міліції мотивовані на взаємодію з оточуючими і ефективність спільної діяльності, вони більше ніж працівники кримінальної міліції задоволені своїм положенням у групі, здатні проявляти гнучкість поведінки і контактність як всередині колективу так і з зовнішнім оточенням.

Аналіз результатів дослідження онтогенетичної рефлексії показав, що у більшій половині працівників підрозділів кримінальної міліції (68,7 %) та дільничних інспекторів міліції (59,3 %) виявлено негативну рефлексію. Тобто самоаналіз минулих вчинків, помилок, успішного і неуспішного досвіду життєдіяльності та поведінки взагалі працівників міліції обох підрозділів призводить до появи страхів перед вчиненням нових помилок. Їх обережність є результатом минулого досвіду, але не завжди є гарантією життєвого успіху, а критичний розум іноді заважає здійсненню власних бажань.

У 31,3 % працівників підрозділів кримінальної міліції та 26,7 % дільничних інспекторів громадської зафіксовано позитивну рефлексію. У таких працівників міліції є здібності до планування та передбачення власного майбутнього. Вони відчують відповідальність за якість власного життя.

Прикрим є той факт, що у 14,0 % працівників міліції громадської безпеки діагностовано відсутність рефлексії. Тобто, вони мають дещо викривлене уявлення про себе та власну діяльність і потребують краще обмірковувати прийняті рішення та більш детально аналізувати помилки.

Специфіка професійної діяльності працівників міліції призводить до збільшення кола спілкування, а чим більше різних уявлень про те, як людина сприймається іншими, тим більше вона знає як про себе так і про людей, що її оточують. Тому, розвиток перцептивно-інтерактивної компетентності у працівників міліції є важливим аспектом професійного розвитку і стимулом для формування волі та становлення особистісної зрілості.

Список літератури:

1. Бодалев А. А. Социально-перцептивная компетентность профессионала как один из факторов эффективности его работы / А. А. Бодалев // Развитие социально-перцептивной компетентности личности / под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : Луч, 1998. – С. 3–19.
2. Лапшина В. Л. Професіоналізм в діяльності органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : підручник / В. Л. Лапшина. – Х. : ХНУВС, 2005. – 243 с.
3. Харченко С. В. До проблеми підвищення ефективності професійної діяльності персоналу ОВС / С. В. Харченко // Право і Безпека. – 2004. – № 3'4 – С. 229–231.

Одержано 09.02.2014

УДК 159+351.74

Лада Миколаївна Ростомова,

*доцент кафедри іноземних мов Одеського державного університету
внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент*

КОМУНІКАТИВНИЙ ЕТИКЕТ ТА ЙОГО ОПАНУВАННЯ КУРСАНТАМИ МВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Розглянуто питання формування комунікативного етикету, на яких необхідно акцентувати увагу у разі підвищення комунікативного потенціалу курсантів ВНЗ МВС.

Донедавна посади речників та прес-секретарів у різних відомствах не були надто поширені. Політика гласності змусила політиків, міністрів, керівників різного рангу повідомляти громадськість про стан справ, відповідати на запитання журналістів і це в них виходило не завжди добре. Хтось не міг сформулювати думку або просто не мав такої, хтось – видавав бажане за дійсне або відверто брехав. Така недолуга комунікація підриває авторитет та довіру не тільки до конкретної особи, а й до відомства загалом. Страх сказати щось не те чи не так змушує працівників міліції або тікати від журналістів, або відсилати зацікавлених осіб до «речників», уповноважених надавати коментарі, проте їх неоперативність, заангажованість, непереконаливість часто псує враження, що не сприяє створенню позитивного іміджу служби [1; 2].

Щоб уникнути подібних наслідків, керівництво МВС [3] включило до Комплексного плану заходів із формування позитивного іміджу органів внутрішніх справ України на 2013–2014 роки пункт 3.7, яким передбачається ведення в системах службової підготовки і підвищення кваліфікації циклу занять із розвитку загальної, мовної культури особового складу, формування навичок публічних виступів, спілкування з громадянами та журналістами».

Правозахисна діяльність відноситься до професіям з підвищеною мовною відповідальністю. Зв'язок між словом та правом. Словами та діями зафіксоване у латинському вислові *juris dicere* (*jus* – право + *dico* – говорити), тобто проголошувати правильно. Володіння усним і письмовим словом – істотна ознака професійної працівника ОВС. Сьогодні рядових працівників та сержантів майже не вчать вмінню породжувати і виражати думки в словах – письмово або усно. Значно краще організовано підготовку правознавців у класичних університетах, але у ВНЗ МВС України, при підготовці курсантів, фахівців із правоохоронної діяльності питанням комунікативної компетентності та комунікативного етикету належна увага поки що не приділяється.

Інструкції Міністерства внутрішніх справ вимагають від працівників ОВС бездоганної тактовності при поводженні з громадянами й високої культури мовлення. М. Бахтін зауважував, що мовлення людини відверто розкриває її професію.

Професійна мовна культура – це володіння всіма засобами системи мови і вміння оптимально вживати їх у відповідних комунікативних умовах монологу, діалогу, полілогу, враховуючи завдання професійного спілкування.

Розуміння мовленнєвого етикету встановилося в лінгвістичній, соціо- і психо-лінгвістичній літературі як форми нормативної мовленнєвої поведінки в суспільстві. Так, дослідники англійського мовленнєвого етикету стверджують, що коло етикетних засобів значно ширше: сюди входять і евфемізми (слова і вирази, які вживаються з метою уникнення слів з грубим чи непристойним змістом або з неприємним у певних умовах забарвленням, напр.: поважного віку – замість старий, говорити неправду – брехати), і способи найменувань.

Головне призначення етикету, в тому числі й мовленнєвого, – встановлення продуктивних контактів між людьми, регулювання взаємин на основі правил ввічливості. Адже мета спілкування – вплив однієї людини на іншу, регуляція поведінки об'єкта спілкування суб'єктом може бути досягнути за умов дотримання цих правил. Без знання прийнятих у суспільстві правил мовного етикету, не володіючи вербальними формами вираження ввічливих взаємин між людьми, особистість не зможе з найбільшою користю для себе і для оточуючих здійснити сам процес спілкування.

Існують формули мовного етикету. Відомо, що спілкування можливе за наявності: мовця, адресата, до якого звернена мова; мети і теми мовленнєвої діяльності. Схематично код мовленнєвої ситуації можна зобразити так: «хто – кому – чому – про що – де й коли». Етикетною вважається тільки та ситуація, для якої суттєвими є відмінності між мовцями (їхній вік, соціальний статус, стать тощо).

Структуру мовного етикету визначають такі основні елементи комунікативних ситуацій, які властиві всім мовцям: звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозиція, порада, інформування згода, відмова, співчуття, комплімент, обіцянка, похвала тощо. З-поміж них вирізняють ті, що вживаються при зав'язуванні контакту між мовцями – формули звертань і вітань; при підтриманні контакту – формули вибачення, прохання, подяки та ін.; при припиненні контакту – формули прощання, побажання тощо. Цим питанням варто приділити особливу увагу при викладанні іноземних мов.

Названі елементи мовного етикету покликані репрезентувати насамперед увічливість співбесідників. Дотримуючись правил мовного етикету, ми передусім засвідчуємо свою вихованість, шану і увагу до співрозмовника, привітність, приязнь, доброзичливість, делікатність.

Педагогічна модель формування професійної мовної культури включає:

– техніку мовлення, тобто опанування голосом, зміцненні його сили (командний голос), виразності (поліпшенні дикції), відпрацювання оптимального темпу та гучності мови. Ці властивості мови формуються в результаті тривалої роботи, виконання голосових і артикуляційних вправ, специфіка яких добре показана у фільмі «Говорить король», знятому у Британії в 2012 році.

Техніка мовлення, як елемент моделі професійної мовної культури не може бути освоєна без цілеспрямованої праці. Удосконалюючи дикцію, кожен досягне бажаних результатів. Оволодіти технікою мови неможливо, ознайомившись лише з теоретичними положеннями. Освоюючи техніку мови, кожен повинен якомога більше виступати перед аудиторією.

– правильність (нормативність) мови – її відповідність мовним нормам: орфоепічним (вимова), лексичним (влучність, доречність слів) і граматичним (морфологічна й синтаксична узгодженість). Відбір правильних мовних форм повинен здійснюватися з опорою на літературні джерела та культурної традиції, в тому числі й пара лінгвістичним супроводження мови (міміка, жести).

Важливе значення для навчання має систематичний зворотний зв'язок, оцінювання викладачем і одногрупниками всіх аспектів комунікації – від змістовних до формальних, адже ми настільки викаємо до своєї вимови, що не помічаємо її недоліків, завжди розуміємо себе й не розуміємо, чому це нас не розуміють інші. Активна й систематична рефлексія, усвідомлювання того, що і як ми говоримо – дуже важливі. Не менш важливо зрозуміти, чому та за яких умов працівники ОВС втрачають самоконтроль, вдаються до вербальної та фізичної агресії [4]. В силу специфіки професії, їм доводиться спілкуватися у конфліктних ситуаціях, мати справу з людьми агресивними, які висловлюють незгоду, чинять опір, провокують. До цього треба бути готовим. Проти звичка до грубощів правопорушників не є підставою для власних грубощів.

Працівникам ОВС треба вчитися прогнозувати поведінку громадян, мати готові «мовні заготовки», які придатні для різних типажів та ситуацій, на різних мовах, а не тільки на рідній. Психологами експериментально доведено, що грубе слово як негативний подразник діє тільки кілька секунд, але реакція на нього триває години і навіть днів. Як наслідок – порушення нервової та серцево-судинної діяльності людини, її хвороба, а іноді й смерть.

Список літератури:

1. Казанчук І. Д. Паблік рілейшнз в діяльності органів внутрішніх справ : монографія / І. Д. Казанчук ; за ред. О. М. Бандурки. – Х. : Основа, 2002. – 198 с.
2. Пащук Р. І. Ділове мовлення правоохоронця : навч. посіб. / Р. І. Пащук, Н. М. Поліщук, Н. Є. Таран ; Луганськ. ін-т внутр. справ. – Луганськ : РВВ ЛІВС МВС України, 2001. – 218с.
3. Проект Комплексного плану заходів з формування позитивного іміджу органів внутрішніх справ України на 2013–2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mvser.org.ua/ua/proekt_kompleksnogo_planu_zahodv_formuvanya_pozitivnogo_imidzhu.
4. Щербина Ю. В. Вербальная агрессия / Ю. В. Щербина. – Изд. 2-е. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 360 с.

Одержано 01.02.2014

УДК 159.9

Світлана Вячеславівна Харченко,

доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ХАРАКТЕР ВЕРБАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РЯДОВОГО ТА СЕРЖАНТСЬКОГО СКЛАДУ ОВС

Відображено результати дослідження соціальної вербальної пам'яті у працівників ОВС. Встановлено, що працівники міліції рядового та сержантського складу мають невеликий обсяг короткочасної пам'яті та користуються обмеженою кількістю прийомів щодо запам'ятовування інформації.

Соціальний інтелект є психологічним феноменом, який відіграє значну роль в професійній діяльності «людина – людина», в тому числі й правоохоронній діяльності. М. М. Монастирний обґрунтовує доцільність діагностики рівня соціального інтелекту в професійному психологічному відборі кандидатів на службу до органів внутрішніх справ.

О. І. Савенков запропонував виділяти три групи критеріїв, що описують соціальний інтелект: когнітивні, емоційні і поведінкові. Важливою складовою когнітивного критерію вчений вважає соціальні знання (знання про людей, їх розуміння, знання спеціальних правил) та соціальну пам'ять (пам'ять на імена, обличчя) [1]. На нашу думку, в подібне розумінні соціальної пам'яті є дещо обмеженим, при описі соціальної пам'яті доцільним є виділяти в її складі довгочасну та короткочасну складову та, принаймні, вербальну та образну. Актуальним представляється дослідження соціальної пам'яті як одного з пізнавальних механізмів соціального інтелекту.

В проведеному дослідженні аналізувалася лише вербальна складова соціальної пам'яті.

Дослідження довгочасної вербальної соціальної пам'яті було проведено в наступний спосіб. Випробуванню пропонувалося пригадати добре знайому людину та вказати 10 найбільш значущих характеристик або якостей.

Короткочасна соціальна пам'ять вивчалася за допомогою методу однократного пред'явлення, відтворення інформації учасниками інформації відбувалося за допомогою впізнання.

Випробуванню на першому етапі дослідження були для запам'ятовування пред'явлені характеристики 3 осіб, які були визначені через ім'я та по-батькові (використовувалися найбільш розповсюджені імена: Олександр, Володимир, Дмитро, Іван тощо) та список з 9 ознак, які їх характеризують. Дві з запропонованих характеристик описували фізичне Я (вага, зріст, колір очей, волосся тощо), дві – соціальне Я (професія, сімейний стан тощо), дві – психологічні Я

(добрий, чесний, вихований тощо) та одну особливу прикмету (татування, зламаній ніс, відсутність передніх зубів).

На другому етапі учасники дослідження повинні були вибрати зі списку в 16 характеристик ті, що характеризували першу та другу особу. Список був сформований в наступний спосіб: по одній характеристики з опису фізичного, соціального, психологічного Я та особливих прикмет першої, другої, третьої особи та особи, опис якої не був наведений в списку на першому етапі. Таким чином, учасники дослідження могли зробити наступні помилки: переплутати риси першої та другої особи, приписати їм ознаки третьої особи зі списку, або тієї, що зовсім не наводилася на першому етапі дослідження.

В дослідженні прийняли участь 40 рядових та сержантів працівників міліції різних підрозділів, які мали досвід безпосередньої професійної діяльності до 5 років, всі чоловіки.

В ході проведення дослідження вербальної соціальної пам'яті було з'ясовано наступне. В довгочасній соціальній пам'яті рядових та сержантів працівників ОВС домінують характеристики, які характеризують фізичне (в середньому 22,7 %) та психологічне (в середньому 65,3 %) Я, опис соціального Я в спогадах представлений незначно (в середньому 7,3 %), крім того був виявлений такий компонент, який отримав умовне позначення «звички» (в середньому 4,7 % характеристик).

Щодо короткочасної вербальної соціальної пам'яті було виявлено наступне: загальний обсяг короткочасної пам'яті учасників дослідження – $4,24 \pm 2,7$ одиниці, найбільш успішно обстеженими запам'ятовувалися ознаки, які характеризують соціальне Я та особливі прикмети, найгірше – психологічне Я. Обсяг короткочасної вербальної соціальної пам'яті у учасників дослідження був тісно пов'язаний з загальною кількістю правильно пригаданих ознак, які характеризують фізичне Я ($r_s = 0,74, p = 0,01$), соціальне Я ($r_s = 0,75, p = 0,01$), психологічне Я ($r_s = 0,70, p = 0,01$) та особливі прикмети ($r_s = 0,80, p = 0,01$). Ці дані, на нашу думку, свідчать про провідний внесок обсяг короткочасної пам'яті як загально інтелектуальної здібності в пригадуванні соціально забарвленої інформації.

В бесіді працівники міліції, які прийняли участь в дослідженні, пояснювали невисокий рівень впізнання ознак тим, що вони завжди занотовують інформацію про необхідну їм особу, можуть завжди до неї звернутися, крім того, часто мають фоторобот, і їм немає необхідності запам'ятовувати характеристики людини. На нашу думку, учасники дослідження мають невеликий обсяг короткочасної пам'яті та користуються обмеженою кількістю прийомів щодо запам'ятовування, що може ускладнювати виконання професійних обов'язків з ідентифікації та розшуку необхідних осіб.

Учасників дослідження статистично достовірно пов'язана успішність пригадування ознак, які характеризують фізичне Я та соціальне Я ($r_s = 0,34, p = 0,05$), фізичне Я та психологічні якості ($r_s = 0,36, p = 0,05$), успішність пригадування ознак, які характеризують соціальне Я ($r_s = 0,34, p = 0,05$) та психологічні якості ($r_s = 0,51, p = 0,01$), соціальне Я та особливі прикмети ($r_s = 0,38, p = 0,05$), успішність пригадування ознак, які характеризують психологічні якості

та особливі прикмети ($r_s = 0,39$, $p = 0,05$), що відображає чіткість обраної структури вербальної соціальної пам'яті.

Кількість помилок виявилася зворотно пов'язана з обсягом короточасної вербальної пам'яті ($r_s = - 0,38$, $p = 0,05$) та статистично достовірно пов'язана з показником інтерференції ($r_s = 0,62$, $p = 0,01$). Обсяг короточасної вербальної пам'яті статистично достовірно зворотно пов'язана з показником інтерференції ($r_s = - 0,37$, $p = 0,05$).

Таким чином, соціальна пам'ять є структурованою пізнавальною реальністю. В структурі довгочасної вербальної соціальної пам'яті обстежених рядових та сержантів працівників міліції найбільше представлені ознаки, які характеризують психологічне та фізичне Я.

В структурі згадувань короточасної вербальної соціальної пам'яті у учасників дослідження найбільше представлені особливі прикмети та ознаки, які характеризують соціальне Я, психологічні якості – найгірше.

Обсяг короточасної вербальної соціальної пам'яті рядових та сержантів працівників міліції недостатній, учасникам дослідження необхідно вдосконалювати засоби запам'ятовування, перш за все, шляхом використання емоційно забарвлених образів.

Список літератури:

1. Савенков А. И. Эмоциональный и социальный интеллект как предикторы жизненного успеха / А. И. Савенков // Вестник практической психологии образования. – 2006. – № 1 (6). – С. 30–38.

Одержано 01.02.2014

УДК 378.09

Людмила Дмитрівна Дягілева,

доцент кафедри іноземних мов Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ДИДАКТИЧНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Визначено основні структурні компоненти дидактичної системи організації професійної іншомовної підготовки майбутніх правоохоронців.

Дидактична система організації професійної іншомовної підготовки курсантів ВНЗ МВС України – це сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів процесу навчання, які спрямовані на формування особистості працівника правоохоронних організацій відповідно до змісту та характеру його професійної діяльності.

Практичною метою професійної іншомовної підготовки майбутніх правоохоронців є оволодіння ними таким рівнем мовної та комунікативної компетенції, який дозволить їм спілкуватися іноземною мовою в усній та письмовій формах в контексті майбутньої професійної діяльності. До основних завдань

працівників правоохоронних органів належить забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорона та забезпечення громадського порядку; виявлення та розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; забезпечення безпеки дорожнього руху; захист власності від злочинних посягань; виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень; участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконання покладених на них законом обов'язків [3; 1]. Незважаючи на різноманітність функціональних обов'язків, працівники правоохоронних органів виконують правоохоронну діяльність, якій притаманні специфічні особливості та відповідна структура. Професійне спілкування працівників під час здійснення правоохоронної діяльності відбувається у таких різноманітних формах, як: 1) повсякденне службове спілкування (бесіди, зустрічі, переговори, прийоми, наради, збори, засідання, конференції); відвідування (організацій, закладів, громадян за місцем проживання); чергування; патрулювання; охорона; 2) специфічні форми повсякденного спілкування (в колективі, спілкування з викладачами під час навчання, ділові контакти з іноземцями); 3) екстремальне спілкування (в умовах конфліктної ситуації, з учасниками мітингів, демонстрацій, публічних виступів, із затриманими, ув'язненими); 4) невербальні та неспецифічні форми спілкування (публічні контакти з журналістами, інтерв'ю, виступи по радіо, телебаченню, у пресі, телефонні розмови, телетайп, радіозв'язок, ділове листування).

Виходячи з вищезазначеного, слід підкреслити, що професійне спілкування правоохоронців потребує ретельного відбору та організації мовних засобів відповідно до мовленнєвих норм, чіткості доведення думки до певної категорії співрозмовників, оформлення відповідної документації, урахування прагматичних параметрів мови професійного спілкування, а саме адресата, адресанта та екстралінгвістичної ситуації, в якій здійснюється мовлення [2, с. 269].

У своїх попередніх роботах ми зауважили на те, що професійне спілкування правоохоронців має бути професійно та соціально детермінованим, а професійна іншомовна підготовка курсантів ВНЗ МВС України повинна мати певні особливості. До таких особливостей можна віднести дидактичне відображення в процесі навчання майбутніх правоохоронців завдань з певних сторін (видів, напрямів) майбутньої професійної діяльності; врахування ситуативної віднесеності професійного контексту та прагматичних параметрів мови професійного спілкування [1, с. 117]. На підставі вивчення психолого-педагогічної, юридичної літератури та унаслідок аналізу контексту правоохоронної діяльності нами було визначено у змісті професійної іншомовної підготовки курсантів ВНЗ МВС України такі компоненти, як: пізнавальний та професійний досвід; професійно значущі якості особистості; професійно спрямоване емоційно-ціннісне ставлення до навчання та майбутньої професійної діяльності.

У якості компонентів дидактичної системи обрані дидактичні шляхи організації професійної іншомовної підготовки курсантів; місце підготовки (у системі підготовки кадрів для роботи в правоохоронних органах України); мета (формування особистості працівника правоохоронних органів); суб'єкти (курсанти

ВНЗ України) і об'єкти (суб'єктні якості: професійний досвід, професійно значущі якості особистості, професійно спрямоване емоційно-ціннісне ставлення до навчання та майбутньої професійної діяльності; компоненти професійної іншомовної підготовки (структурний, функціональний, організаційний).

Список літератури:

1. Дягілева Л. Д. Особливості професійної (іншомовної) підготовки майбутніх правоохоронців / Л. Д. Дягілева // Гуманітарна підготовка сучасного фахівця : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. – Донецьк : Донецьк. юрид. ін-т внутр. справ, 2014. – С. 113–117.

2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

3. Про міліцію : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12>.

Одержано 16.02.2014

УДК 159.9

Лейля Ремзіївна Ібрагімова,

викладач Євпаторійського училища професійної підготовки працівників міліції при ГУМВС України в АР Крим

ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Розглянуто проблему професійного спілкування працівників ОВС. Виділено чотири основних етапи професійного спілкування працівників ОВС.

Професійне спілкування працівників органів правопорядку – це різновид спеціально організованої взаємодії людей (керівників і підлеглих, працівників, рівних за посадовим положенням, співробітників і громадян, співробітників та правопорушників), змістом якого є пізнання, обмін інформацією та вплив учасників комунікацій один на одного з метою вирішення правоохоронних завдань. Професійне спілкування працівників має низку важливих характеристик.

У нинішніх умовах діяльності органів правопорядку життєво необхідне підвищення професійно-психологічної підготовки співробітників, у тому числі в області організації професійних контактів. Ефективність спілкування безпосередньо залежить від знання психологічних особливостей, етапів і наявності учасників взаємодії конкретних психологічних вмінь. Сучасні психотехнології (нейролінгвістичне програмування, психосинтез, психокінетика, конфліктологія та ін.) представляють можливість психологічно грамотно підходити до конструювання конкретних актів професійного спілкування, плануючи в процесі їх реалізації досягнення конкретних службових завдань. Аналіз структури професійного спілкування працівників органів правопорядку і його динаміки дозволяє виділити чотири основні етапи:

1) психічне «читання» особливостей поведінки, зовнішнього вигляду, використання наявної інформації про конкретну людину і складання первинного психологічного портрета особи;

2) пошук психологічних передумов ефективності спілкування і створення сприятливих умов для міжособистісного контакту;

3) вплив у процесі професійного спілкування на інших осіб з боку співробітника ОВС з метою вирішення оперативно-службових завдань;

4) оцінка результатів конкретного акту спілкування та планування змісту і процесу подальших контактів з певними особами (правопорушниками, громадянами, співробітниками правоохоронних органів, керівниками, підлеглими).

Від працівника міліції часто залежить доля людини, її рідних і близьких, що накладає на нього особливу відповідальність, додаткові обов'язки. Тому етика для працівників правоохоронних органів не менш значуща, ніж комплекс юридичних дисциплін. Працівнику правоохоронних органів неправильна оцінка людини іноді може коштувати життя (наприклад, при виборі стратегії й тактики ведення переговорів в екстремальних умовах).

У професії співробітника органів внутрішніх справ спілкування посідає важливу роль. Приблизно 80 % діяльності становить спілкування, зокрема з громадянами. Співробітник міліції зобов'язаний постійно дотримуватися службового етикету, тобто, сукупності правил поведінки, що стосуються зовнішнього прояву ставлення до людей. Чемне ставлення до громадян, лояльність, витримка оцінюються оточуючими і, зазвичай, викликають у відповідь поведінку, що сприяє розрядці конфліктної ситуації.

Нерідко внаслідок специфіки професійної діяльності, спілкування з громадянами приймає конфліктний характер, що, безумовно, негативно впливає на результати всієї діяльності. З огляду на цю обставину, співробітникам ОВС необхідно обирати оптимальний варіант власної поведінки у кожній конкретній ситуації та знаходити індивідуального підходу спілкування з громадянами.

Завдяки спілкуванню співробітник ОВС може здобути просту інформацію про вік співрозмовника, його географічне походження, культурне середовище, спосіб життя і стан здоров'я, частково про професійні ознаки та інше.

Важливу роль у відносинах співробітників ОВС з громадянами грають невербальні засоби спілкування (міміка, жести, психологічна дистанція, поза та ін.), оскільки вони повідомляють про партнера значно більше інформації, ніж його мовлення. Міміка передає понад 70 % інформації. Наприклад, якщо людина «відводить» очі, вважається, що вона намагається приховати певну інформацію (загалом погляди партнерів зустрічаються приблизно протягом 1/3 часу розмови). Жестикуляція передає психічний стан, що пов'язаний з емоційними реакціями і мовленням, іноді жести навіть можуть замінити мову.

На початковому етапі взаємодії співробітника ОВС з громадянами будь-якої категорії рекомендується встановлювати психологічний контакт у власній зоні спілкування, принаймні, контролювати певну відстань. Працівникам ОВС необхідно пам'ятати, що після порушення межі «зони спілкування» співрозмовник відчуває певний психологічний дискомфорт і це, безумовно, відбивається на спілкуванні. Тому співробітникам ОВС необхідно враховувати орієнтацію у просторі – кут, під яким стоїть людина чи навіть повороти, зміни кута спілкування (скажімо, близькі друзі сидять поруч, тоді як ті, що налаштовані вороже, прагнуть встати навпроти співрозмовника – 180°). Тому під час опитування

потерпілого чи свідка співробітнику міліції краще за всього розміститися по діагоналі. Але при конфліктній взаємодії (наприклад, допит агресивно правопорушника) співробітнику ОВС потрібно встати навпроти співрозмовника.

Особливості професійного спілкування з громадянами випливають із завдань, поставлених перед співробітниками ОВС, зобов'язаних забезпечувати безпеку особи; попереджати і запобігати злочинам й адміністративним правопорушенням; виявляти і розкривати злочини; охороняти суспільний устрій, забезпечувати громадську безпеку; захищати приватну, державну, муніципальну й інші форми власності; допомагати фізичним та юридичним особам у позиційному захисті їх законних інтересів, у межах, встановлених законом.

Ефективність виконання поставлених завдань великою мірою залежить від знання співробітниками ОВС специфіки професійного спілкування, вміння встановлювати ділові контакти й обирати правильну поведінку в конфліктних ситуаціях.

Одержано 12.02.2014

УДК 159.9

Сергей Александрович Ищенко,
*начальник факультета № 4 (гуманитарного)
Академии внутренних войск МВД Украины*

ФОРМИРОВАНИЕ ГУМАНИТАРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ МЕТОДОМ ЯЗЫКОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Установлено, что резко падение уровня культуры среди молодежи и активное ее отчуждение от мировых и отечественных ценностей приводит одновременно к обострению ряда проблем – политических, экономических, культурных, социально-психологических, межнациональных. В связи с этим было изучено влияние языковой коммуникации на формирование гуманитарных ценностей будущих офицеров.

За короткое время во всех сферах общественно-политической и государственной жизни Украины произошли радикальные изменения. Ведутся дискуссии по формированию гражданского общества, по пересмотру системы ценностей, обсуждаются идеалы социальной справедливости, ценности прав и свобод личности. Осуществляется поворот к востребованности нового прочтения и усвоения потенциала украинской гуманитарной культуры – философской, психолого-педагогической, социально-экономической, религиозной. В обществе назрел новый подход к образовательной системе и воспитанию молодежи, формированию гуманитарных ценностей.

Коммуникация – это важная, жизненно необходимая функция, которая способствует пониманию потребностей человека и помогает обмениваться информацией с другими людьми. В понимании понятия «коммуникация» заложен обмен информацией различными способами коммуникации, такими как: почта, телефон, интернет, социальные сети и др. Для того, чтобы происходил обмен

данными необходимо умение владеть навыками общения, а именно: знания иностранного языка.

Цель нашей работы: изучить влияния языковой коммуникации на формирование гуманитарных ценностей у будущих офицеров.

Понятие «гуманистические ценности будущих офицеров», под которым мы понимаем интегративное качество личности, включает основу профессиональной направленности личности будущего командира, ориентирующее его на эмоциональную отзывчивость, эмпатию, толерантность, оказание действенной морально-психологической помощи подчиненным, определяющей активную нравственную позицию в процессе профессиональных отношений военнослужащих. Высококвалифицированный военный специалист – это не только специалист, владеющий профессиональными знаниями, умениями и навыками. Он прежде всего человек, профессиональная деятельность которого является для него особой ценностью [1].

Для формирования определенных качеств человека необходимы новые способы приобретения новых умений общения, а именно: знание иностранного языка. В условиях современного международного военного сотрудничества перед лицом угроз международного терроризма и предотвращением локальных вооруженных конфликтов будущие офицеры должны достойно реализовывать свои профессиональные функции в иноязычной среде. Для высших военных училищ (военных вузов) социальным заказом современного общества следует считать подготовку офицеров с достаточным для службы в составе международных сил уровнем коммуникативной компетентности [2].

Будущий офицер должен быть адаптирован к среде оперативного иноязычного общения, поэтому в настоящее время необходимо использовать «ресурсы» обеспечения этой готовности, опорой которых являются ценностно-долженствующие основания. Основная цель формирования гуманитарных ценностей будущих офицеров с использованием иностранного языка в качестве расширенного поиска общения определяется как гармоничное развитие профессиональных и нравственных качеств, основанное на усвоении социокультурных ценностей, сформированных умениях обучаемых самостоятельно вырабатывать руководящие принципы своей профессиональной деятельности и социального поведения с позиций гуманизма, а также воспитанных стремлений к проявлению социально-значимой, творческой активности.

Список литературы:

1. Guo K. L. Workplace communication / Kristina L. Guo and Yesenia Sanchez. – Ch. 4. – P. 77–79.
2. Meese III E. Community Policing and the Police Officer / Edwin Meese III // Perspectives on policing. – № 15. – 1993. – P. 2–6.

Одержано 11.02.2014

Ищенко С. О. Формування гуманітарних цінностей у майбутніх офіцерів методом мовної комунікації

Встановлено, що різко падіння рівня культури серед молоді та активне її відчуження від світових і вітчизняних цінностей призводить одночасно до загострення низки проблем – політичних, економічних, культурних, соціально-психологічних, міжнаціональних. У зв'язку з цим було вивчено вплив мовної комунікації на формування гуманітарних цінностей майбутніх офіцерів.

УДК 316.614:378.2

Vitalii M. Kiikov,

*a teacher of priv department of Faculty of Training Specialists
for Divisions of Fight Against Cybercrimes and Peoples Trading
of Kharkiv National University of Internal Affairs*

EMOTIONAL AND VOLITIONAL FEATURES OF POLICE CADETS' SOCIAL COMPETENCE

The emotional and volitional part of cadets' social competence has been investigated, the ways for scientific consideration of the emotional component in police cadets social competence structure are proposed, the professional environment factors which affect emotional stability of police officer are determined.

The pivotal point of discussion is the social competence itself as the foundation of interpersonal interaction and its forthcoming evaluation. We define the social competence of police officer as a system of socially determined knowledge, skills and professionally determined individual qualities, which support the social component functioning in the variety of police officer indispensable competences and stipulate their readiness for socially-oriented professional activity, establishing the fruitful co-operation with community. Thus, social competence comprises the social, emotional, cognitive, communicative and other skills required for successful social interaction. Such skills based on appropriate norms, values and motivational sets.

Considering the multidimensional nature of social competence, its study turns into complex task. But hereby we would like to stress the role of emotional intelligence in the police officer social competence functioning. Emotional intelligence may be presented as a construct consisting of "self" or "personal awareness" and "others" or "social actions" components [2].

Taking into consideration the specifics of police work, we can state that emotional and volitional qualities of police officer facilitate not only the efficiency of tasks fulfillment, which is more relate to professional competence, but support the social performance abilities, the characteristics that constitute the definition of social competence.

From the array of police officer professionally determined qualities, in the structure of social competence we distinguish such emotional and volitional qualities as self-awareness over emotional conditions, well-grounded sense of self-confidence and self-regulation of emotion state; self-management, which is responsible for emotional control. The social components consisting of social awareness, that manifest itself in empathy, and relationship management, that affects communication skills, conflict management, leadership, building bonds, teamwork etc. The outlined competences facilitate the social interaction and professional tasks fulfillment, form personal emotional stability and allow to act effectively in stressful situations, to establish communication and interaction.

Social and emotional spheres in personality structure are interconnected, that is why to separate them distinctly even for theoretical analysis is impossible. While we discuss social competence we ought to mention the emotions and vice versa.

The emotional intelligence is especially important for police work, the profession that implies the dense personal contact with people. Moreover, the development of emotional intelligence in police officers is vital due to their constant emotional overload. Renowned psychologist S.L. Rubinstein while studied the emotions wrote that “trying to suppress emotions isn’t correct, but the ability to control them is indispensable” [1, с. 97–98].

Uncontrollable emotions may harm, especially in law enforcement, where the self-control, mental calmness, composure, and evenness of temper are needed. The ability to read and control the emotions is valuable quality not only in sense of profession, but has a wider application in terms of person socialization. Therefore, there are the urgent necessity of cadets training in skills of conflict resolution, developing of emotional intelligence and ability to control own emotional state, to act appropriately in the situation of psycho-emotional strain.

Thus, the policing potentially means a higher rate of interpersonal contacts, consequently for arrangement of efficient and correct conversation police officer has to master the special skills of interaction, to control own words and actions, to be able to determine the interlocutor’s emotional state. The comprehension of own negative emotions is the first step to control the situation in general.

It is well-known fact that policing is a stressful work. Thus, it is worthy to mention, that police officers profusely utilize their psyche potentials and highly likely are susceptible to professional burning out, the inadequate individual reaction on work related stress, which include psycho-physiological and behavioral components.

Stress is psychological and physical fatigue caused by physical, emotional, social, economical, professional circumstances, events or experience that is hard to manage or overcome. In policing the stress factors could be officers’ emotional state and environment. Everyday persons’ life and their professional activity are two main sources of stress situations. The people quite often bring their problems to work or contrary to home, where the additional stress factors apply. There are two main stress factors – the environmental: work load, security and safety etc. and personal factors: physical and mental health, endurance, level of tolerance etc. Regardless the reasons of stress, first of all it is undermine the effectiveness of professional activity, affects the individual social performance and is the threat for human physical and psychological conditions.

Occupational burning out, conflicts, stresses lead to officers’ health deterioration, affects their working capacity, requires enormous emotional efforts. Only cooperation and compromise are the efficient means of conflict resolution and efficient interaction set up.

Summing up our consideration of emotional and volitional skills in the structure of police officer social competence we can distinguish following professionally determined abilities:

- to control own psycho-emotional state, do not show temper, to avoid uncontrollable emotions;
- emotional perception, i.e. understanding the others emotional state;
- to express himself in even-tempered and polite manner;
- to calm down and relax, when needed;
- rightfully react on other people discontent;

– to fulfil duties in psycho-emotionally strained conditions and make appropriate decisions.

The contemporary processes of democratization of social relation in Ukraine foster the development of cooperation and partnership between law enforcement agencies and society. Therefore, there is the necessity in formation of more developed professional qualities and ultimately the positive image of police officer. One way to achieve this goal is development in police cadets of psychic cognitive abilities needed for their successful socialization, professional adaptation; obtaining skills of self-awareness, self-assessment and control.

Reference:

1. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 424 с.

2. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). – 2006. – Psicothema, 18, supl., 13–25 [Electronic source]. – Access mode: http://www.eiconsortium.org/pdf/baron_model_of_emotional_social_intelligence.pdf.

Одержано 11.02.2014

Кійков В. М. Емоційно-вольові складові соціальної компетентності курсантів
Розглянуто емоційну і вольову частини соціальної компетентності курсантів. Запропоновано шляхи для наукового розгляду емоційного компонента у складі соціальної компетентності курсантів. Визначено професійні чинники середовища, які впливають на емоційну стабільність міліціонера.

УДК 378.14

Галина Миколаївна Сорокіна,

старший викладач кафедри іноземних мов

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Тетяна Іванівна Томах,

старший викладач кафедри іноземних мов

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНЕ ІНШОМОВНЕ СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Досліджено, що в контексті процесів інтернаціоналізації різних сфер діяльності важливого значення набувають питання професійної іншомовної підготовки спеціалістів. Визначено мету навчання іноземній мові співробітника правоохоронних органів як формування мовної особистості працівника ОВС, що володіє іншомовною комунікативною компетентністю, і є здатним до активного діалогу з представниками іншої лінгвокультури.

Вступ світової спільноти в XXI століття характеризується процесами інтернаціоналізації різних сфер діяльності. В цьому контексті набувають важливого значення питання професійної іншомовної підготовки спеціалістів.

Взявши до уваги статус іноземної мови як засіб спілкування і взаєморозуміння у світовому співтоваристві, сучасна методика наголошує на необхідності посилення прагматичних аспектів вивчення мови. Йдеться не просто про

знання мови, а про вміння використовувати її в реальному спілкуванні, тобто про практичне володіння мовою і, отже, про розвиток «прагматичної міжкультурної компетенції».

Іноземна мова стає інструментом, здатним формувати в професійній комунікації особливості поведінки, полікультурний світогляд, забезпечувати адекватну мовну поведінку. Адекватна мовна поведінка у будь-якому професійному форматі вимагає знань законів, звичаїв, національного менталітету представників інших культур.

Уміння спілкуватися у рамках діалогу культур вимагає наявності багатьох особистих умінь. Сюди можна віднести вміння ставити себе на місце інших, здатність до встановлення міжкультурного контакту, вміння прогнозувати і розпізнавати соціокультурні відмінності, що ведуть до непорозуміння, вміння брати на себе відповідальність за усунення цього нерозуміння, вміння проявляти дипломатичність з метою підтримки діалогу культур, вміння виступати повноцінними представниками рідної культури, вміння діяти самостійно у полікультурному світі.

Сучасне суспільство зумовлює принципово нові вимоги до системи вищої освіти в цілому і до підготовки фахівців для органів внутрішніх справ, зокрема. Співробітник міліції має бути не лише висококваліфікованим професіоналом в певній області, але і широко ерудованою особою, яка має ґрунтовну гуманітарну підготовку та здатна адекватно виразити себе – соціально, професійно, інтелектуально і емоційно – засобами іноземної мови.

Однією з основних вимог, які ставлять до підготовки фахівця у вищих навчальних закладах системи МВС, є оволодіння іноземною мовою як засобом міжкультурної професійної комунікації. Для роботи в сучасних умовах кваліфікований спеціаліст повинен володіти всім набором професійних якостей, тобто, він повинен вміти комунікувати в будь-якій ситуації як усередині країни, так і, виконуючи міжнародні правоохоронні функції, за кордоном.

Україна, як член ООН, спільно з іншими країнами безпосередньо бере участь в операціях по припиненню озброєних конфліктів і підтримці миру, в яких беруть участь, зокрема, і співробітники органів внутрішніх справ. Участь МВС України в міжнародних операціях дає поштовх до пошуку нових шляхів формування особи сучасного фахівця, здатного вільно орієнтуватися у полікультурному світі, розуміючи його цінності, втілюючи їх в особовій позиції і гідних зразках цивілізованої поведінки в процесі взаємодії з представниками професійних співтовариств на міжнародному рівні.

Маючи на увазі таку перспективу, освітні установи МВС України готують курсантів до роботи в умовах міжнародної діяльності з охорони правопорядку. Курсанти отримують лінгвокраїнознавчу та іншу спеціальну інформацію про поліції зарубіжних держав, методи роботи правоохоронних органів цих країн, про етичні норми поведінки співробітника миротворчих місій і таке інше.

Навчання іноземній мові як інструменту професійного спілкування ставить своєю метою формування мовної особистості працівника органів внутрішніх справ, що володіє повноцінною іншомовною комунікативною компетентністю, і є здатним до активного діалогу з представниками іншої лінгвокультури.

Розвиток професійної іншомовної комунікації майбутніх співробітників правоохоронних органів являє собою тривалий і багатогранний процес, ефективність якого залежить як від того, хто вивчає іноземну мову, так і від викладача.

Предметом пізнавальної діяльності майбутніх фахівців повинні стати типові ситуації, що виникають в діловому спілкуванні в іншомовному соціумі. Формування професійної інтерактивної компетенції, пізнання світу професійного спілкування і його правил, розвиток навичок ідентифікації і породження мовних моделей різноманітних ситуацій ділової співпраці є навчанням стратегії професійного комунікативного впливу на партнера.

В умовах немовного вузу ми маємо справу зі штучно створеною в навчальному процесі ситуацією двомовності. Ефективність кожної конкретної іншомовної комунікації і дієвість всього процесу навчання залежать від багатьох факторів. Завдання викладача полягає саме в тому, щоб вибрати оптимальні педагогічні технології та створити умови для формування мовної особистості, здатної по закінченні курсу навчання накопичити достатній мовний потенціал для участі в іншомовній комунікації, не вдаючись до послуг перекладача.

Список літератури:

1. Андриенко А. С. Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов в условиях применения новых информационных технологий обучения [Електронний ресурс] / А. С. Андриенко. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/171164.html>.

2. Босова Л. М. Социалинговидидактические аспекты формирования межкультурной компетенции [Електронний ресурс] / Л. М. Босова. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/170816.html>.

3. Заикина А. В. К вопросу о формировании переводческой компетенции у студентов-юристов в процессе обучения иноязычной коммуникации [Електронний ресурс] / А. В. Заикина. – Режим доступу: <http://www.rpi.msal.ru/prints/200802index.html>.

4. Малахова М. Н. Особенности методики преподавания иностранных языков в высших учебных заведениях МВД России / М. Н. Малахова, Е. Ю. Смердина. – Омск : ОМА МВД России, 2011.

5. Проблема понимания в межкультурной коммуникации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.noungi.ru/Downloads/Questions/linguistics/communication_problem_3_course.doc.

6. Усвят Н. Д. Формирование профессионально ориентированной иноязычной межкультурной коммуникативной компетенции студентов экономических специальностей вузов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 [Електронний ресурс] / Усвят Наежда Даниловна. – Барнаул, 2008. – 211 с. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-professionalno-orientirovannoi-inoazychnoi-mezhkulturnoi-kommunikativnoi-kompe>.

7. Шуман Е. В. Возможности и перспективы межкультурной коммуникации на немецком языке в школе / Е. В. Шуман // INTER-CULTUR@L-NET. – Вып. 5. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.my-luni.ru/journal/clauses/101/>.

Одержано 15.02.2014

Наукове видання

**Актуальні проблеми сучасної психології
та педагогіки вищих навчальних закладів
МВС України**

*Матеріали науково-практичної конференції
(Харків, 14 березня 2014 р.)*

Відповідальні за випуск – С. В. Харченко, П. О. Білоус
Комп'ютерне верстання – А. О. Зозуля, П. О. Білоус

Формат 60x84/16. Ум.-друк.арк. 15,4. Обл.-вид.арк. 17,41.
Тираж 100 пр. Зам. № 2014-4.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.